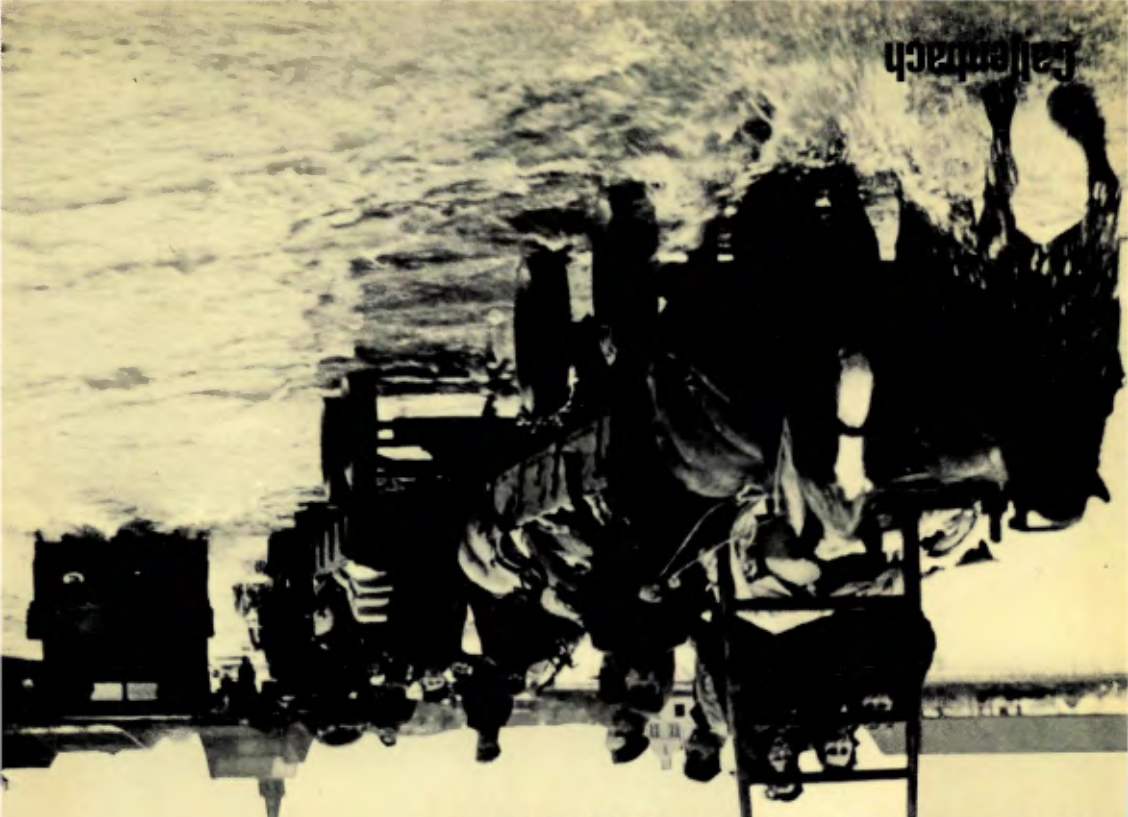

Callenbach

**nederland
over**

STORM

Go Verburg

Go Verburg

STORM
over
nederland

Elfde druk

UITGEVERIJ G. F. CALLENBACH B.V. NIJKERK

De eerste druk van dit boek verscheen in februari 1953, enkele weken na de ramp in Zeeland en beleefde in korte tijd 9 herdrukken.

De nu voor u liggende 11e druk verschijnt voorjaar 1978, 25 jaar later. Veel is er veranderd, het Delta-plan (toen een nog niet-bestaand woord) is nu een begrip. De toen geslagen wonden zijn geheeld, maar de herinnering blijft. Een herinnering die door het lezen van dit boek weer levend wordt en ons brengt naar die zondag in februari 1953 en naar de weken er na.

© 1978 by Uitgeverij G. F. Callenbach b.v., Nijkerk

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

ISBN 90 266 2686 x

INHOUD

	Blz.
1. Windkracht 10-11	7
2. Volk achter de dijk	24
3. Een dijk in de stormvloed	35
4. Boer, ben je wakker?	46
5. De stormklok luidt!	57
6. Verbroken verbinding	66
7. Ik worstel en zwem....	84
8. De pijlen gebundeld	97
9. Wrakhout op drift	106
10. De dood is mijn redder	117
11. Een redder is naamloos	131
12. De dijk vraagt een offer	142
13. Hier heb je mijn kleren	155
14. Waar woont de familie?	173
15. Probeer te vergeten!	189
16. Een hond bleef in leven	198
17. Zorg jij voor de dijken?	208
18. De dijk is mijn horizon	215

Lezer,

Een redder is naamloos, ook een mens, die door de watersnood zo'n groot leed te dragen kreeg. Daarom koos ik in plaats van de werkelijke namen, namen uit de streek, waarin de personen wonen. Bovendien zijn het namen, die onze verbondenheid aan het water en aan het lage land bij de zee wel heel duidelijk aantonen. Wij zijn kinderen van een volk, dat zich deze namen koos. Dat is onze trots, dat is óók, ja, óók onze opdracht. Deze opdracht: Ga, bouw Uw dijken, bescherm Uw land!

GO VERBURG

HOOFDSTUK 1

WINDKRACHT 10-11

Straks op de Schelde zal het wel beter gaan.

„Straks op de Schelde zal het wel beter gaan, schipper!”

„Jèt,” schettert Tiemen Visser terug, en hij is er niet rouwig om. 't Is toch dik Zaterdag, aan thuiskomen voor de Zondag is geen denken. „We zullen zien dat we in Breskens de wal raken, Krijn,” heeft hij besloten, en daar koersen ze nu op af. De motor is best, maar je neemt geen risico als 't niet nodig is. Visweertje is het toch niet meer, en wat kun je bovendien nog van een halve Zaterdag verwachten? De week was niet slecht, dat niet... dat niet..., we moesten het maar zo laten. O, we varen al huistoe, da's waar ook.

„Beetje stuurboord, Krijn,” waarschuwt de schipper.

„Beetje stuurboord,” herhaalt Krijn gewillig.

Dat wordt vandaag een vroege Zaterdag, al komen we niet thuis. Om te passagieren is Breskens niet veel, maar er ligt nog wat te lezen in 't vooronder en er zal vanavond wel wat te doen zijn voor de radio ook. „Ze zullen vanavond nog wel wat aardigs hebben voor de radio, schipper,” schreeuwt hij. „We hebben vandaag feest!”

Ja-ja, knikt de ander, en hij tuurt naar de wazige omtrekken van Walcheren.

„Walcheren,” schreeuwt Krijn overbodig, want dat weten we nou allemaal wel. Toch knikt de schipper. Ja-ja, Walcheren. Jammer dat we vandaag niet thuiskomen, want de kleine meid was Maandag niet erg lekker...

Metershoge rollers slaan over het achterschip, als ze de Schelde binnen stampen. „Boos weertje,” mompelt de schipper, als hij nog net een staartje van die golf tegen z'n laarzen krijgt. Een beetje nijdig kijkt hij om naar de ruimte achter zich, grijs, met wolkenflarden en regen-
vanen, waar de storm schijnt uit te schieten, met bolderende vlagen van

bovenaf. En een hoge, zware zee, die je liever snijen mag met je boeg, dan dat je er de klappen van op de achterplecht krijgt. De vrouw zal niet veel rust hebben vandaag, zolang ze niet weet dat de loopplank ergens de havenkaai raakt. Zolang je de ruimte hebt, lijkt die angst kleingeestig, maar als je eenmaal de haven gepeild hebt, kun je de benauwdheid van de vrouwen beter voorstellen. Zelf wens je ook geen stormnacht op zee. Je moet je niet voorstellen wat daar vannacht weer gevochten gaat worden, gebeden... en tòch...

„Bewaar allen die op zee zijn...” prevelt hij dankbaar, en direct daarna tegen de stuurman: „Laat dadelijk een telegram naar de vrouwen sturen, Krijn, dan kunnen die vannacht tenminste slapen...”

„Telegram naar de vrouwen,” roept Krijn terug.

Ze varen bij een schipper, die een hart in z'n lijf heeft. Hij staat zeker aan die kleine meid te denken. We moeten gelijk maar even over de menage praten, nu de barometer er zo bij staat. De man een lekkere biefstuk morgen, en een paar kilo lof, dan is het tenminste een beetje Zondag aan boord.

„Janus moet zeker maar een paar pond biefstuk halen, schipper,” probeert hij. „En de jongens hebben al een paar keer naar een prakkie met lof gevraagd.”

De schipper blijft de zee afturen, maar hij knikt... of... enfin, 't zal wel knikken zijn, en dan moet Janus er strakjes maar achteraan. Wij zitten ook liever bij moeder-de-vrouw...

Hij laat het roer aan de schipper. „Zal ik dan maar even?”

„Ja, ga je gang maar.”

Net wat-ie dacht: de kerels hebben naar een extraatje uitgekeken. Ze zeggen dat zo niet, maar direct trekken er rimpels glad boven ogen, die maar altijd door in de verte turen. Alleen het afhouwertje kwekt:

„Voor mijn een zware biefstuk, stuur!”

„Snuit houen jij,” grimt Janus. „Jongetjes die vragen, splits ik vissies in d'r magen...”

„Breskens!” waarschuwt Krijn.

Dan is 't gedaan. Beste schipper, onze schipper: nog tijd zat om een paar pakjes tabak te halen en je te laten scheren.

Hé, schipper Van der Kaay ligt ook al voor de wal. „Hoy! Kaay-mannetjes!” brullen ze tegen de storm in.

Ze steken slappe handjes op van de andere logger. Kijk-kijk, jullie hebben je ook al vergist in de haven, dit is de thuishaven niet, me-jongen! Broederlijk sjokken ze de wal op, Breskens in.

Het afhouwertje slipt een winkel binnen, en hij koopt er een ansicht-

kaart voor thuis. Met grote krabbels van letters schrijft hij het adres, en hij smokkelt voor z'n twee-cents-postzegel nog lekker de woorden: „Elf meter storm, zegt de stuur, maar niks geen narigheid...” mee naar huis.

Als hij met die kaart buiten komt, stevent Janus op hem af. „Voor je meissie?” smoest die.

„Nietes!” roept het afhewartje verontwaardigd terug.

„Laat zien!” dwingt Janus. „Je moeder heeft me gevraagd om een beetje op je te letten, dat weet je...”

Hij grist de kaart uit de hand van de jongen en leest het krabbeltje. Dan grinnikt hij tevreden. „Je hebt de post bestolen, harketuiter,” zegt hij. „Maar als je braaf volhoudt, zal je tóch nog een keer zeeman worden. Gooi nou maar gauw op de bus, die ansicht.”

Om die lof is de jongen ineens verzoend met Janus, en hij draaft tegen de storm in naar een brievenbus.

„Elf meter storm, maar niks geen narigheid!...”

Een mens kan niet alles hebben, zo is 't nou ook weer, maar vandaag zit het dan toch wel lelijk tegen. Hier, nou heb je een paar centen in je zak en dan staat er een schep storm, gewoon niet mooi meer. 't Is goed om je dood te rijden, als je er tóch doorgaat, want beslist, het is géén motor-weer vandaag. Dat gaat goed als je de storm pal tegen, of pal voor hebt, maar zo met die smerige rukken uit West en Noord-West is er geen houden aan. Man, je hebt werk om je als vent alleen op de been te houden, en verduld, net drukte de wind me de Rosemarijnsteeg in, in plaats van de Botermarkt op.

„Ik kan er ook niks aan doen, verdraaid!” bromt hij. Dan stampst hij nijdig het kantoortje binnen.

„Ik moest maar even bellen met Hengelo, Nel.”

„Jij?”

„Welja, ik zou naar Mieke, maar je kunt er niet door met de motor.” Het telefonistetje kijkt hem een tikkeltje spottend aan. „Je zoekt het ook zo ver, jij,” plaagt ze.

„'t Is nogal wat moois, wat hier rondloopt!” geeft hij wat scherp terug. Je kunt tegen Nel wel wat zeggen, want ze hebben nog samen schoolgegaan, maar ze kleurt nou toch wel en antwoord geven doet ze ook niet meer.

„Welk nummer was 't ook weer?”

„Drie... één... Verhijp, hoe was 't nou maar weer? Wacht even, ik heb 't hier opgeschreven.”

Uit de diepe zak van z'n leren jas scharrelt hij het notitie-boekje op, waarin zij destijds zelf haar adres schreef, omdat hij z'n rechterarm nog niet best kon gebruiken. Hier, het adres van het ziekenhuis, waarin ze werkt, het telefoonnummer, haar huisadres...

Hij houdt de telefoniste het boekje voor. „Kijk zelf maar!”

Terwijl ze het nummer draait, zegt ze: „Wie heeft dat geschreven?”

„Zij zelf... Ze schrijft een mooie hand, niet?...”

Hei meisje lacht zachtjes. „Mmm,” geeft ze dan toe, „maar die heb je hier ook wel...”

Het duurt even voor hij de bedoeling dóór heeft. O wacht, dat is nog een steek na over die meisjes hier. 't Zit haar zeker niet helemaal lekker, dat ik dat zei.

„Gekheid!” maakt hij goed. „Als je de goeie tegenkomt, kijk je niet verder. Wat kan je d'r aan doen?”

„Nee, je zal er niet expres voor tegen de boom gereden zijn,” veronderstelt ze.

„Daarom! Achteraf zeg je wel: blij toe, dat ik een ongeluk kreeg, maar als je 't over mocht doen...”

„Hengelo,” onderbreekt ze. „Zal ik hem maar overzetten op het kamertje van de baas?”

„Goed... ja, graag,” stottert hij met een rooie kop. „En bedankt zover.” Toch een toffe meid, die Nel, en hartelijk is ze ook.

„Ja zuster, mag ik zuster Van 't Veer van u?”

„Een ogenblikje, meneer.”

Terwijl hij wacht, fluit hij een deuntje, een of andere top-hit, waarvan hij zelf de naam niet weet.

„Ja...”

„O Mieke, met Egge hier...”

„Pardon, meneer, zuster Van 't Veer wordt geroepen.”

„Sorry,” mauwt hij verward.

Stil luistert hij naar de storm buiten. Nee, het is geen smoes, dat moet Mieke niet denken. Het is werkelijk geen weer om er door te gaan. Ze zal zelf ook niet willen dat ze hem nu een ander ziekenhuis binnendragen, en het is lang niet zeker dat hij er de volgende keer wéér met één gebroken arm en een hersenschudding afkomt. Het eerste ongeluk is een waarschuwing om het de volgende keer wat kalmer-aan te doen.

„Hallo...”

„Spreek ik met zuster Van 't Veer?” probeert hij nu wat voorzichter.

„Ja, meneer.”

„O Mieke, met Egge.”

„Hé, leuk dat je belt. Hebben ze je lang laten wachten?”

„Nee, dat gaat best, maar ik bel je even, want ik kan vandaag niet komen. . . .”

„Niet? En ik heb morgen een vrije Zondag. . . .”

„Dat weet ik wel, ik vind 't ook beroerd genoeg om je te bellen, maar ik kan er niet door komen met de motor. Heb je niet gemerkt hoe gruwelijk het stormt?”

Ze is duidelijk teleurgesteld, want ze heeft niet direct een antwoord klaar.

„. . . . En er zitten van die smerige hagel- en regenbuien tussendoor ook nog,” dikt hij ijverig aan.

„Je hebt je leren jas toch aan?” probeert ze.

„Watte?”

Het is werkelijk bar, zoals het te keer gaat buiten, je verstaat elkaar bijna niet. Het brult gewoonweg in de haard op de kamer van de baas.

„Je leren jas!” herhaalt ze een beetje kattig.

„O ja,” begrijpt hij al. „Het gaat ook niet om dat beetje regen, maar het bestaat niet dat ik met de motor op de weg blijf. Toen ik naar de zaak kwam, woei ik gewoonweg een andere straat in.”

Hij hoort haar lachen, en dat kan hij maar slecht hebben, want voor-den-hier-en-daar, ze moet niet denken dat hij niet durt.

„Ik durf wel, hoor, zo is 't nou ook weer niet!” roept hij in de hoorn.

„Ik zal dan wel zien in welk ziekenhuis ik terecht kom.”

„Je zou met de trein kunnen komen,” bedenkt ze.

„Dat kost me een tientje reispeld, en ik heb m'n motor staan.”

„Maar je kwam toch niet met de motor?”

„Vandaag niet, maar we hebben over een week wéér Zaterdag.”

„Nou ja, als je niet wilt. . . .” zegt ze, een beetje uit haar humeur.

„Ik wil wel,” sust hij, „maar ik kan niet. Ga dan buiten kijken, dan zie je het zelf! Denk je dat ik voor m'n lol thuisblijf?”

Dat troost haar een beetje. Bovendien bedenkt ze dat er net ook al een spoed-opname binnenkwam. . . . auto-ongeluk. . . . niet zo hevig, maar toch. . . .

„Dus het wordt volgende week?” probeert ze voor de laatste maal.

„Ja, vind je niet?” zoekt hij haar volle instemming.

„Als 't niet anders kan. . . . Goed, dan probeer ik m'n Zondag wel te ruilen. . . .”

Ruilen? Dan is haar vrije dag naar de maan, en als de storm

bedaart, is de kans verkeken. Een mens kan niet alles hebben, maar het kan toch best zijn dat het tegen de avond stiller wordt. . . .

„Kan je dan volgende week nòg niet een dag vrij krijgen?”

„Waarom?”

„Je weet niet of het weer straks nog opknaapt. . . .”

Hij heeft zwaar de smoor in, als hij eindelijk de hoorn neerlegt. Niet zozeer omdat hij haar teleurgesteld heeft, maar omdat hij het heeft moeten afleggen tegen de wind, nog voordat hij het geprobeerd heeft.

„Dat viel zeker niet mee?” veronderstelt de telefoniste.

„Zeker niet,” lacht hij zuur.

Door het raam gluurt hij naar de grauwe lucht. „Als 't even wil, ga ik tòch nog,” gromt hij.

„De trein?”

„Welnee, met de motor natuurlijk.”

„Je bent niet wijs! Goed om wéér een ongeluk te krijgen.”

Daar heeft ze nou een stil plezier in. Om dat meisje uit Hengelo, dat op die manier verloofd raakte. . . . Alsof er hier geen meisjes zijn! . . . Nu ziet hij gelijk wat het waard is, om dicht bij huis te blijven.

Direct na 't eten haalt hij de motor uit de schuur. Hij wil zichzelf overtuigen dat hij gelijk had met thuis te blijven. Je màg dit risico niet nemen.

„Man, je waait eràf!” schreeuwt z'n buurman.

Ja-ja, knikt Egge, en met één felle trap start hij de motor.

Hij schiet rakelings langs het tuinhek, als de storm hem grijpt om de hoek van 't huis, maar hij voelt de ogen van de buurman in z'n rug. Dit hoekje neemt hij wel, ook de storm, pal in z'n gezicht, met vlagen regen ertussendoor. Het begint pas kwaad te worden, als hij de grote weg op jakkert. Daar grijpt de wind hem in de flank, zodat hij helemaal naar links zwiert. Veiligheidshalve stopt hij dan maar. „Gekkenwerk!” scheldt hij, maar het is of hij daarmee Mieke nòg niet overtuigd heeft, want voor de tweede keer rijdt hij weg. Misschien zou het beter gaan als ik de motor op volle toeren laat draaien, vast, dat zou beter gaan, maar als je dàn van de weg gedrukt wordt, duikel je met motor en al in de vaart. . . .

„Waar ben je heen geweest?” vraagt z'n moeder.

„Even geprobeerd of ik er door kon,” antwoordt hij nors.

„Wees toch wijzer!”

„'t Gaat ook niet,” geeft hij toe. „Je zou zelfs met een auto de grootste moeite hebben. . . .”

Het troost hem een beetje, dat hij nu zichzelf en z'n moeder overtuigd

heeft. Jammer van haar vrije dag, maar 't ja. . . . Ze zou ook niet willen dat ik me dood reed met dit weer.

Dat zou ze zeker niet, want tegen tweeën komt haar telegram: Je moet thuisblijven stop storm levensgevaarlijk stop tot volgende week stop je Mieke.

Dan gaat hij in de schuur z'n motor poetsen. . . .

Je staat tòch altijd al een beetje te duizelen als je boven komt, maar als Sjef van der Vaart op deze een-en-dertigste Januari negentienhonderd-drie-en-vijftig uit de lift stapt, is hij finaal de kluts kwijt.

„Mooi vliegerweertje!” schettert iemand hem in 't oor.

„Stik!” wenst Sjef hartelijk.

„Morgen vrije dag, Sjefke,” sard die ander vrolijk. „Dan kan je je eens uit laten waaien!”

Er komt geen antwoord. Sjef staat die storm te proeven, alsof hij nòg matroos was. Nou een dek onder je voeten en de stormband onder je kin. 't Kan niet schelen waar je dienst hebt, als 't maar bovendeks is, zodat je van tijd tot tijd een flard buiswater over je baatje krijgt.

Vervloekt de dag dat ik mijnwerker werd! Nou de zee, man! . . .

Z'n maat staat hem een poosje te bekijken. Zou je zo'n dooie vissiesvreter niet?

„Nou, ik maak dat ik thuis kom, ajuus,” groet hij kwarrig.

„Den goeie,” roept Sjef terug, maar zelf blijft hij nog staan, met z'n kop in de bolle stormwind, z'n ogen half-gesloten. Als je goed ruikt, is het of je water ruikt, zout water, zéé! Gek, om je voor een goed loon te verhuren voor driehonderd meter onder de grond, als je op de voorplecht van een sloep de golven kunt afrijden.

Met de dampen in voor de rest van de dag tornt hij tegen de wind in. Een beetje tè woest, want bij de Raadhuisstraat begeeft de ketting het. Dat is maar een klein beetje erg, want nu heeft hij pas goed reden om te keer te gaan! Is me dat een fiets! Hier, pak weg dat stuk ongeluk! De rest lopen, daar verander je niks aan. En verdraait, dan loopt hij de defileermars te fluiten, recht tegen de storm in. Z'n arm zwaait hoger op dan anders, en hij trekt z'n schouders juist recht. Nee, niet tegen de storm in hängen, sufferd, laat je kennen door een stormpje van tien, zeg elf meter. Hier en daar hangt nog een vlag te klappen in de wind. Hij moet even verzinnen wat we vandaag voor 'n dag hebben. Zaterdag. . . . Nou, wat zou dat? Vlaggen we tegenwoordig omdat het Zaterdag is? O wacht, Beatrix is jarig. Dat is feitelijk een tegenvaller, want ik heb

meer zin in bruine bonen met spekvet voor de vette hap, dan in al die lifflafjes, die de kok vandaag op tafel zet. Je moest geen soep en andijvie-met-aardappelen mogen eten als er zo'n zware zee staat. Nòg zo'n roller en al de soep gaat over je broek! Hij komt er al lekker in. Als hij in de gang tegen z'n vader opbotst, vraagt hij: „Wat schaft de vette hap vandaag, ouwe?” en hij begint hatelijk te lachen, omdat die er niks van snapt, ook, omdat hij rooie kool ruikt. Géén bruine bonen met spekvet dus. Bovendien een gebroken ketting. Lekker om òp te schieten! Allerverschrikkelijkste bendel! Je hart draait om, als je bedenkt dat je nou op zee had kunnen zitten, in plaats van aan tafel met een bord rooiekool met aardappels; en dat je Maandag weer driehonderd meter onder de grond zakt, terwijl je lekker vanaf de kampanje naar de witte streep kielzog had kunnen kijken, zolang er geen dekverbod was.

„Heb je last van de storm, jongen?” glimlacht z'n moeder.

„Nee, ik ben zo blij dat je me weer thuis hebt, is 't nou goed?” snauwt hij giftig.

Nee, de pudding met sinaasappel-saus kan hij met geen mogelijkheid door z'n keel krijgen. Geef dat maar aan de kat! Ik heb geen tijd meer, ik moet vort.

„Vort? Jij?”

„Ja, mens. En m'n ketting is ook nog kapot.”

Z'n moeder zegt nog iets, maar hij gooit er z'n kop tegen. Geen gezanik vandaag!

Heel diep staat hij de scherpe rook van zware shag in te halen, voordat hij met beverige vingers het koordje van de kettingkast losmaakt.

„Beter een nieuwe,” mompelt hij, als hij het kapotte schalmpje ziet. Hij is vast van plan om de nieuwe ketting vandaag nog in te wijden. 't Kan niet schelen hòe zwaar dat gaan zal, maar hij gaat straks een eind tegen de storm op fietsen, en dan terug met de volle wind in je rug, heuvel op, heuvel af, als een kleine vergoeding voor wat je juist met zulk weer erg mist. De grote rookpluim boven de mijnen scheurt regelrecht in flarden als de wind er vat op krijgt.

„Ai, verdikkel!” kreunt hij. „Je zou je gal uitspugen. . . .!”

. . . .Want die rook is nou net van een schip, dat hem aan bakboord passeert. . . .

Dan is Sietse Terpstra ook net thuis met de veewagen, en daar is-ie bar-blij om. Op de Afsluitdijk leek dat nog wel aardig, omdat de dijk je wind vangt, maar van Zurich naar Harlingen en hogerop is een kwaai

toer geweest. Dat gaat goed als je een droog wegdek hebt, of als je een lading beesten in de wagen vervoert, maar de weg is hier en daar sliknat en glad, zodat de wagen gewoonweg de berm inschoof. Maar goed, laat het nou maar stormen, vanavond en morgen kan me dat geen kwaad doen. 't Is zelfs wel gezellig, wanneer het een beetje spookt buiten, en slapen doe je toch wel, als je een nacht niet uit de kleren geweest bent.

Hij steekt z'n kop nog even om de hoek van het houten schuurtje, waarin hij een paar beestjes voor de handel heeft staan. Monster-beste vaars-koetjes, waar hij nog een beste prijs voor denkt te maken.

De vaarzen rekken naar een restje hooi. Hier! Hij schopt het voor hun gulzige bekken. Naar het vee heeft hij verder geen omkijken, daar zorgt Jetske wel voor. Best famke, die Jetske, zo moet je ze in Holland niet zoeken. Net zo min als dit slag vee. Het is glad een merakel, dat je zulke beestjes achteruit ziet gaan, wanneer ze in een Hollandse wei terechtkomen. „Tegen 't voorjaar zoeken we hier een beste boer voor jullie,” belooft hij gul. „Dan kunnen wij uit Friesland weer een liter of wat méér melk over de Afsluitdijk brengen voor een halve cent de liter minder dan ze er een Hollandse boer voor geven. . . .”

Nou toch een beetje nijdig slingert hij z'n sigaretten-peuk tegen de grond, en stampet het vuur uit met de hak van z'n vetleren werkschoen. Dèr! Een stel van die lui uit Leiden hebben hem gisteren weer dwars gezeten, door zijn wat scherpe „essen” na te slissen. „Mot dat paartsje ook nog in de autso, baass?”, omdat hij hun gevraagd had om dit „koetsje een tiksje te geven. . . .”

Wij Friezen zijn net goed genoeg om als achterland dienst te doen, goedkope melk te leveren en dure benzine terug te nemen!

Maar de koeien zijn beste beestjes. Hij krauwelt er een over de kop, en daar zakt de boosheid direct weer door. Vooral, als daarbij de schuurdeur openkiert en z'n vrouw om de hoek kijkt.

„Ben je d'r al?”

„Há, famke!”

„Je bent laat vandaag.”

„Ik had een paar koeien geladen voor Gouda, da's altijd een eind om. Maar morgen heb je me de hele dag thuis.”

Het is een ongeregeld leven, dat heeft ze geweten voordat ze trouwde. Daar is veel tegen, er is ook wel wat voor, want elke thuiskomst is een verrassing.

Ze moet op haar tenen staan om hem een zoen te geven, want Sietse is lang en recht, hij heeft een hekel aan buigen. . . . Maar hij is goed voor

haar en prima-prima voor z'n werk. Hoe zou het anders kunnen dat de veehandelaren hem een rit naar Gouda laten maken, terwijl dat helemaal uit de route ligt?

„Hebben ze je die rit nog extra betaald?”

Hij kijkt over haar heen en hij snuift een beetje verachtelijk. „Daar moet je bij die lui niet mee aankomen. Ze staan te springen om een duur beest thuis te krijgen, maar een behoorlijke prijs betalen is er niet bij.”

„Je hebt toch wel geld voor me meegebracht?” plaagt ze vrolijk.

Dan is er geen reden meer om boos te blijven. Zie, vijf beste vaarzen op stal en een vrouw thuis om trots op te zijn. . . . Ook aardig verdiend deze week, wat waar is, is waar. Er blijft veel te wensen, maar wat wil je dan? Mag je naar de vervulling van iedere wens verlangen? Ben je dan gelukkig?

„Ik gooi de tank nog vol, dan kom ik binnen,” belooft hij.

„Ik heb al thee. . . . of wil je je eerst verschonen?”

Hoopvol kijkt ze hem aan. Nou probeert hij wel strak te kijken, maar hij doet het, hij doet het! Kijk maar, er trekken lach-rimpeltjes naast zijn ogen.

„Er is een emmer-vol heet water!” prijst ze aan. „Goed?”, met haar hoofd een tikkeltje scheef.

„Goed!” geeft hij toe, en daardoor is deze thuiskomst oneindig veel mooier dan vorige week, want toen had hij geen zin om zich eerst op te knappen. Ze zal hem juist wéér. . . . Maar dan vliegt de schuurdeur open door de storm.

„Storm, hè!” roept ze boven het geweld uit.

„Bar!”

Ze houdt de deur met beide handen vast, opdat hij naar buiten kan komen. Het blonde haar warrelt wild om haar hoofd, maar ze lacht. Nu Sietse thuis is, is die wind heerlijk. Straks wil ze nog wel een eind met hem lopen, als het zo blijft stormen.

„Doe de knip op de deur!” waarschuwt hij.

„Ja-ja,” knikt de blonde ragebol bij de deur.

Je moet er niet aan denken dat het met die deur net zo gaat als met de huisdeur van Anne Molema. Dat klein grut denkt zo slecht na, en nu heeft Huibertje het touwtje uit de brievenbus laten steken. Dat gaat goed als het mooi weer is, maar met die storm, mensenkinderen, met die storm doe je dat toch niet, Huibertje!

Ze geeft hem daar geen antwoord op, want ze is er zelf ook helemaal

van ontdaan. Vooral door de ontvelde knieën van de kleine Anne, en door z'n bebloede voorhoofd, want Anne moet zó door de storm tegen de straat gesmakt zijn.

„Houd dat kind dan ook binnen!” schreeuwt Molema boven het geblèr van dat jong en het geraas van de storm uit.

Ja, houd dat kind binnen. De kinderen zijn zo ontaard lastig vandaag, die hebben allemaal de holderdebolder in d'r hoofd. Nart moest ook al schoolblijven. Je kunt denken dat de meester wat te stellen gehad heeft met dat spul! En klein-Anne maar jengelen om ook naar buiten te mogen.

„Ja, en nou zie je 't!”

Ja, ze ziet het. Het jochie heeft aan het touwtje de deur opengetrokken, en toen is hij letterlijk met deur en al naar binnen gevallen. Door de luchtdruk zijn de scharnieren uit de — goed, wat vermolmd, maar toch nog bruikbare — deurpost gerukt. Paneel uit de deur, glasruitje kapot, klein-Anne gillen, alsof hij vermoord werd. . . .

Dan sta je er gekleurd op, want je hoeft op Zaterdagmiddag nergens aan te bellen om een andere deur. Als 't mooi gaat, laat de huisbaas het geval Maandag repareren.

„Kan je 't niet maken?” beeft Huibertje's stem.

„Kanne. . . kanne,” praat haar man na. „Ik kan er wel een paar latten op slaan, maar daar is die deur niet heel mee.”

Hij zucht een beetje overdreven. „Houd dat kind dan ook binnen!” herhaalt hij, maar dan zoekt hij toch gelaten z'n timmergereedschap bij elkaar. Met een paar vierduimers krijgt hij zowaar de deur weer op z'n plaats, en dan wil hij er verder ook geen praat over maken. Hij heeft het nou zelf gezien: die deurpost was rot, vandaag of morgen was die deur er tòch uitgevallen. . . .

Je moet maar pech hebben! Lijn vier ratelt net weg, dat kost je weer tien minuten extra.

„We kunnen nõg terug.”

„Nee, laten we nu maar gaan. Ze rekenen erop, we hebben een op-pas en als we straks in de tram zitten, zitten we ook droog.”

Dat mag dan ook wel, want het is heel ontzettend, zoals de storm over het gracht-water raast, met sliertige regenvlagen, waar doorheen een venijnig beetje hagel en natte sneeuw gemengd is. Je zit hier ook betrekkelijk dicht bij zee, je krijgt de wind en de nattigheid uit de eerste hand.

Je hebt dan toch één voordeel, als er net een tram voor je neus wegrijdt: je hebt keus uit de luwe hoekjes — zeldzame hoekjes inderdaad, met deze warrel-wind — luwe hoekjes van het wachthuisje. Het is toch wel grappig, zoals de mensen tegen de storm optornen, of als een kip voor de wind uitgejaagd worden, helemaal in een andere richting dan waarin ze het zochten.

Er stotteren een paar trams voorbij, dan eindelijk . . . De gastheer mag het wel goed maken, nu we er met dit weer doorkomen. „Jaap mag het wel goedmaken, Arie, want gewone koffie hebben we thuis ook. . . .” „’t Is even een eind uit de buurt!”

Dat eind betekent nog niks, maar als een deel van de straten dan nog zand is, wat dan? . . . Zand met plassen erin, waaruit de storm nieuwe voorraad water schept, wanneer de regen dan even niet meedoet.

„Hier, deze straat,” brult Arie. „Nee, sufferd, déze, je loopt naar de verkeerde!”

Van louter plezier omdat de wind dit spelletje met mensen zelfs spelen kan, dat de storm zó sterk is, dat hij je onverwachts wegblaast als een prop krantenpapier, maakt hij een paar rare sprongen midden op de straat, en hij schreeuwt een paar woorden die geen woorden zijn, maar opgewonden klanken van de oermens, die aan dit soort vreugde nog geen naam gegeven heeft.

Ergens heel hoog in die allemaal-eendere huizenblokken gaat voorzichtige een raampje open en ook van dáár komen klanken neergebuteld, die een welkom betekenen.

Je moet je erover verwonderen dat de mensen zichzelf niet gelijk blijven, wanneer ze midden in dit geweld moeten leven. Rie van Jaap ook niet. Ze staat bijna dartzelf te dansen in het halletje van dit gloed-nieuwe huis. ’t Is een mooi huis, ’t is een gezellig huis, maar ’t zou niks voor ons zijn, eerlijk niet. Waar zouden we heen moeten met die zeven kinderen?

„Mooi huis, Jaap, maar geknipt voor ambtenaren met niet meer dan twee kinderen en een knap salaris. Een journalist kan maar beter een ouderwets huis nemen. . . . Storm, niet!? Je had er vanmorgen zeker een hele dobber aan om het departement te halen!?”

Er komt niet direct antwoord. „Hier, ga jij maar in die stoel zitten, Els, dan kan Arie deze nemen en jij daar, Bert. Zie je, ik neem déze stoel altijd voor mezelf, want als je ’t niet weet, schiet die leuning. . . .”

„Wat! Is die leuning nou nògal niet gemaakt?! . . .”

Nou niet wéér over die stoel zaniken, want daar hebben we het de

vorige keer al over gehad. Waar is de radio? „Nou, dat is een lekker toestelletje, Jaap!”

„Zet 'm is aan!”

Goed-goed. „Jammer dat het zo stormt. Ik heb de buiten-antenne er maar afgedaan.”

„Je schoorsteen gaat ook behoorlijk te keer!”

„Ja, man, je hebt de wind hier aan alle kanten. Maar denk erom dat je hier zomers fijn woont!”

Er grinnikt iemand. Is dat zo gek?

Nou, de radio is werkelijk geweldig. Hij moet wat hard staan, maar dan knettert de samenzang van het Nationaal programma ook boven de storm uit. Laat maar aanstaan, dat ding, want aanstonds komt er een mozaïek van Nederland op de valreep van de avond, en het zal alles feesttrein zijn wat de klok slaat.

Ze schreeuwen er dan maar bovenuit. Nee, Jaap is vandaag niet naar kantoor geweest.

„Wat, niet naar . . . ?”

„Nee, het is een gek praatje, maar ik heb gisteren m'n grote teen gestoten tegen een tree van de trap.”

Jaap is een lollige vent, al is hij ambtenaar. Dit zal ook wel weer een mop zijn. Ze wachten allemaal op de ontknopng ervan. . . .

„Nee, eerlijk, ik kon er gisteravond bijna niet van lopen, en toen er vanmorgen zo'n storm stond. . . .”

„Ga weg!”

„Weet je: ik zet altijd m'n tenen op de trappers van m'n fiets, want ik vind het géén gezicht om zó te fietsen.”

Hij maakt dwaze trapbewegingen, alsof hij een scharensliiep is, maar hij is in volle ernst: hij kon niet naar kantoor!

Arie en Bert krijgen er iets van. Toe nou, jongens, laat nou. . . .

Als Gart-Jan Mulder gewéten had, dat het zo'n weer zou blijven vandaag, had hij het ophalen van die partij bonenstaken ook wel tot Maandag uit kunnen stellen. Het steekt tenslotte niet op een dag, en lente is het nog lang niet. Lente? Laat me niet lachen, dat je vandaag aan lente durft te denken. Het wil in 't vroege voorjaar ook wel eens te keer gaan, maar dan zit er toch altijd iets bolligs in de wind, iets wat de vrouwen vrolijk maakt en de mannen gelukkig. Vandaag zal Aagje niet vrolijk zijn, en als je het geluk kunt noemen dat daarginds een beuk dwars over de weg ligt, wel dan heeft Gart-Jan Mulder vandaag tòch

nog geluk. Maar die boom is even zuur als de gedachte aan het voorjaar bij dit weer. Welja, nou nog een tam sneeuwduitje er overheen, alsof we vandaag nog niks gehad hebben.

„Ho!” roept hij tegen het paard. Ook maar malligheid, want het beest stáát al stil. De oren bewegen onrustig van voor naar achter, van achter naar voor, en de manen wapperen als een onrustig vaandel om z'n hals. En tòch zit er wel een beetje geluk in die boom. Had je 'm niet even goed op je hoofd kunnen krijgen? Ja, en zo'n knaap op je hoofd betekent tegelijk het einde van je paard en het einde van de wagen.

Hoofdschuddend staat hij bij de beuk te kijken. Waarom hij eigenlijk nog van de wagen afgeklommen is, zal hem wel altijd een raadsel blijven, want wat begin je als man alleen met zo'n gevaarte, waaraan bovendien nog een hele pannekoek aarde zit? En je moet niet denken dat nu alle wortels ook werkelijk afgebroken zijn, want hier, aan de kant van de weg, zit hij nog vast.

Dan zit hij met 't raadsel, hoe hij op deze smalle weg keren zal. En daar zal hij toch een oplossing voor moeten vinden, want op déze manier komt hij nooit thuis, dat kan een kind zien.

Nadenkend krauwelt hij zich onder z'n pet, terwijl hij opkijkt naar de hoge vracht bonenstaken. Afladen kan altijd nog, het is beter om voorzichtig te proberen of de vracht wil blijven zitten. Hij kan dan op 't dorp even vertellen van die boom, en daarna over de grote weg naar huis. Dat mag dan tien kilometer òm zijn, een mens wil thuis zien te komen. Aagje zal zich toch al wel zorgen maken om me.

Geruststellend klopt hij het paard op z'n ruige hals. „Kalm aan, vos, kalm aan, jongie,” sust hij.

Aan de trenzen trekt hij het dier mee naar de overkant van de weg. Eerst onwillig rekt het paard zijn hals, alsof hij wel wil toestaan dat z'n kop meegaat, maar hij zelf liever op de plaats blijft staan, nu daar zo'n gekraakt gevaarte op de weg ligt.

„Kom-kom,” moedigt Gart-Jan aan. Dan volgt het dier, de kop argwanend in de richting van de boom, de oren plat tegen de hals, soms ook steil naar voren, alsof hij uit het gefluit van de storm door de kale takken een waarschuwing beluisteren wil.

De wagen schokt naar de andere kant van de weg, en daar drukt de boer het paard achteruit in de broek-riemen, terwijl hij voorzichtig het lemoen laat zwenken.

En dat lukt, verdraaid waar: dat lukt! De vos moet wel even krabbelen om de wagen weer uit de berm los te krijgen, maar daarna dokkert het spul terug in de richting van het dorp. Met gefronste wenkbrauwen

zit de boer op de wagen. Zelf begint hij nu ook een kansje op geluk in die boom te zien. Zie, als de gemeente-arbeiders nou naar huis zijn, wil hij met alle plezier een mannetje opscharrelen om samen die boom op te ruimen. Ze moeten hem dan de takken laten voor het werk. De stam is voor de eigenaar. . . .

Het paard zet er uit zichzelf een drafje in, want de storm is een beste helper, als je hem mee hebt. Bij tijden hangen de strengen helemaal slap. „Je zult nog opkijken, als ik met zo'n berg hout thuiskom, Aagjel. . . .” lacht Gart-Jan voor zich heen.

Awel, zulle, ge moet oe'n haren bekant vasthouden, zó als het aangaat vandag!

„Hou oe'n haren vast, Treeske!”

„Oe'n hart, meende-gij,” roept Trees terug.

„Dà zijd-al kwijt,” plaagt Peet van Weerd.

Dan blijft ze toch even op hem wachten. Peet mag dan al 'nen dwaas zijn, een leuke vent is 't ie ook.

Uit de storm snuiven ze een vage geur van patat.

„Ook zin in patat?” nodigt hij royaal.

„Gère,” aanvaardt ze.

Zie, dat heb je met Peet. Die is getrouwd, maar niet denken dat-ie nou gaat kniezen, of zich haast om thuis te komen.

Onder het wild-flapperend zeiltje van de patat-kraam staan ze op de hete stengeltjes te blazen. Peet smeert nog een lik piccalilly op z'n patat.

„Toch moet je zuinig zijn op die haren, Trees,” sart hij vrolijk. „Je komt tegenwoordig maar weinig ècht-rooie meidjes meer tegen.”

„Och, gij!” schudt ze, maar het haar wil toch niet op z'n plaats blijven.

In vlokkige bossen waait het weer over haar sproetengezicht. Dan keert ze zich maar naar de wind, zodat de warmte uit haar gezicht waait, mèt de haren. Met haar rug naar hem toe eet ze het puntzakje leeg.

„Gaan we deez' keer weer samen carnaval vieren, Trees?” fleemt hij.

Ze hoort het zeker niet, want ze eet zwiingend verder, haar ogen een beetje dichtgeknepen tegen het straatvuil, dat soms door de wind gemengd zit. Of tòch fije hagel?

„Hé, vieren we wéér samen carnaval?” schreeuwt hij wat harder.

„Dan had je niet met Annie moeten trouwen,” antwoordt ze nuchter, en ze draait er niet eens haar hoofd voor om.

„Carnaval vieren en trouwen is niet hetzelfde,” geeft hij leep terug. Dan draait ze zich toch om, en er glinstert iets in haar bruin-groene

ogen. „Voor jou wel,” verwijt ze bits, want ze was twee jaar terug bijna zeker van Peet, tot hij vorig jaar een paar keer met haar vriendin uitging. . . .

„Wat kan je daar nou aan doen,” pleit hij zich vrij. „Je kan toch om één de hele wereld niet haten?”

Het puntzakje is leeg. Ze wil over dit onderwerp niet verder met hem praten, want hij steekt er toch de gek mee en bovendien: getrouwd is getrouwd, daar kan zelfs meneer Pastoor niks meer aan veranderen.

„Houdoe!” groet ze.

„Houdoe!” roept hij. „En zeg maar dat ik de patat wel betalen zal. . . .”

Ze kijkt om, lacht dan toch weer, omdat Peet zo'n gekke snuit staat te trekken. Misschien viert ze toch wel carnaval met hem, want Annie kan van 't jaar natuurlijk niet. Maar dan moet Annie er vanaf weten, anders bedankt ze ervoor.

„Dat wordt niks van de keer, meneer,” grinnikt de patat-baas.

„Hoeft ook niet,” lacht Peet terug. „Eén vrouw is zat!”

„Wat je zegt!” knipoogt de ander naar de hoek waar zijn vrouw een schep sissende patat uit het vet vist. „Géén is te weinig, maar één is te veel.”

„Je mag het zeil wel binnenhalen,” waarschuwt z'n vrouw bits. „Als dalijk de wind eronder slaat, heb je het nakijken!”

„Daar heb je 't al,” daast hij. „Zie dat je je vrouw klein houdt, meneer!”

„Schiet nou maar op,” snauwt ze, want van die flauwe grapjes op haar omvang moet ze niks-niemendal hebben.

Voor het stormpje-af draaf-stapt Peet van Weerd naar huis. Als dat zo blijft, zien ze hem vanavond niet op de club. Lekker bij Annie thuisblijven, da's veel beter met dat hondenweer. . . .

Met de eerste luitenant-vlieger Poeljée, de sergeant-fourier Van der Plas en de korporaal Sas aan boord, en soldaat Iste klas Dirk Onderwater aan 't stuur, scheert de jeep het kazerneplein over, de poort uit. De schildwacht spiedt naar de inhoud van de wagen en neemt dan gauw-gauw het geweer in de arm. Gekkenhuis, als je op Zaterdag wacht hebt, want het zwermt dan van de sterren en strepen.

Dirk Onderwater knijpt langzaam z'n ene oog dicht, maar z'n slapie op wacht heeft het lef niet. Die kijkt strak voor zich uit, want knipogen op wacht is er niet bij. 'k Mag lij'en dat die hele jeep straks ergens de plons inzeilt, vooral met sergeant Van der Plas erin, want daaraan heb ik deze wacht te danken!

„Sigaret, luit?” biedt de sergeant aan.

„Nee, merci, sergeant.”

Dan is het weer stil. De toenadering is mislukt, en de eerste luit Poeljee kijkt een beetje zuur naar de hoed, die wel een vijftig meter naast de jeep meehobbelt. Soldaat Onderwater geeft een ruk aan het stuur, zodat hij de hoed plat rijdt.

„Sufferd!” scheldt de sergeant.

Dirk Onderwater doet net of-ie gek is. „Dan blijft hij beter liggen, luit,” antwoordt hij onderdanig.

Zo, knap als de sergeant nog verder gaat met die uitbrander. Of denkt-ie soms dat Dirk Onderwater zoiets lust van een sergeant, als er een luitenant in de buurt is?

In de spiegel ziet hij nog net de eigenaar van de hoed naar zijn bezit duiken, en het verfrommelde geval afslaan met de onderkant van z'n mouw. De korporaal Sas zit te hinniken van de lach, geluidloos, want volgende week kom je dezelfde sergeant wéér tegen. Het lacht wel makkelijk, als je Zondag-over naar je meissie mag.

„Geef me een sigaret van je, korporaal,” nodigt de soldaat.

Dat lukt dan wel. Als je het handig weet in te kleden, lukt er veel. Dan staat je slapie op wacht en jij speelt voor huurkoetsier, tot alle sterren op de trein zitten. Daarna ben je een poosje eigen baas, want je weet precies wie er weg zijn. . . .

„Kan je nog even een brief voor me posten, chauffeur?” bedenkt de eerste luitenant opeens.

„Vanavond wel, luit,” aanvaardt de soldaat gul. „Maar ik moet strakkies de overste nog naar de trein brengen. . . .”

„Laat dan maar. . . .” berust de ander. Dan rookt hij tòch 'n sigaret, van zichzelf. . . .

HOOFDSTUK 2

VOLK ACHTER DE DIJK

Er zijn van die dingen, die je nooit, nooit meer vergeten kunt. Dat is die fel-witte lichtbundel uit de koplampen van Kees z'n auto, als de wagen ver vèr-weg nog, de dijk afdaalt en de landweg op komt.

„Daar heb je ze, tantes!”

„O . . . Hé, Piet, doe je je boordje om, want daar komen Kees en Miep.”

„Oom Gert en tante Rie zullen er ook wel bij zijn,” denkt Riek hard-op.

„Vader zou ze ophalen . . .”

„Met dit weer . . .?” twijfelt de boer. „'t Valt me nog zat mee dat je vader en moeder komen.”

„Oom denkt zeker dat vader bang is,” lacht het meisje haar oom uit. Bang, nee, bang is Kees van Dijk niet, dat weten we allemaal wel, maar met dit beestenweer een omweg maken van dik dertig kilometer, dat wil nogal wat zeggen.

Ze staan dan met z'n drieën voor het grote raam van de erker. Je zult ook nooit vergeten, hòe Riek van Kees en Miep toen stond te glimlachen. Het is ruim een maand geleden, dat ze haar ouders zag — met Kerst was dat voor 't laatst — en al is ze zeventien, je bent op je zeventiende nog niet lòs van je thuis. Dat zie je wel aan die glimlach, want daar zit heimwee achter, diepe vreugde om het weerzien.

De storm buldert zo om de hoek van het woonhuis! Je hebt even het vreemde idee, dat het Kees wel moeite zal kosten om die lichtbundels maar altijd zo straal-recht te houden . . . Het zou niet gek zijn, wanneer ze plotseling begonnen te zwieberen in de wind.

„Je moest de luiken vóór maar dichtdoen, Piet,” raadt ze haar man. „De wind staat daar zo pal op, straks gaan de ruiten er nog aan.”

Gehoorzaam gaat hij de kamer uit. In kleine dingen is Piet Laagland altijd erg meegaand, en je mag je nooit tegen een wijze raad verzetten. Het is beestachtig, zoals het vandaag te keer gegaan heeft. Wie zal

zeggen dat we er vannacht nog niet een schepje bovenop krijgen? Hij schiet toch maar even in z'n klompen, want er valt ook nattigheid buiten.

In de nachtdonkerte luistert hij, of er soms ergens geluiden zijn, die hem kunnen waarschuwen voor schade: het slaan van een schuurdeur, het kleppen van een zinkplaat van het afdak naast de wagenshuur. . . . Het kan haast wel niet, want zelf heeft-ie de staldeuren gesloten, en het klinket in de deeldeuren zit zelfs op de grendel. Jacob is de schuren nog langs gegaan, na voertijd, en dan is ook daar alles wel in orde.

In de tamelijke luwte naast de erker blijft hij wachten op de aankomst van het bezoek. Toch jammer voor Bep, dat nu ook de laatste twee van haar broers en zusters gaan emigreren. Wat heb je daarná nog aan bezoek te wachten op verjaardagen? Die ouwe mensen komen Rotterdam niet meer uit, en eerlijk gezegd weet je soms niet of je daar erg rouwig om moet zijn, want haar moeder wordt lastig op d'r ouwe dag, en de ouwe heer zelf kan maar moeilijk velen dat er méér mensen zijn die gelijk hebben. . . .

De lichtbundels dansen op en neer. De boer moet daar toch even om lachen, want je kan er vast van op aan dat Kees straks over de kuilen in 't achterpad begint. „Je kost mij bij ieder bezoek een paar achterveren!” zal hij wel zeggen.

„Zo, heb je ook kans gezien om te ontsnappen?” praat hij tegen z'n hond, als het beest plotseling tegen hem opspringt, en daarna over de natte grond ligt te rollen van louter plezier om z'n vrijheid.

„Allé, ga weg!” schrikt Laagland, want met die vuile poten wil Hector voor de tweede maal tegen hem opspringen.

Het dier dartelt een eindje weg, ontdekt dan pas het auto-licht, en begint een duet met de storm. Het klinkt werkelijk een beetje angst-aanjagend, maar het klinkt tegelijk sterk en veilig. Hier, wat kan je overkomen achter de boerderij? Ineengedoken, wat gedrongen, maar daardoor juist zo oer- en oersterk, ligt die klomp steen de storm op te vangen.

„Pak ze dan, Hector!” brult hij met de hond mee.

Het auto-licht veegt over het erf, als de wagen de bocht neemt aan 't eind van 't achterpad. Soms meen je het geluid van de motor te onderscheiden, maar dat moet wel verbeelding zijn, want de wind is af.

„Nou koest, Hector,” waarschuwt hij. „Goed volk!”

De hond gromt nog wat na, maar dan gaat hij naast de voeten van z'n baas liggen. Je zult een mens ook nooit begrijpen: net riep de baas nog „Pak zel!” en nou is 't opeens goed volk geworden. . . .

Hij vangt het lamplicht in zijn groene ogen, en dan schitteren die roofdierogen zelf als gevaarlijke lampjes. Je moet het toch niet wagen om hier te komen als de baas er niet is. . . .

De auto zoemt het erf op. Met een paar stappen is de boer naast de wagen, en hij rukt gastvrij het portier open. „Goeienavond!” roept hij boven het geweld van de wind uit. „Je bent welkom!”

„Dat zou je anders ook niet zeggen,” schreeuwt z'n zwager terug. „We kunnen een volgende keer net zo goed regelrecht over het bouwland rijden als over die rot-weg van jou. Je kost me bij ieder bezoek een paar achterveren! . . .”

Wat het is, is het, maar je krijgt van die storm beslist schik. Net of alle kopzorgen eruit waaien, nou je de gezelligheid binnen en het geweld buiten weet. Hij steekt z'n hoofd nog even binnen de wagen. O kijk, Kees heeft toch Gert en Rie nog opgehaald.

„Ik dacht het wel!” spot hij.

„Wàt dacht jij wel?”

„Nou, dat je weer veel te veel vracht in dat wagentje gestopt zou hebben. . . .”

„O. . . . Nou, vader, je kan er vast van op aan, dat wij niet gekomen waren als we die mensen niet meegekregen hadden. Of denk je, dat ik zin heb om van die kale dijken te waaien? . . . En nou uit dat portier weg, anders gaan we maar weer terug.”

Zo, de stemming zit er ook in de wagen best in. Die is er beslist niet uitgewaaid, of uitgehobbeld. Zulke grapjes zijn aardig om elkaar een beetje te peilen, maar je blijft daar als volwassen kerels niet mee aan de gang. Ze helpen elkaar uit de wagen, ze steunen elkaar, als ze door de uitbundige rukken van de storm even wankelen. Ze hebben daar hun plezier om, zodat Hector het in het gedempte licht uit de erker wat verbaasd zit aan te kijken. Ze moeten nodig wat van mij zeggen, die mensen. . . .

Binnen nemen ze dan de draad van het gesprek toch weer op, dat uit die schermutseling is overgebleven: „Zo, was 't zo slim op de dijk?”

„Heel verschrikkelijk! Dat gaat goed zolang je maar recht op de wind rijdt, maar als je hem in de flank krijgt, zit je soms ineens naast de weg. Dáár houden de banden dan wel weer, maar. . . .”

„Vreselijk!” overdrijft z'n vrouw.

Riek zegt niet veel. Ze is kort naast haar moeder gaan zitten, en ze zit maar stil toe te luisteren, met een ernstig, tevreden gezichtje. Soms heeft ze even een babbeltje met haar moeder, en dan legt die de hand op de hare. Het is goed zo, en het is gezellig.

„Maar nou zonder gekheid, Piet,” begint Kees van Dijk wéér over het achterpad. „Je moest toch ’es wat aan die weg laten doen. . . .”

„Als jij een poosje mijn belasting betalen wilt,” geeft de boer spottend toe.

„Nee, nou wordt-ie goed,” bromt Van Dijk. „Dat wil beslist niet emigreren, maar toch nog klagen over de belasting!”

„Ho-ho, ik kláág niet, maar als ik alles tegelijk op moet knappen, wordt het te bar.”

„Nou klets je toch tegen je geweten in, Piet,” vindt Gert van der Sluis toch ook. „Hier, die erker heb je toch ook niet van je armoe laten maken?”

„Welnee, misschien had ik in plaats daarvan beter de weg kunnen laten verbeteren, maar ik moet m’n vrouw óók te vriend houden, anders laat ze me hier nog alleen zitten. . . .”

Er zit meer bitterheid in die woorden dan een vreemde eruit proeven kan, want ze weten allemaal wel, dat Piet en Bep het niet met elkaar eens zijn, als het op emigreren aankomt. Haar familie zit daar straks helemaal, en de brieven, die van overzee komen, jubelen allemaal over de auto’s en de kansen die ze daar hebben. Zij wil ook wel weg, maar Piet is zo hokvast als een postduif. En dan moet je weten wat een boer als hij — en een beste boer is-ie, dat weet iedereen — wat z’ón boer ginds een bedrijf zou maken! Eerst krijgt hij een prima prijs voor het gedoetje dat hij hier heeft — en dat is ook niet weggemeten, nu je zoveel meer geld mee mag nemen — en dan staan ze aan de overkant met open armen klaar om kerels als hij op te vangen. Snappen doe je zo’n stijfkop maar nooit.

Het gesprek tussen de vrouwen verstomt, nu het over de emigratie gaat. „Wil Piet nòg niet?” fluistert Miep van Kees nog achter haar hand. Nee, schudt Bep.

„’t Ja, wanneer jij nog ’es verstandig wordt. . . .” bestijgt Kees z’n stokpaardje.

„Verstandig?” praat Piet Laagland na. „Heb ik het hier dan zo slecht?”

„Je kan het immers veel beter hebben!”

„Dat zeg jij. Als je aankomende jongens en meisjes hebt, zoals jij, misschien. . . . Maar voordat Bertie achter de ploeg loopt. . . .”

Daar hebben die vrouwen schik om. Je moet je dat niet indenken: een kind van nog geen zeven achter de ploeg! . . .

En toch zit daar wat in. Zelfs Kees van Dijk voelt zich gepaaid, als het over z’n grote kinderen gaat. Hij zal het ginds best rooien, maak je daar geen kopzorg over!

Laagland neemt z'n kans waar. „Daar komt bij, dat wij toch maar weer op eigen benen komen te staan, nou we van de Marshall-hulp af zijn. . . .”

„Daar liggen jullie dan ook krom voor,” valt Gert van der Sluis venijnig uit.

„Tut-tut,” sust z'n zwager. „Ik ben wel geen willige belastingbetaler, maar het maakt toch verschil wáár je voor krom ligt. We hebben nou toch gezien dat onze centen niet helemaal in een bodemloze put gegooid zijn, en dat is te prijzen. Als het zo doorgaat, krijgen we het hier nog een keer even best als de gelukkigste boer dáár. . . .”

„Zo, als je maar weet dat er daar al een is, die wel vijf boerderijen heeft. . . .” troeft Rie van Gert fel.

„Geluk ermee,” feliciteert Piet Laagland sarcastisch. „Ik heb genoeg aan één boerderij. Die boer, waar jij over praat, zal ook wel niet meer dan zeven sneeën brood baas kunnen. En als hij er meer ham of kaas opsnijdt dan wij, zijn die boterhammen nog minder lekker dan de onze ook. . . .”

De Van Dijken zijn vechtlustige mensen, je moet ze stevig aanpakken. Maar waarom Piet Laagland nou beslist niet weg wil, zal hij nooit vertellen. De ene keer praat hij zus, en de andere keer zo. Vandaag zijn z'n jongens nog te klein, morgen heeft hij het hier ook best, en over een week vind je op heel de wijde wereld niet zulk puik-best grasland als juist bij hem in de polder.

Z'n vrouw is zeker bang dat er ruzie van komt. Daarom draait ze de radio aan. Zo, nou kunnen ze luisteren naar het verhaal van Assepoes, da's beter dan bij ieder bezoek over hetzelfde onderwerp doorzagen. Wat je ook nooit vergeet, dat is het bezoek van ouwe Teeuw Buis.

„Geluk met je jaardag, vrouwe,” zegt Teeuw. „En dat we je nog maar lang hier mogen houwe. . . .”

Dat is de wens van een ouwe boer, die zelf ook niet weg wil. Ze glimlachen daar toegeeflijk om, want zie, je moet een oude boom niet meer verpoten.

Van Teeuw Buis begrijp je dat, ook wel zonder dat hij het met zoveel woorden uitlegt, maar van Piet, dáár kan je dat niet van snappen.

Ze laten dat onderwerp dan maar voor wat het is. Er verlopen nog een paar maanden, voordat de boot vertrekt, en in die tussentijd bedenkt Piet zich misschien nog wel. . . .

Je zal ook nooit vergeten dat de mannen toen alleen in de kamer achterbleven, en dat de vrouwen naar boven gingen, om nog even naar de kinderen te kijken. Riek gaat ook maar mee, meer om haar moeder geen moment te missen, het korte ogenblikje dat ze hier bij elkaar zijn,

dan om Bertie, Riekie en Barteltje te zien. Hoewel, het is ook aardig om boven de krullebol van Bertie te vertellen, dat hij vandaag tegen haar zei: „Als ik groot ben, ga ik met jou trouwen, maar dan moet je niet bij ons weggaan. . . .”

Ach, de schat! Hij wil niet dat Riek weggaat. . . .

Bertie houdt zijn hand over zijn gesloten ogen. „Niet doen,” lispelt hij in z'n slaap, want dat licht van de lamp hindert hem.

„Wat zijn zulke kinderen gauw groot, hè. . . .” fluistert iemand. Was dat Rie of Miep? Rie waarschijnlijk, want haar Dickie is nog maar drie maanden; dan denk je er eerder aan hoe het zal zijn als hij óók zes is, dan wanneer je al een dochter hebt van zeventien, zoals Miep van Kees. Riekie heeft zich bloot getrap. Haar ene beentje is helemaal koud. „O dat!” zucht haar moeder.

„Vandaag had ze wéér de hond bij z'n staart, tante!” dikt haar nichtje aan.

„O ja? . . . Ja, en dan moet je zien hoe dat gaat! Ze zeurt net zolang, tot Hector bij haar komt. Dan gaat ze gauw op het vloerzeil zitten en grijpt z'n staart. „Vôt, waf-waf, vôt!” roept ze dan.”

„Ga weg, meid!” lacht Miep.

„Ja, en die gekke hond doet het nog ook! Hij durft gewoonweg niet te weigeren.”

Ze staan lang bij dit bedje. Als je de verhalen van zo'n kind hoort, zou je d'r in je armen willen nemen om haar eens lekker te knuffelen, die ondeugd. Je hoeft niet te vragen van wie ze dat heeft!

„Je hoeft niet te vragen van wie ze dat heeft, Bep!” plaagt Miep.

„Ja, dat zal wel een Van Dijken-trekje zijn, dat zegt Piet ook. . . .”

De wind boldert op de ramen.

„Vind je 't niet eng, die storm?”

Daar moet ze toch werkelijk om lachen. „'t Stormt bij jullie toch ook?...”

„Ja, maar je zit hier zo eenzaam. Ik zou geen oog dicht doen met zulk weer.”

„Dat went wel, hoor. Eerst vond ik dat ook, maar op den duur denk je er niet meer aan. Waar onze Giel zit, zal het wel even eenzaam zijn. . . .”

Dat kan je moeilijk ontkennen. Zelfs in de eenzaamste delen van Nederland wonen je burens hemelsbreed niet meer dan een paar kilometer bij je vandaan. Hier is dat zelfs nog veel gunstiger, want het huis van Jacob, de vaste arbeider, staat vijf minuten verderop, en kort dáárachter weer woont Teeuw Buis.

„Barteltje ligt hiernaast,” fluistert de boerin. „In hetzelfde kamertje waar Riek van jullie slaapt. Hij moet 's nachts nog geholpen worden,

en ik mag niet naar boven komen van Riek, nietwaar, Riek? . . .”

„Tante heeft het overdag al druk genoeg, hoor moeder, en ik hoor hem direct.”

„Het zal nog lelijk afvallen als je haar weer meeneemt,” denkt Bep.

„Ze nemen je al zoveel uit handen als ze zo groot zijn.”

„Nou!” aanvaardt de ander die lof.

Barteltje is een dikkerd, nou en of! Hij zuigt straf op z'n duim, maar dan moet hij eerst een grote pluis uit z'n dekontje geplukt hebben.

„We proberen wel de oude pluisjes te bewaren, maar nee, hij wil beslist zèlf een schone pluis geplukt hebben, dan smaakt de duim pas lekker! . . .”

„Mag ik hem er even uithalen?” bedelt Miep. „Onze Miepie is al negen, en je kan er soms zo echt naar verlangen om zelf weer zo'n kleintje te hebben. Ik geloof toch dat ze zó op z'n leukst zijn.”

„Hè, dat is nou niks aardig, om dat te zeggen, moe,” pruilt haar dochter plagerig. Ja, want ze méént er niks van, geloof dat maar nooit. Barteltje is zo'n lief jong en hij kent me al zo goed!

Hij moet dan meteen maar even op het potje, anders hebben we van-nacht weer een natte boel. Ja, hij eet 's avonds pap. Hij moest eigenlijk géén pap eten, want daar komt het juist van, maar hij lùst zo graag pap, en het voert zo'n stuk makkelijker dan brood. . . .

„Staat-ie al?”

„In de box wel, nog niet los. Ik denk dat-ie wat te dik is. . . .”

Hoe bestaat het toch, hè, dat je zulke vrouwen-praatjes nooit, nooit meer vergeet! . . . Ook niet dat de mannen naar de stal gegaan zijn, en dat er in de kamer een verse sigaren-lucht hing. Ze moeten nog maar net weggegaan zijn, want boven de lamp zweeft nog een blauw spiraaltje.

„Gunst, ik heb ze niet eens weg horen gaan.”

„Dat komt door die storm. Als het buiten rustig is, is het huis erg gehorig.”

„Ja,” komt Rie daartussen, „ik wou nog zeggen: hoe hebben jullie dat met de kinderen als ze 's nachts wakker worden? Ja, nu is Riek van Kees en Miep er natuurlijk, maar als die weg is. . . .?”

„Die horen we direct, hoor. Ik was er eerst ook bang voor, toen de kinderen pas boven sliepen. . . . Hoe vinden jullie tussen twee haakjes de kamertjes? Jij had ze toch nog niet gezien, Rie?”

„Nee, ze zijn mooi geworden, beter dan die kale zolder, waarop ik een keer gelogerd heb. . . .”

„Piet heeft ze gelijk met de erker laten bouwen. Het huis is al oud, maar nu is 't heel opgeknapt. . . .”

„O, je slaapt er zo verrukkelijk, tante Rie,” jubelt Riek. „Vooral als 't regent en waait, dan lig je enig-gezellig!”

„Toe maar,” spot haar moeder.

„Echt waar, hè tante?”

„Dat zei oom Piet tenminste ook altijd,” geeft ze toe. „Het speet hem haast, dat hij getrouwd raakte en van de zolder naar beneden verhuisde.”

„Dan laat je 'm weer naar boven gaan,” gichelt Miep.

„Het is wel een hele troost, dat Riek nu bij de kinderen slaapt,” praat Bep over die opmerking heen, „anders zou ik vannacht geen oog dicht doen. Je bent dan altijd maar bang dat er een bloot ligt of huilt. Je ziet nou maar weer aan Riekie. . . . Ze worden als stéén, als ze zo een hele nacht liggen.”

„Ja, want het tocht ook altijd met zulk winderig weer,” weet Rie. „Gert zegt wel eens: Je kan een huis nooit zó bouwen, dat het helemaal niet meer tocht. Vooral tegenwoordig met die stalen ramen. . . .”

„Ja, daar geeft Gert natuurlijk op af,” snapt Miep. „Een timmerman ziet niet graag stalen ramen, die zet er liever houten in! . . .”

Ze zullen maar vast een kopje koffie nemen, want die kerels kunnen nòg wel een uur wegblijven.

„Zal ik inschenken, tante?”

„Welja, dan kan ik eens blijven zitten. . . . O Miep, die dochter van je verwent ons zo!”

Die dochter is de kamer al uit, met een kleur om de lof.

„Echt, Riek is een reuze-lieve meid,” prijst haar tante verder. „Het spijt me zo, dat jullie weggaan.”

„Ga maar mee. . . .” plaagt haar schoonzuster.

Nee, dat vergeet je allemaal niet meer. Kijk toch eens, hoe handig dat kind de koffie presenteert en de gebakjes! En knap is ze ook, en een lief figuurtje. Echt een mooie leeftijd, zeventien. Je zou wel eens willen dat je 't zelf nog was. . . .

Ook het gesprek in de stal vergeet je niet, en de geur die om de koeien hangt. De blaarkop komt overeind als het licht aangaat. Het dier rekt zich, met z'n staart in de krul. Hector is ook in de stal gekomen, maar dat mag niet. „Ga weg, Hector, de koeien hebben een hekel aan jou!” Met z'n staart tussen z'n poten keert de hond terug. Als die koeien zo gek doen als ze me zien, zòu je ook wel een hekel aan elkaar krijgen. De blaarkop schudt balorig z'n kop. Misschien denkt-ie wel dat het ochtend is, voertijd.

„Kern-gezond spul, Laagland!” roemt de ouwe Buis.

Kijk, dat hoor je liever van een ouwe, bekend-goeie boer, dan van mannetjes als Kees van Dijk en Gert van der Sluis, die een vaars niet van een volwassen koe weten te onderscheiden, en die „kleine koeien” zeggen tegen de pinken.

„Ze moesten alleen niet zo stinken. . . .” scheldt Gert.

„Stinken?” blaast Buis verontwaardigd. „Een kat stinkt, meneer, maar een koe heeft z'n eigen lucht bij zich. . . .”

Het was niet de bedoeling om een ouwe man op de kast te jagen; het ging maar om Piet Laagland.

Ze lopen vóór de koeien langs, en ze lopen er achter.

„Is er nog iemand, die belangstelling voor de kinderkamer heeft?” sarta Kees van Dijk, want je kan er wel vast van op aan dat ze de kalveren ook nog moeten zien.

„Kalveren heb ik nog niet staan,” gaat de boer daar in volle ernst op in, „maar we kunnen wel even bij de paarden gaan kijken.”

„Laat die havertractoren maar zitten voor een volgende keer,” snuift Kees verontwaardigd. „Zolang jij niet een beetje met je tijd meegaat en een nette tractor aanschaft, wil ik die stompzinnige beesten nooit meer zien.”

Hij meent dat niet, hij meent het niet. Maar je mag van een volbloed monteur geen voorliefde voor paarden verwachten.

„De heren komen zeker niet uit de polder?” vermoedt Teeuw Buis argeloos.

„Nee, ze zijn hun afkomst vergeten, buur,” antwoordt Laagland daar zelf op. „Hun grootvaders waren allebei boeren.”

„Maar onze vaders hebben nog net bijtijds ontdekt dat de wereld groter was dan de polder.”

„En was het ginder mooier dan hier?” spot de oude boer.

„Mooier. . . . mooier. . . .” zoekt Van Dijk. „Maar beter in ieder geval wel.”

„Wat was er dan allemaal beter?” probeert de oude verder.

„Dat heb ik hun net precies zo verteld, buurman,” helpt Laagland. „Ze denken dat ze ergens anders méér kunnen eten dan hier.”

„Als je zo doorgaat, lust je er nog wel één,” valt Gert van der Sluis z'n zwager bij. „Een mens probeert toch vooruit te komen in de wereld? . . .”

Ze moeten dat gesprek maar staken. Het zal toch wel zo blijven, dat een boer het boeren, en een timmerman het timmeren goedpraat. Wat kwam er van de wereld terecht als een boer wilde timmeren, en die ander per se boeren? . . . Bovendien zijn alle koeien gaan staan en ze zijn toch al wat onrustig met dit boze weer.

„Laten we naar de koffie gaan,” stelt de boer voor.

Er zijn genoegens, waarin de mensen eensgezind kunnen zijn. De sigaren zijn goed, en je mag een verse bak koffie ook niet versmaden. Een mens moest niet altijd zo bezorgd zijn voor de mening van een ander. Misschien heeft die ander ook wel gelijk; in ieder geval denkt-ie dat en is hij er gelukkig mee. Dat merk je aan die sigaren en aan de koffie. Daar zal nou geen mens over gaan bekvechten, en wie zal ont-kennen dat ze belangrijk zijn, die twee?

Voor de radio kweelt iemand een leutig liedje. Ze zuigen aan hun sigaar en ze luisteren naar de muziek, die achter het liedje drenzelt.

„Als 't om Soestdijk gaat, zijn we het bij ons wel eens,” praat Teeuw Buis wijs.

Hij zat zeker nog over het gesprek in de stal na te denken, en over buur Laagland, dat die het ook niet getroffen heeft met z'n familie. „Als 't om de koffie gaat ook,” bevestigt Van Dijk met een knipoogje naar z'n dochter.

„We hebben vanavond springtij. . . .” praat de oude boer tegen z'n sigaar.

„Dan zal 't wel weer eb worden ook,” beuzelt Gert van der Sluis daar als antwoord tegen in.

Buis heft wel z'n hoofd, en hij knikt, maar niet naar Gert. Naar Piet Laagland knikt hij, want dat is de enige, die de taal van de polder verstaat. Zij stammen van een geslacht boeren, die naar de zee lopen als een koe op kalven staat. Aan de stand van het water zien ze hoelang het nog zal aanlopen, en ze zijn bijtijds weer thuis om het dier te helpen. . . .

„Springtij met deze wind, dat is kwaad voor de dijken,” bevestigt de boer de alleenspraak van zijn gedachten. „Wij hebben nooit eerder zo'n storm gehad bij zulk hoog water.”

„Er zal toch niks gebeuren?” schrikt de boerin.

Teeuw Buis heft zijn hand op. Hij wil de mensen hier niet ongerust maken.

„De dijken zijn sterk,” sust hij.

„Ze hebben het altijd gehouden,” praat de jonge boer daar wat makkelijker overheen.

Dat is een hele rust: eeuw in, eeuw uit hebben de dijken het gehouden. „En 't zijn enkel de dijken niet, die 't water kunnen keren. . . .” gaat de oude man onverstoorbaar verder.

Weer knikt hij naar Piet Laagland, en wéér verstaan ze elkaar, want het is de taal van deze streek: „Wij maken de dijken, maar God moet het water keren.”

Een sterk geloof hebben ze in de polder. Ze moeten wel op de dijken vertrouwen, want waar heb je anders dijken voor? Maar gelóven doen ze in God, want dáár is Hij God voor.

Teeuw Buis drukt zijn ronde hoedje op z'n kort-geknipte haar.

„Ik moest maar gaan,” zegt hij bedaard. „Ik heb de storm nou tegen.”

„Wil ik je met de wagen brengen?” biedt Kees van Dijk royaal aan.

„M'n benen zijn me zekerder, meneer,” slaat de boer af.

„Stinkend-eigenwijs volk,” foetert Kees, als z'n zwager de buurman even het erf af brengt.

„Ze hebben iets wat wij niet hebben,” probeert z'n vrouw daar een antwoord op te vinden, en opeens vindt de boerin haar schoonzuster toch een hartelijke meid. Riek lijkt op haar moeder, da's wel vast.

Nooit, nooit zal je dat alles vergeten. . . .

HOOFDSTUK 3

EEN DIJK IN DE STORMVLOED

Het is dan toch nog laat geworden. Dat heb je, als je naar de storm en de radio zit te luisteren. Je vergeet te praten. Komt er dan tenslotte tòch nog een gesprek los, dan wordt de klok vergeten. Je gaat niet bij Piet en Bep op bezoek om naar de radio te luisteren. Radio hebben we bij ons thuis ook. Ja, iedereen heeft tegenwoordig radio, maar die televisie wil er nog maar niet best in bij ons.

„Veel te duur!” foetert Kees van Dijk.

„Maar als we eenmaal hier weg zijn, willen we toch gauw een toestel hebben,” vult z'n vrouw aan.

Dan zitten ze al direct dik in het zware gesprek over de radio, en over de geld-politiek, die dan toch maar achter de televisie moet steken, want als je eventjes bedenken wilt hoe dat in z'n werk ging. . . . Eerst niet, toen wel. . . . eerst geen regerings-subsidie, toen wel subsidie. . . . En in de partijen-politiek, zodat Kees van Dijk zit te rijen op z'n stoel, omdat zwager Laagland oer-conservatief en reactionnair is!

„Man, wat kan jou dat schelen,” sart Piet Laagland bedaard. „Als jij toch gaat emigreren. . . .”

Dan zakt het politieke debat als een doorgeprikte ballon in elkaar, want die slag is raak, eerlijk waar, Kees. Waar bemoei je je mee, als je tòch weggaat? Ze moesten alle emigranten verbieden om te stemmen! Ha-ha-ha!

„Moeten wij niet naar huis, Kees?” redt z'n vrouw hem uit die crisis. Hij kijkt op z'n horloge, vergelijkt de tijd daarvan met de klok. „Hola die klok van jullie is een half uur achter,” schrikt hij, en hij diept daar gelijk een politieke-orakel-spreuk uit op: „En die boeren hier zijn een halve ééuw achter. . . .”

Het gaat er maar om, of je voor je idee de laatste slag gewonnen hebt. Piet Laagland laat dat maar zo, want je mag je gasten niet met een kwaai kop de deur uitsturen.

Ze schieten in hun jassen, en daarmee keert het gesprek naar veiliger terrein terug. „Je zou zeggen dat het nog harder stormt dan toen we kwamen!”

„Ja, de wind heeft er nog aan gewonnen,” geeft de boer toe.

„Afijn, we komen nog wel een keer aan, voordat we op de boot gaan.”

„Ja, je zal je dochter toch ook moeten halen, anders blijft ze nog hier, niet, Riek?”

„Voor mijn part,” lacht het meisje mee.

„Ook al polderziek!” plaagt oom Gert van der Sluis.

„Nou, jij nog niet, hè Bep?”

De boerin gaat daar maar niet meer op in. Dit probleem is zo langzamerhand wel aan alle kanten bekeken, en als er geen groot wonder gebeurt, zal ze als boerin in déze polder sterven.

Er staat een kouwe wind. Nog lang geen lente.

Nee, nog lang geen lente.

Er zit sneeuw in de lucht.

Nee, 't is meer waterkoud. Hoogstens wat natte sneeuw.

Nou, gedag dan.

Ja, en de groeten thuis.

„Ook gedag aan onze Kees en Annemarie en Miep,” schreeuwt Riek nog, maar dat zullen ze wel niet meer gehoord hebben, want het portier sloeg net dicht, en haar vader start de koud geworden motor.

Dan priemen de lichtbundels weer door de razende nacht. Je vraagt je af, hoe die bundels het uithouden tegen déze storm. Het bestaát niet dat je op de plaats waar je staat stil blijft staan.

„Gauw mee naar binnen,” roept tante Bep in haar oor.

Hoort ze 't niet? O, toch. Maar binnen staat ze nòg in haar ogen te wrijven.

„Was je liever meegegaan?”

„O nee, maar ik zou best Miep weer eens willen zien.”

„Ja. . . . Och, je moet maar zo denken: over een maand zie je ze allemaal weer.”

„Ik lijk wel een klein kind. . . .” lacht ze door haar tranen heen.

Met haar rug naar de lichte kamer staat ze nog de verre, verre lichten na te kijken. Ze zijn het achterpad al af, nog even, dan klimmen ze de dijk op. . . .

„Ik ben altijd maar weer blij als ik de harde weg onder me heb,” foetert Van Dijk.

„Nou! Bep zit wèl in een gribus,” dikt z'n zuster aan.

„Je zal met een boer getrouwd raken!” spot Kees weer.

„Nou, ze zijn niet ongelukkig. . . .” sust Miep. „En leuke kinderen hebben ze ook, vind je niet, Rie?”

„Echt waar! Dat meisje, die Riekie, echt een leuke rakker, zelfs in haar slaap.”

„Dat is dan ook de enige die op de Van Dijken lijkt,” gromt Kees.

„Nou, onze Riek lijkt helemaal niet op de Van Dijken,” valt z'n vrouw een beetje boos uit. „Is ze daarom geen aardige meid? . . .”

„Wat een wonder!” daast hij uitgelaten. „Van zó'n moeder! Jammer die meid aan Piet en Bep te lenen. We hadden haar best mee kunnen nemen.”

„Och, laat ze nou nog maar, die éne maand. Ze maakt daar een aardig spaarpotje en ze is er graag. Bep zal nog lang genoeg met vreemd volk moeten werken. . . .”

Het praat niet makkelijk in de auto. De wind zwiert er omheen, en bij dat geloei versta je elkaar haast niet, of je moet beslist schrééuwen. En het regent ook. De ruitenwissers vliegen razend heen en weer. De woordenvloed van Kees raakt daardoor uitgeput. Hij moet met z'n neus haast op z'n stuur zitten, want voor je 't weet, zit je in de wergberm. Nou, en berg je dan maar, want die dijkellingen zijn maar akelig steil en spekglad bovendien.

„Ik ben toch zó benieuwd of Dickie zoet is gaan slapen. . . .” zegt Rie. Er komt geen antwoord. Nu het even stil geweest is en ze tijd gehad hebben om op Kees te letten, zoals hij daar met alle aandacht zit te sturen — hij lijkt wel een schipper, die z'n schip door de storm loodst! — begint er langzamerhand een spanning te groeien in elk van hen, die zich niet meer ontladen kan in venijnige opmerkingen over Piet Laagland, of tere woordjes over Dickie van Rie en Gert.

Een felle rukwind schuift de wagen op zij als een lege doos. Miep grijpt de mouw van haar schoonzusje. Niet dat ze bang is, maar ze schrok, en op die dijken heeft ze het nooit zo begrepen.

Ze laat die mouw ook niet meer los, en Rie vindt dat best zo. Je hoeft niet te zeggen dat je bang bent, maar je voelt je veiliger als je iets van een ander vast kunt pakken. Je bent niet alleen in deze duisternis, in deze baaierd van storm en regen, van eenzaamheid en gevaar. Want dat er gevaar is, staat wel vast, ook zonder woorden. Kees zit aan 't stuur gegròeid, maar er zit niet de oude zekerheid in. Hij heeft na die schuiver ook gas geminderd, dus de weg is niet best.

Gert van der Sluis veegt de wasem weg, zodat hij beter uitzicht heeft. Net op dat ogenblik zien ze voor de eerste keer het sprankelende spooksel van water, dat hoog opspringt boven de weg.

„Verhipl” schrikt hij, „je zit op de verkeerde weg.”

Een volgende golf slaat tegen de wegberm in flinters, flipt boven de weg uit in het felle lamplicht.

„Dit is de goeie weg,” gromt Kees van Dijk, en hij drukt onverantwoordelijk hard op het gaspedaal, zodat de motor begint te loeien. 't Is mis, mis, mis, en we moeten zo gauw mogelijk van die dijk weg zien te komen.

„Wat is dat?” roept Miep geschrokken.

„Niks!” antwoordt hij t  vlug.

Dan begint ze ook op de weg voor hen te letten, en ook zij ziet de waterfonteinen uit de wegberm spuiten, wegstuiven voor de storm.

„De zee!” gilt ze. „Laten we teruggaan, Kees!”

Hij geeft geen antwoord. Een smak water kletst over de wagen heen. Daar zijn de ruitenwissers niet tegen opgewassen en die paar tellen moet het geluk de wagen sturen. De wielen razen door het water, en daardoor minderen ze vaart.

Vlug draait Van Dijk het portier-raampje open, zodat hij bij elke volgende golf z'n hoofd naar buiten kan steken. Het is nog een geluk, dat de storm op de rechterflank van de wagen beukt, anders sloeg het water bij stromen tegelijk naar binnen.

In een laatste, wanhopige poging om de zaak te redden, waagt Kees het, om het gaspedaal tot de plank in te drukken, maar het water spoelt bijna op treeplank-hoogte over de weg. Je mocht wel een truck hebben, of zo'n amphibie-wagen, om hier nog uit te komen. Hij moet wel terugschakelen op de tweede versnelling en dan jankt de auto nog een poosje mee in het koor van water en wind. Tot een laatste, hoge roller tegen dat pruts-autootje aanslaat en het helemaal overspoelt. De motor sputtert nog even, maar dan wordt-ie even ongevoelig voor het gaspedaal, als de mensen erin voor de storm en de regen. Dit is de barre angst, de begeerte om te leven. Wat maakt het uit, of het buiten giet? Weg! Uit deze razernij weg!

Miep van Kees van Dijk zit hardop te bidden, en ze merkt het niet. En Kees van Dijk, die rauwe woesteling, zit even verslagen achter het stuur van z'n machteloze wagen.

„Krijg je 'm nog op gang?” vraagt z'n zwager tegen beter weten in.

Als antwoord — zelf hopen op een wonder, het wonder van een kletsnatte motor, die nog zou willen starten — knipt Kees van Dijk de lichten uit, en de startmotor kermt.

D t wonder gebeurt niet, maar daar is een ander wonder. Uit die grauweheid van angst en gevaar, uit het schrikbeeld van een dood in deze

woestheid, doemen twee mannen op. Ze staan opeens naast de auto, aan luw-zijde. Ze waren er niet, in heel de wijde wereld was geen redding denkbaar, maar opeens zijn ze er. Verweerde gezichten, en een mond die naar tabak ruikt.

„Laat die lichten maar aan, meneer,” schreeuwt die ene. „Je komt er toch niet meer uit met je wagen.”

„Ik wil hem zien te starten!” schreeuwt Kees van Dijk koppig terug.

„Dan sta je vijftig meter verder wéér, want daar is het wegdek al weggeslagen.”

Van Dijk brult een vloek de nacht in, maar het kan ook een vergeten gebed zijn. Soms liggen die twee zó dicht naast elkaar, dat je het verschil niet meer weet. De Naam die een vloek is, wanneer er een zonnetje aan de hemel staat, en het leven je tòch nog ergert, kan een gebed zijn, wanneer je een klein mens begint te worden in de stormvloed.

„Doe de lichten aan, en kom er uit, dan zien we nog terug te komen.” Onzinnig is de gedachte aan een lege accu, als je niet weet of je nog een schroefje van je auto terug zult vinden, als er ooit een einde aan dit alles komt, maar Kees van Dijk heeft even hartzeer over die accu, terwijl hij het grote licht weer aanknipt.

„We proberen daar de dijk te hou'en,” brult de man. „Met dit licht kunnen we wat zien.”

Hij rukt het portier open. Het water bruist onder de auto door.

„Opschieten!” dringen de mannen aan.

Kees zelf is de eerste, die in het koude water stapt. Hij moet zich vasthouden aan het stuur, omdat z'n voeten onder hem weg willen spoelen. De tweede man helpt Miep uit de auto. Ze beeft, want ze heeft de dood gezien en alle kinderen zijn thuis, behalve Riek. . . .

Hand in hand waden ze door het water. Hun redders nemen de wind-zij, die ook de water-zij is. De branding spoelt nu over hen heen, en in een paar minuten zijn ze door- en doornat. Maar ze vorderen, en ze hebben licht op hun pad door de baaiërd. Hun schaduwen zweven spookachtig voor hen uit, maar wie let daar op?

„Hier begint het gat!” schreeuwt één van die twee.

Hun handen grijpen vaster ineen. Nooit eerder beseften ze dat het leven van ieder van hen afhing van de hand die hen vasthield. De enkeling is in deze stortvloed, in deze kolking van overwinnend water, verloren.

Samen komen ze erdoor. Het water komt tot hun heupen, het slaat over hun hoofden, maar hun benen doen de ene stap na de andere, het leven tegemoet, tenminste bij déze dood vandaan. . . .

Ja, want de dood is een handig heer. Hij heeft er z'n aardigheid in om de mensen een beetje bang te maken, hij speelt wat met ze. Net aan de rand van het dorp zet hij de auto van Kees van Dijk stil met een handvol water, want de lampen van die auto kan hij mooi gebruiken om een stuk of twintig wanhopige mensen bezig te zien tegen onhoudbaar water. De vier passagiers mogen door de razende stroom heenwaden, even uitblazen als ze aan de overkant zijn. Weglopen voor de dood doe je toch niet, wees maar niet bang.

Ze vragen niet waar ze hier zijn. Weet je dat niet? We zijn in een dorp, en er zijn hier méér mensen dan wij alleen. Is dat niet mooi?

En ze hóren bij deze vechters aan de dijk. Eén van de redders brengt de vrouwen verderop het dorp in. De mannen blijven achter. Ze krijgen een zak in hun handen gedrukt, zomaar een wijde meelzak, en een vreemde kerel, met onwezenlijk-wilde ogen, schept daar klei in op het erfje van een klein arbeidershuis. Hij zegt niets, en zelf zwijgen ze ook. Alleen schreeuwt hij „Hierzol” tegen de mannen, die hijgend met de zware zakken langs de dijk draven. Dan glibberen er een paar het dijk-talud af, en met z'n drieën zetten ze die kerels de zakken klei op de gore nekken. Alles glibbert, alles is nat, maar ze staan hier bij de genade van de dijk; als die verder afbrokkelt, zijn we allemáál verloren.

Naast hen begint een nieuw koppel kerels te graven. Dat geeft een gevoel van kracht. Ze beginnen hier thuis te raken, Kees van Dijk en Gert van der Sluis. Er groeit zelfs iets van trots in hen, dat het hùn auto is, die dit werk mogelijk maakt. Zeker, de kerels uit dit dorp hebben hen gered, maar straks zal onze redding de hunne zijn, want waar haal je licht vandaan in deze duisternis?

„Niet te kort aan de dijk scheppen!” brult hùn klei-schepper tegen de nieuwelingen.

Dan scharrelen ze wat verder naar het huisje toe en graven een gat naast een laag ligusterheggetje. Uit de deur komt een vrouw met een paar kinderen.

„Je gaat naar de school, vrouw,” schreeuwt hun derde man.

Ze heeft wat goed in een kussensloop, en de kinderen houden haar rokken vast om niet uit de koers te waaien.

„Bij je moeder blijven,” schreeuwt de man hen nog na, als ze al bijna boven op de dijk zijn.

Er komt geen antwoord, want een nieuw gevaar davert over de dijk: een dol geworden paard raast met vuurspetterende hoeven z'n dood tegemoet. Wie heeft dat dier losgelaten?

„Van de dijk!” krijsen de mannen allemaal tegelijk, en de vrouw met de

kinderen glijden in doodangst naar beneden.

In z'n rollende ogen vangt het dier het licht van de auto-lampen. Dan is het alweer voorbij, voorbij de mannen, die de zandzakken in het gutsende water laten ploffen, voorbij het laatste gedeelte harde weg. . . . Boven op de dijk zien ze het paard nog een paar maal boven water steigeren, als een monster uit een boze droom. Dan verdwijnt het uit het lamplicht, verdwijnt dus ook van de plaats waar de weg was.

Er zegt niemand: „Die is er geweest!”, want dat weten ze allemaal wel. Wie nu nog in het gat terechtkomt, is er onherroepelijk geweest.

Maar des te harder scheppen ze.

„We winnen!” schreeuwt een jonge vent, die een volgende zak grond komt halen.

Op dat moment begint het langzaam donkerder te worden in het tuintje.

„De auto!” weet Van Dijk.

Zwager Van der Sluis houdt even alleen die zak open, en Kees klimt naar boven. Nat is hij wel, dwars-door, maar koud heeft hij het daarom niet. Het auto-licht schuift heel geleidelijk naar rechts. Het kan zijn dat de banden niet langer houvast hebben op het wegdek, maar hij weet dat het anders is. Dwaas schiet hem het plaatje uit de banden-advertentie te binnen: Anti-slip, nooit lag uw auto vaster op de weg! . . .

„Woont Piet Laagland in déze polder?” vraagt hij onnozel aan een zakkendrager.

„Er wonen nog veel meer mensen in die polder,” schreeuwt de kerel driftig. „En die verzuipen allemaal als we niet opschieten!”

Opschieten? Maar Kees van Dijk kan niet loskomen van z'n auto, die daar zo héél, héél geleidelijk naar rechts schuift, en toch de achterwielen iets sneller, want het licht draait naar links en hé, je zou zeggen dat de lampen naar boven beginnen te schijnen.

Dan weet hij het heel zeker. Wat we hier doen, is verloren werk, we houden dit nooit! Hier prutsen we met een paar zakken en verderop, onder m'n wagen, schuift de dijk weg.

Hij treft net diezelfde jonge kerel weer, als hij dat vermoeden, die zekerheid uit wil spreken. „We kunnen wel stoppen,” schreeuwt hij. „Die hele dijk gaat eraan.”

„Hou je bek!” brult die ander terug. „We winnen, schiet op!”

Pas dan laten z'n ogen het wegschuivende licht los. Niet omdat hem die auto wat kan schelen, maar omdat dit de omvang van het gevaar duidelijk maakte, kon hij niet weggkomen.

Beneden aan de dijk staat een nieuwe schepper bij een stapeltje zak-

ken. Hij stond daar uit te kijken naar een mannetje, die... „Hé, hierop-an,” roept hij.

Het is een gepoerel in die duisternis, maar op de tast krijgen ze de ene zak na de andere vol. Kees van Dijk houdt zakken op en die naamloze nieuweling schept. „Wat kan mij het ook schelen,” suft het in de hersens van Van Dijk. „Als dit dorp er niet geweest was, waren we nou al verdronken. Ik zal zakken openhouden, zolang ze het willen. In ieder geval staan we naast een gaaf stuk dijk, da's al heel mooi... Voll... Volgende zak... O nee, dit is de onderkant... Ja, scheppen maar, maat, scheppen maar, tot we er bij neervallen, of tot het licht helemaal van de dijk is weggeschoven. Misschien dat die jonge kerel dan ook inziet dat er geen redden aan is en dat er een moment kan komen, dat je leven je liever is dan een dorp vol mensen... Ik werk ook nog een beetje voor m'n zuster, die met een boer getrouwd is, en die het niet erg vindt om in de polder te wonen... Aan mij zal 't niet liggen, meid... Je moest me maar 'es zien beulen onder aan deze dijk... M'n benen zijn me zekerder dan een auto, zei die ouwe boer... Dat was nog zo gek niet bekeken, want als ik m'n benen niet gehad had, schoof ik nou met de auto mee de diepte in... Ik ben toch wel benieuwd wie dit spelletje winnen zal: het water of wij...”

...En hij weet intussen zeker dat het water wint. Vannacht wint het water! Hij staat eigenlijk alleen maar te wachten op het sein. Als dit geraas verandert, als het water nòg harder begint te brullen, dan is de kous af, dan moeten we de dijk opklauteren en in de richting van het dorp wegkuieren. We hadden onze Riek nooit bij Piet mogen laten... Ik werk ook voor jou, Riek. Je vader werkt voor jou, hoor, heb maar geen angst. Het zal niet aan mij liggen als de dijk eraan gaat. „Schep een beetje door!” commandeert hij z'n maat.

„Ik kan niet meer!” snauwt die terug.

Kees gooit de zak neer. „Geef op die schep!” brult hij woest, want weet die vent dan niet dat m'n dochter, dat onze Riek in die polder zit? Maar eerst rukt hij de drijfnatte jas van zijn schouders, smijt de kleffe hoed in de klei. En dan begint daar een woesteling te beulen met de grond, te worstelen met onvervalste zeelei, als een vader om het leven van z'n oudste dochter. Hier, hou die zak op! Is er nòg niet een mannetje om hier zakken op te houden?

De spa flitst de stugge bodem in, de zware blokken klei klotsen in de zak.

„Zijn er nog méér zakken?” schreeuwt z'n helper.

Nee, hier zijn geen zakken meer.

Bezeten van werklust vliegt Van Dijk naar boven, en daar brult hij: „Zijn er ergens nog zakken?”

De storm raast om zijn bezwete kop, maar antwoord komt er niet. Z'n zwager is hem nageklauterd. „Laten wij die volle zakken vast naar het gat dragen,” roept hij. „Die ene vent is om lege zakken.”

Goed-goed, laten wij die zakken vast naar het gat dragen!

Hij heeft aan dit beulswerk altijd een hekel gehad, maar je vader zal je niet zonder meer laten verdrinken, hoor Riek, hoor kindje. Je vader zal alles doen wat hij kan om die dijk te behouden, wees maar stil.

En dat doet hij. Alles doet hij. De bonkige, kleverige klei-zakken zijn hem feitelijk veel te licht. Hij zou er twee tegelijk op z'n schouder willen hebben, maar nee, met één kan je harder draven.

Dan draaft hij heen en weer, heen en weer. Hun voorraadje gevulde zakken is in een paar minuten in het gat gelegd. Ze zijn een beetje trots op het dammetje, dat ze met elkaar al gebouwd hebben. Tot de zakken op zijn en ze werkeloos staan te wachten op de terugkeer van de dorpelingen met zakken. „Kunnen we niks doen?” vraagt hij aan een vent, en het is wéér diezelfde jonge kerel.

De man kijkt hem alleen maar aan en dan gaat hij verder. Kees van Dijk zou in het gat willen gaan staan om met z'n armen, met z'n brede schouders, met z'n leven desnoods, het water te keren. Maar het is net zoals de boeren dat in de polder zeggen: „Wij bouwen de dijken, maar God moet het water keren.”

Er komen nieuwe zakken. Ze hebben bij de aardappelhandelaar de klei-aardappels eruit gegoooid, en er komen dadelijk nog méér zakken. Goed zo, er komen nog meer zakken. Hou vast die zak, dan scheppen we weer.

Het licht van de auto wijst zielig naar de hemel. De kruin van een peppel staat in het licht te zwieberen. Je moet niet denken dat er iets van terecht komt, van dit gemartel van mannen met zakken klei, want het water is net zo handig als de dood. . . . Wàt? Soms is de dood het water en het water de dood. En nu hebben die twee dat verbond aangegaan, en ze hebben dit afgesproken: „Laten die kerels op de dijk nog maar even ploeteren, dat is wel grappig! Intussen sabbelen wij de aarde onder die auto vandaan, dat is veel aardiger. Kijk, het licht schijnt nu niet meer over de aarde, maar het wijst de weg naar boven, want God moet het water keren, daar zal ook Kees van Dijk straks van overtuigd raken.”

Er komt net nog een sliertje mannen tegen de storm intornen, en elk

van hen draagt een busseltje zakken. Honderden zakken zijn er nu al, we kunnen voorlopig weer voort.

„Jazeker!” grinnikt het water tegen de dood. „We kunnen nog voort!” De auto begint harder weg te glijden, totdat de lichtbundels bijna loodrecht naar de hemel wijzen. Je snapt niet dat zulke snaarstrakke bundels niet breken in dit geweld van zee en storm.

En ze breken niet, maar opeens zijn ze weg, en de duisternis is op de aarde.

„Je vader zal je zo maar niet laten verdrinken, m'n meiske,” praten de bonzende hersens van Kees van Dijk hem nog voor, maar de volgende schep klei valt naast de zak, want z'n maat kijkt verwonderd naar het licht, dat zo opeens weg is. Zelfs die zwakke weerschijn van zoeklichten in de lucht missen ze nu.

„Laat maar!” zegt hij moedeloos.

„Ben je gek!” schreeuwt Van Dijk er woedend tegen in. „Denk je dat we het nou al opgeven?”

Maar de dood en het water hebben vannacht een grotere mond dan hij. Ze hebben dat afspraakje erg best gemaakt, want op hetzelfde moment, dat het licht verdwijnt, is dat geluid er, dat Kees van Dijk al verwachtte. Het is een raar gebrobbel en gebrul, boven de storm uit. Kijk, en dan rust zijn spa. Zijn armen trillen plotseling van moeheid en hij zou even z'n ogen willen sluiten om uit te rusten, maar hij heeft niets en niemand waar hij zijn hoofd tegen neer kan leggen. Of toch! Gert van der Sluis grijpt hem met zijn zware timmermans-knuisten in z'n schouders en die roept in z'n oor: „Ga meel! De dijk is doorgebroken.”

O ja? Hé, is de dijk doorgebroken? Je vader heeft het ook niet kunnen verhelpen, kindje. Je had maar mee naar huis moeten gaan, dat was beter geweest, maar je moeder wilde je dit laatste maandje liever bij tante Bep laten. Bep, meid, we hebben wel eens wat gehad, maar jij zorgt wel voor die kleine meid, hè? Ze is nogal bangachtig, als het erop aankomt. Dat is de Van Dijken-trek in dat kind. Die lievigheid heeft ze van d'r moeder, maar die bangheid van d'r vader. Zo was ze als kind al. . . .

En intussen sukkelt hij met de verslagen dorpelingen mee het dorp in. Sukkelt? Man, ze draven, ze rennen wat ze kunnen om hun gezinnen te redden, hun vee, hun. . . . hun. . . . als God dat geven wil, hun leven. . . .

Naast hen draaft die jonge kerel voort. Dat is nu al de derde keer dat ze met elkaar te maken krijgen, en ze horen hem snotteren: „M'n moeder

ligt nog te slapen.... Ik dacht dat we het met elkaar wel zou'en hou'en....”

Daarna raken ze hem kwijt, want hé, waar staat de school? Weet nou niemand waar die school staat?

Ze draven maar met de stroom mee, volgen een bundel kleren in een kussensloop, staan zelf plotseling met een kind in hun armen....

HOOFDSTUK 4

BOER, BEN JE WAKKER?

Zelf merkt Piet Laagland niks, maar z'n vrouw wordt wakker door een vreemd geluid, dat aansluit op haar droom, want ze hoorde alsmáar iemand pompen, met een wurgend geluid van de pompzuiger. 't Zou toch wel fijn zijn als we hier ook waterleiding kregen, dan waren we van die pomp verlost, dacht ze nog.

„Ben je gek, mens,” zei haar man. „Hier, kijk toch wat een macht helder water we hier voor niks hebben! Waarom zal je duur geld neertellen voor dat vuile water, dat ze hier of daar uit de rivieren tappen?”

En het was zo, want kijk, er gulpt een brede straal water uit de pomp, water... water... water..., met een gorgelend geluid. „Hou op!” riep ze. „Ik heb het al gezien: we hebben hier water genoeg, ja, genoeg, Piet, genoeg!”

Maar de pomp bleef vanzelf verder pompen, en het heldere water van daarnet werd vuil, brak water, waar ze het benauwd mee kreeg.

En als ze zeker weet dat ze wakker is, hoort ze dat gorgelende geluid nog, en het is niet de storm, niet het stoten van de wind tegen de luiken. Wat is dat toch? Het is niet buiten, het is binnen.

Even snapt ze niets meer van zichzelf. Het is maar net of ze een foto-toestel is, en of haar hersens héél scherp het beeld van die avond opnemen.

Knip! Bertie houdt z'n armpje voor z'n gesloten ogen en hij prevelt: „Niet doen...” Riek van Kees zegt iets boven z'n hoofd over trouwen, ach... Riekie heeft één koud beentje en Barteltje zuigt op z'n duim, met een pluis in z'n knuistje. Kees zegt dit, Rie zegt dat, Gert wéér wat anders... Wat zijn ze gauw groot, zei iemand, en dat moet ook door Rie gezegd zijn...

Die avond vergeet ik nooit, nooit meer, weet ze heel zeker, en die droom ook niet. Maar wat is dat toch voor geluid? En jankt Hector daar?

Het angstzweet breekt haar opeens uit. Ze dwingt zich tot kalmte, maakt zich nog wijs dat het komt door het gesprek van die avond. Of het niet eenzaam is in de polder. Ja-ja, het is eenzaam, maar nee-nee, het mag niet eenzaam heten van Piet, want Jacob den Duiker woont geen vijf minuten hier vandaan en daarachter ouwe Teeuw Buis.... Daarom wil ze dapper zijn, niet direct om haar man roepen. Ze tilt haar hoofd uit het kussen om beter te kunnen luisteren. En intussen gaat het geluid uit haar droom maar steeds door, dat gurgelend geluid van water, vuil water, dat in een onafgebroken stroom uit een roestige pomp spoelt. Het geraas van de storm is vertrouwd bij dat geluid vergeleken.

„Piet!” roept ze dan toch, want alleen kan ze dit onbekende geluid niet langer verdragen. Ze moet weten of ze waakt of droomt, of dat het soms zó is, dat een mens waken en dromen kan tegelijk. Hoe is het anders mogelijk, dat een geluid uit een droom rustig door blijft gaan, als je zelf klaar-wakker bent? Als je er zéker van bent, dat je de storm hoort brullen, harder nog dan voordat je ging slapen?

„Piet!” roept ze nog harder.

Hij broemt in z'n slaap. Een geluid zoals hij het wel tegen Bertie maakt, als het kind om iets zeurt.

„Man!” probeert ze voor de derde maal, en dan keert hij zich onwillig op z'n andere zij, van haar af. Het gebrom, die beweging, ze zijn haar allebei vertrouwd. Ze bewijzen haar dat ze klaar-wakker is, maar ook dat het nieuwe geluid géén droom kan zijn. En ze hoort nu ook zuiver de hond janken.

„Boer, ben je wakker?” schreeuwt ze in zijn oor, want ze krijgt hartkloppingen van grenzenloze angst.

Alsof een toverwoord hem wakker riep, zó plotseling zit hij overeind. Is het geen toverwoord? Vertelde hij zelf niet dat de vaste daggelder hem met die woorden wakker riep, toen hij nog ongetrouwd was? Riep ze het zelf niet, de eerste weken van hun huwelijk, om hem er plagerig aan te herinneren dat een boer er éérder bij moest zijn dan z'n personeel?

„Wat is er?” vraagt hij.

„Hoor!”

Ze hoort zijn adem gaan, nog zwaar, als in z'n slaap.

„Ben je wakker?” herhaalt ze voor de tweede maal.

„Ja, mens,” snauwt hij, en het besef van gevaar daalt langzaam over hem.

„Water!” weet hij, en dat woord maakt hem wee en dapper tegelijk.

„Doe het licht aan!”

Wezenloos steekt ze haar benen uit bed, raakt het koude water en valt met een gil tegen hem aan.

„Water!” schreeuwt ze. „We overstromen!”

„Doe het licht aan,” commandeert hij weer, en zelf stapt hij uit bed. Leven die boeren dan altijd in de verwachting dat dit eens gebeuren kan, dat de kou van het water om z'n voeten hem zo weinig doet? Als jongen heeft hij wel gezwommen, maar nooit graag. De overgang van een warme zomerdag in koud water vond hij nooit plezierig. Doet de overgang van een warm bed naar déze kou hem dan niks?

Hij klotst door het water heen naar de lichtschemel. Hij had het ook kunnen laten; hij wist dat hij het had kunnen laten, want het licht doet het niet. Dit is een nacht, waarin het moderne leven hen in de steek laat. Dit is de strijd van oerkrachten tegen oermensen.

„Ga naar de kinderen,” snauwt hij haar uit bed. „Ik breng licht!”

„De kinderen!” herhaalt ze, en ze zuigt dat woord in met haar adem. Dat is het einde van haar besluiteloosheid. Op blote voeten spettert ze door het water, tast blindelings naar de deurknop. Er tocht een vreemde kou door de gang, maar hier, hier moet de trap zijn, de deur. . . .

„Laat ze slapen!” schreeuwt hij haar na.

Slapen? Nu?

Weg is de angst. Als de kinderen kunnen blijven slapen, als Piet dat nodig vindt, waarom neem ik dan m'n kleren niet mee? Waarom neem ik het beddegoed niet mee, en wat linnengoed uit de kast? Je kan toch niet alles in dat vuile water laten liggen? En de kinderen slapen. „Laat slapen!” zegt Piet.

Ze keert terug. Het water perst door de kieren van de buitendeur, siepelt door de ramen en valt met straaltjes van de vensterbank in het laagje water op de vloer. Gauw-gauw! Het moet buiten al tot de vensterbank staan!

Het is goed dat de luiken gesloten zijn. De golven klotsen ertegen aan, je hoort het hout jutteren tegen de kozijnen. Binnen staat het water nog maar een voet hoog, we kunnen nog wat redden.

Haar man heeft een jasje aangeschoten. Z'n Zondagse, maar wat hindert dat? Bep heeft z'n werkgoed in de kast gehangen, omdat de visite het huis wel zou willen zien, na de verbouwing. Enfin, dan m'n goeie jasje maar.

De stallantaarns staan in de bijkeuken. Het is goed om stallantaarns bij de hand te hebben, want als het licht uitvalt, kan je er niet buiten. Je hebt nu maar een lucifer aan te strijken, en er is licht. Water zonder licht, water, storm, en géén licht, dat is de baaierd, de onmetelijke ver-

schrikking. Waar licht is, keert het menselijke weer, er is troost en hoop, er is zelfs de verwachting dat de verschrikking begrensd is en dat het tòch weer dag zal worden.

Met de beide lampen vliegt hij de trap op. „Prachtig!” zegt hij, als hij het stapeltje goed ziet, dat ze al boven heeft. Dat doet haar méér goed dan enig lief woord, dat hij haar gezegd heeft, zolang ze elkaar kennen. Dit is de man die ze liefheeft, met wie ze het leven delen wil en de dood. Ze heeft gedaan wat hij van haar verwachtte, en ze is daar onnoemelijk blij om.

„Haal naar boven wat je kan!” moedigt hij aan. „Ik maak de beesten los!” Dat verlamt haar weer. Hij maakt de beesten los; hij laat háár in de steek, terwijl zij. . . . terwijl ik. . . .

„Je gaat toch niet weg?” vraagt ze.

„Wat wou je dan? Moeten die beesten dan op stal verzuipen?”

Ze grijpt hem beet, bij de arm waarin hij de lantaarn houdt, zodat hij haar niet los kan schudden.

„Je moet hier blijven, bij mij, bij je kinderen,” dwingt ze. „Ik. . . . ik ben bang als je weggaat. . . .”

Haar ogen staan schichtig in het wit van haar gezicht. Het licht van de lantaarn, onwezenlijk van onderaf, doet daar geen goed aan. Je kunt denken dat de dood dit gezicht getekend heeft. Hier, jou kom ik straks halen.

Even aarzelt hij. Luistert. In de stal lalt een koe, en Hector jankt in de verlatenheid buiten, wie weet waar. . . .

„Je blijft!” herhaalt ze, want zwijgen is geen toestemmen, vooral niet als in de stal een stem roept, sterker dan de hare.

„Neel!” zegt hij hard. „Ik snij de beesten los, anders verzuipen ze tussen de staken. . . . dat. . . . dat is móórd, laat me gaan!”

„Je blijft!” vecht ze radeloos.

Hij bukt zich. Hij zet de stallantaarn op de houten zoldervloer. Blank hout, met natte voetafdrukken en een plasje water om zijn benen.

Zijn gezicht staat strak. Haar hand maakt de beweging mee naar de grond, zonder z'n mouw los te laten. Dan pakt hij haar met zijn boerenknuisten bij haar bovenarmen. „Ik gal!” zegt hij kort. „Jij blijft bij de kinderen.”

Ze kan zijn ogen niet ontvluchten. Deze wil gaat boven de hare uit, maar haar angst is sterk. „Ik ben zo bang alleen,” kermt ze.

„Bang?” snauwt hij. „Waarom hebben we een God, als we nou niet in Hem kunnen geloven?”

Er siddert wel een snik door haar heen, maar ze uit die niet. Haar hand

laat z'n mouw gewillig los. Waarom hebben we een God...? Waarom? Nog één keer waagt ze het om zwak te zijn, vrouw te zijn: ze slaat haar beide armen om z'n hals en kust hem. „Ga maar,” fluistert ze in zijn oor. „Ik blijf bij de kinderen.”

Hij neemt de lantaarn op en loopt naar het dakraam. Dan schudt hij nee, en daalt de trap af om z'n schoenen en een broek. Het water komt boven z'n knie, maar het spuit al door de kieren van het raam.

Op bed wiebelend, trekt hij z'n broek aan. De pijpen zijn al nat, want die hingen in het water. Wat hindert dat? Ze zullen nog wel natter worden... En z'n drijfnapte schoenen trekt hij aan. Dat is beter dan klompen. Het klimt makkelijker...

Hij neemt in de gauwigheid brood mee, en een emmertje melk van het aanrecht. Wonderlijk helder kan hij denken, net of hij dit allemaal lang van tevoren overlegd heeft. Met het brood en de melk, ook nog een bord met een paar overgebleven gebakjes, klimt hij de trap weer op. De lantaarn bungelt aan z'n pink.

„Hier,” zegt hij. „En je gaat niet meer naar beneden, want het water staat buiten al een goeie meter hoog. Je weet niet of de deur dat houdt...”

Voor de tweede maal gaat hij naar het dakraam. Daar klimt hij doorheen, en hij geeft geen antwoord meer op de vraag wat hij gaat doen. Daarom kijkt ze hem na. Hij doet het raam wel achter zich dicht, als hij houvast gevonden heeft in een paar stukgetrapte dakpannen, maar ze doet het koppig weer open en steekt haar hoofd door het raampje.

Dan rilt ze. Nee, niet van de windvlagen, die door het raampje en om haar heen dwarrelen, maar van de hoge golven, die over het erf rollen als een kudde schapen. Wit-gekrulde, gore golven, die in het wankele licht van de stormlantaarn misschien nog wreder lijken dan bij daglicht.

En het lampje is zo klein en bespottelijk, zoals het daar door de duisternis over het dak schuift. Waar gaat hij nu heen?

Hij schuifelt door de dakgoot. Hoe dikwijls heeft hij als jongen deze tocht niet gemaakt? Zijn dat evenzovele repetities geweest voor de opvoering van dit gigantische drama? Heeft hij dáárom geen moment gearzeld, welke weg hij kiezen moet om uit het door water belegerde huis te komen, zonder ook maar één deur open te doen? Is 't berekening, gevolg van eindeloze repetitie, dat hij daarom ook de staldeuren dicht wil laten, zodat het water binnen maar langzaam stijgen kan, totdat de dieren los zijn en gereed voor de vlucht, of de dood in de vrijheid?

Bij het dakraam van de stal trapt hij weer pannen kapot, en het glas

van het raam slaat hij in, zodat hij de windhaak los kan maken. Dan zakt hij daardoor naar binnen, en z'n vrouw ziet van het licht en van haar man niets meer. Alleen zijn stem hoort ze nog: „Wat hebben we aan een God, als we nu niet in Hem kunnen geloven?”

En ze voelt de schroef-greep om haar bovenarmen, zijn handen, die haar vasthouden, opdat ze boerin zal zijn, vrouw in gevaar, maar juist daarom niet bang.

Stikvol tegenstellingen zit deze nacht. Er is water op het land, maar dan is het land geen land meer. Ze is in gevaar, maar ze is juist daarom niet bang meer. Hij is driftig, haastig in zijn jacht om de dieren te bevrijden, maar juist nu dood- en dood-kalm. Als een rots van rust staat hij op de overstroomde deel, en het is net zo hij al dacht: er staat hier nog maar een handbreed water. De ruimte is zoveel groter dan het woonhuis, en door de paar gesloten deuren hier sijpelt het water minder hard dan door deuren en ramen ginds. Het is goed, goed, goed!, dat hij over het dak kwam en zelfs de deur tussen woonhuis en stal gesloten liet.

De stallantaarn hangt aan de haak, die daar van overoude tijden voor de stallantaarn is gemaakt. Bij de oude koeien begint hij. Die maken niet direct zo'n spektakel, als ze los zijn.

Hij rukt de riemen los, en het is goed dat de dieren riemen hebben, geen touwen. Het is niet alleen zachter voor de hals, maar ze zijn des te gauwer los.

Uit zichzelf komen ze tussen de staken vandaan, en ze buigen hun koppen snuivend naar het water. Een enkel dier slurpt ervan, maar dan laat-ie het water kwijlend weer lopen. Dit is zout water, dit lusten ze niet. . . .

Een mens heeft niet alles in z'n hand. Hij wilde alle dieren losmaken, en daarna pas het klinket opengooien, ten slotte de grote deeldeuren, zodat ze allemaal naar buiten konden, de koeien.

Maar een mens heeft dat niet in de hand. Het water heeft vannacht het meeste te zeggen, het water en de dood. Daarom drukt het geweld van buiten de deeldeuren tegelijk open en met de eerste stortvloed water spoelt de hond binnen. Dat moet wel, hoe zou hij anders de weg gevonden hebben naar de stalzolder?

En de dieren worden razend door het kolkende water. De boer moet zich aan de staken vasthouden om niet weggesmeten te worden door die watermuur.

Nu is hij tòch nog aan de verkeerde kant begonnen, want de pinken staan als bezeten te springen en te rukken. Het is levensgevaarlijk om daar in de buurt te komen, maar het moet!

Het mòet? Wat moet er allemaal vannacht? Heeft de regisseur van dit spel dan niet op een ontelbare hoeveelheid onvoorziene omstandigheden gerekend? In de kolkling van het binnengutsende water drijft als een bespottelijk schip de gierbak mee. Nooit heeft hij aan de gierbak gedacht als aan een schip, een reddingsboot. Een gierbak heb je, om op de driewieler te zetten, wanneer de gierkelder vol is. Je pompt de bak vol, je rijdt ermee over het naakte weiland, om daar de vruchtbaarheid van deze viezigheid over te sproeien. Terwijl je rijdt, hoor je het klotsen in de bak, en soms spettert er een gulp gier vantussen de gesloten deksels.

Verder staat de bak nutteloos naast de wagenschuur. Eénmaal in het jaar wordt de buitenkant geteerd met bruine teer, om de naden goed dicht te houden en de rot uit het hout, opdat er maar niets van het kostbare vocht verloren gaat op het achterpad of op het erf. . . .

En nu is het losgebroken water gekomen. Samen met z'n bondgenoot, de dood, is het over het land gesprongen, uitgelaten als een kudde lammeren in het voorjaar. Wielend spoelde het zeewater over het vruchtbare land, kolkte om boerderijen en schuren, daverde weer verder, telkens gek van blijdschap opspringend, omdat de grote zee weer zó'n stuk groter werd, en omdat het verbond met de dood zo groots en verschrikkelijk blijkt te zijn.

Naast de wagenschuur die gierbak. Aha, til op dat ding, laten we hem op onze rollende rug nemen en hem meesleuren op ons pad. Misschien kunnen we hem ergens tegen de gesloten luiken van een boerenhuis smakken, zodat de boer klaar-wakker schrikt en zich gaat haasten om z'n vee te redden. Net als Piet Laagland! En als hij daar dan mee bezig is, drukken we ook bij die boer de deeldeuren in, zodat hij z'n pinken ziet verzuipen zonder iets te kunnen doen!

Ook de storm speelt het spelletje mee. Hij geeft het water die groezelige schuimkoppen, ja, en hij maakt dat de gierbak op de deining ligt te bonken tegen de wagenschuur, zonder er achter vandaan te kunnen komen. De golven lijken hem even vergeten te zijn, want ze delen zich waar de bak drijft, ze gaan links en rechts aan de wagenschuur voorbij, en ze laten de bak maar wat botsen tegen de schuur. Eerst moet het water nog wat hoger komen, eerst moeten we ook de rest van het land veroverd hebben, dáárna komt die bak weer aan de beurt. En de deeldeuren drukken we even in, dan kunnen die paar koeien een eindje met ons mee, zodat ze boven hun eigen weiland sterven! . . .

Krakend begeven de deuren het. De boer klemt zich vast aan de staken en de koeien op de deel worden door het geweld van het binnen-

stromende water tegen de staken aan de overzijde van de deel geperst. Totdat de stal vol is. Piet Laagland staat dan tot z'n borst in het ijskoude water en hij ruikt de zee in z'n eigen stal. Waar een uur geleden de warme stallucht hing, ruik je nu de zilte zeelucht, met een herinnering aan schelpen en strand, aan je moeder, die je voor deze ene keer mee naar buiten nam, de polder uit. . . .

„Moeder!” kreunt hij. „De beesten. . . .”

Mèt die watervloed zuigt de gierbak mee. Dat is een misrekening van het water, zoals de deeldeuren een misrekening van de boer waren. De zee moet haar hulptroepen zelfs naast de wagenschuur wegroepen om dit gat van een koeinstal snel genoeg te kunnen vullen, en in vredesnaam, dan moet de gierbak maar mee naar binnen. . . .

Als een zware, vierkante boot botst de bak tegen de deurpost, draait dwars, wil tòch nog verder drijven, maar krijgt dan een zet van de storm, zodat-ie z'n laatste schroom overwint en het toneel van de laatste strijd van het puik-beste vee van Piet Laagland komt verluchten met z'n dwaze aanwezigheid.

De boer denkt nog: Had ik nou Jacob maar hier, dan dreven we de dieren nòg allemaal de nacht in! en hij kijkt intussen hoe die boot op hem toedeint in het gekalmeerde water binnen de stalmuren.

Hij denkt aan Jacob. . . . Had ik Jacob maar hier, want waarom heb je een vaste arbeider, als hij er niet eens is wanneer ik hem nodig heb? . . .

Hij ziet de weg naar het arbeidershuisje in de polder. Een huisje met halfsteensmuren en een laag dak, een wankel geval in de watervloed. Naast hem doemt een koe op, losgeworsteld van de staken, waartegen ze geklemd stond door het water. Het beest zwemt al, en de warme adem-damp voelt hij langs z'n gezicht glijden. Het is of dat dier hem in z'n oor blaast: „Boer, word wakker!”, want dan pas ziet hij de gierbak. Hij zou eraan voorbijgegaan zijn, als aan een lastig opstakel, omdat een boot niet in de repetitie van dit spel met de dood en het water had meegespeeld. Anders had er een echte boot gelegen, ergens op het droge land. Of er zouden rubberboten op zolder geweest zijn. Maar dat hoefde niet, dat hoorde niet. Je hebt de dijken, waar je op vertrouwt, daar zijn het dijken voor. Bezwijken ze, dan begint het grote spel en je gelooft in God, daar heb je God voor.

Dit is niet dwaas, het is goed. Een goede schipper loopt ook niet de hele dag in z'n reddingsvest rond. Hij doet dat pas als de nood hoog stijgt, zoals de nood bij Piet Laagland hoog gestegen is. In die nood heeft de boer z'n God, en Die laat hem niet in de steek, want de gierbak drijft de stal binnen. . . .

Maar hoe moet dat nu met de koeien? De boer klimt op de schoftbalk, waaraan de staken bevestigd zijn. Vanaf die plaats entert hij de gierbak. Hij slaat er de deksels van open en zoekt z'n evenwicht in dit schommelende, platte vaartuig. De gierschep moet op de bodem liggen. En de schep ligt er.

Het water stijgt nog met de minuut. Hij kan al niet meer rechtop staan in z'n boot. En op de deel zwemmen de koeien in het licht van de schommelende lantaarn.

„Ik moet ze eruit jagen!” weet hij, en hij palmt de bak langs de richels, om op de deel te komen. Het werkt moeilijk, maar gehurkt kletst hij met de gierschep op de schoften, zodat er eindelijk een paar zijn, die de goeie richting kiezen, de richting van de deeldeuren en de zware golfslag van de open zee.

Hij ziet als voorste de blaarkop de deur uitgaan, en een zwartbonte vaars direct daarachter. „Hoi-hop!” schreeuwt de boer, en die roep weerklinkt raar tegen de lage zoldering boven het water. Zó raar, dat hij niet voor de tweede keer durft roepen.

Het is in de hoek van de pinken eindelijk rustig geworden. . . . Daardoor krijgt Laagland het zó benauwd, dat hij haastig de lamp van de haak pikt en haar op de bodem van de bak zet. Dan entert hij zich een weg naar de uitgang. Hem benauwt déze gedachte, dat hij met zijn dieren in deze verschrikking zal moeten sterven. Hij heeft de bondgenoot van het water herkend en nu wil hij wel weg wezen. Het had ook geen vijf minuten langer moeten duren, of hij had z'n boot moeten achterlaten in de stal. De zijkanten schuren al aan weerskanten tegen de boog van de deeldeuren.

Buiten regent het. Over het erf zwemmen de koeien. Achter de stal brult er één.

De varkens! schiet het door hem heen, maar hij trekt de gierbak tegen de storm en de golven in, de richting van het woonhuis uit.

De paarden! huivert een nog grotere schrik door hem heen, en hij trekt z'n boot aan de dakgoot voort. De ene klep slaat dicht, de andere zet hij rechtop, zodat hij dichterbij de muur kan varen. Er slaat wel veel water over de rand van de bak, maar straks zal hij dat er met de hooschop weer uithozen.

„Was Jacob maar hier!” wenst hij weer. „Dan zou ik nog een kans wagen om de paarden te redden.”

Voor de tweede maal gaan zijn gedachten de weg door het polderland. Hij moet weer aan dat nietige huisje denken, schrikt er nu zelf van, hòe gemakkelijk hij bij de dakgoot kan, vanuit z'n boot. Het water moet

daar al haast op de zolder staan, bij Jacob thuis. De mensen moeten het dak opgevlucht zijn, of in de populier, die naast het huis staat. . . .

„Boer, ben je wakker?”

Ja, de boer begint nu te ontwaken. Er is geen redden meer aan het vee, en Jacob zit met z'n gezin op het dak, òf het huisje is al ingestort. Zelf heeft hij Walcheren gezien en de Wieringermeer na de bevrijding, en hij weet zeker: àls er nog redding mogelijk is voor het arbeidersgezin, dàn vlug, want die halfsteensmuren houden het niet lang uit.

„Dàt niet! . . .” smeekt hij, en hij denkt terug aan de stilte in de hoek bij de pinken.

Ook is hij dankbaar voor dit kasteel van een huis, waarin zijn gezin veilig is. De wind brult over het gekuifde water, maar dit huis is een zeewaardig schip, dat stoer z'n kop in de golven steekt. Stoer is het, gedrongen, niet hoog. Je stapt nu zó in de dakgoot. Niet dat hij dat van plan is, want dan zou de gierbak verloren zijn en mèt de gierbak het gezin van Jacob den Duiker, hijzelf met z'n vrouw en Klaas, Anton, Rinus, Jaap, Kees en de kleine Jaantien. Je moet er niet aan denken. . . . Je moet er niet aan denken dat je een koe hoger stelde dan je knecht; dat je eerder een dier dacht te redden dan een mens. . . .

„Boer, ben je wakker?”

Ja, klaar-wakker is de boer.

„Ben je daar?” roept z'n vrouw door het dakraam.

„Ja,” schreeuwt hij boven de storm uit, en in die schreeuw is nog alle kracht om het goed te maken, om uit te varen met deze vierkante bak, en om dat gezin te redden. „Gooi me die nieuwe tros touw hierheen,” roept hij. „Ik ga Jacob even ophalen.”

Even. Jazeker. Erg trots is hij en dankbaar, omdat z'n gezin hier zo veilig zit, en omdat er brood is en melk voor zeker twee dagen. De kracht die in déze rust zit! . . . De dankbaarheid en de grote begeerte om nu alles te wagen om die anderen te helpen! . . .

„Zou je wel. . . .?” aarzelt zij.

„Vlug!” brult hij. „Moeten we die mensen laten verdrinken? Het water moet daar tot aan de zolder staan, als het er al niet òp staat. . . .”

De witte vlek van haar gezicht verdwijnt uit de omlijsting van het raam. Hij ziet uit over de wijldheid van het water. Als hij zich niet vergist, is dat ginds een lichtje. Zie je, net wat hij dacht: Jacob zit op het dak met z'n hele gezin, en hij heeft licht bij zich. Dat is gelukkig, want hoe vind je dat huisje in deze woeste zee?

„Hier!”

„Zet je lamp voor het dakraam!” schreeuwt hij naar haar. „Dan vinden we makkelijker de weg terug!”

Een opdracht en een belofte is dat: Let op, want ik ga, maar ik moet zien waarheen ik terug moet varen. . . .

Dan stoot hij af, dwars op de golven. Met de gierschep pagaait hij de duisternis in, en ze ziet zijn verbeterd gezicht van onderaf belicht door de lantaarn, totdat hij op de dwarse wind wegschiet achter de wagenschuur, hoe hij ook worstelt om een andere koers te volgen. . . .

HOOFDSTUK 5

DE STORMKLOK LUIDT!

Dat ene kind huilt. In het kaars- en lantaarnlicht in de school heeft het ontdekt dat Gert van der Sluis z'n vader niet is. Het heeft lang geduurd, want met een wijs gezichtje lag hij te kijken, te kijken, eerst verwonderd, daarna verontrust, ten slotte doodsbang.

„Nou-nou,” sust die vreemde man.

Dan gaat het kind nog harder te keer. Er rent een vrouw door de gang.

„Jantje! Jantje!” gilt ze. „Koos, waar hebbie Jantje gelaten?”

Vlakbij begint de torenklok te luiden, de noodklok. De paar mensen, die nog rustig waren, raken daardoor ook in beweging. „Het water komt!” gillen er een paar. „We moeten naar de kerk! Vlucht! Vlucht!” Een kudde bange schapen is het. De zware muren van de school leken zo veilig, maar nu de kerkklok begint te luiden, is er nergens veiligheid dan bij de kerk. De kerkklok is een stem. Alle Zondagen roept-ie, en de mensen zijn hier gewend om daarnaar te luisteren. Ze komen met de nood van hun gespleten zielen, zielen die het goede begeren, maar ach. . . .

„Wees toch wijzer, mensen!” schreeuwt Kees van Dijk boven dat verwarde geroep en gedraaf uit. „Wat moet je in de kerk? Je kan hier tenminste nog naar boven. Wat moet je in een kerk, die alleen maar gelijkvloers is?”

„Nou!” praat z'n zwager met hem mee, „ik geef ook meer voor een gebouw met voldoende binnenmuren, dan voor een kerk met niks anders dan vier staande muren met wat trekstangen. . . .”

„Koos, waar hebbie Jantje gelaten?” schreeuwt de vrouwenstem weer. En het kind op Gert z'n arm blèrt daar tegenin. Nu pas let hij op die vrouw tussen al de andere mensen die elkaar zoeken. Zelf zoeken ze immers ook! Waar zijn Miep en Rie gebleven?

Offervaardig, graag bereid om van zijn opdracht bevrijd te worden,

komt Gert met het kind naar de vrouw. „Is dit je kind soms?”

„Nee,” gilt ze. „Die is van buur Van Niewaarden. . . . Koos, waar is Jantje van ons?”

„Die soms?” knikt Gert in de richting van Kees van Dijk.

Ze schiet op het pakje dekens in Kees z'n armen af. Kees staat er zelf bij te suffen, en hij laat het gewillig toe, dat het kind hem wordt afgenomen. Hij heeft niet om het bundeltje gevraagd, wie het pakken wil, mag het hebben. Hij moet maar steeds aan Riek denken, en aan de gedachten, die hij aan haar had toen hij aan de dijk werkte. Die gedachten hebben hem versuft. Even kon het gelui van de klok in de storm hem nog tot andere gedachten brengen. Die mensen lopen hun ongeluk tegemoet, dacht hij nog, en dat zei hij ook. Maar er luistert niemand, laat maar. . . . O, die vrouw kijkt in het bundeltje dekens, en ze begint opgelucht te schreien als ze het kind van hem overneemt. Ze drukt haar gezicht in de dekens, naast het slapende kopje. Best, mens, jij bent weer gelukkig. . . .

Dat een mens nog voor humor voelt in deze ellende! Gert benijdt hem.

„Zo, jij bent van je vracht af,” zegt hij.

Van Dijk grinnikt. „Weet je niet van wie dat er eentje is?”

„Van buur Van Niewaarden!”

„O,” knikt z'n zwager begrijpend, „ik meende het al tegen je te zeggen: dat is er nou krèk een van die ouwe Van Niewaarden!”

Het gelach klinkt hier niet, want de noodklok luidt.

„Van Niewaarden. . . . Van Niewaarden!” schreeuwt Gert ijverig boven het lawaai uit.

„Die was net nog hier,” vertelt een jongen. „Ze zijn naar de kerk gegaan om hun kind te zoeken.”

„Mooi!” maakt Van der Sluis zich dan van z'n opdracht af. „Brenge jij dan dit kind naar z'n moeder.”

„Is dat er een van Van Niewaarden?”

„Ja, en schiet nou een beetje op, want dat mens is over haar kind in de war.”

Gehoorzaam verdwijnt de jongen, het kleine ventje aan z'n hand.

Het wordt steeds drukker in de straat. Hier en daar pinkelen wat zwaaiende lantaamtjes, want de stroom is uitgevallen. Er gaan mensen in de richting van de kerk, anderen draven weer terug om nog een armvol kleren te halen. Zelf gaan ze ook nog op straat. Ze steken een hand uit om een stoel en een pak dekens in de school te zetten. Ze vangen flarden van uitroepen op. „We moeten naar het gemeentehuis komen van de burgemeester. . . . We kunnen nog een beetje spullen ophalen.”

De klok zwijgt. Wel een minuut of vijf is er alleen het gebrul van de storm, het geschreeuw van zenuwachtige mensen, die nog wat willen redden van alles wat hun lief is en vertrouwd. Moeders draven toch maar weer terug met hun kinderen, om hen er nog wat dikker in te steken, want het zal koud zijn in de lokalen van het gemeentehuis of in de kerk.

Opnieuw begint de klok te luiden.

„Het water!” schreeuwen de mensen, en ze hollen nòg harder in de richting waarin ze liepen.

Het klinkt nu veel angstiger, het klokgelui. Als je nu nog gered wilt worden, doe dan wat je te doen staat, want er is maar weinig tijd meer. Erg weinig tijd. Tè weinig tijd. . . .

Van de bovenkant van het dorp, waar de dijk is, barst de hel los. Het leven op straat verstart. Een jongen, met een klein jongetje aan z'n hand, staat midden op straat stil en hij kijkt om. Er krijst iemand uit een huis, maar het is al te laat. Voor hij beseft wat er met hem gaat gebeuren, heeft de muur van water, die door de straat komt rollen, hem overdonderd, neergeslagen, meegesleurd. Het water perst door de straat, zoekt zich een uitweg door de ramen, waar de dorpelingen nog net een greep doen in de linnenkast, een wollen jumper in de koffer leggen.

Kees van Dijk ziet nog kans om de zware deur van de school dicht te drukken. Dan vlucht hij met de mensen, die zich hier gered hebben, de gang door, de trap op.

De stormklok tampt nog een rouwlied over het verdrinkende dorp. En de nacht verbergt het leed dat er geleden wordt.

Maar het geluk, dat dan hier en daar terugkeert, is dubbel groot. In één van de schoollokalen vinden ze hun vrouwen terug. Ze helpen mee de banken naar de gang te slepen, en op de vrijgekomen wit-planken vloer worden de bundeltjes dekens rechtgelegd, zodat althans de kinderen verder kunnen slapen.

„Zou Riek. . . .?” waagt Miep van Dijk te vragen, maar ze is zelf ook blij dat hij er geen antwoord op weet. Hij kijkt langs haar heen naar de glimmende, zwarte ramen, waarachter de nood hoogtij viert, nu de straat in een bandjir herschapeu is.

Maar steeds ziet hij die jongen wegstappen, met dat kleine kind aan z'n hand, op zoek naar Van Niewaarden. Niet dat hij dan al weet of die jochies verdronken zijn, maar hij weet dat het niet goed was om twee kinderen de stormnacht in te sturen. Het is misschien maar een kippen-eindje van de school naar de kerk, best mogelijk en weet hij veel, maar ze hadden even mee moeten gaan of die kinderen in de school moeten

houden, totdat de ouders hen kwamen halen.

Werkeloos leunen ze tegen het raamkozijn. De verschrikking brult door de straat, maar het duister bedekt veel.

„Kunnen we niets doen? . . . ” vertolkt Gert van der Sluis hun gedachten. Doen? Wat begin je tegen deze zondvloed?

Het is vier uur. Ze beginnen uit te kijken naar een teken, dat er toch nog een dag geboren gaat worden uit deze nacht.

Ze wagen het om een raam open te doen, maar een vrouwenstem waarschuwt dat het tocht, en dat er kinderen slapen op de grond. Tocht? Slapen? Wat is dat voor 'n geluid in de chaos? Maakt tocht wat uit als de storm brult over het water? En slaap, maakt slaap wat uit, als een heel dorp bezig is te verdrinken?

Toch verdwijnen ze gehoorzaam naar een volgend lokaal, waar geen kinderen op de grond liggen. Zo, hier kan zonder zorg een raam open, en ze kijken over het water, als zeelui over de verschansing van hun schip. Er drijft wat rommel voorbij, en ze kunnen ook de lage huizen aan de overkant onderscheiden. Voor elk van de open ramen in die huizen een gezin in doodsangst. Een man schiet uit het zolderraam zijn jachtgeweer af, een straaltje vuur en een kinderachtig plofje in dit tumult van wind en water. Maar bewegen die huizen? Wiegen ze heen en weer in de vloed, op de deining van deze zee? Of bewegen we zelf? Het geschreeuw van de mensen aan de overkant dringt tot hen door. Kunnen we dan niets, niets doen om te voorkomen dat deze huizen blijven wiegen op de maat van het water?

Ze onderscheiden nu beter. Een man klimt op het dak. Z'n vrouw reikt hem een kind aan, en het kind zit op de koekoek van het raam. Even later geeft ze hem een volgend kind, en het zit naast het eerste. Daarna een bundeltje dekens. Ze kennen die bundeltjes al: 't is de jongste van het gezin.

Z'n zwager grijpt hem bij z'n arm, maar hij zag het zelf ook wel: er gleed iets uit het bundeltje naar beneden, en het gegil van de vrouw snerpt over de straat. De man bedenkt zich niet. Van z'n hoge plaats ploft hij neer in het water, en dan is er alleen de vrouw over, die half uit het raam hangt, met twee kinderen op het dak. Het water stroomt met dezelfde vaart verder. Je vraagt je even af: komt er nooit een eind aan die stroom? Duurt het defilé van de dood eeuwig?

Maar het silhouet van de daken aan de overkant wordt toch duidelijker. Er nadert toch een dag, al neemt de storm eer in kracht toe dan af.

Kunnen we dan niets doen?

Het lijkt of de huizen aan de overkant steigeren, zoals dat paard steiger-

de, voordat het in de diepte verdween. Ze steigeren, en de vrouw aan de overkant steekt haar handen uit naar de hemel. Wij klimmen wel op het dak, wij vertrouwen wel op de huizen, maar God moet ons beschermen. . . . Dan veegt het water de huizen plat. De moeder wordt weggedrukt, en stakerig steken de binten boven de daken uit. Twee kinderen zitten te schreeuwen op de neergesmaakte koekoek van het raam, waarvoor hun moeder stond. Met hun handjes klemmen ze aan de rand van hun zitplaats en elkaar vast.

Is er dan niemand, die hier iets aan doen kan?

„Touw!” schreeuwt Kees van Dijk driftig. „Of lakens!”

Ze knopen drie lakens aan elkaar. Zeven, acht lakens aan elkaar, en het eerste laken om het middel van Van Dijk. Zo laat z'n zwager hem in het water zakken, om die twee kinderen tenminste te redden. Maar het is gloeiend onmogelijk dat je over een bandjir heenzwemt. Een rivier, goed, dat kan nog. Je komt een eind stroomafwaarts aan land, maar het lukt. Wou je hiertegenop zwemmen?

Razend-snel drijft een boot met de stroom mee. Een man probeert de vaart te minderen, wil stoppen bij de school, maar hij zou verder gesleurd zijn in de wieling van het water, als Kees van Dijk de boot niet gegrepen had. Het laken staat snaarstrak, maar de boot ligt stil, gemeerd in de nis van de schooldeur.

Dan tilt de kerel het levende anker in de boot, en direct herkent Van Dijk hem: voor het huisje van deze man hebben ze klei geschept, zakken klei, bergen klei. En ze hebben z'n vrouw en kinderen de dijk op zien gaan, nadat het paard gepasseerd was.

„We moeten die twee kinderen redden,” roept Van Dijk.

Maar de man is hard geworden op z'n weg naar de school. Bij elk huis had hij stil moeten liggen en mensen moeten opnemen, als hij niet hard geweest was. „Eerst mijn kind!” schreeuwt hij.

„Maar die twee kinderen spoelen straks weg!” buldert Van Dijk daar driftig tegen in.

„Mijn jongen is in de school, ik moet eerst die jongen hebben,” houdt de ander vol.

Je kunt niet gaan vechten om de redding van mensen. „Laat die man eruit, Gert!” schreeuwt hij naar z'n zwager in het raam.

Zelf palmt hij het laken in, zodat de boot tegen de muur drijft, onder het raam.

En hij knoopt het laken vast aan de roeibank, terwijl een paar handen de man naar binnen halen. Dan stoot hij de boot af, en dit keer lukt het. Iets te ver, goed, maar aan brokstukken van de ingestorte huizen trekt

hij zich terug naar de plaats waar de kinderen zich nog vastklemmen in de stroom. Met één greep heeft hij hen allebei, en hij geeft een schreeuw van geluk.

„Je vader zal je niet zo maar laten verdrinken, kindje,” kermt hij gelukkig. Hij reikt de bevende kinderen naar het raam.

„Hij zoekt die kleine jongen, Kees,” schreeuwt Gert naar beneden.

Dat verlamt hem even. Het is niet nodig om te vragen wie „hij” is, en niet wie „die kleine jongen” is. Toch roept hij z'n vraag terug: „Was dat Van Niewaarden?”

Ja, knikt het hoofd in het raam.

De verlamming duurt maar even. In plaats daarvan barst de begeerte om iets te doen, nu hij iets kan doen, des te feller naar buiten. „Ga meel” gebiedt hij.

„Ik bind het laken hier vast,” antwoordt Van der Sluis.

Dat is best, dan kunnen ze dit straks als ankerplaats gebruiken, wanneer ze mensen aanbrengen.

En het begint ook schemerig te worden. Des te beter, dan zullen ze de mensen makkelijker kunnen vinden.

Hun eerste tocht maken ze samen. Eerst maar tegen de stroom op. Dat gaat makkelijker met een lege boot, dan met een volle. Van roeien is geen sprake, maar enterend langs de huizen komen ze vooruit. Ze treffen het erg met hun boot, want het is een reddingsloep van een binnenschip. Van Niewaarden zal die wel ergens aan de waterkant gevonden hebben.

Naast de school staan grotere huizen, sterker, vertrouwder. Ze steken dan maar over naar de andere kant, en bij het huis waar ze landen nemen ze de mensen op. Er kunnen er nog een paar bij van het volgende huis. Nee, niet allemaal, dan houden we 't niet, maar we komen zo terug. Ze nemen de vrouw mee, de grote dochters en een kleinere jongen. De man en twee grote zoons zullen ze straks wel halen.

Het is niet meer nodig. Voordat ze bij de school zijn, horen ze het geraas van dat huis en het rijtje dat daaraan vastzit. De vrouwen zitten bleek op de bodem van de boot.

Op de tweede tocht gaat ook Van Niewaarden mee. Over z'n zoontje praat hij niet meer. . . . Het kind is hier niet, in het gemeentehuis was hij niet en in de kerk niet. . . . Tussen die plaatsen door stroomt het water. . . .

Welke kant?

Welke kant zullen we eerst nemen?

De overgebleven huisjes stroomaf lijken kleiner, ouder dan het restant

van dit blok stroomop. „’t Zijn allemaal mensen,” zegt Van Niewaarden, en zo is dat.

De mensen in de bedreigde huizen kunnen hen nu zien komen. Vreemd is dat, wanneer een mens de redding van tevoren aan ziet komen. Bij het raam hebben ze koffers en kleren opgestouwd, en voordat er ook maar één drenkeling aan boord komt, smijt de man het beddegoed in de boot, en hij reikt de koffers aan.

„Hier, dit moet ook nog mee,” roept een vrouwenstem van binnen, en haar man draagt een stapel linnengoed naar het raam.

„Willen jullie ook nog mee?” schreeuwt Van Niewaarden, en ze zien aan z’n bolle kaakspieren dat hij woest-nijdig is om dat beddegoed en die koffers.

„Ja,” roept de man terug. „Gaan jullie al?”

„Dan moet je erg vlug wezen,” bijt hun redder, „want er zijn meer mensen die gered willen worden.”

„Vrouw, we gaan,” roept de man.

Als ze allebei aan het raam verschijnen, vraagt Van Niewaarden ruw:

„Je kan kiezen: de rommel overboord, of jullie blijven hier.”

Ze staan even sprakeloos. „Wat bedoelt u?” vraagt de vrouw.

„Dat we nog wel een keer terugkomen voor de rest!”

„O, dan . . .”

Ze komen in de boot, en met handenvol smijt de arbeider het linnengoed naar het raam. Een deel dwarrelt in de storm mee, drijft weg op het gore water, samen met de matrassen en een koffer. Die koffer maar even, want dan zinkt die weg . . .

Ze enteren een volgend huis. „Nee, geen spullen!” waarschuwt Van Dijk dan maar vast.

O, geen spullen. Ze doen er weer even makkelijk afstand van, als dat ze op het idee gekomen waren om wat extra kindergoed, wat dekens en jassen vooral, mee te nemen. Het is al mooi dat ze hier levend af komen. Vooral als ze nu een kijkje krijgen op de rest van de straat, zijn ze dankbaar. Een paar prevelen de gebeden voor de stervenden, voor de ziele-rust van hen die gisteren nog burens waren.

Het wordt druk in de school, en het aantal wenkende armen in de straat wordt minder. Een tweede boot – meer een vlot op lege vaten – drijft de straat in.

Huis na huis werken ze af. Ze maken geen bezwaar meer, wanneer daar iemand is die brood meeneemt, of een bundel kleren. Zelf hebben ze ook honger, en Kees van Dijk rilt in z’n enkele overhemd, als ze ergens even wachten.

Ze eten mee van een stapeltje klaargemaakte boterhammen, en ze hebben het plan om pas te stoppen, wanneer ieder huis leeg is. Maar wat doe je, wanneer daar mensen zijn, die nee schudden, wanneer ze in het tuintje landen?

Nee?

„Nee, we zitten hier best, en over een uur of wat wordt het laagtij. Wij hebben geen zin om onze spullen te laten roven. . . .”

Kees van Dijk voelt zich driftig worden, maar Van Niewaarden gromt: „Laat ze dan maar mee verzuipen.”

Pas als ze aan het uiterste eind van de straat toe zijn — en hoeveel hebben ze er dan al gered? — en ze over de eindeloze watervlakte kijken, waaruit de daken van boerderijen en kale boomkruinen omhoog steken, denkt Van Dijk weer aan z'n dochter, en die gedachte maakt hem wee. Eigenlijk is het anders; eigenlijk bedenkt hij op dat moment, dat hij de hele nacht en de hele morgen aan niets en niemand anders gedacht heeft dan aan Riek. De kinderen die hij redde, dat waren allemaal zijn kinderen, maar ook: de vrouw die hij zag ondergaan, het kind dat weggleed, de man die het nasprong, het waren allemaal zijn kinderen.

„Ja, kindje, jij komt ook aan de beurt,” troost hij over dat lege water, waarop onverminderd de storm beukt. „Ik kom, hoor,” tegen een verre boerderij, omdat hij de boerderij van Piet Laagland hiervandaan immers niet zien kan. . . .

„Zeï je wat?” wil Gert weten.

„Ja, zijn er nog meer straten waar we wat kunnen doen, Van Niewaarden?”

Ook hun helper ontwaakt dan. Zeker stond hij in de verte het punt te zoeken, waar het lichaam van zijn zoontje heengespoeld kan zijn. Zijn ogen staan minder wild dan vannacht. Hij begint uitgeput te raken. Maar op die vraag zegt hij: „Nog maar zat,” en hij wijst in de richting van een volgende straat.

Dan laat Gert van der Sluis het boompje los en ze laten zich meedrijven, dansend op de golven, gebeukt door de wind, de scherpe hagel in hun gezicht. Ze sturen een beetje bij, zodat ze om een nieuw blok heendrijven, waar het even luw is, en ze kunnen roeien. In de volgende straat zijn er weer mensen, die uit de ramen hangen, maar hun angst is minder groot dan van de passagiers van deze nacht. De mensen hebben de ergste schrik van hun leven overleefd, erger kan het nooit worden. . . . Het cadaver van een paard is een tuintje ingespoeld.

„Da's de tweede,” zegt Van Niewaarden.

„Hoezo, de tweede?”

„Dat andere paard van de graanhandelaar is immers bij ons in de dijk verzopen. . . .”

O, dat was het paard van de graanhandelaar.

Met deze straat zullen ze niet zo lang werk hebben als met die andere. Het water heeft er al een rijtje huizen tussenuit gepikt, om er z'n bondgenoot toegang te verlenen: Ga je gang, maat, dat spaart de redders veel werk. . . .

En de dood nam er zijn loon mee. Een rijke tijd voor de dood, dat wel. „We halen die stijfkoppen straks nog op,” beslist Van Dijk, en Van Niewaarden spreekt het niet tegen. De mensen zullen het gevaar pas goed beseffen, wanneer ze onder het puin verdrinken. . . .

HOOFDSTUK 6

VERBROKEN VERBINDING

Er zit maar één ding op: je moet er zelf heengaan, want hier, bij het radio-toestel, kan je niet dàt voor die mensen doen.

„Verschrikkelijk!” klaagt de moeder van Egge Nauta. „Zóveel mensen in nood en we kunnen er niets aan doen. . . .”

Haar zoon zegt geen woord. Hij heeft z'n mes met een strak gezicht naast z'n bord gelegd, toen dat bericht door de radio kwam. Het is erg wat er boven de Moerdijk gebeurd is, nòg gebeurt. . . ., maar de verbinding met de eilanden is verbroken, dat is nog veel slimmer. Die mensen zitten er daar alléén voor, en wij, we kunnen er geen spetter aan doen, geen. . . .

En waar is het einde? Het stormt buiten nog even bar als gisteren, je kunt er vast van opaan, dat geen dijk dat op den duur houdt.

„Je eet niet,” waarschuwt zijn moeder, want kijk nou toch hoe strak die jongen zit te kijken! Soms ben je bang van dat gezicht. Hij zal toch niet denken dat het water hier ook. . . .

„Nee,” zegt hij hard. „Ik heb genoeg. Maak me een paar sneetjes klaar, moeder, ik moet erheen.”

Ze had net de theepot opgenomen om hem nog een bakje in te schenken. Als een vreemde vrucht hangt de pot in de lucht, rijst, daalt. Een straaltje thee spettert naast het kopje.

Maar hij schopt z'n stoel achteruit, rauw, alsof hij kwaad van de tafel opstaat.

„Jij gaat. . . .?” herhaalt ze.

„Ja,” antwoordt hij met z'n harde stem. „Ik moet daar zelf heen, want hier, bij de radio, kan je net niks voor die mensen doen. . . .”

„Jongen!” zegt ze. „Zou je wel. . . . zou je niet. . . .”

Maar hij is al weg. Hij sjort z'n trui over z'n schouders, hijst zich in z'n zware motorkleding.

Dan smeert ze een pak brood, een pak bróód! voor twee dagen. . . .

„Moerdijk afgesloten . . .” bijt zich een gedachte in zijn kop vast. „Over Arnhem dus, dat ligt ook meer in m'n richting.”

Het komt niet hij hem op, dat het even hard stormt als gisteren. Waarom zou je aan iets denken, wat je zó zeker weet? Het stormt, maar hij wist gisteren al dat hij er door zal kunnen, als hij maar hard genoeg rijdt. Een ziekenhuisdeur staat er vandaag niet voor hem open. Er is geen tijd voor een ziekenhuis in zijn gedachten. Die lui voor de radio weten niet eens wat er ginds aan de hand is, reken er dan op dat het bar en boos moet wezen, anders wisten ze het wel.

Dit is het enige dus, wat er opzit: op de motor stappen en er heenrijden, storm of geen storm.

„Zou je wel gaan, met dit weer,” probeert z'n moeder nog. Niet om hem van die hulp aan mensen in nood af te houden, maar omdat het zo'n weer is, zo gevaarlijk op de weg. Maar ze praat hem niet meer tegen, als hij de tas met brood om z'n hals hangt.

„Je ziet wel,” groet hij, en de stappen van z'n motorlaarzen dreunen in de gang.

Hier is iets, waar hij helemaal niet bij na hoeft te denken. Hij heeft de richting en de route muurvast in z'n kop. Zo en zo zal hij rijden, dan heeft-ie het minste oponthoud. Geen brokjes van de weg afknippen door langs de binnenwegen te rijden, nee, de grote weg, over Assen-Meppel, daar kan je volle toeren draaien. Een geluk, dat hij de motor gisteren nog even onderhanden genomen heeft.

En dan maakt hij al bijna direct brokken, want als hij het steegje tussen de huizen uitschiet, botst hij zowat tegen Nel Dijkstra op. Da's toch ook kras, dat Nel hier op dit uur van de Zondag loopt!

Hij wil met een haast grimmige lach van herkenning verder rijden, maar ze roept boven het geloei van de wind en het geraas van de nog koude motor uit: „Ik ga mee!”

Stom-verbaasd is-ie, tòch nog. Wat? Nel Dijkstra wil mee?

En déze gedachte: „Dan had ik beter Mieke even op kunnen halen . . .”

Ze heeft hem bij z'n leren schouder en ze schreeuwt tegen z'n motorkap: „Ik wist wel dat jij erheen zou gaan. Ik heb de baas al gewaarschuwd dat we er morgen niet zijn . . . Kan mijn brood ook in jouw tas? En ik heb een pak verband meegenomen . . .”

Ze morrelt zelf z'n tas open, dan kan Egge z'n leren handschoenen aanhouden. Hij grinnikt maar eens naar het weggeschoven gordijn van het buurhuis, waar z'n buurman staat te knikken en te hoofdschudden. Er slaat een vlaag koude regen tussen de huizen door. Laten we opschieten, want het begint te regenen.

Hij kijkt ook nog naar haar benen, in lange broek en rubberlaarzen.
„Heb je ook sokken aan?”

„Ja,” knikt ze, en dan klimt ze achter hem, haar armen om zijn middel, zodat ze één blok zijn: motor en mensen.

De eerste tweehonderd meter groeit z'n verwondering over haar komst uit tot dankbaarheid. De motor ligt nu des te vaster op de weg, en Nel is een makkelijke passagier, ze stuurt niet mee in de bochten.

Dat zou er trouwens nog bij moeten komen ook! Je merkt dat zo niet, nu de motor een kleine honderd kilometer per uur maakt, maar als dan een enkele keer de wind vat op hen krijgt, zo'n uitschieter van 12 meter per seconde, dan zijn z'n zenuwen even sterk gespannen. Als ik nu alleen was, hield ik hem niet op de weg. . . . , weet hij wel heel zeker. Assen. . . . Een lange kerel steekt z'n duim op om een lift te krijgen. Wat? Is die vent gek? Ziet-ie dan niet dat we al met z'n tweeën op de motor zitten?

Maar de man steekt zo heel zeker z'n duim op. Elke overlegging strandt op die duim. Ze weten waar de kerel heen wil. Wéér twee handen meer om iets te doen bij het redden van die mensen van hun verdronken land.

Hij stopt schielijk.

„Je kunt er nog wel een mannetje bij hebben, niet?” vraagt Anne Molema. „Als ik mee kan tot Meppel, pik ik daar wel een vrachtwagen uit Friesland. Er komt hier niet veel langs voor de richting Brabant.”

In een stukkezak bungelt een pak brood om z'n nek. Z'n magere kaken bewegen op één van de kerkpepermunten, die Huibertje hem nog net toestopte, het hele rolletje. Vandaag zullen ze op een andere plaats niet nodig zijn, hier, neem mee.

„Je ziet maar, als ik er morgen niet ben. . . . Albert moet dan maar even naar de fabriek om me op te geven. . . .”

„Ja-ja, toe nou maar, ga nou maar, je zult toch al lang genoeg moeten wachten eer je een auto krijgt.”

„Je moest de voordeur maar dicht houden, en klein-Anne heeft met dit weer niks buiten te maken. . . . Geef jij de kippen nog wat hard-voer?”

„Ja-ja, toe nou maar, schiet nou maar op, jij. . . .”

En de kerkpepermunten stopte ze toen nog in z'n zak, voor onderweg.

„Ook één?” nodigt Molema.

„Ja, best!”

Ze jakkeren verder door deze wereld, waaraan op 't ogenblik alle grond schijnt te ontzinken. Ja, zo is dat. Wat voor zekerheid heb je vandaag nog, nu het water gekomen is, en de storm? Hier, het water in de Smil-

dervaat staat al vuil-onstuimig, hoe zal dat zijn als de zee je overstroomt? . . .

We raken die vent in Meppel weer kwijt, weet Egge, maar wat nou kan, kan straks ook, en we halen Mieke even uit Hengelo. Ze zullen een verpleegster ginds maar best kunnen gebruiken.

Als de Drent hem in Meppel op de schouder tikt, stopt hij gewillig. „Je kunt ook nog mee tot Zwolle,” biedt hij aan, maar Molema schudt nee. Hij staat toch al te bibberen, zo naar koud als hij geworden is! Hij pakt hier maar liever een auto. In het ergste geval zit je achterin een laadbak, maar ook dan zit je luwer, dan bij een vaart van honderd kilometer achter op deze motor.

„Ik ga even over Hengelo,” waarschuwt hij achter zich.

„Is dat om?” vraagt ze onnozel.

Hij trekt een stijve grijns-plooi in z'n koude gezicht. „Goed zestig kilometer,” taxeert hij ruwweg, „maar Mieke zal ook mee willen, en hoe komt ze daar weg, als ik haar niet haal? Met de trein kom je er niet, nu de zaak in Brabant ook al blank staat. . . .”

Een antwoord is daar niet op nodig. Hij wacht dat ook niet af. Z'n handschoen gaat omhoog voor een groet aan hun passagier en dan boksen ze tegen de storm op tot Zwolle. Maar heel geweldig, zoals dat voor 't windje-af gaat, richting Hengelo. De motor kluift op z'n slofjes aan honderd-dertig kilometer per uur, en je merkt het niet. Onverantwoordelijk? Nee, nooit. De verantwoording ligt in het gevaar, waarin die mensen ginds zitten. Nooit was hij zekerder van zijn motor, geweldiger in het nemen van een scherpe bocht, dan hier en nu. De gedachte aan gevaar voor zichzelf is ver en klein, nu de dreiging ginds groot is, zo groot als we niet weten, nu de verbinding verbroken is. . . .

Leeg zijn de kerken op deze Zondagmorgen. Wie een auto heeft, een boot, een stevige schop en kans om daarmee ginds te komen, heeft begrepen dat het werken en bidden vandaag wel èrg letterlijk samen moet gaan, en hij heeft z'n Zondagse pak uitgetrokken, en háást zich!

Lange trossen Amerikaanse vrachtwagens maken zich los uit de kampementen in West-Duitsland. Zware ducks volgen.

Vrije Zondag?

Lariel Er is een volk in nood, come along!

De Roode Kruis-colonnes maken zich klaar op een radio-bericht, en ze rukken uit. Snell! Nòg sneller!

De soldaten staan te trappelen voor de uitgangen van de kazernes. Gáán we haast! Laten wij dan vast gaan! De anderen komen wel na.

Studenten van alle universiteiten hebben vandaag tentamen in hulpvaardigheid, en ze slagen cum laude. De telefoonkantoren zijn zwaar overbelast, om al het onderling overleg mogelijk te maken. M.T.S.-ers en H.B.S.-ers, Gymnasiasten en Lyceïsten vergeten hun studie en hun school.

Héél een volk, nauwelijks bekomen van de eerste schrik, staat op om te helpen als het kan, en wáár het kan. Maar wáár kan het... wáár?...

O, al lang is Sietse Terpstra dan op pad, maar hij heeft oponthoud gehad met het opladen van die sloep. Dat ding was nog zo tamelijk zwaar, en hij is er toch bar mee in z'n schik. Hij zit zelfs te zingen, want nooit eerder voelde hij zich rijker met deze veewagen. „Boten... boten... boten...” vroeg de radio. „Boten met hulpmotor, voor hulp aan de bedreigde gebieden...” Jetske kwam dat nog even zeggen, toen hij al bezig was de auto naar buiten te rijden, maar hij had toen zelf al een plannetje in die richting gemaakt. Wat begin je tegen water, zonder boot? En zal je met een lege vrachtauto uit Friesland rijden, wanneer er nergens in het land zoveel boten op de jachtwerven liggen?

Het geeft oponthoud, goed-goed, dan maar oponthoud, maar nu zit hij een leutig Fries wijsje te zingen, want zonder enig bezwaar kreeg hij de sloep van een fabrikant mee. Niet omdat die fabrikant ook een Fries was, maar het gevoel dat iedereen klaar staat om te helpen, dat maakt je zo sterk en gelukkig. Dáárom zingt hij, en dat zingen staat los van het beroerde gevoel dat hij heeft om al die mensen ginds.

Soms hoor je de boot botsen in de wagen. „De motor heeft van 't jaar nog niet gelopen,” zei de eigenaar. „Je ziet maar...”

En daar houdt-ie 't dan maar op, want er zit desnoods ook nog een lap van zeker 40 m² zeil bij. De mast ligt op de kap van de wagen gesjord. We komen vandaag goed van pas met die sloep. Bij het inladen, toen de eigenaar het vertelde van die motor, en dat hij wel niet direct draaien zou — maar je ziet maar — wenste Sietse wel heel even, dat de motor het maar helemaal niet zou doen. Hij zou het erop wagen om met dit weer uit te zeilen, alleen met de fok aan de mast. Het jacht is zeewaardig, je kan er wat meel...

Maar onder het voortrijden, begint hij op de motor te hopen. En zingen doet-ie op den duur niet meer. Eerst heeft hij zichzelf bezig gezien op de oneindige watervlakte van het verdrongen land, maar nu verbeeldt hij zich de mensen in doodsangst te zien. Daarbij verdwijn je-zelf als een heel klein niets-nuttertje achter de kim, als je nog maar je armen en benen beschikbaar mag stellen om te helpen.

Achter Meppel — nee, famke, ik ga dan maar niet over de Afsluitdijk, want dan sta ik bij de Moerdijk tòch weer, en over het deel boven de Moerdijk hoef je niet zó in de war te zitten als over de eilanden, want dáár is het bar — achter Meppel heft Molema zijn stakerige arm op, en zijn duim stopt de veewagen van Sietse Terpstra.

Hij hoeft niet te vragen waar die Fries heengaat. Er ligt een mast op de wagen, en die wijst in de richting water. . . . „Ik wou wel even meerijden,” nodigt Molema zichzelf vriendelijk uit.

„Dat kan gebeuren, als je gauw instapt, want ik heb een uur verlet gehad,” verontschuldigt Sietse zich.

„Is 't waar?” verbaast Molema zich.

„. . . .Ik heb een boot meegenomen,” vertelt de ander vertrouwelijk.

„Dat zal nodig zijn, nou?”

„'t Is je anders wat!” vult z'n passagier aan.

Kameraadschappelijk deelt hij een pepermuntje. „Hier, dat warmt van binnen.”

„Dank,” aanvaardt Sietse, en dan pas ontdekt hij dat z'n maat zit te bibberen. De vent is ook ijselijk mager, de wind moet zowat door hem heen waaien. „Ik heb zo'n last niet,” ontkent hij, „maar jij hebt het niet best.”

„Nee,” geeft Molema toe. „Ik ben van Assen met een motor meegekomen. . . .”

„Ja, daar moet je op gekleed zijn, anders waai je uit je hemd.”

Daar zit Molema om te grinniken. Net wat hij zelf zat te denken, toen hij achter op de motor zat. „Je waait nog uit je kleren,” dacht hij toen. Hij neemt dankbaar de oude soldatenjas van Sietse aan, om die om z'n benen te slaan. „Als je eerst maar weer wat warm bent,” huivert hij. Zeker om het wat behaaglijker te maken in de wagen, drukt Terpstra het gaspedaal wat dichter naar de plank. Die ouwe G.M.C. scheurt er anders over!!

„Hij rijdt monster!” prijst Molema gul.

„'t Zijn bandenvreters,” erkent Sietse. „Maar verder kan je er geen nieuwe voor hebben. Ze laten je nooit in de steek, en voor tien ton gaan ze niet uit de weg.”

„Dat kan 'k geloven!” bewondert Molema, maar het duurt lang, voordat hij een beetje begint bij te komen. Als hij bij Arnhem nog zit te bibberen, mag hij een kroes hete melk drinken, uit de thermosfles van Sietse.

„Daar knap je heel van op,” zegt hij dankbaar.

„We zullen een mannetje naast je zetten,” belooft Sietse, want net voor de brug staat een boer of iets van dat slag z'n hand in de lucht te

steken. Die heeft dat nieuwerwetse idee van een duim op zeker nog nooit afgekeken.

„Als je toch die richting uitgaat. . . .”

„Kom maar boven,” roept Sietse, want er staat hier een orkaan boven de rivier. Je merkt dat ze een hele poos tussen 't hout gereden hebben. De kracht van deze storm valt hier des te erger op. En regenen doet het ook van tijd tot tijd.

Gart-Jan Mulder zegt een hele tijd niks. Dat wordt ook niet van hem verlangd. Het gaat er maar om dat het nu lekker begint te worden in de cabine. En hier, steek alvast een sigaret van me op.

„Ik heb zelf wel een rokertje bij me,” praat Gart-Jan.

„Dan hebben we straks nog wat,” lacht Sietse hem uit.

O, gaat dat hier zo.

„Ik had gisteren deze wagen moeten hebben,” ontdooit de boer. „Daar trek je toch een boom wel even mee van de weg.”

„Dat zou 'k denken!” geniet Sietse. „Ik trek met die lier nog wel een boom om ook, als 't dan beslist moet.”

Ja-ja, 't is wel heel bar wat je met zo'n wagen doen kunt.

Hij moet er nog even spijtig aan denken, dat het gisteren laat werd door die boom, maar dat zelfs de takken niet voor hem waren. Had je nou maar 't geluk gehad, dat er net zo'n veewagen voor je uit reed, dan was 't een kleinigheid geweest om die boom weg te slepen. . . . Maar hij denkt óver die teleurstelling heen aan het nut dat ze vandaag van deze wagen kunnen hebben. „'t Is anders wat. . . .” zegt hij. „Hoe moet dat nou met al dat vee. . . .”

„Ik zit meer over de mensen in de war,” verbetert Anne Molema.

De boer kijkt even naar het magere gezicht van z'n buurman, en dan zwijgt hij koppig. Als je over de nood van het vee praat, heb je het immers tegelijk over de nood van de boer?. . . . Nee, dit is andersom niet even waar, want je kan zelfs als boer makkelijk over mensen denken, zonder ook maar één koe daarbij op 't oog te hebben. . . .

Daar zegt hij geen woord meer over, want wie dat niet snapt, zal het nóóit leren begrijpen.

De Fries geeft er zijn oordeel niet over. Die zit over iets ergers in de war: Er zit een raar bijgeluid in de motor, en de soepele gang is zoek. Dat moet niet slimmer worden, want dan zet hij de wagen langs de kant, tot hij de fout heeft gevonden. Zijn hersens gaan vlug de mogelijkheden na: Benzine?. . . . Tachtig liter zit er in de tank! Ontsteking?. . . . Er zitten gloednieuwe bougies in de motor! . . .

Hij krijgt het er warm van. De begeerte om ginds te zijn, om met de

auto of de boot te helpen als 't kan, groeit met de vrees voor pech. In wanhoop drukt hij het gaspedaal een paar maal snel op en neer, maar de motor gehoorzaamt niet meer. Dan zucht Sietse diep, en hij rijdt de wagen naar de kant van de weg. „Even kijken,” zegt hij, maar hij weet zelf niet waar hij zoeken zal. Hij grijpt wel een handvol gereedschap onder het kussen vandaan, maar wat moet je daarmee? De wagen heeft hem nog nooit in de steek gelaten. Hij kreeg z'n jaarlijkse beurt – hij heeft die beurt pas gehad – en dan was het weer goed.

Het kàn er niet aan liggen, maar hij draait alle bougies eruit, laat Molema op de startpedaal drukken om te zien of er een vonk overspringt. Het is allemaal in orde, heel de motor is klok-gaaf. De volvoening daarover zou als een bespottelijke grap in hem omhoog willen kruipen. „Ik heb anders nooit wat aan die motor...” verontschuldigt hij zich tegenover de beide mannen in de cabine, wanneer hij een volgend stuk gereedschap uit de kist haalt – maar dan zit hij moedeloos, hoofdschuddend, op de zwiigende machine te kijken. De storm snijdt zichzelf in tweeën op de rand van de motorkap, en dat maakt een zoem-zingend geluid, vlak boven z'n hoofd.

Om iets te doen, springt hij na al dat getob van het spatbord af en begint zijn handen – zichzelf – warm te beuken. De wind is venijnig koud, en de regen lekt al door z'n jasje in de buiging van z'n ellebogen. Dat is allemaal niet zo erg, maar het komt bij de teleurstelling over de kapotte motor. Hij moet wel erkennen dat hij zichzelf niet redden kan. Er zal een monteur aan te pas moeten komen.

Als hij zover is, kijkt hij uit over de weg. Uit de verte van regenslierten maakt zich dan juist een motor los, een roekeloze woesteling moet daar wel op zitten, om met dit weer zo raak te rijden.

Hij steekt zonder hoop z'n hand op. Als die vent nou even een monteur waarschuwt. . . .

En Egge Nauta aarzelt. Hij snapt wel dat het niet om een lift gaat, hij ziet ook die auto wel staan in de storm, maar hij moet afwijken van een vastgegroeid plan, hij moet de spanning van deze rit loslaten om een ander te helpen. Zijn onwillige ogen vatten het beeld samen: een natte man in de storm, een veewagen, een mast daarop vastgebonden . . . Tegelijkertijd schakelt hij de motor uit, remt voorzichtig, zodat hij een dertig meter voorbij de Fries stilstaat.

„Even die vent helpen!” roept hij over z'n schouder heen.

De meisjes klimmen stram van de motor, staan met hoge schouders verkleumd in de regen.

„Jullie maar even in de cabine,” commandeert hij.

„Wilt u even een monteur voor me waarschuwen?” komt dan de vraag van Terpstra pas achter hen.

„Wat mankeert eraan?” vraagt Egge voor alle zekerheid, maar het zal wel niks bijzonders wezen. De mensen zitten altijd zo gauw in de war. „t Ja. . . .”

Sietse staat daar een beetje schutterig bij, onwillig om z'n onkunde vrij te geven.

„Ontsteking?” Ja, want laten we er niet langer over doen dan nodig is. „Die is in orde.”

„Wat gebeurde er?”

„Hij begon te sputteren, de vaart was er uit, net of er een cylinder niet meedoet. . . .”

„Benzinel” vermoedt Egge.

„De tank zit vol,” verweert Sietse zich.

„Hm,” knauwt de ander, en hij draait z'n motor, loopt met stijve knieën naar de auto, voelt aan het moertje van de benzineleiding.

Nel Dijkstra bonst tegen de voorruit, wijst naast zich, waar Molema breed zit te grijnzen.

„Hei, daar hebben we hem ook,” herkent Egge. „Heb je een sleuteltje 3/8, steeksleutel?”

Je moet het afleggen tegen een vakman, dat zie je in alles. Dat steeksleuteltje 3/8 heeft hij niet, maar een Engelse sleutel doet het ook, en die is er wèl.

„Bent u ook op weg naar de eilanden?” praat Sietse boven z'n hoofd.

„Hm,” gromt hij terug, maar het oponthoud is goedge maakt. Dit is het wonder van deze dag: de eenvoudigste dienst aan elkaar is een dienst aan de mensen, die ginds in nood zijn. Het doorblazen van de benzineleiding kan de redding van een mens betekenen. Zo voelt hij dat ook, en hij blaast hard.

„Heb je een beetje benzine voor de carburator?” vraagt hij.

„Nee, maar ik start hem wel.”

„Dan zullen we een beetje benzine uit je tank halen,” beslist de monteur. „Je kunt de accu nog hard genoeg nodig hebben.”

En ze verdragen dit vandaag van elkaar. Er zit wel koppigheid in, en eigenzinnigheid van weerskanten, maar ze verdragen het van elkaar, omdat ze zich moeten haasten om ginds te komen.

„Als je een beetje doorrijdt, blijf ik achter je,” bedisselt Egge Nauta nog, want hij heeft opeens zijn plan rond: hij heeft ervoor gezorgd dat die boot op de plaats van bestemming komt, en zonder boot begin je niks, dat heeft die Fries goed begrepen.

Dat weer niet alleen: maar ze voelen zich samen, met z'n allen, allemaal met dit éne doel, machtig sterk.

Het scheelt ook voor de storm: die hoge veewagen breekt de wind en de beide meisjes kunnen wel in de cabine, nu Molema en Gart-Jan Mulder in de sloep willen gaan zitten.

Daar offert Sietse de rest van z'n warme melk aan op.

„Ja, mijn verloofde is monteur van z'n vak,” vertelt Mieke van 't Veer, en Nel Dijkstra is niet jaloers, al hoort ze de trots van Mieke ook in haar stem.

„En een prima vakman!” dikt ze zelfs aan.

„Dat heb ik gezien,” erkent Sietse, en hij kijkt straal-recht voor zich uit. Het is een geluk dat het nu wat minder nat is buiten, maar het moet in deze buurt gesneeuwd hebben.

„Het moet hier gesneeuwd hebben.”

„Ja, dat werd vanmorgen omgeroepen. In Limburg moet het zelfs heel erg geweest zijn. De verkeersborden waren helemaal volgesneeuwd. . . .” Driftig zit de chauffeur signaal te geven. Vooruit, anders moet ik weer vaart minderen, en dat is nergens voor nodig.

Sjef van der Vaart ziet die hoge kast uit Friesland voorbij worstelen. Als hij zelf het gaspedaal van deze luxe slee onder z'n voet gehad had, was het zover niet gekomen, maar die ingenieur neemt het maar kalm. De gladde wegen van Limburg hebben hem vanmorgen zeker bang gemaakt. . . .

En Sjef herkent de mast bovenop de vrachtwagen. Hij is anders zo vrijpostig niet, maar nu roept hij toch: „Zie dat u achter die Fries blijft, meneer!”

„Hoe dat zo?” wil de ingenieur weten.

„Die vent heeft een boot aan boord. Kijk maar, de mast ligt er bovenop!” Gehoorzaam voldoet de ander aan het verzoek. Hij kent het verhaal nu al van de matroos, die zich gisteren heeft lopen opvreten van verlangen naar de ruimte en de geur van de zee. Zulke kerels zullen ze ginds kunnen gebruiken, en als we hem in de buurt van een boot kunnen houden, des te beter.

Alleen die motorrijder achter de veewagen hindert hen een beetje. Ja, totdat Egge merkt dat ze achter hem willen blijven. Dan schiet hij als een volleerd ordonnans uit de kleine colonne en hij neemt de kop. Je moet niet vragen of die vent rijden kan. Je moet ook niet vragen of hij lef heeft: hij hängt gewoonweg tegen de wind, maar hij spuit erover als een hardrijder.

Een kwartier later zien ze hem langs de vrachtwagen afzakken. Dat

is het vervelende van zo'n hoge wagen voor je: je bent je uitzicht kwijt. Maar in die boot ligt de vergoeding, vindt Sjef. Hij is bereid om elke belemmering van de veewagen te slikken, om maar bij zijn boot te blijven. Het is te erg om straks als matroos machteloos te staan door gebrek aan materiaal.

Maar Egge zakt af, zodat ze een ogenblik naast hem rijden. Dan gebaart hij dat ze moeten stoppen.

Stoppen?

Ja, doe dat raampje dan toch open, verduid!

Het raampje gaat open. De ingenieur remt al ook. Ongemerkt hebben ze zich aan een stik-vreemde ordonnans onderworpen.

„Neemt u die twee lifters op,” schreeuwt Egge de wagen in. „Vijftig meter verderop.”

Hand omhoog: begrepen.

Sjef zit te dansen van drift. Als die kalme ingenieur nou z'n kalmte maar even verliezen wil, anders zijn we de kans op die boot kwijt.

„We halen hem wel weer in, meneer,” praat hij flink.

„Welja,” glimlacht de ander geruststellend.

Ze nemen de twee Brabanders op. Een man, een meisje met knal-rood haar.

„Ge weet niet hoe ge vort komt,” zucht Peet van Weerd.

„En ge wilt toch met alle geweld iets doen,” vult Treeske aan.

„Ja,” antwoordt de ingenieur, en Sjef glundert, want met deze vaart hebben ze de vrachtwagen nog, voordat ze bij Tilburg zijn. . . .

Voor de zoveelste keer trekt de eerste luitenant-vlieger Poeljee zijn kist recht. Bar en boos, die remous vandaag. De machine ligt te schommelen als een schip op de lange deining. En tóch is hij dankbaar dat de overste hem persoonlijk opbelde om direct een taxi te nemen en van verlof terug te keren, nog voordat de order van de generale staf afkwam voor al het dienstplichtig en beroepspersoneel, om zich direct bij hun onderdeel te melden. Toen die order kwam, stond hij al een laatste hap brood weg te spoelen met gekoelde thee – ja, z'n vrouw heeft er een scheut koud leidingwater bij moeten doen – en de taxi was al onderweg. „Drie kruisjes!” zei de overste.

„Drie kruisjes, overste!” antwoordde hij prompt.

En nu zit hij al vijf minuten in de lucht. Beestachtig slecht is het weer, en het uitzicht is niet beter. Scheveningen heeft-ie al gezien, en Rotterdam, van Hoek van Holland af tot de Alblasserwaard en de Krimpenerwaard, maar boven de eilanden is het verschrikkelijker dan daar.

„Zie je die paarden, sergeant?” roept hij door de microfoon.

„Jawel, luit. Als het zo doorgaat. . . .”

„We zullen honderd meter zakken,” waarschuwt hij, en tegelijk schiet de machine tot vijftig, zeg tachtig meter boven het water. Er drijft een soort kist, tenminste een heel raar model boot op het water. Er staat een man in te zwaaien als een bezetene.

„Ja, man. . . .” mompelt de eerste luitenant-vlieger Poeljée.

Een eind verder zit een heel gezin op een huisje, en een boerin zwaait met een witte lap uit het zolderraam.

„Ja, mensen. . . .” zucht de luitenant, en hij heeft een wee gevoel, waar hij anders nooit last van heeft. Het lijkt op het begin van zeeziekte, maar nee, dat is te kinderachtig om aan te denken.

In een dorp scharrelen een paar bootjes rond, en dat troost hem even. Er wordt daar tenminste iets gedaan, al betekent het nog maar weinig in het geheel.

„Zie je die straat, sergeant?” schrikt hij daar zelf van, want hoeveel mensen zijn daarmee heengegaan.

Er komt niet direct antwoord.

„Sergeant!” roept hij voor de tweede maal.

„Ja, luit,” antwoordt z'n navigator dan, en het heeft veel van een snik.

„Een paar honderd helicopters moeten we hebben,” wenst de luitenant.

„En een paar duizend stormboten of sloepen,” kreunt de sergeant. „Die mensen hebben de hele nacht in deze storm gezeten. . . .”

. . . . En ze weten niet dat de ducks uit Duitsland al onderweg zijn, en dat er helicopters starten uit België. Dat het Amerikaanse leger zich háást om zich nu waarlijk bondgenoot te tonen. O, ze weten niet. Wist je maar. Wisten ze het beneden maar. Ze zouden zich opnieuw schrap zetten op hun plekje vaste grond boven de vloed. Maar ze weten het niet. Ze klemmen zich in doodsnood vast aan de takken van een boom, en ze verstijven. . . . langzaam. . . . langzaam. . . .

„Ze zullen er nog een nacht in moeten zitten,” bedenkt de luitenant. Dan is 't weer stil achter hem en zelf voelt-ie het ook zo, alsof hij een vonnis uitgesproken heeft over onschuldige mensen. Net of hij de beul is, die het vonnis nog moet uitvoeren ook, en zie, hij is machteloos om te weigeren.

„Daar zit je nou met je kist. . . .” snikt de sergeant.

Wat? Huilt die vent?

Ze zwenken af naar de Brabantse kant. De contouren van de verdrongen eilanden glijden onder hen weg. Contouren. . . . de dijken alleen, met plujsjes zwiepende bomen en zwemmende daken, waarop de mensen

zitten, massa's mensen.... een buurtschap.... een handvol boerderijen.... één huisje met een gezin, als het nog compleet is.... één mens, in de storm en de regen.... En die éne mens voelen zij zich. Ze kunnen zich vandaag niet verheven voelen boven de enkeling, omdat ze zo gewend zijn om op het gekrioel neer te kijken. Ze worden door de ellende neergetrokken tot de mensen beneden hen; hùn mensen zijn dat, ze zijn het zèlf....

Maar ze zijn ook de mensen, die over de Brabantse wegen, tegen de gruwelijke storm in, naar het verdronken land rijden. Hulptroepen van het leven.

Ze zitten in zo'n auto. Ze zouden in zo'n auto willen zitten, want nooit waren ze machtelozer dan nu. Wat ben je gelukkig, als je het geheel eens niet kunt overzien, en je handen kunt uitsteken op het kleine plaatsje, waar jij toevallig bent neergesmeten.

„Ik wou dat ik beneden helpen kon,” verzucht de sergeant.

„'t Ja....” geeft z'n chef toe, maar kom, ze zullen nog even over Zeeuws-Vlaanderen vliegen, en dan over Walcheren naar de basis terug. In héél ruwe trekken weten ze nu hoe het er bijstaat, en nauwkeuriger mogen ze het niet indenken, want dan verdwalen ze in de details.

Een kleine vissersvloot ligt te stoten op de Schelde. Ze zouden willen dat ze de schepen aan een lijn mee konden trekken, om zo langs de verdronken boerderijen en dorpen te varen. Het lijkt zo makkelijk uit de lucht, want je ziet het het water niet aan dat het gat in die dijk te ondiep is om er doorheen te varen, en dat het land, de dijkjes, de boompjes en heiningen evenzovele onmogelijkheden zijn om met een botter over land te varen.

„En die kerels daar boven kunnen er ook niks op verzinnen,” zegt Krijn Jol.

„We moeten het vandaag nóg hoger zoeken, stuurman....” antwoordt de schipper. Dat heeft hij niet uitgevonden in de paar uur, dat ze hier machteloos heen en weer kruisen, want als vissersman heb je die wijsheid opgedaan in de jaren dat je op zee gedobberd hebt. Na lang stoeien ben je er achter gekomen dat je moeder gelijk had en je vader. En dat de ouwe schipper gelijk had, bij wie je nog als afhewertje gevaren hebt: „We moeten het hoger zoeken dan op de zee, me-jonge, anders ben je je houvast kwijt als er een stormpie staat....”

Maar dit varen voor de kust van het verdronken land is erg. IJverig zijn ze Breskens uitgevaren, toen het nieuws doorkwam, en ze hebben het aan de gaten gezien, hòe erg het moet zijn. Goed, zó erg is het. Het is héél erg, schipper! Janus, het is héél erg!

Het afhoutertje staat bleek naar de waterval te kijken, die bij eb uit een dijkgat... uit de véle dijkgangen... loopt. Maar straks komt er wéér vloed, en wat dan?... En het blijft stormen. Héél erg is het! Ja, en wat verder? Al die kostelijke schepen werkeloos... werkeloos! We kunnen een ankertje uitgooien, prevelt de schipper voor zich heen, en we kunnen ook de andere kant opvaren... „Is er nog nieuws, Janus?”

„Alle soldaten moeten van verlof terugkomen...”

„O...”

„Bij Zierikzee moet het heel bar zijn, en Rotterdam maakt ook al water. Van Maassluis tot Gouda allemaal water, en Dordrecht half verdronken... Hoe het er op de eilanden precies bijstaat, weten ze nog niet...”

„Laten we maar opstomen naar Vlissingen, Krijn, misschien dat we daar iets kunnen doen...”

„Opstomen naar Vlissingen,” herhaalt Krijn Jol gedwee. Hij zou ook naar Zierikzee willen, 't let niet waarheen, als je maar aan land kunt komen, om die mensen te helpen.

Janus steekt z'n verweerde kop weer boven de trap uit. „De mensen zitten in de bomen en op de daken,” schreeuwt hij giftig. „En wij kunnen er niet bijkomen! Ik word gèk van die radiol...”

Dan duikt hij weer weg, en hij brengt even later een kom hete koffie boven om het weer goed te maken.

Bij Vlissingen worden ze gepraaid door een barkas van de waterpolitie. Er klimt een journalist aan dek van hun logger.

„Nou?” wil schipper Visser weten.

„Hoe staat het erbij?” vraagt Bert van Dam onzeker.

„Hoe het er bij staat? Hoe het er bij staat, meneer?” valt de schipper onredelijk uit. „Dat moet je aan die mensen gaan vragen, die op het dak van hun huis zitten. Wij hebben vannacht geslapen, en jij misschien ook...”

De journalist staat maar wat te lachen. Het is een beroerde baan vandaag. Je kijkt wel eens uit naar nieuws, maar dan toch maar liever niet zó, niet dit.

„U bent de Schelde toch op geweest?”

„We zijn de Schelde op geweest, jawel,” geeft de visser onwillig toe.

„Maar we hebben niks-niemendal kunnen doen, dat niet.”

„O. En wat denkt u nu te gaan doen?”

„Wéér niks!” schreeuwt Tiemen Visser, en hij heft radeloos z'n handen in de lucht. „M'n goeie man, zie je dan niet dat we machteloos zijn?”

We kunnen niet bij die mensen komen, en ze gaan over een uur of wat de tweede nacht in, terwijl we twaalf meter wind hebben! Ga liever met die barkas mee naar land, dan kan je helpen om mensen te redden, want hier word je zelf gek en je maakt het ons."

„Ik zou graag met u meegaan," bedelt Bert van Dam. „Misschien kunt u tòch iets doen. Ik hoorde dat er boten gevraagd zijn. Het kan zijn dat ze al onderweg zijn en dan is het toch mogelijk dat ze bij Zuid-Beveland zee kiezen...."

„Haal om je roer, Krijn," beveelt de schipper, en hij barst bijkans van ontroering. „Er zijn boten onderweg! We kunnen straks misschien mensen overnemen, om ergens onderdak te brengen!"

Ze halen uit de motor wat erin zit, ze botsen op de zware deining, maar ze sidderen van werkdrijf. Het afhoudertje staat uit eigen beweging de aardappels te schillen voor Janus, en dat wil wat zeggen!

Bij het kombuistafeltje is de journalist bezig een stukje te schrijven. Ja, zo maken die mensen nou een krant!... 't is een groot merakel. En z'n pen schiet telkens met een grote haal uit, zo vaak er een breker tegen het schip aan flenters slaat.

Maar het komt er te staan, als een schreeuw uit het water: stuur boten, stuur zandzakken, stuur vliegtuigen, stuur dan desnoods autobanden, maar doe alles om dit geen uur langer te laten duren! De mensen hier zien ons, maar we kunnen niets, niets voor hen doen! Ik zit hier op een vissersschip, en de vissers worden opgevreten door spanning, maar we kunnen niets. En bidt voor dit volk, mensen, asjeblijft, bidt, want het is zó erg.... zó....

Maar terwijl hij schrijft, staat hij boven z'n notitie-blok bijna te huilen, want wat zal het helpen? Vannacht wordt de krant pas gedrukt, en we zijn machteloos tegen het water, dat in déze nacht zijn slag weer slaan zal....

„Kunnen we aan de Zeeuws-Vlaamse kant even aan wal, schipper?" bedelt hij.

„Ik heb geen tijd voor poespas, meneer," weigert Tiemen Visser.

„Een vriend van me wacht bij Breskens op nieuws voor de krant."

„Wat hebbie geschreven?" aarzelt de schipper.

„Dat er méér boten moeten komen, platboomde vaartuigen vooral," bekent Bert van Dam, en hij is zelf verlegen met z'n stukje, want er is te véél nieuws.

„We doen de haven van Breskens even aan, Krijn!" buldert de schipper.

„Er moeten méér boten komen."

Zodoende kan Arie van 't Slag over Antwerpen naar huis met nieuws

voor Nederland: Er vaart een botter op zee, maar de verbinding is verbroken. Er moeten méér boten komen, platboomde vaartuigen, liefst met buitenboordmotor, om de mensen van de daken en zolders, uit de bomen en hooibergen te halen!

Arie van 't Slag haast zich, want je moet nog maar zien dat je ook terug bij Antwerpen over de Schelde komt. De tunnel staat vol. . . . Hij raast over de niet al te beste wegen van Zeeuws-Vlaanderen, en daar pikt hij de korporaal Sas nog even op.

„Meerijden?”

„Graag, meneer! De veerdienst is gestaakt. Ik ga altijd met de boot van Perkpolder naar Kruiningen, en dan over Goes, maar één veerboot ligt bij Kruiningen in de polder, en de andere heeft de hele nacht op volle kracht in de haven liggen draaien, en geen kijk erop dat-ie eruit kon komen. Ze hebben hem met z'n kop op de wal kunnen houden, terwijl de bemanning op een stukje dijk heeft zitten wachten of ze 't leven eraf zouden brengen.”

„Je komt er zo ook,” troost Arie van 't Slag.

„Gelukkig wel, meneer. Het is maar beroerd als je achter moet blijven, terwijl je maats al iets kunnen doen. Ik hoop maar dat ik m'n onderdeel nog ergens terug kan vinden. 'k Zou niet graag willen. . . .”

Hij zwijgt. Zo maar stil zit hij voor zich uit te staren, en hij schrikt van een stuk papier, dat met de auto meezuigt. Hij moet opeens aan die hoed denken, waar die kwast van een Dirk Onderwater overheen karde. „Broodje watersnood. . . .” grinnikt hij zenuwachtig.

Z'n gastheer kijkt verbaasd op zij, maar dan ziet hij het zenuwachtig trekken van het gezicht naast hem. Uit z'n jaszak vist hij een doosje sigaretten op. „Hier, neem een sigaret.”

„Ha, dank u wel,” zegt Jan Sas gretig. „Ik heb m'n laatste sigaret opgerookt toen ik stond te wachten.”

„Hebben jullie ook nog last gehad?” informeert Arie van 't Slag.

„Nee, bij ons is alles goed. We hebben vannacht de zaak goed dichtgegooid, maar die gekke sergeant-fourier van ons zit op de eilanden. . . .”

Het is even stil. De korporaal zit naar z'n zakdoek te vissen. Misschien heeft hij vannacht te weinig geslapen, hij is doodzenuwachtig.

„Ik ben maar een rare duvel, meneer,” verontschuldigt hij zich. „Maar ik kneep 'm omdat ik niet terug kon.”

„Daar zouden ze je toch niks voor gedaan hebben?” vermoedt Arie argeloos.

„Dat niet,” zegt hij, „maar je wilt er toch bij zijn als 't mis is. Je laat er je maats niet graag alleen voor staan. Ik ben heus niet zo gek op m'n

baantje, hoor meneer, maar ik kon dat autootje wel zoenen, toen u voor me stopte."

Hij wil het pakje sigaretten teruggeven.

„Hou maar," weert Arie af. „Er zijn nog meer sigaretten in de stad." Het komt goed uit: hij kan z'n mannetje helemaal tot aan de kazerne brengen, en dan is het stukje van Bert van Dam er nog vroeg genoeg om mee te draaien voor de Maandagochtend-editie. Je moet niet huilen als er geen letter van in de krant komt, want er is geen één krant, die al dit nieuws baas kan. De nieuwslezer van het A.N.P. heeft er ook al een schorre stem van, en hij blijft maar roepen om boten voor mensen op de daken.

„Ja, man!" foetert Sjef van der Vaart, als dat bericht voor de zoveelste maal door de aether komt en wat gestoord in hun auto doordringt. „Ja, man, we zijn er al bijna, zit ons nou niet verder op te jutteren!", want hij kan het niet harden dat de tijd harder lijkt te gaan dan zijzelf.

„Als de storm nou maar ging liggen..." wenst die mijnbouwkundig ingenieur.

„Ja, àls..." praat Sjef hem na, maar het is geen hartewens van hem. Hij wil nog dolgraag eerst een robbertje vechten met de storm, voordat die zich gewonnen geeft. Op de vlucht gaan, voordat Sjef van der Vaart eraan te pas gekomen is, dat is eigenlijk geen werk.

„Je moet denken: als dit vannacht zo doorgaat, kost het mensenlevens..." praat z'n buurman verder.

Dan geeft Sjef zich van harte gewonnen. „Ja, je vaart op dat ondergelopen land wel een stuk gemakkelijker met een windje van vijf, zeg zès meter, dan zó..." bedenkt hij tam.

Peet van Weerd is bedenkelijk stil.

„Hoe is 't met Annie?" vraagt Trees meelevend.

„'t Kan alle dagen wezen..." zegt hij.

„Is er niemand bij haar?"

„Die ouwe mensen, weet-e-wel? Maar ge moet daar niet te veel van verwachten, zonne."

„Neent," antwoordt ze, en ze weet wat hij bedoelde. Maar zo'n lekkere is Annie voor mij ook niet geweest, en wie zal zeggen hoe hard ik hier nodig ben...

Egge Nauta waaiert met z'n hand. „Stoppen geblazen," weet Sjef.

Sietse draait z'n veewagen bij, tot kort bij het water.

„... hoort u mij?" seint het vliegtuig. „Vooraf veel boten... vooral veel boten... over..."

„Vaartuigen,” zegt de nieuwslezer, „géén voertuigen! . . .”

Honderden voertuigen, beladen met evenveel of meer boten, jakkeren in de storm langs de wegen, en niemand denkt aan zichzelf, of aan gevaar voor zichzelf. Franse soldaten schuiven zware stormboten op lange trucs, en uit Frankrijk jagen ze naar les Pays-Bas. . . . de lage landen. . . ., waar de mensen beneden de zeespiegel wonen. . . . Nog vóór de Nederlandse grens zitten er Belgen tussen hun colonnes, terwijl België toch zelf z'n watersnood heeft. . . .

Wist je het allemaal maar van elkaar, hoe je op weg was om te helpen!

Wist je het niet?

Voelde je het niet?

„Vaartuigen,” herhaalt de nieuwslezer van het A.N.P., „géén voertuigen!”

Ze komen! Ze zijn onderweg! Hou vol, volk in nood! Worstel! Zwem!

HOOFDSTUK 7

IK WORSTEL EN ZWEM....

Dat is nou net een mooie klus voor Gert van der Sluis. „Hé, Gert, dat is een mooie klus voor jou!”

Er komt geen antwoord. Van Dijk kijkt om, over z'n schouder. Hij stond net nog samen met z'n zwager uit te kijken naar de terugkomst van hun boot, waarmee een paar jonge kerels naar het gemeentehuis zijn om te kijken of er dáár misschien iets te drinken is. Al was 't maar één melkbus water voor al die mensen, dan was 't al mooi. Er is wel een frutsje melk, bij elkaar gespaard uit een paar huizen, waar de bewoners genoeg kans kregen om dat te redden, maar het is nauwelijks genoeg voor de allerkleinste kinderen. De volwassenen en de grotere kinderen willen toch ook wel eens wat anders dan alleen maar water zien, goor, brak water, dat tussen de huizen deint, en met rollers door de straten spoelt. Ze krijgen dorst van dat kijken, ook dorst van de anderhalve hap droog brood, die ze onder elkaar gedeeld hebben.

„Ga je gang maar,” zei Kees van Dijk. „Ik heb geen honger meer....” Dorst wel. Dorst hebben ze allemaal. En afgetakeld zijn ze ook. Ze vinden het puur best, als een paar opgeschoten jongens met het roeibootje naar de burgemeester willen om water. „De burgemeester?”

„Ja.”

„Heeft die dan water?”

„Dat weten we niet, maar wij hebben het in ieder geval niet, dus we kunnen even gaan kijken.”

En nou zijn die kerels terug, zonder water.

„....En alle mannen moeten direct naar het gemeentehuis komen,” roepen ze naar boven. „We gaan de dijk dichten.... En of er een paar zijn, die kunnen helpen met het timmeren van vloten? Er liggen op 't dorp een stuk of twintig vaten, waar ze de olie uit willen laten lopen....”

„Vlotten? Waarvoor dat?”

„Om de polder in te gaan. De meester heeft met z'n verrekijker gezien dat er al een paar boerderijen ingestort zijn, en er zitten nog mensen op de daken!”

„Hé, Gert, dat is een mooie klus voor jou!”

Maar Gert is er niet. Die is net eventjes naar binnen gelopen, om bij z'n vrouw te kijken, hoe die het er mee heeft.

Hij moet kijken, en nòg eris kijken, want hoe hebben we 't nou? Is dat Rie? Ze zit op de hoge stoel van de meester, en ze heeft een baby in haar armen. Dat kind drinkt.

Onzeker komt haar man nader. Pas als hij vlak naast haar staat, heft ze langzaam haar hoofd op en ze kijkt hem aan. Een triest lachje komt op haar gezicht. „... Nu ik het Dickie niet kan geven...” verontschuldigt ze zich.

„Is z'n moeder er niet?” wil hij weten.

„Nee,” schudt ze. „Z'n zusje was alleen bij hem. De moeder was beneden bezig met het uitpakken van de kasten, toen het water kwam... Z'n vader hebben ze nog niet gezien, maar het meisje denkt... óók...”

Ze buigt weer haar hoofd over het kind. Het is vreemd om dit zwarte kopje aan haar borst te zien. Dickie is een licht-blond, een bijna wit ventje. Het is ook nog weer zoveel kleiner dan Dickie. Je ziet nou pas, wat een kind doet in een paar maanden!

Als ze weer naar hem opkijkt, heeft ze tranen in haar ogen. Zelf zat ze ook aan Dickie te denken, en hoe erg het zou zijn, als zij ook...

„Heb je nog iets gehoord?” vraagt ze.

Nee, schudt hij stom.

„Je moeder zal wel wat pap voor hem gekookt hebben,” hoopt ze. „Er stond nog een pakje rijstbloem.”

Ja, knikt hij.

„Het flesje staat in het vatenkastje. Ze zal het toch wel vinden, hè? Als ze het speentje maar even in kokend water legt...”

„Ze heeft mij ook groot gekregen,” troost hij glimlachend.

Dan staat Kees van Dijk achter hem. Even kijkt hij neer op zijn zusje.

„Zo, is jou hier ook alweer een kind aangewaaid?” plaagt hij wat ruw.

Ze laat dat maar zo. Kees is Kees, hij zegt het zo, maar hij meent het anders.

„Ze hebben je nodig, Gert. Er moeten vlotten gemaakt worden, om de mensen van de boerderijen af te halen.”

Gert van der Sluis is geen vent die zich kan laten gelden. Daar moet je

Kees meer voor hebben. Maar als er iets gedaan kan worden, vooral als het dan nog op zijn vakgebied ligt, springt hij erop als een bok op de haverkist. Ze kunnen met het bootje tot vlak bij de timmermans-werkplaats komen. Ze vlotten de planken die daar bij bosjes rondrijven. Gaaf, nieuw hout is het. Op de zolder van de houtloods zaagt Gert de planken ruw-weg op maat, en wacht, Kees van Dijk zal met de slei 'es even een deel van het latwerk slopen, zodat ze met de complete vlotten naar buiten kunnen. Dat spaart veel werk, veel tijd, veel mensenlevens misschien. De jonge kerels van daarnet zullen straks vaten brengen. Eerst moeten de mannen naar het gemeentehuis, om met de dijk te beginnen. Er zijn nog wel een paar duizend zakken, alles bij elkaar, en daarmee kan begonnen worden het gat voor het dorp te dichten. Dat haalt de stroming van eb en vloed uit de straten, want je moet je hart vasthouden, als dat zo doorgaat. Er storten steeds nog huizen in, en de storm wil maar niet minderen.

Nee, de storm wil niet minderen. Dat merk je best, nu je hier op die tochtige zolder staat. De storm huilt gewoonweg door de latten wanden. Maar goed, goed, laten we opschieten, dan liggen er straks een stel vlotten klaar. De meester heeft door z'n kijker gezien, dat er boerderijen ingestort zijn. . . . Laten we opschieten!

„Zou zo'n vlot nou vaster op het water liggen dan een boot, Gert?”

„Dat zeker, maar je kunt er niet zo mee uit de voeten. . . .”

„Je moest er een motor op hebben,” wenst Van Dijk.

„Ik kan er wel een roer aan praktkizeren,” bedenkt Gert, maar nog heeft hij geen erg waar Kees heen wil met die motor en dat vlot. Hij is zo geen man van grote ideeën. Erg bereid is-ie om de ideeën van een ander uit te voeren – hoe wil je anders een huis bouwen? – maar een man van grote gedachten, nee. . . . Een roer aan een vlot praktkizeren, dat zal best gaan. Het hoeft niet mooi te zijn, als het maar sterk is, en als ik hier twee schoortjes opzet van een twee-bij-drietje. . . . „Hier, reik me dat end twee-en-drie 'es even aan, Kees!”

Z'n zwager komt bij hem staan, even kijken hoe Gert dat in elkaar wil steken.

„Ik had zo gedacht: we moesten een vlot voor onszelf maken, dan trekken we de polder in naar Bep. . . .”

Hij wil niet zeggen, waarvoor hij zo machtig bang is. Het was de hele morgen ook niet nodig om daarover te praten, want honderdmaal heeft-ie z'n dochter gered, toen hij de dorpelingen in zijn boot nam. Daarna komt er een tijd, dat toch geen van al die mensen Riek was.

Bovendien heeft de meester nu zelf door z'n kijker gezien dat er boerderijen zijn. . . . , dat er boerderijen zijn, die niet zo sterk bleken als ze er uitzagen.

Gert is eerlijker in z'n zorg. „Ik heb ook al een paar maal over Bep in de war gezeten,” geeft hij toe.

„Nou ja,” praat z'n zwager daar tegenin. „Die boerderij gaat niet voor het water uit de weg, dat wil ik niet geloven. Een laag, sterk huis is het. Er moet nogal wat gebeuren, wil dat het begeven. . . .”

En nou hoopt-ie maar dat Gert „Ja” zal zeggen, want Gert is tenslotte toch vakman. Als er iemand bij mij komt met het sterke verhaal, dat z'n auto dit en dat wegtrok, dan zal ik hem ook wel vertellen hoever hij de waarheid gemist heeft. Kom me niet aan boord met fabeltjes over een auto, want ik weet wat een Morris doet, en wat een Ford; wat je met een Chevrolet wel, maar met een Austinnetje beslist niet kan doen. Zo zal Gert het van een huis weten.

„. . . . Er moet nogal wat gebeuren, wil de boerderij van Piet Laagland het begeven, Gert. . . .”

Maar Gert is daarin eerlijk. Best mogelijk dat Bep graag die erker wilde, maar daar wordt een huis niet sterker van. En nu hij de boerderij voor zich haalt, zoals hij hem zag in het licht van de auto-lampen, herinnert hij zich de glans van de gave verf op de gesloten vensterluiken, en in de zijgevel dat machtige gat van de erker.

„Piet had Bep beter d'r zin niet kunnen geven,” zegt-ie, en hij laat z'n zaag even rusten.

Van Dijk kijkt hem niet-begrijpend aan. Hoezo, Bep niet d'r zin geven? „Nee, Piet heeft die erker laten maken in die blinde zijgevel. Nou krijgt de voorgevel al die druk van het water, en er is niks dan dat ene penantje naast de erker om die gevel een beetje steun te geven. Daar staat wat òp, met deze storm, en dan dat water erbij!”

Z'n zwager blijft naar hem kijken, naar z'n gesloten mond, die het verlossende woord niet sprak. Zelf ziet hij nu ook die opgaande voorgevel, ontdaan van de ruggesteun van een zware zijmuur. En vlak tegen die voorgevel aan moet onze Riek slapen. . . . Wie weet, is bij de allereerste aanval van het water. . . . , terwijl Piet en Bep zelf nog slapen, want die boeren slapen ook nog ontaard vast, als je Bep geloven mag. . . .

„Maak je aan dit vlot een roer?” dringt hij aan.

Ja-ja, knikt Gert van der Sluis. „Of het dit is of een ander, dat maakt me niks.”

„Dan is dit vlot voor mij,” bedingt Gert. „Ik ga ermee de polder in, onze Riek ophalen, en Piet als hij mee wil. . . .”

Dat zelfs dàt nu nog een vraag voor hen moet wezen! Als de boerderij nog staat, of Piet dan mee wil. Of hij niet zó vast aan die polder zit, dat hij zelfs nu nog wil blijven, om te leven of onder te gaan met z'n boerderij . . .

Op de zolder ligt een onderstel van een handwagen. Hij staat daar even naar te kijken, en het water golft aan de loods voorbij, in zijn estafette-loop naar de oneindigheid.

„Als we die wielen omgekeerd op het vlot vast maken,” droomt Kees hardop. „Dan draaien we het spul om, wanneer we een stuk dijk vinden dat nog gaaf is . . .”

„Niet gek,” gaat Gert van der Sluis daar op in. „Je hebt daar gelijk houvast aan, als het vlot eens een beetje raar gaat doen.”

Ze zijn daar samen nog mee bezig, wanneer de eerste lading lege vaten gebracht wordt. Een jonge kerel blijft bij hen, om met het klaarmaken van de vloten te helpen. Ze herkennen hem aan z'n stem, al draagt hij nu een militaire uniform.

„Was u vannacht ook niet aan de dijk?”

„Ja,” zegt hij, „we hebben elkaar daar al gezien. Jullie zijn uit die auto gekomen, niet?”

„Hoe was 't bij je moeder? . . .”

Hij kijkt hen even zwijgend aan. Hoe weten deze mensen dat? Dan haalt hij z'n schouders op. „Ze was niet meer thuis . . . of ze was beneden . . . Het huis staat er nog, maar we hebben haar niet gevonden . . .”

De mannen knikken zwijgend, en ze accepteren dankbaar een sigaret uit het doosje van de sergeant.

„Moeten die wielen dáárop?” wijst de sergeant.

„Mm,” knikt Van Dijk, en hij durft niet te zeggen waarom die wielen daarop moeten. Deze vent is fanatiek, en hij is er één van dit dorp. Hij zal het misschien verraad vinden, wanneer ze met dit vlot erop uit trekken, om onze Bep en Riek te halen.

„We kunnen dan wat verder uit de buurt komen,” vertelt hij. „Er wonen verderop óók mensen . . .”

„Vanzelf,” knikt de sergeant. „Ik zou graag met u meegaan . . .” En tegen Gert van der Sluis: „U blijft zeker nog een stel vloten maken?”

„Dat zou ik kunnen doen . . .” geeft de timmerman gehoorzaam toe. Dat Kees weg wil, het is te begrijpen, maar het is niet goed om nú te ver uit de buurt te gaan. Rie maakt zich zo gauw zorgen, en àls er al eens een berichtje van thuis mocht door komen, dat het daar ook niet goed is . . .

„Dan moest jij maar met meneer samen gaan, Kees,” berust hij. „Met een kwartier heb ik dit vlot klaar.”

„Vier vaten, Van der Plas,” roepen de roeiers voor de loods.

„Prachtig,” schreeuwt de sergeant terug. „Jullie kunnen wel met twee man terugvaren, dan blijft één mannetje hier om de timmerman te helpen. Wij gaan alvast met het eerste vlot op pad om wat dieper de polder in te komen.”

Kees van Dijk heeft nog een tros touw aan z'n middel hangen. Dat kunnen ze straks ook heel best gebruiken om voorbij de gaten in de dijk te komen.

En dat lukt. Na een uur martelen zijn ze over het grote gat, even voorbij het dorp. „Hier ging de auto,” herinneren ze elkaar.

De handwagen-wielen ratelen over de stenen. Links is de zee, en rechts. Hier en daar zijn stukken van de dijk afgekald, maar de stuwing is verdwenen, de zware druk, waardoor de dijk het begaf.

Sergeant Van der Plas wijst naar een verre boerderij. „Die zouden we kunnen nemen,” zegt hij.

Kees van Dijk schudt z'n hoofd. Hij loopt op de maat van de woorden „erker... erker... erker...,” en tussen die woorden door, als een tegen-maat, drenzelen z'n gedachten: „Vader komt, kindje, vader komt...”

„We gaan nog verder!” zegt hij.

Ze hebben zwaar werk met hun wagen, maar je zou zeggen dat de wind iets ruimde, soms is hij achterlijker dan dwars, en dan dokkert de wagen sneller voort, soms met een drafje van de beide mannen.

Van der Plas sputtert niet tegen. Hij heeft wel bewondering gekregen voor deze vreemdeling, die in hùn dorp, hùn polder werkt als een ploegpaard. Die beslissing: „We gaan nog verder,” kwam er ook zó vastberaden uit, hij voelt zich de ondergeschikte, de mindere in rang....

De storm davert om hen heen. Hij luistert het gesprek van de mannen af, en met nieuwe vreugde slaat hij neer op het water, geeft daaraan zijn pas opgedane kennis door: „Ze gaan nòg verder... Maar straks komen ze, met een vlot met wielen eronder en een stuur eraan...”

De hoge golven buitelen over elkaar heen, geven elkaar een zetje in de rug, en schateren met hun beschuimde koppen: „Ga het vast vertellen aan die boer, dat hij straks gezelschap krijgt...”

Hoger en harder springen ze omhoog, hoe verder ze uit de dijk vandaan komen, en ze hebben hun uiterste hoogte bereikt, als ze eindelijk bij de gierbak komen. Ze slingeren de bak in de rondte, zodat de boer

wéér naar de andere kant moet lopen met z'n zware polderboom, waarmee hij de vierkante boot weer naar huis probeert te krijgen. Het is onbegonnen werk. Als hij vooruit kijkt, ziet hij heel in de verte het puntje van zijn boerderij, maar als hij omkijkt, lijkt het soms of die ingezakte boerenwoning tòch weer nader gekomen is, en hij huivert. Hij huivert bij de herinnering aan dat huis en aan de worsteling van de voorbije nacht. En het is ook de moeheid in zijn trillende spieren, die hem nu parten begint te spelen. Een mens kan aardig wat hebben, hij kan lang mee, maar er komt een tijd, waarop zelfs de taaiste spieren bezwaar maken tegen een langere strijd.

Vannacht, toen de gierbak in de kolking achter de wagenschuur rondtolde, had Piet Laagland nogal heel wat praatjes. „We zullen kijken, wie hier de baas is,” dreigde hij tegen de gierbak. Maar de storm en de golven namen zijn stem over: „We zullen kijken.... we zullen kijken.... we zullen kijken.”

Ze buitelden weg op elkaars rug, toen hij zijn stormlantaarn ophief, om daarmee aan Jacob den Duiker en z'n gezin het sein te geven van de naderende redding. En het pinkel-kleine lichtje op het dak van Jacobs huis deinde zwakjes op en neer: de boer komt!

In het lamplicht lijkt het wielende zeewater weg te vluchten, nog even talmend om de boerderij en de schuur.

De boer kijkt nog rond naar de paar koeienlijven, die meedeinen in het water, hun glazig-glanzende ogen reflectors, die het licht weerkaatsen, hun ademdamp een vluchtig waasje boven hun neusgaten. Een koe zwemt toch al moeilijk, en in deze tijd vooral, want de meeste zijn hoogdrachtig.

Maar de boer keert zich af. Niet wéér eerst dieren en dan pas de mensen. Hij pagaait uit de betrekkelijke rust achter de schuur, scheurt zich daarmee los van het sprankeltje leven, dat er nog in zijn vee vecht om voortbestaan. De lantaarn staat in een hoekje van de bak, onder het ene bij-de-windse deksel, dat neergelaten is. Een dwarse golf mocht het licht eens uitsmijten, en wie zal nieuw licht maken in de baaierd? De bak ligt hoog op het water. De golven kunnen daar hun plezier aan beleven, en eerlijk, ze hebben er lang genoeg op moeten wachten, want toen de eerste golf het erf oprolde, hief hij de bak al op z'n rug, om hem mee te sleuren, de nacht in.

Maar het pagaait zwaar, zo'n hoog gevaarte. Soms denkt de boer eens flink kracht te zetten, en dan drukt een golf de bak net een eindje omhoog, zodat de gierschep over het water schampt en hijzelf bijna

buiten boord terecht komt. Op den duur leer je daar op rekenen. Je leert dat zelfs erg gauw.

„Wacht maar!” gromt hij.

„Wacht maar. . . . wacht maar. . . . wacht maar. . . .” robbelen de golven tegen de bak.

Soms rust de boer even, en hij tuurt in de nacht. Hij is bezig met elke roller richting te verliezen, maar hij hoopt op de boomgaard van Teeuw Buis, die zich uitstrekt tot helemaal achter het huisje van Jacob. Het zal makkelijker zijn om van boom tot boom naar voren te enteren, dan met een schop en een bak tegen de storm in te roeien. Voorbij de boomgaard zal de luwte van het huisje zijn, en daarmee is dan de redding half voltooid.

„Voltooid. . . . voltooid. . . .” roepen de golven spottend zijn gedachte na.

Het gebeul met de schop laat hij dan verder na. Misschien denkt hij op dat moment wel dat hij met een beetje bijsturen de bak dwars kan houden. Hij weet zelf niet best meer wat hij denkt, want hij denkt te véél. Dwaze, kleine gedachten, die tussen de grote denkbeelden doorspartelen, zoals de kleine golfjes opklauteren tegen hun reusachtige broers.

„Ik vaar nu krèk boven de wintertarwe. . . . Gelukkig is de boerderij solide gebouwd. . . . Ik moet erom denken dat ik de ploeg even laat ophalen door Jacob, als het water weg is. . . . Het is een geluk dat we de kinderen hebben laten slapen. . . . Er moest ook nodig een nieuwe trens aan het bit van de kleine vos. . . . Bep zal nu naar me uitkijken, of ze m'n lantaarn ziet. . . .”

En dan hotse-botst de bak tegen een koe aan. Dat leidt z'n gedachten af, en hij grijpt snel naar de horens, die haast onder z'n hand doorglijden.

„Nou drijf ik minder hard af,” merkt hij al direct, en met die gedachte is hij nog gelukkig ook. Ook met de onverwachte combinatie van deze redding van mens en dier. In het grauwe licht herkent hij duidelijk de blaarkop en haast even duidelijk ziet hij voor zich de schoftbalk, waarop hij met witte krijtletters de vermoedelijke geboortedatum van het kalf aangegeven heeft: 3 Maart. . . .

Het dier steunt van het zware zwemmen. „Sjuut,” sust hij, en hij beurt de koeiekop op de rand van de bak. Het dier begrijpt dat verkeerd; het botst met z'n knieën tegen de onderkant van de gierbak, omdat het — na de kop — ook het moede lijf in de bak wil hijsen. Dat hangen op de rand is trouwens op den duur niet te doen, en àls het de blaarkop lukt

om een poot in de bak te krijgen, zijn man en dier allebei verloren, want de gierbak zal kantelen.

„Sjuut,” sust hij weer, en met z'n voet trekt hij de tros touw naar zich toe. Daarvan morrelt hij een grof halster in elkaar, zodat hij daarmee de koeiekop boven water kan houden.

Dan drukt hij de onwillige kop van de rand van z'n boot af, en met de blaarkop als gruwelijk roer van zijn schip drijft hij voor storm en stroom af, de nacht in. Het lichtje op Jacobs huis ziet hij niet meer, en z'n koers kent hij niet meer. Hij houdt de kop van z'n roer met het touw net boven water, en traag zwemt het dier mee.

Dwaze gedachten denkt hij. „Ik heb nog één koe. . . . Over goed een maand heb ik er een kalf bij. . . . Ik kan geluk hebben, dat het een kuis-kalf is, want dan heb ik aanstonds weer twee koeien. . . . Bertie is negen, als het nieuwe kalf volwassen is. Langzamerhand kom ik er dan wel weer in, en in plaats van de paarden koop ik dan maar een tractor, zodat ik nog een bunder of wat méér kan scheuren. . . . De tarwe is best prijzig, je hebt geluk als je op zulke beste kleigrond boert. . . .”

Hij doetzel een beetje. De nabijheid van de koe lijkt hem te verwarmen, want hij voelt zich tevreden en niet zo koud meer. Hij heeft het mensmogelijke gedaan om ook Jacob den Duiker en z'n spul te redden, maar een mens kan niet meer doen dan het mensmogelijke, en de wind is zo sterk, zo gruwelijk koppig.

„Ja-ja,” brult de storm, die over hem heen raast, „wij zijn sterk en koppig, wij allebei, maar mijn bondgenoot is vandaag de jouwe niet meer. . . .”

Dat niet, maar Piet Laagland zit wel lekker luw in die diepe bak. Het enige wat hij te doen heeft — het enige ook wat hij kan doen —, is het vasthouden van het touw, opdat de blaarkop niet verdrinkt. Soms schokt hij klaar-wakker, omdat een flenter water in zijn hals gutst, maar op de gedachte dat de hofstee zo gedrongen is, zo lekker sterk, zweeft hij weer weg, het begin van nieuw geluk als een staartje achter het vierkante bakbeest van een gierbak.

Zijn handen verstijven bijna om het stugge, nat geworden touw, maar zo dikwijls als hij ontwaakt, merkt hij dat het touw nog strak zit, en dat de blaarkop nog snuift tegen het zoute water, dat in z'n neusgaten spoelde. Hoe kan het ook anders? Hij is nog maar net weggedoezeld, of hij heeft het vierspan voor de ploeg, en hij regeert met strakke leidsels de onstuimigheid van de dieren. Ja-ja, we scheuren met elkaar het weiland ook, maar sjuut-sjuut, het hoeft niet allemaal op één dag. . . . het voorjaar is nog ver. . . .

En dan komt er een uur, dat hij vreemd over de grauwe watervlakte kijkt, waarop onverminderd de storm beukt, maar waarboven het dag geworden is.

Daar zij licht, en daar wàs licht. . . . Licht boven de baaierd, en nu geen baaierd meer, maar ondergelopen land, en de duistere klomp van een boerderij een paar honderd meter verderop.

Hij trekt zich recht, hij kijkt om naar de koe, en de koe leeft. Hij kijkt nog verder terug, maar de einder is grauw. Dan kijkt hij maar voor zich uit, en hij heeft opnieuw zin om te leven. De nacht is voorbij; deze nieuwe dag zal hem de kans geven om te doen, wat vannacht niet mogelijk was. Ginds is een boerderij, daar zal hij de blaarkop achterlaten.

Het is dwaasheid, natuurlijk is het dwaasheid, maar hij verwacht toch vast, dat er een haan zal kraaien, of een koe roepen, om hem welkom te heten op de oase in het water. Of dat straks een hoofd boven een dakraam uit zal kijken, zoals het bij hem thuis zou zijn. Hij stelt zich dat voor: hier komt hij aan, en Bep staat op de uitkijk. Nou ziet ze me. . . . ze zwaait. . . . Hij schrikt half overeind. Er zwaait wel iets, maar het is het gordijn van een afgebroken venster raam. De gevel is weg, het restant van een slaapkamertje hangt stom over het water, en telkens slaan de golven onzinnig tegen een flapperend stuk vloerzeil.

Ze naderen maar langzaam, en het licht groeit sneller uit deze boze nacht. Het is een kostelijke grap van de dood en de zee, om dit afspraakje te maken. We smijten de gierbak tegen de blinden van een boerderij, spraken ze af. Maar de gierbak kwam te laat, omdat Piet Laagland hem tegengehouden heeft met z'n half-verzopen koe. Toen heeft het water wraakzuchtig de gevel ingedrukt en de boer en boerin in hun slaap gesmoord, de kinderen uit hun slaapkamertje gespoeld. „Daar sturen we Piet Laagland heen,” jubelden de golven die volgden. En de klotsende voorgangers tussen het puin, babbelden over die grap na.

En daar is Piet Laagland dan, schipper op de gierbak, schipper bij de gratie Gods. Z'n roer was z'n rem, en pas tegen de ochtend trok de nieuwe dag het doek open voor dit toneel. Het huis lijkt nog nieuw, en daaraan herkent hij het. Dit is de woning van Dirk Storm, en de boer was rijk, hij had veel land. Ook had hij een nieuwe woning laten bouwen voor z'n gezin, en een nieuwe stal voor z'n vee, want zie, hij was zeer rijk, zéér.

„Je mag liever een lage woning hebben, zo'n ouderwetse als de mijne,” praat Piet Laagland zichzelf moed in, want nou verwacht hij nog maar steeds het gezicht van Bep voor het dakraam. Maar het is leeg, dat voelt

hij zelf, want dit huis was geweldig, en de stallen staan er ook nog onbeschadigd.

De gierbak botst tegen een grassilo aan, hoge betonnen rand om ingekuuld gras.

De blaarkop! schiet hem te binnen.

Hij sjort de gierbak een eind op de silo, en dan trekt hij de koe bij, maar het beest kan de klim van een halve meter niet meer maken. Dan rukt hij de losse planken uit de sleuf van de betoncirkel, en hij trapt het zand van het veevoer af. Het is een weldaad om dit te kunnen doen, want zijn hart wringt naar z'n keel, omdat dit huis onderging, deze boer, dit gezin. . . . Zelf brengt hij een klein begin van een nieuwe toekomst in veiligheid op een grassilo, en dan wil hij terugkeren naar huis, om toch maar zijn gezin mee te nemen in de gierbak, als er soms gevaar dreigt. . . .

Kijk, en die gedachte wurgt hem juist: àls. . . .

Hij sleurt de koe tegen het hellinkje op, totdat het dier zelf zijn spieren spant en meewerkt. Dan staat het te trillen op dat kleine heuveltje, waaromheen aan alle kanten de storm en het water razen.

De boer vaart over het erf, hij zoekt op de stalzolder naar een paar koeiendecken, om daarmee zijn koe de ergste kou van het rillende lijf te houden. Daar schrikt hij van een paar katten, die schuw voor hem wegspringen, de trap af willen vluchten, maar weerkeren naar de zolder en krols-miauwend uit z'n buurt blijven. Hij luistert naar het klotsen van water. . . . water. . . . water in de stal, en hij heeft het hart niet om door het luik naar beneden te kijken. „Nee, ik moet opschieten!” dwingt hij zijn gedachten een andere kant uit.

Ook een paar armen hooi neemt hij mee. Hij drukt er zijn koude gezicht in, en dan plotseling schokt zijn lichaam van ellende. Wat is een hap hooi en één koe, als àlles weg is?

„Nee!” schreeuwt hij, en hij grijpt een grotere lok hooi. „Nee, dat kan niet! Wat heb je aan een God, als je nu niet geloven mag, dat dit onmogelijk is?” De storm overbultert hem, grote vlokken hooi waaien weg, vóórdat hij in de boot zit. Hij ziet hier immers met eigen ogen dat het wèl mogelijk is? Zeg op: waar is de boer, waar is Dirk Storm, Piet Laagland? En de boerin, waar is zij? En de kinderen, heb je die soms gezien?

„Die boerderij was veel te hoog!” schreeuwt hij tegen die gedachte in. „En misschien is Storm niet wakker geworden.”

Het geklepper van een eenzame deur boven het water lacht hem uit om die gedachte. Nee, allicht, die boer sliep, en het water was vlugger dan

de slaap. Misschien zou hij ook zo gek niet geweest zijn om met een gierbak weg te varen, en z'n vrouw en kinderen in de steek te laten met een mooi smoesje over een God, waarin je nu geloven moet, juist nú! Mooie praat, prachtig gezegd, boer. Hou je maar groot met het geloof van je vaderen. Jij zit in de ellende, een ellende waar zij alleen een flauw vermoeden van hadden. Dat praat makkelijk. We vertrouwen op de dijken, we geloven in God. Daar heb je dijken voor, daar heb je God voor. . . . Mooi gezegd!

Het water sleurt lokjes hooi mee, maar hij komt met nieuw hooi, en hij maakt een kuil in het zand van de grassilo, zodat de blaarkop hooi kan eten en gekuild gras.

Schrikachtig kijkt hij tussen de brokstukken van het woonhuis door, heel even maar, en hij is blij dat-ie niks ziet. Hij luistert, en hij is dankbaar dat alleen de storm om hem heen raast, zodat hij ook niets anders kan horen dan het kleppen van die nieuwe deur, ergens boven het water. „Ik was tenminste bijtijds wakker,” herbegint hij het gesprek.

„Leuk! En nu zit je hier, om eens te kijken hoe het met Dirk Storm gaat,” gichelen de golven tussen het puin.

„We zullen zo langzamerhand eens naar huis gaan,” praat hij koppig verder, als hij voor de derde maal op de stalzolder is, omdat daar een oliejas hing, die hij nog dacht mee te nemen omdat het regent, en omdat hij anders misschien op den duur toch weer koud zal worden.

„Welja, ga eens kijken hoe ze het daar maken,” stoeit de storm om de stal. „Het moet wel aardig zijn, om je boeltje zo terug te vinden. . . .”

„Neel” raast hij. „Ik geloof het niet! Mijn huis is oud. De kalk is versteend, en van deze woning was de cement nog vers. . . .”

Hij zoekt driftig naar iets, waarmee hij zijn razernij kracht bij kan zetten, en dan vallen zijn ogen vanzelf op die polderboom, die als vaarboom dienst kan doen. „Zie je well” spot hij bijna.

„O, maar ik heb niet gezegd, dat je niet mag gaan kijken. Ga maar gerust, anders is er geen lol aan. . . .”

„God zal die polderboom daar niet neerleggen, als het niet was om mij naar huis te laten gaan om mijn gezin te redden,” houdt hij vol, en hij boomt z'n bootje tegen de storm en stroom in, het erf af. De eenzame koe op de silo loeit hem na, maar hij boomt koppig verder. In de verte ziet hij het dak van z'n huis, en de afstand is hoogstens een kwartier fietsen, misschien twintig minuten.

Er raast een vliegtuig over hem heen, en hij klemt de polderboom tussen zijn knieën en zwaait, zwááit! „t Ja. . . .” zegt de luitenant Poeljée.

„Ze zullen ons komen helpen!” weet de boer heel zeker, „ze laten ons niet in de steek. . . . God ook niet.”

Maar het gaat onmenselijk zwaar, om tegen deze storm in te tornen. In de namiddag kijkt hij nog eens om, en hij kijkt vooruit. Honderd meter zal hij gevaren hebben, een kleine zevenduizend meter heeft hij nog te doen. . . .

Straks komt er hulp, sporrelen de golven tegen z'n gierbak. God heeft je wel bezig gezien, vanuit die vliegmaschine. . . .

. . . . uit de vliegmaschine?

„Ja, daar verwacht je het nou toch van?”

Hij geeft geen antwoord meer, hij wil niet meer denken. Hij wil het overlaten aan een macht die groter is dan de zijne, want hij begint doodmoe te worden. Het is de moeheid in zijn trillende spieren, die hem machteloos maakt. Er komt een tijd, waarop zelfs de taaiste spieren bezwaar maken tegen een langere strijd. Dan wordt zijn strijd anders. Hij worstelt verder tegen z'n tanend geloof en hij schreeuwt naar boven:

„Maar U bent toch God? U bent er toch?”

De golven herhalen de boodschap, die ze afgeluisterd hebben van Kees van Dijk: „We gaan verder. . . .”, en Piet Laagland meert aan de stal van Dirk Storm. . . .

HOOFDSTUK 8

DE PIJLEN GEBUNDELD

Het is nog een pittig buitenboordmotortje ook, dat achter de sloep te keer gaat. Egge Nauta zei dat meteen al. „Een lekker motortje,” zei Egge. Hij monteerde het, hij goot het tankje vol benzine, hij trok het vliegwiel tje op gang met het stuk touw, en rrrrt, het ding loopt met een pittig getekker, zodat de sloep met de kop op de ondergelopen weg gedrukt wordt, van waaruit ze hun werk zullen beginnen. „Operatie sloep,” spot Sjef van der Vaart, maar het is om het enorme plezier dat hij erin heeft. Z'n handen jeuken om dit robbertje met de zee te vechten, en hij houdt er tóch een stil plezier in, dat de storm het nog niet opgegeven heeft. Hij zwalkt tussen dat plezier, en de hekel, die hij daarom aan zichzelf krijgt.

„Licht!” zegt Egge, en hij kijkt op naar de ingenieur, die het mirakel van dat motortje mee bewonderd heeft.

„Ja, licht. . . .”

„Ik kan de koplamp van m'n motor wel even slopen. . . .” aarzelt Egge.

„Neem dan liever mijn schijnwerper,” biedt de ander aan.

„Mooi,” aanvaardt Egge. „Dan zitten we alleen nog met de accu. . . .”

„Ik haal even een accu.”

„Haal er dan twee, als u wilt,” vraagt Egge begerig. „Dan hebben we wat reserve.”

„Best.”

„Maar daar gaan we toch zeker niet op wachten?” bekt Sjef daar argwanend tussendoor.

Sietse Terpstra bemoeit er zich niet mee. Hij staat zwijgend naar de sloep te kijken, die ze straks zullen bemannen. Hij is er dankbaar voor, dat ze die matroos erbij hebben, want als je deze zee ziet, ben je zelfs als Fries toch even geneigd om je ankertje te laten zakken.

„Maar hoe dan?”

„We komen hier weer terug, als we de mensen opgehaald hebben. Laten we afspreken dat u hier op ons wacht.”

De ingenieur kijkt het kringetje rond. Egge is het er mee eens, Sietse knikt van ja, en Molema en Gart-Jan Mulder hebben er geen mening over. Ze staan wat verbaasd naar deze verdronken wereld te kijken, en de zee maakt hen niet dapperder, nu ze er zo voorstaan. Waar begin je? Wat doe je tegen deze storm?

„Wie gaan er mee?” wil Sjef weten.

Wie? Wel, wij allemaal natuurlijk, wat anders?

De wagen van Sietse zal hun baken zijn aan deze kant, en ze koersen op het kerktorentje aan van het dorp, dat in de verte in het water ligt. Voor de tweede maal starten ze de motor. De gestreken mast nemen ze mee voor alle zekerheid, hoewel het niet nodig is, zegt Egge. Maar je neemt het zekere voor het onzekere, méé die mast. Het dekzeil over de voorplecht laten ze zo het is. De vrouwen vinden daar een luwe plek, waar het tenminste droog blijft.

Ze botsen tegen de golven op, maar het is een origineel, pittig motortje, want de golf breekt aan flenters, zodat het buiswater om je kop spat.

„Lekker zeetje,” prijst Sjef.

„Wat je lekker noemt,” foertert Egge.

„Maar een zeetsje wel,” geeft Sietse toe.

De Limburger knijpt zijn linkerooglid langzaam dicht, en dat geeft iets onbegrijpelijk lolligs aan z'n jonge kop. Nel Dijkstra is wèg van hem, en dat voelt hij zeker. Hij merkt zeker dat ze onophoudelijk naar z'n gezicht kijkt, hoe hij daarmee reageert op een golf, een extra harde windstoot. En dat knipoogje was voor háár, daar kan ze mee doen wat ze wil. . . . Ze bewaart het. Voor iets anders, voor een andere gedàchte zelfs, is hier geen tijd.

Het is dwaas: ze varen kort aan een boerderij voorbij, maar ze ontdekken er geen sterveling. Die boer heeft zeker geluk gehad, en hij is de dodendans ontsprongen, 't let niet hoe: op een vlot, of wadend, toen het water net opkwam.

Molema en Gart-Jan hebben elkaar gevonden in de deernis over het vee, en kijk: daar staan nog een paar paarden op het erf achter de boerderij. Die hebben zich weten te redden op een mestbult. Ja, het kan de mestbult zijn.

„Twee beste boerenpaarden!” wijst de Gelderse boer, en hij wil maar vast voor de voet op met het reddingswerk beginnen, maar ben je be-hier en daar, we gaan geen tijd besteden aan een paard, zolang de mensen niet gered zijn.

„Maar er is geen mens te zien,” verdedigt de boer zich.

„Dan moet je over een uur of wat eens in het dorp komen kijken,” nijdst Sjef.

Ja, want een paar uur zal het wel duren, dat hebben ze nu wel door. Ze rijden een golf op, maar de golf glijdt onder hen weg, en ze zijn een meter achteruit, in plaats van vooruit gekomen.

En toch winnen we eraan. De sloep ligt goed geladen, dat scheelt ook. En ze raken nòg beter geladen, want van twee boerderijen nemen ze volk mee, behalve één boer, want die wil niet en de boerderij is sterk zat. Maar de vrouw en m'n dochters mag je meenemen, want voor vrouwvolk is dit leven niks.

Dat laten ze zo, totdat ze voorbij een ingestort arbeidershuisje varen, en de vrouw van die dwarse boer begint te huilen.

„Subiet haal ik je man, buurvrouw,” belooft Sjef van der Vaart, en dat is hij ook vast van plan, dat kan je aan zijn gezicht navragen.

Ze knetteren met hun motorsloep door een straat. Links is een hele rij huizen ingestort, en rechts is een school. Bij die school stoppen ze, en ze willen dan eerst wel eens weten hoe of wat. . . .

„Nou, er zijn er hier nogal heel wat mee gegaan,” vertelt een vrouw, „maar de mannen werken aan de dijk.”

„Waar?”

„Hier recht deze straat uitvaren, dan even links, daar zit het gat.” Ze lozen de geredden en de vrouwen, dan kunnen ze wat makkelijker uit de voeten. Het is een geluk dat nu alle huizen leeg zijn, maar als je links kijkt. . . . en door dat gat naar de volgende straat. . . . ze zijn er stil van, er zit géén avontuur meer in hun werk, maar des te meer verbeterheid om nú te vechten en te winnen.

Ze praaian de burgemeester bij een berg zandzakken.

„Waar laten we de mensen, burgemeester?”

Hij krijgt er tranen van in z'n ogen, want de taak van deze dag is onnoemelijk zwaar. Hij draagt de last der doden op z'n nek, en hij kan ze niet kwijt, aan geen mens, geen mens. . . . Hele straten weg; mensen, die hij nog naar huis liet gaan om zich te kleden, hun boeltje in een koffer te doen. . . .

„Hoe staat het er verder bij?” vraagt hij, hongerig naar nieuws.

Sjef is van de laatste berichten op de hoogte: Walcheren, Noord- en Zuid-Beveland. . . . burgemeester van Rilland-Bath vermoedelijk. . . . Stavenisse, Oude- en Nieuwe-Tonge. . . . Schouwen-Duiveland. . . . Tholen. . . . Goeree-Overvlakke. . . . Voorne-Putten. . . . St. Philipsland. . . . Halsteren. . . .

Hij spuit het op, alsof hij het lesje van buiten geleerd heeft in die paar uur.

Rotterdam.... Maassluis.... Alblasser- en Krimpenerwaard.... Dordt.... West-Brabant.... Texel....

De burgemeester staat met starende ogen de berichten te verwerken, want van de meeste Nederlanders weet hij misschien het beste h \ddot{o} e erg het is, h \ddot{o} e zwaar dit weegt.

„Alle eilanden en nog een deel van de andere polders....” repeteert hij, maar Sjef wil verder. Sietse staat ook al te trappelen, want h \acute{e} , daar ligt een logger buiten de kust.

„H \acute{e} , een logger?”

„Ja, die vaart hier de hele dag al. We hebben er al meer gehad, maar we kunnen geen verbinding maken.”

Dan pas beseft hij de waarde van de sloep, die deze mannen hebben meegebracht. Peet van Weerd vangt z'n twijfelglimlachje op, maar die ketst dat bijna verontwaardigd terug: „We hebben al een paar mijl zee achter de rug, zonne,” roept hij. „Ge moet 'oe verder geen zorgen maken, gij....”

„We zullen maar direct een vrachtje vrouwen meenemen,” bedisselt Sjef. „Met dit weer....” waagt de burgemeester nog.

Maar ze praaïen hun sloep, ze wagen het. Z \acute{o} spreken ze af: Anne Molema en Gart-Jan Mulder zullen samen met Peet in de school blijven om telkens een groepje van een stuk of tien vrouwen bij elkaar te zetten, klaar voor de vaart. Misschien doen we nog een paar ritten voor het donker wordt, en die logger kan best nog wat dichterbij de kust komen. Ze vinden er nog iets beters op, want er zijn hier ook nog een paar vaartuigen: een boot en een vlet.

Des te beter, dan zorgen jullie dat die vrouwen hier komen.

Bij die eerste vracht nemen ze Mieke en Nel mee, dan kunnen die aan boord van de vissersman voor de mensen zorgen. Trees kan beter hier blijven, want voor elke passagier die je meestuurt, moet een evacu \acute{e} achter gelaten worden.

Het werkt lekker samen. Ze stormen met hun sloep tegen de zee op, en ze winnen het. Dit zijn nou eens vrouwen die niet gillen voor een beetje buiswater. „H \acute{e} , deze vrouwen zijn niet bang, Terpstra,” roept Sjef.

„Het zal niet erger kunnen dan het geweest is,” orakelt Sietse, want hij heeft de voorbije nacht wel gelezen op die gezichten.

Bij die eerste groep is ook Rie van Gert van der Sluis. Ze heeft voorrang, omdat ze een baby en een klein meisje bij zich heeft. Miep zal dan

achterblijven om Gert gerust te stellen, en ga naar Rotterdam, meid, als je niet thuis kunt komen. . . .

Dan begint Rie weer te snikken boven het hoofdje van de baby. „Is het waar dat de eilanden allemaal blank staan?”

„De berichten zijn nog erg verward,” ontwijkt Sjef. „Heeft u daar familie?”

„M'n eigen kind is daar. . . . Bij m'n schoonmoeder. . . .”

„Nou, u ziet zelf hoeveel er hier doorheen gekomen zijn. . . .” troost hij. „U moet maar gauw zien thuis te komen. . . .”

Krijn gooit zelf een lijntje over. „Die kerels in de sloep zijn hardstikke roekeloos,” bewondert hij. „Met zo'n notedop buitengaats bij elf meter wind!” en hij neemt de lijn van Janus over, want hier, ik gooi zelf liever, maak jij maar koffie.

„Voor deze keer,” gromt Janus, en hij mauwt tegen het afhouwertje:

„Zal je beleefd zijn tegen al die dames, harketuiter?”

Er is dan toch eindelijk wat te doen. Met elkaar zullen ze dit dorp eens eventjes als de haai-de-wiet-wa leegvaren, dan hebben we dáár tenminste die kopzorg niet meer over.

„Jullie eten vandaag maar dooie vissies, maat,” gromt Janus boven z'n braadpan met biefstuk. „Die vrouwen zullen de laatste vier-en-twintig uur niet te veel gehad hebben. . . .”

Dan staat hij toch even verbaasd over de wilde zee uit te kijken, want hé, vier-en-twintig uur geleden was er nog niks aan de hand. Toen kwam nog maar net het sein door dat we Breskens zouden binnenvallen. . . .

Hoe hebben we het dan, dat een halve dag een etmaal lijkt?

„Maar die vrouwen hebben er een nacht opzitten. . . .” verklaart hij dat. Met de uitlopers van de hoge rollers voor de kust, vallen ze het gat weer binnen. „Die kerels moeten niet àl te vlug zijn,” foetert Sjef. „Ze stompen ons haventje helemaal dicht met zandzakken, waar gaat dat heen. . . .?”

Maar de burgemeester heeft de sloep al op staan wachten. Ze draaien bij achter het nieuwe brok zandzak-dijk. „Heeft die logger radio aan boord?”

„Dat zal wel, burgemeester, dat hebben die lui bijna allemaal.”

„We zitten practisch zonder zakken. Laat u via Scheveningen-radio om zandzakken vragen, véél zandzakken.”

„Zandzakken, jawel burgemeester,” herhaalt Sjef gewillig.

„En wilt u ervoor zorgen dat we een lijst krijgen van de evacués?”

„Een lijst burgemeester, jawel.”

Dat zal dan een mooie klus zijn voor dat Groninger meidje. Die verpleegster kan de verzorging wel alleen af. Zie je wel, Nel staat al naar de volgende sloep vluchtelingen uit te kijken. Die heeft dus veel te weinig te doen, of zit ze soms over de sloep in de war? . . .

„Hoeveel brengen jullie er?” vraagt Tiemen Visser een beetje ongerust, als die kerels maar aan blijven varen.

„Tot het donker is,” schreeuwt Sjef terug.

„We zitten vol,” waarschuwt Janus.

„Dan gooi je het kommaliewant maar overboord,” snauwt Sjef achterdochtig. „Je krijgt nog twee vrachies!”

„Dat kan nog, maar dan is 't ook uit,” spreekt de schipper af. „We liggen morgenvroeg wéér voor 't gat.”

„Als je dan vannacht die zandzakken nog maar even brengt.”

De schipper en Krijn Jol kijken elkaar aan. Die Limburger kan er ook wat mee, die ziet de zee vandaag ook niet voor 't eerst.

„Ik ben over een paar uur hier met een schijnwerpertje. Zie dat je van de overkant ook nog wat licht meebrengt, dan kunnen we vannacht doordoen.”

Langzaam knikt de schipper. Dat moest dan maar. En de ergste storm hebben we nou wel gehad. Je maakt een beste kans dat het tegen de nacht rustiger gaat worden. Bert van Dam, die journalist, gaat mee naar het dorp, als 't mag.

„Ja, atjuus,” groet Sjef terug, als ze na hun laatste tocht van de logger wegdraaien. Het wordt trouwens hoog en hoog tijd, dat we bij die mijn-ingenieur komen om de lampen. En eerst halen we in ieder geval die dwarse boer uit z'n huis. . . .

Ze praaïen nog even de school, om te waarschuwen dat er voorlopig niemand meer weggaat.

Daar komt hun ploegje op af. De koppen van Molema en Mulder, van Trees en Peet van Weerd.

„Ik ga maar mee,” zegt Gart-Jan vastbesloten, want die heeft een paar slechte uren gehad over die twee paarden, die zo kort bij de weg in het water staan.

„Ik ook,” waarschuwt Trees, en als Peet daar wat verbaasd over is, verduidelijkt ze: „Ik moet die meneer van die auto even hebben.”

„Ga dan allemaal maar mee,” roept Sjef. „We zien ginds wel weer hoe of wat.” Het vaart maar beter ook, zo met een boot vol. Met die journalist ook nog aan boord. . . . — en goed, waarom zouden we niet een paar mensen meenemen, die kant op? — . . . varen ze voor de wind af de straat uit. Als er vannacht niets ergers gebeurt, komen we morgen een

heel eind klaar met het evacuëren van dit dorp, en je kan er ook vast van op-aan, dat er van alle kanten hulp zal komen.

Het is nu angstiger op het water dan vanmiddag. Die grauwe nacht, daar word je bang van.

„De mensen die nu nog in de huizen zitten. . . .” klaagt Trees.

„Ja, dit is anders dan samen carnaval vieren, Treeske. . . . ’nen vreemde carnaval. . . .”

Ze piekert daar even over. Vandaag had ze ook zo ’nen vreemde gedacht over het carnaval. Ze kan dat Peet wel zeggen, want ze hebben elkaar goed gekend. Ze was bijna zeker van Peet, voordat Annie er tussen kwam. . . .

„Ik had daar ’nen vreemde gedacht over vandaag,” zegt ze. „Dit is het grote demasqué van onze-lieve-Heer. Alle maskers gaan af, en. . . .”

„En?”

„Och gij!” spot ze. „En alle mensen vallen mee. . . . Ik ook, want ik ga met diejene Limburgse meneer mee naar Annie, dan hedde-gij tenminste rust om hier te blijven. . . .”

Peet is daar stil van, want zie, dat was nou het enige wat hem heel de dag hinderde: hij liet z’n vrouw achter, en ’t kan alle dagen zo wezen . . .

Er is al veel meer hulp gekomen van alle kanten. Het is bijna donker, maar als ze op de weg afkoersen in het licht van een paar autolampen, staan daar veel mensen, en de auto van Sietse Terpstra staat geladen met geredde paarden en koeien. Ook die twee werkpaarden waar jij over in de war zat, Mulder.

Die ingenieur is toch ook geen kwajongen. Hij heeft alle spullen meegebracht voor een juweeltje van een licht-installatie. Sjef van der Vaart zou daar maar liefst direct de polder mee intornen, maar ho eens even, waarde vriend, wat doen we met die wagen vee?

„Wegbrengen, wat anders?” snuift Sjef.

„Juist. Dan breng ik die weg,” beslist Sietse. „En als ik het dan zeggen mag, gaan jullie dan met mij mee, Molema en Mulder.”

„Waar breng je de beesten heen?” wil de boer van die twee paarden dan toch eerst wel eens weten.

„We schoppen maar ergens tegen een staldeur,” veronderstelt Sietse.

„Je kunt overal terecht, dat is zeker,” vult de ingenieur aan. „’t Is glad een wonder, wat er vandaag met ons land gebeurd is! Je brengt nergens mensen of dieren teveel.”

„Maar hoe weten we waar de beesten blijven?” aarzelt de boer.

Gart-Jan Mulder voelt dat aan. Wat je gered hebt uit het water, wil je

niet kwijt raken in de massa van ander gered vee.

„Ik zal het adres opschrijven, waar we de paarden laten,” belooft hij.

„Weet de boer ook van wie die koeien zijn?” wil Terpstra weten.

„Nee,” schudt de boer triest. „Mijn beesten zijn allemaal verdronken. . . .”

„. . . behalve de paarden. . . .” vult Gart-Jan aan.

De boer kijkt even om naar die Geldersman, die hem zo begrijpt, want zeker, hij is ook bar in z'n schik met die paarden. Je bent dan toch niet helemáál alles kwijt.

„Maar die koeien komen uit deze polder, je moet maar zien. . . .”

„We zullen opschrijven waar we de dieren laten, en waar we ze geladen hebben,” belooft de Fries.

En dan ronkt de eerste vracht uit het verdronken land de veiligheid van een warme stal en een armvol vers hooi tegemoet, . . . en water, vooral water. . . .

Er komt vanzelf een beetje organisatie in hun hulp. Je zult eens zien hoe dat morgen gaat!

„Er is kalmer weer op komst,” belooft de ingenieur namens de radio.

„Wat zegt u, juffrouw?”

„Of ik met u mee kan rijden, tot waar wij vanmorgen instapten?” herhaalt Trees.

„Dat kan. Zeker kan dat. Zijn er nog meer, die de Brabantse kant uitmoeten?”

„Ik niet, meneer,” waagt Bert van Dam. „Maar als u deze brief voor me wilt posten. . . .”

De ingenieur leest het redactie-adres. „Is het niet vlugger als ik hem even voor u doorbel?”

„Als dat zou kùnnen. . . .”

„Vanavond komt het nog voor elkaar!”

Het leeft ongelooflijk prettig, nu iedereen alles voor iedereen over heeft. Opeens bestaat er geen politiek meer, geen strijd meer over zware, theologische problemen. Een student schept klei, en een straatjongen houdt de zak op. De maskers gaan af, en iedereen is, wat hij alleen door liefde kan worden: zichzelf, zonder zichzelf te zien. Je doet wat je kan, en naast je staan duizend anderen, die doen wat zij kunnen. Er bestaat geen moeheid, geen slaap en geen baantjesjagerij, geen commando- en geen ruzie-toon. Voor de tweede maal ervaart een generatie, dat Nederland één is, ondanks alles. Er groeit een waterfront en een thuisfront. Aan het waterfront wordt gevochten om het behoud van levens, en aan het thuisfront wordt alvast alles klaar gemaakt, om te

vergoeden, te verzorgen, leed te verzachten, te kleden en te wassen wie het leven eraf brengt.

Sociale werksters haasten zich. Roode Kruis-zusters en ziekenzusters staan klaar om de geredden te ontvangen. Enkelen zijn er al gekomen, maar straks, als de eerste reddingspogingen geslaagd zijn... als... dan!

Sjef van der Vaart en Egge Nauta staan te sidderen van werkdrijf. „Allo, Peet, we gaan er weer van tussen, mien jong.”

Het is verleidelijk om nu de polder in te gaan, langs de donkere klompen van de verdronken boerderijen, maar het is waanzin. Die rit naar het dorp kunnen we maken in 't donker, en als die logger terugkomt... Het varen op ondergelopen land is toch al geen kleinigheid, want je zit zo maar ergens bovenop.

„...en die mensen dan?...”

Sjef kijkt even giftig. Als 't aan hèm lag, voeren ze er immers zó op af, maar wie helpt ons aan een nieuwe motor? Wie maakt verbinding met de logger buitengaats? Wie vaart de zandzakken over en brengt een schimmetje licht in het dorp?

Een schimmetje licht hebben ze daar intussen wel, en in 't gemeentehuis staat ook een radio-toestelletje op batterijen z'n berichten te herhalen... te herhalen... te herhalen...

„'t Is hier nog niet zo slim, als je dàt hoort,” meent Egge, want het lijkt erger op de plaats waar je zelf niet bent, dan op de plek waar je er middenin zit.

Dan is er plotseling even stilte in het gebouw. Hùn bericht komt door, en daar hebben ze 't allemaal benauwd mee. Verroest, ze hebben het dóórgegeven... We krijgen zandzakken en licht... We... jongens! „Groot demasqué van onze-lieve-Heer,” praat Peet van Weerd na...

HOOFDSTUK 9

WRAKHOUT OP DRIFT

Nou, zijn we er haast?
„Zijn we er haast?”

„Diè boerderij,” wijst Kees van Dijk.

„O . . .” zucht sergeant-fourier Van der Plas, en hij kijkt om naar het verre, verre dorp, naar de vele boerderijen die ze voorbij gegaan zijn, op weg naar deze verlatenheid van storm en regen.

„Die voorste?” vraagt hij nog voor alle zekerheid.

„Nee, de derde. Je kunt de woning hiervandaan niet al te best zien, maar dié moeten we hebben . . .”

„Maakt dat nog verschil?” wil de sergeant dan toch wel graag weten.

„Er zitten immers overal mensen?”

Kees van Dijk moet voor de zoveelste keer over een naar gevoel van egoïsme heen. Overal zitten mensen, allemaal zijn ze in nood, daar, op een klein huisje, zitten er nog op het dak . . . En ze rijden er voorbij met hun vlot, ze gaan verder de dijk af, dieper de polder in. Mag je de zekerheid van diè redding verzuimen voor een kans op de andere redding?

„M'n oudste dochter zit daar,” gromt hij. „Bij m'n zuster met haar jongens . . .”

Dat geluid lijkt veel op het gegrom van een roofdier, dat bang is voor een aanval op z'n prooi. Maar hij gaat nog net zo lief alléén, dan dat hij nú z'n dochter in de steek laat, zó dicht bij haar vader. Hij heeft immers zelf gezien, hoe die huisjes in het dorp als een kaartenhuis in elkaar zakten. En vertelde de meester niet van een ingestorte boerderij?

„Dan is 't te begrijpen,” geeft de sergeant zich gewonnen. „We kunnen trouwens tòch misschien nog wel een paar mensen hier of daar vandaan meenemen. Er zitten er hier nog maar zat.”

Hij krijgt daar geen antwoord op. Ze zijn trouwens allebei al doodmoe

van het beulen met de kar. De wind hangt er zwaar tegenaan, zodat ze allebei aan één kant moeten houden wat ze kunnen. Eerst merk je dat zo niet, maar op den duur wordt het zwaar.... zó zwaar.... Ze verheugen zich er nu een beetje op, dat ze straks gaan varen. Ze hebben dan het roer maar te houden, ze zullen uit kunnen rusten....

Ze schatten precies de richting van de golven, bepalen aan de hand dáárvan hun koers, de plaats waar ze het vlot te water zullen laten.

„Hier,” zegt de sergeant.

„Nee, nog een honderd meter verderop,” bepaalt Van Dijk.

Ze sukkelen die honderd meter nog verder, en daar schuiven ze hun vlot in de zee. Zee? Ja, wat anders?....

Bij hun start hebben ze de luwte van het ruggetje dijk, dat boven water uitsteekt, maar het is bespottelijk weinig, wat ze daaraan hebben. De storm slaat over dat walletje heen en dan begint het vlot te draaien.

„Je roer!” waarschuwt Van Dijk.

Ja, ja-zeker, maar zolang we niet een klein beetje meer vaart hebben, beginnen we met een roer niet veel.

Een meter of vijftig uit de dijk, worden de golfjes pas uit zichzelf wijs. Ze beginnen het dáár pas door te krijgen, dat vele kleine golfjes één grote kunnen maken, en ze klauteren speels op elkaars ruggen, om zo een beter duwtje van de storm te krijgen.

Ze hebben ook weer wat te doen, de golfjes. Ze dartelen om het malle vlot heen, en ze proberen of ze dat ding aan 't dansen kunnen krijgen. Als dat niet lukt, spoelen ze vlug voorbij, en ze waarschuwen hun grotere broers: „Straks.... straks.... straks....”

Het vlot draait langzaam naar de rollers, waar al een begin van schuim op groeit. De mannen proberen zich recht-op te houden, zodoende zijn ze hun eigen groot-zeil, hun eigen mast en stengen.

Als een kwajongen op school, houdt Kees van Dijk zijn van zwager Gert geleende jas wijd, zodat hij veel wind vangt. Hij moet steun zoeken tegen de as van het wagen-onderstel, om niet over de kop te slaan. Maar nu komt er toch een beetje gang in het spul. Je zou daar schik in krijgen, als je nu eerst maar kon zien of de boerderij van Piet Laagland nog overeind staat.

„We liggen in ieder geval lekker vast op het water!” schreeuwt Kees van Dijk trots.

Vast.... vast.... vast...., brobbelen de golven tegen de lege olievaten onder het vlot. Ze beginnen met het vlot te smijten als een slordige keukenmeid met de vaat. Ze tillen het zaakje van achteren omhoog, stormen er onderdoor, om het vlot van voren op te wippen. Van Dijk moet

heel erg gauw de as vast pakken, anders gaat-ie overboord. Maar ze beginnen daar toch een raar soort plezier in te krijgen, want weet je wat het is: die voorste boerderij staat nog klokgaaf in de branding. Dat geeft alle hoop voor het spul van Piet en Bep. Net dat ze daar die nieuwe erker hebben, anders maakte hij zich zo'n zorgen niet.

Maar de snelheid van het vlot valt lelijk tegen. De golven gaan veel harder. Ze liggen feitelijk te vlak op het water, en die vaten doen er ook geen goed aan. Je hebt maar te veel weerstand van die dingen.

„We drijven maar zo'n beetje,” zegt hij triest.

„Altijd nog beter dan zinken,” roemt Van der Plas hun vlotje. „Hier, we hebben nog sigaretten, en zo'n vlammenwerper heb ik ook.”

Dat is een heel bezit: sigaretten en een aansteker. Ze varen dan toch maar, want vergeet eventjes niet, dat ze de hele weg hierheen nog niet aan een rokertje konden denken zelfs. Gert heeft dat roer ook aardig voor elkaar geprutst, want kijk, nou sturen we. Je moest alleen wat meer vaart hebben.

Van Dijk waagt het nog een keer met z'n jas, maar verder laat-ie dat wel uit z'n hoofd, want het scheelde weer een haartje, of het vlot had hem gewipt. Dat ding krijgt kuren als een jong paard, heel bar. Als dat zo doorgaat, zitten we straks in het donker te modderen, en berg je dan. Ze turen een half uur, misschien wel drie kwartier zwijgend voor zich uit.

„Meer op rechts aan,” waarschuwt Van Dijk.

„Ja-ja,” geeft de sergeant toe, en hij verzwijgt wat hij verder denkt: We hadden toch minstens honderd meter eerder van de dijk moeten gaan. . . .

Het is ook niet nodig om dat te zeggen. Kees van Dijk ziet dat zelf ook wel: we drijven glansrijk aan die hofstee voorbij, als we deze koers houden. En wie zal de koers wijzigen, wanneer de storm deze richting uitblaast? Je moet van een roer niks verwachten met deze wind.

Hij krijgt het er zwaar mee. De enige troost is, dat hij in de naderende schemering toch nog meent te onderscheiden dat de boerderij nog over-eind staat. Of toch niet?

En het begint voor de afwisseling weer eens een buitje te gieten ook, ijskoud water, dat binnen het kwartier door hun mouwen lekt.

„Kan je die boerderij nog onderscheiden?”

„Er staat in ieder geval nog een boerderij. . . . maar 't ja, bij ons op 't dorp zijn soms ook de gevels ervoor weggespoeld. . . .”

„Je moet méér op rechts aanhouden, méér op rechts, helemaal je roer om.”

„Dat helpt geen spetter,” valt de sergeant opeens uit. „Ik zit alsmaar te sturen, te sturen, maar dat vlot trekt er zich niks van aan!”

„We varen er voorbij. . . .” foetert Van Dijk.

„We kunnen niet meer doen dan we gedaan hebben. . . .” berust de ander. Bij die gedachte heeft hij ook rust gezocht, toen z'n moeder er niet meer was. . . .

„Dat wil ik dan wel eens zien,” schreeuwt Van Dijk opeens, want dat hele uur heeft hij deze gedachte al zitten verkroppen. We hebben gedaan wat we konden. . . . gedaan wat we konden. . . . Ja, wacht even! Kees van Dijk deed nog niet wat hij kon. Had je nou zekerheid over de toestand van Bep van ons, maar daar weet een mens niks van, en zolang je kind misschien in gevaar is, ben je niet verantwoord als je niet alles deed om te redden.

„Je kan immers toch de koers niet veranderen. . . .” sust de sergeant. „Denk je dat we hierheen gegaan zijn om die boerderij voorbij te schieten?” schreeuwt Van Dijk woest. „Ik laat me niet door die storm uit de koers slaan, begrijp je dat?”

Sergeant Van der Plas kijkt langs hem heen. Wat zal je hierop antwoorden? Het is beroerd voor de kerel. Het moet je dochter maar zijn, die hier een tweede nacht ingaat. . . . Zeventien jaar moet dat meisje zijn. . . . 't Ja. . . . Maar ben je gek: die andere boerderijen staan er ook nog, waarom die van z'n zuster dan niet?

Maar die ander heeft een visioen gezien van ingestorte huizen. Hij heeft de moed gezien van een vader, die van het dak sprong om z'n kind te redden. Zou hij minder zijn?

„Hier, hou vast!” schreeuwt hij, en hij smijt z'n jas naar de sergeant.

„Wat ga je doen?” schrikt Van der Plas, want die vent moet gek zijn, vast. Wat wil je tegen deze storm?

Maar Kees van Dijk antwoordt niet. Hij zal dan eens zien wie sterker is: de storm of hij. Het is nog niet te laat. Ze kunnen de boerderij nog als een donkerder massa tegen de grauwheid van de avond onderscheiden. En de afstand is nog groot genoeg om die paar graden koersverschil in te zwemmen. Hij laat zich van het vlot zakken, en zijn kaken klemmen samen, als de kou zo langzaam langs hem opkruipt. Vanacht ging dat beter, toen sprong hij er zo middenin, dan ben je er ineens door.

„Wat doe je?” roept de sergeant. „Moet je verzuipen?”

In het strakke gezicht onderscheidt hij het wit van de ogen, en voordat Van Dijk helemaal van het vlot afglijdt, schreeuwt hij terug: „Een vader laat z'n kind nooit in de steek, meneer, nóóit. . . .”

Met z'n linkerarm zwemt hij, met z'n rechterhand duwt hij tegen het voorste olievat, waarop hun vlot drijft.

„Nóóit... nóóit!” bulderen de golven naast hem, over hem.

„De erker.... de erker....” kwetteren de kleine golfjes tegen het olievat.

„Misschien....” aarzelt de sergeant.

„Vàst!” schreeuwt Van Dijk, want hij voelt het aan de kracht die hij zet.

„Vàst!” antwoorden de golven, en met z'n allen tillen ze het vlot hoog-op, zodat die dwaas-kleine mensenhand het vat los moet laten, waartegen hij duwde.

„Los!” bulderen de golven, en tegelijk springen ze onder het vlot van-
daan, zodat een olievat met een klap neerslaat op een worstelend mens.

„Hier!” schreeuwt sergeant Van der Plas en hij grist in het wilde weg in het water, grijpt, houdt vast, sleurt op het vlot.... Gered? Dood? Wat doet het er op dit ogenblik toe? In ieder geval niet nõg een mens in het water.

Voorzichtig legt hij z'n maat op de natte bodem van het vlot, en hij doet het eerbiedig. Deze mens is dapperder dan ik zou zijn, weet hij, en ik dacht nog wel dat hij de boel in de steek wilde laten, vannacht.... Met de jas van die ander, en z'n eigen jas, dekt hij Van Dijk een beetje toe, en nee, hij weet ook niet of hij bezig is een lijk toe te dekken.

Het vlot danst verder.... verder.... Hij houdt het roer nog wel, maar hij weet dat er niets te sturen valt. Het zal gaan, zoals het gaan moet; een mens moet daar vrede mee hebben.

„Mis....” lispelen de golven, en van dat geluid kijkt hij op. Ze moeten ergens in de luwte liggen, want het vlot wiebelt wel, maar het steigert niet meer.

En ze liggen in de luwte, ze schuren tegen een bijna zwarte muur aan.

„Dank....” snikt de sergeant, en hij grijpt in de voegen, een regenpijp. Hij liefkoost die bijna, zoals een drenkeling de barre rotsen kussen kan, wanneer hij daarover heen krabbelt, de redding tegemoet.

Langs de gootpijp begint hij het vlot om de hoek te trekken, en ook daar is het luw. Hij kijkt omhoog, en zie, een lichtje op het dak.

„Héla!” roept hij hoopvol.

Er siddert een schok door Jacob den Duiker heen. Hij ontwaakt uit een verstarring, waarin maar één gedachte plaats vond: „Vasthouden! Nooit loslaten!”

„Is daar volk?” roept hij schor terug, want ze hebben in geen uren meer een woord tegen elkaar gezegd. Een enkele losse zin over het vliegtuig en dat er nu hulp zal komen. Daarna niets meer.... Het

wordt donker.... Sst.... We moeten nog een nacht op het dak zitten.... Sst.... laten we stil zijn, laten we wachten.... Een Vader laat z'n kind niet in de steek....

„Ik heb hier een vlot,” zegt de sergeant.

„Ze zijn er met een vlot, Maria,” waarschuwt Jacob.

„Moeder, een vlot!” roept Klaas, de oudste van elf jaar.

„O....” antwoordt ze, en ze gaat door met het wiegen van Jaantien, want Jaantien slaapt nou zeker, ze is al urenlang erg stil....

Klaas slaat z'n deken terug. Hij is nog een paar maal naar de zolder geweest, hij is het minst stijf.

En z'n vader probeert ook z'n knieën te buigen, want hij zit bijna vastgegroeid tegen de dakvorsten. „Word je wakker, Japie?” vraagt hij aan het kind dat tegen z'n borst leunt.

„Komt de Heer ons nou halen?” antwoordt het kind.

„Ja-ja,” zegt Jacob. „De Heer komt ons halen....”

Het kind is direct klaar-wakker. Hij stoot z'n broertje aan, dat weer tegen hem aanleunt. „Kees, daar is de Heer om ons te halen, toe noul....”

„Mis.... mis....” lispelen de golfjes onder het vlot, als ze dan eindelijk weer wegdrijven, dwars door de boomgaard van Teeuw Buis heen, soms vasthakend aan een boom, maar laat maar, laat maar, we zijn veilig, het is hier beter dan op het dak. Je kan hier liggen, je kan Jaantien in een natte deken rollen, en ook een deken voor hun ene redder, want de jongens kunnen samen die gestikte deken nemen, die houdt beter tegen.

Sergeant Van der Plas heeft het direct wel begrepen: dat kleine meisje is dood, maar hij maakt gewillig een afdakje van een paar dekens over de wagenas, waaronder het kind kan liggen. „Het is toch al zo ijzig koud, dat wurm,” klaagt de moeder.

„Ja-ja, Jaantien is koud geworden. 't Viel niet mee, zo'n hele nacht en dag op het dak, dat niet....”

De kleine jongens zitten verkleumd op een hoopje, zoveel mogelijk onder het afdakje, maar ze raken er niet direct over uitgepraat. „Zie je wel: de Heer heeft ons toch gehaald....”

„.... en we dachten ieder ogenblik: daar gaan wel!” vertelt Jacob.

„Halfsteens muurtje, dat houdt op den duur niet lang....”

„Nee,” geeft de sergeant toe, en hij breekt een takje van een appelboom, om maar ergens op te kunnen kauwen. „Sigaret?” vraagt hij.

„Nou meneer....” zegt Jacob dankbaar.

Ze hebben nu licht ook, van de lantaarn van Jacob. Je kan in de polder niet best buiten een lantaarn.

„We waren op weg naar je bureu,” vertelt Van der Plas.

„Is 't waar? Nou, de boer zelf is niet thuis, maar de vrouw staat gedurig voor 't raam. De boer is op pad geweest om ons te halen. . . . Ik weet ook al niet waar hij zo gauw een boot vandaan haalde, maar hij heeft het zeker niet kunnen redden. . . .”

„Je begint niks in die storm,” vult hun redder aan.

„Nee. . . . Maar een beste boer blijft het,” prijst Jacob.

„Ze hebben daar toch een meisje van een jaar of zeventien in huis, doet-'t-niet?”

„Ja, dat meisje van de boerin d'r broer, zogezegd. We hoeven over die mensen niet direct in de war te zitten. Alles is daar best.”

„Toch?”

„Welja, zeker! De kleine jongens hebben voor het dakraam nog naar ons gewoven, zogezegd.”

„Des te beter,” prevelt de sergeant, en nu hoopt hij maar dat het goed is met z'n maat. Die blijft bewusteloos, dat wel, maar of een klap onder water nou direct dodelijk is. . . .

„Mis. . . . mis. . . . mis. . . .” lispelen de golfjes tussen de bomen, maar hun gefluister is onheilspellend. Het is tegen de afspraak met de dood, dat dat hele gezin op het vlot aan het water ontkomt. De wind maakt zich daar kwaad over, want de storm heeft nog maar een paar uur tijd. Alsof het niet met z'n laatste krachten was, zo woest breekt hij los over het water achter de dijk. Nòg is er een kans, nòg is er één keer vloed, voordat we het op moeten geven.

De zaak is goed voorbereid. Recht over het achterpad is een heel stuk van de dijk afgekald, en onvermoeid spartelen de golfjes tegen de klei, sabbelen eraan tot de aarde week wordt en wegspoelt. Dan plonst er een nieuw stuk dijk weg in de diepte, en het is een bescheiden geluid in deze hernieuwde razernij. Het opkomend tij doet nog eens z'n uiterste best, de storm spant alle krachten in.

Als de auto van Kees van Dijk hier gestaan zou hebben, zou het licht weer langzaam gezwenkt zijn, al staan er ook geen peppels, waarin de stralenbundel een weg kan zoeken. Maar als een logge massa schuift het stuk dijk weg, en met een davering, bezeten van begeerte om deze laatste kans uit te buiten, scheurt het water door de dijk heen, regelrecht op de hoeve van Piet Laagland aan.

„Gaat u eerst maar een poosje slapen, tante,” bedelt Riek.

„Nee, heus, ik blijf liever uitkijken. Oom Piet zal nu onderhand wel hulp gehaald hebben, kindje.”

„Maar ik kan tòch niet slapen, tante, en u heeft vannacht ook al de hele tijd op de uitkijk gestaan. . . .”

„Kom-kom,” sust de boerin. „Je zal eens zien hoe lekker je slaapt. Je hebt het de hele dag maar druk gehad met de kinderen. . . .”

Dat is zo. Ze wáren druk. Nogal niet mooi, al dat water. „Nou zijn wij de ark, hè mamma?”

„Ja, hoor Bertie, nou zijn wij de ark.”

En iedere keer willen zwaaien naar hun kameraadjes op het dak, een eind verderop, want op den duur is het maar saai op die paar vierkante meter zolder, en op het bed raggen mag ook al niet.

Ze hebben „Witte-zwanen-zwarte-zwanen” gedaan, maar Riekie snapt daar nog niet veel van. Ze denkt maar dat ze iedere keer gevangen moet worden.

„Hè-hèl. . . .” als het koor naar bed is.

„Gelukkig, dat oom om de melk gedacht heeft, tante!”

„Ja, gelukkig. . . .”

Er drijft een koeien-cadaver tegen de wagenschuur. Gelukkig dat de kinderen dat niet gezien hebben. . . .

„Ga nu, Riek. Als ik moe word zal ik je roepen, heus,” en ze draait de pit van de stallantaarn wat hoger-op, voor het geval dat Piet nog komen mocht. . . .

„Het zal toch wel niks geweest zijn. . . .” treurt Riek.

„Wat niet?”

„Ik dacht immers dat het een bootje was, of zoiets, met mensen erop, maar dan hadden ze nu al lang hier moeten zijn. . . .”

„Ga maar lekker slapen. Morgen komt oom Piet vast, en uit dat vliegtuig moeten ze ons toch ook gezien hebben.”

Dan geeft het meisje toe. Ze komt haar tante zelfs nog een kus geven, en ze plaagt: „Maar ik kleed me lekker niet uit. . . . Als ik wakker word, gaat u een poosje slapen.”

„Goed,” glimlacht ze moe.

„Ik hoop maar dat het emigreren nu niet doorgaat,” zegt Riek bij de deur van haar kamertje. „Het is zo vervelend, als u hier met de kinderen achterblijft en je elkaar nooit meer terugziet. . . .”

„Ach ja. . . .”

Verder kan je daar niets van zeggen, want je weet veel te goed hoe Kees is.

„Nacht. . . .”

„Nacht, Riek.”

Dan is het in huis tamelijk stil. Alleen dat geklots tegen de achtste trap-trede — het is vandaag ook nog een paar treden lager geweest, maar nu staat het weer tot de achtste, heeft Riek geteld — alleen dat geklots binnen, en buiten de storm. Het is moeilijk om aan die geluiden te wennen. Ze kan er niet van slapen, ze kan er ook haast niet van wakker blijven. Als ze eventjes op de slaapkamerstoel indut, schrikt ze telkens weer wakker van die geluiden, en ze luistert aan de deur van de beide kamertjes. Daarna is ze weer wat rustiger, want de kinderen slapen. Riek ook natuurlijk, o vast, die slaapt ook. Ze was echt moe, dat kind, en toch wilde ze met alle geweld dat ik. . . .

Ze gaat voor het open zolderraam staan, zoekt in de nacht naar het lichtje op Jacobs huis, dat daar altijd was. . . . altijd. . . . en nu niet meer, hé. . . .

Ze probeert daar hoop uit te putten. De redders zijn in de buurt! Piet is eerst naar het huis van de arbeider gegaan, om de mensen te redden. Hij komt straks hierheen met dat gezin.

De nacht blijft vol lawaai, maar het geluid van een naderende boot is er niet bij. En je zou toch ook mogen verwachten, dat je dan van tijd tot tijd het lichtje zou zien!

Wat blijft er dan over? Wat, als het lichtje niet verdween, doordat het gezin gered werd?

Het is moeilijk om je voor te stellen dat Piet me een etmaal geleden bij m'n armen greep en dat zei van God. Dat je nu kunt weten of je iets aan God hebt, voor jezelf en voor Jacob den Duiker en z'n gezin.

De gedachte aan die woorden verwaait. De nacht om het huis is vol wind, maar vind daar eens steun bij!

Dan tòch een nieuw geluid. Het bruisen wordt rollen. Er is een luid-spreker op de golven gezet, en het versterkte geluid davert nader. Ze klemt zich met beide handen vast aan het dakraam, verstart in de ont-zetting over dit geluid.

„God. . . .” kreunt ze, want dáár heb je een God voor. Hij is er om ge-roepen te worden wanneer het gevaar nadert, nader en nader rolt, als een muur van water tegen de gevel van het huis aandondert en de muur indrukt, zodat het dak krakend zakt.

„Mammie!” gilt Bertie nog.

„Ja-ja, mammie is hier,” troost ze.

Het gevaar is er niet meer, de vrees voor wat achter deze verschrikking staat is weg. Ze tast zich een weg naar de deur van het kamertje waar Bertie slaapt, maar de houten wand staat krom als een gespannen boog,

want heel het dak rust op die paar stukken twee-bij-drie. De zolder helt naar voren en ze hoort duidelijk hoe het water tegen het houten beschoffelt. Ze slaat met haar vuisten op de onwillige deur, maar ach . . .

„Riekl!” gilt ze.

Ja-ja-ja . . . roffelen de golven tegen het hout.

„Riekl! . . . Bertiel! . . . Riekie! . . . Barteltje! . . .”

En na elke schreeuw roffelen de golven hun antwoord. Ze spoelen het wrakhout mee de nacht in, daar is het wrakhout voor.

Een ander antwoord is er niet, want in deze nacht is het water aan het woord. En de dood spreekt ook een woordje mee. Maar géén antwoord van de hemel, daar is de hemel zeker hemel voor, daar is God zeker God voor . . . Of is het een antwoord, dat die vrouw nu zelf de nacht ingaat, en bewusteloos neerzakt op de wit-houten zoldervloer, waarop alleen zo hier en daar natte plekken zijn achtergebleven van het water dat uit de kleren van haar man gedropen is?

Het bedje van Barteltje dobbert over het erf. Het zou het kinderiegje kunnen zijn uit een oud, oud verhaal, maar er is geen poes, en och, de poes zou er óók afgevallen zijn, want het bedje drijft ondersteboven . . .

En wat zullen we tot de dood zeggen? Zullen we zeggen: Ga weg! Hoe kan dat, als hij alweer verder gegaan is, en z'n werk achterliet? De gierbak van de vader dobbert tegen de stal van Dirk Storm, en in die lange, lange nacht drijft het bedje van Barteltje ook die kant op. Het schaapje op het achterschotje drijft op z'n kop in 't water. Een schaap met witte voetjes, die drinkt z'n melk zo zoetjes . . . Wat doe je al niet om zo'n kind in slaap te krijgen?

Het zal toch nog wel een keer dag worden?

Piet Laagland rekt zich landerig in het hooi op de zolder van Dirk Storm. Heel kasjeweel, dat die nieuwe woning het niet heeft kunnen houden in het water, en dat je in ons huis geen scheurtje zag vannacht. Net dat die deeldeuren het niet hielden, anders was het misschien allemaal nog anders gelopen. Of misschien is het wel beter zo: ik heb nou de blaarkop nog, en op 3 Maart komt daar een kalfje van . . .

Dan doezelt hij weer weg. Het is alles goed, zoals het is, je moet dat als mens niet beter willen weten. Wat was er van die blaarkop terechtgekomen, wanneer de boer niet teruggedreven was naar de verdronken boerderij? Het beest was niet van honger, maar misschien wel van dorst omgekomen. Toen Laagland voor de tweede keer landde, herinner-

de hij zich pas de water-installatie van deze boer. Er moet een knots van een tank op de stalzolder zitten, zo van omtrent tweeduizend liter. Die tank zit er, en er is ook een aftapkraan op de stalzolder. Hij moet dan toch wel in de stal om een emmer, en feitelijk durft hij het niet want de cadavers drijven tussen de staken. . . . , maar hìer, die emmer, want de blaarkop staat te bulken van dorst. Zelf dronk hij ook, en hij is gaan slapen in het hooi. Wat anders? . . .

HOOFDSTUK 10

DE DOOD IS MIJN REDDER

Daar gaan we dan weer voor niks!
Ze bedoelen daar zozeer geen spot mee, geen spot met het werk dat ze hier hebben, maar Sjef van der Vaart is die woorden zo gewend, wanneer hij de liftkooi binnenstapt om z'n zoveelste dag door te brengen in een mijnschacht. Niet dat hij niet honderdmaal liever het roer van deze sloep in z'n knuisten heeft dan de afbouwhammer, maar niet om het werk dat hij met de sloep doet. Vandaag kunnen we een heleboel doen, jongens!

Dat zal wel waar wezen, want de storm heeft het vaantje gestreken. Ze hebben nu de handen vrij om de polders in te trekken. De verbinding met de loggers kunnen ze nu wel met een paar roeiboten onderhouden. Met de sloep kunnen we daar toch hoegenaamd niets aan doen, want het gat in de dijk voor het dorp is nagenoeg dicht. En het water is bovendien een lekker stukje gezakt, sinds de laatste springvloed. Hier, je kan de lijn van het hoogwater op die stal zien. Zie je wel? Dat scheelt een dikke meter!

Dat heeft dan wel z'n mee en z'n tegen, want we zullen nu deftig door het hek binnen moeten komen, anders maal je de schroef van ons mortje aan pulver op een heining, of op het prikkeldraad.

Die journalist wil ook graag een tocht meemaken. „Ja, best, als je maar begrijpt dat je het bij ons niet met een pen afkan. . . .”

„Nee-nee, goed, ik wil best helpen. Als u dan eerst even naar de weg wilt varen waar we gisteren waren. . . . Misschien kan ik er wat kopij kwijt.”

„Dat waren we al van plan. . . .” zegt Egge dubbelzinnig, want die pennenlikker moet nou ook weer niet denken dat we voor zijn plezier de mensen een uur langer laten wachten.

Overigens is het geen kwaai kerel, die journalist. Hij heet Bert, zegt-ie. „Zeg maar Bert.”

„Goed, Bert,” spot Peet goedmoedig. „Van Weerd, zegde-maar tegen deze meneer,” en hij prikt zichzelf met z'n groezelige vinger op z'n borst.

Maar verder is 't een gezonde boel aan boord. Bert heeft verstand van literatuur, want hij brabbelt tegen het water: „De zee, de zee klotst voort in eindeloze deining. . . .”

„Dat zullen we die zee hier dan gauw afleren,” gromt Sjef.

Ze zwaaien al van ver tegen hun helpers van gisteren, die naast de hoge veewagen heen en weer dreutelen. En er zijn meer wagens. Een groep Franse soldaten schuift stormboten het water in. Een eerste duck rijdt spetterend voorbij, alsof de weg wàter en het water wèg is, wat maakt het uit. . . . Ze jubelen mee met die lui daar op de weg, alsof ze nu pas voelen dat alle mensen toch bij elkaar horen.

„Wat doen we?” wil Sietse weten.

„We halen eerst mensen, dan vee,” antwoordt Egge.

„Als we in de buurt van die stormboten blijven, konden we het allebei wel eens tegelijk doen,” bedenkt Sjef.

Maar ben je gek, eer dat die soldaten hun spul op gang hebben, zijn wij al met een vrachtje hier. Stap in!

Gart-Jan Mulder en Anne Molema blijven bij de auto, om het vee te laden, dat door anderen wordt aangebracht. Sietse Terpstra kan dan deze eerste rit meemaken, en tenslotte heeft hij daar recht op, want wie bracht die sloep mee? . . .

Ze stuiven het water over. Straks krijgen we er nog een zonnetje bij ook, let op!

En ze jakkeren de duck voorbij, graag om de eerste te blijven met hun sloep. Er staat een koe op een grassilo, naast een ingestort, nieuw boerenhuis. . . .

„Een merakell!” zegt Sietse. „Laten we hier eerst maar even aanleggen.” Een heel eind verderop dobbert een vlot met mensen erop. Die zijn dan voor de duck. Ze zullen die kerels even waarschuwen.

Over het erf varen ze keurig naar de weg, waar de waterauto over nadert. Als je zo'n ding hebt, maak je heel wat klaar. Sietse steekt z'n hand op, om die Amerikanen – „'t Zijn toch Amerikanen, niet Bert?” „Ja, Amerikanen, vermoedelijk van legeronderdelen in Duitsland. . . .” – om die Amerikanen even te laten stoppen.

„Vertel jij het smoesje maar, Bert, wij zijn niet zo internationaal.”

De journalist bouwt alvast een mooi zinnetje, en met veel gespetter staat het gevaarte vlak bij hen stil. Of vaart het ding nou?

„Would you safe the people there?” wijst Bert.

„Bitte?” vragen de Amerikanen.

„Verhipl” schrikt Sjef, „Duitsers.”

„Nou ja,” geeft Egge zich gewonnen, „omdat het voor die mensen is, vooruit maar.... Ze weten hier misschien nog beter de weg dan wij....”

„Diese Leute, dort....” brabbelt Bert verward.

„Joa,” antwoordt de Duitse chauffeur. „’Hab schon geseh’n....”

Dan ragt hij verder over het water, om Jacob den Duiker zo gauw mogelijk te verlossen, en als ’t kan nog een paar gezinnen, want je kunt aardig wat laden in zo’n bakbeest, dat wel.

„Mooi verhaal,” grinnikt Bert.

Dat lijkt wel. In de ontarde rommel op het erf — gave uien tussen massa’s stro, planken en een dooie hond — scharrelen ze rond, om te kijken wat er hier nog voor hen te doen mocht zijn, behalve die koe. Er kwetteren mussen op het dak van een schuur, en een drie-kleurige kat zit met gesloten ogen in het zonnetje op zo’n vogeltje te loeren.

Gekke beesten, die mussen. Je mag raden waar die gezeten hebben, toen het zo spookte! En direct maar weer het grootste spektakel, vechten in die overvloed van eten, vechten alweer om een eigen vrouwtje en een eigen plekje voor een nieuw nest, nu ze op het dak van het woonhuis niet meer terecht kunnen.... Direct dartelen in de lente, vechten voor nieuw geluk. Ze gluren door de stalramen, en Sietse Terpstra trekt een scheef gezicht van narigheid. Moet je toch zien, wat een beesten! Wat betekenen daartegenover de paar vaarsjes, die ergens in het heitelân in een schuur staan? In een andere schuur steekt de uitlaat van een tractor boven water uit, en wat vuil-rood van de motorkap, en nóg een tractor, een derde.... Rijke boer, dat staat wel vast.

„Wat doen we met die tractoren?” treurt Egge Nauta. Z’n hart slaat over, om al dit kostelijke materiaal, dat nou zomaar staat te vergaan in een zoi zout water.

„Eerst de mensen,” waarschuwt Sjef.

„En anders het vee wel,” vult Sietse aan. „Een tractor en een auto is maar dood materiaal....”

De Groninger kijkt op. Meent die vent dat? Kan iemand dat menen, die zelf een vrachtwagen heeft? Wou je zeggen dat zo’n juweeltje van een tractor géén ziel heeft?

Ze moeten daar van los. Wat dood is, is dood, en een machine is ook dood. Je kan wel rekenen dat hier straks een bonk werk loskomt, dat wel, maar laat voorlopig maar staan, en laat die cadavers in de stal voorlopig maar liggen.

Je moet er niet aan denken, dat er misschien geen sterveling is, die nog profijt van deze rijkdom zal hebben. Zo te zien is er geen mens levend uitgekomen. Je moet daar niet aan denken, nee. . . .

Het motortje is stil gevallen. Ze trekken de sloep langs de muren voort, en hé, wat is dat hier voor 'n geval?

„Gierbak,” brengt de veerrijder thuis. „Met een beetje goeie wil varen we daar die ene koe in naar de wagen. . . .”

Ze kijken hem verbaasd aan. Hoe wil je dat voor elkaar brengen?

Terpstra denkt even na. Hij heeft dit nu gezegd, zomaar losweg, maar als ze denken dat hij daar geen kans toe ziet. . . .

„Ja,” knikt hij. „Dat kan. . . .”

Je moet je alleen wel even afvragen: hoe kan dat nou, dat die bak hier met een touw aan de dakgoot ligt vastgeknoot?

„Dan bestaat het niet, dat de mensen hier allemaal verongelukt zijn!” meent Egge. „Die koe klautert niet uit zichzelf op een grassilo. . . .”

„Hij zal zichzelf ook die jurk niet aangetrokken hebben,” spot Sjef een beetje met het trieste van dit alles. Maar je kan immers niet de hele dag lopen grienen? Je gaat toch al kapot van wat je hier allemaal ziet, laten we maken dat we weggomen!

Ook is het een verweer tegen de zekerheid, dat ze straks doden zullen zien en Sjef is bang voor doden.

Ze praaïen de drijvende kist. Zie, daar ligt nog een uit elkaar genomen kinderledikantje in ook. Maar dan staat het wel vast, dat hier niet de hele familie omgekomen is.

Op het achterschotje van het ledikantje staat een plaatje van een schaap, met een strik om z'n hals.

De mensen, die in dit bootje gevaren hebben, zullen toch geen heenkomen gezocht hebben in het huis van deze rijke boer, en dan ook omgekomen zijn? Ze kijken er de zwijgende schuren op aan, de stal, waarin een lange rij cadavers deint op het water. Nergens, nergens leven. Alleen achter de schuur schreeuwen een paar pauwen, met een naar, kat-achtig gekrijs. Zo sterk lijkt dat, dat Peet zegt: „'Nen krolse kat, zonne,” maar Sietse helpt hem uit de droom. „Pauwen,” zegt hij, want thuis hadden ze vroeger ook pauwen. Merakel, zoals die beesten konden vliegen. Ze vlogen tot heel bóven op het dak, en daar maar krijsen, jongens, krijsen!

Door die gedachte aan vroeger, éven, aan pauwen op het dak van hun huis, kijkt hij omhoog tegen het staldak, en hij blijft kijken. Z'n strottenhoofd beweegt benauwd op en neer, als hij een brok misselijk-makende weeheid probeert door te slikken.

De anderen hebben er erg in, dat hij opeens verward is. Bert het eerst, want die was bezig de sfeer op deze verdrongen hoeve in zich op te nemen, opdat de mensen in het land zullen verstaan hoe erg het was, en opdat hun harten wijder nog open gaan om te helpen met al hun liefde, al hun kracht. De begeerte om er sensatie uit te slaan is er dit keer niet bij. Een te zware kop zou hem ergeren. Je kan dit niet met vette letters uitzeggen, dit leed. Juist in het zonnetje, dat nu net even over deze chaos komt schijnen, zie je hoe groot de verwoesting is.

En hij wil de indruk, die hij er zelf van heeft, toetsen aan de uitdrukking op de gezichten van die andere mannen. Daardoor ziet hij Sietse Terpstra omhoog kijken, en langs de adamsknobbel, die maar steedsdoor slikbewegingen maakt, kijkt ook hij omhoog... langs de dakpannen, waarvan er trapsgewijs een paar zijn weggenomen, naar het open dakraam... Ook hij blijft kijken, en zijn ziel lijkt in hem te verstijven. Al wat ze hiervoor gezien hebben – en het was veel, het was eigenlijk méér dan een mens in een heel leven moest zien om rustig te kunnen leven – maar al wat ze tot dusver gezien hebben, is niets vergeleken bij dat éne mannegezicht, dat zwijgend uit het raam naar hen kijkt. Is het de dood? Is het het leven? Of is juist dit het verschrikkelijke, dat op één gezicht dood en leven hun plaats hebben ingenomen, hun merk erop hebben gedrukt?

Zwart, sluik haar kleeft tegen z'n slapen. Z'n mond is zo gesloten, alsof er nooit, nooit meer een woord uit voort zal komen.

Ze voelen van elkaar, dat ze nu allemaal kijken, en ze weten van elkaar, dat ze niet anders kunnen. Ze moeten eerst met dit leed klaar zijn, willen hun ogen de man los kunnen laten.

Bert van Dam is daarbij opgevoed. „Job...” denkt hij, „Job...”

Meer niet, maar het is teveel. Hoe zal het zijn, als je zelf die man bent, wanneer je niet eens het zien van zijn ellende verdragen kan?

Egge Nauta heeft al z'n Groninger koppigheid nodig, om op z'n platgrönnigs „Goeienmorgen” te zeggen, maar Piet Laagland knikt niet terug. Wat zal hij? Is er iets in de wereld, dat hem nog raakt? Is er iets anders in zijn hoofd mogelijk, dan het voortdurend drenzelen van een kinderliedje?... Een schap met witte voetjes, die drinkt z'n melk zo zoetjes... slaap, kindje, slaap, daar buiten loopt een schap... „Mörn...” zegt die ene kerel in de boot.

... een schap met witte voetjes, die drinkt z'n melk zo zoetjes...

slaap, kindje, slaap, daar buiten... loopt... een... schap...

Hoe lang staan ze daar? Hoe lang kijken ze regelrecht in de diepste diepte van menselijk leed?

Sietse slikt het ene brok ontroering na het andere door. Ongeweten rollen er tranen langs de wangen van Bert van Dam. Egge Nauta klemt z'n kaken op elkaar, zodat z'n vierkante kop nóg vierkanter lijkt. Sjef trekt krampachtig met z'n mond. En eindelijk – verlossing voor hen allemaal – begint Peet van Weerd als een kind te huilen. Hij kan dit niet langer verdragen, en het drukkende gevoel in zijn voorhoofd dwingt hem tot krampachtig snikken.

Dan zinkt dat leed door hun verstand heen in hun ziel. Ze hopen dat ze nog lang zullen leven, maar steeds zal de gedachte aan deze boer hun blijven. Er zijn dingen, die je nooit, nooit vergeet. . . .

En hun ogen maken ze los van het beeld in de raamlijst. Ze deinen langzaam mee op het water, en de zon schijnt over de wereld. Achter hen, op de schuur, kwetteren de mussen bij zóveel voer. Ze vechten alweer om een vrouwtje, die gekke mussen, en ze willen hun deel van het geluk op deze aarde. De kat sluipt weg over de nok van het dak, en op de grassilo staart een koe lodderig over die eindeloos bewogen zee.

Die koe staat voor Sietse Terpstra het allerdichtste bij het leven. Hij heeft alle dagen de zorg voor het leven van koeien, koeien van anderen, en daardoor leeft hij zelf weer. Die drachtige koe kan daar niet zo blijven staan, en met een beetje goeie wil krijgen we hem netjes in deze gierbak. Maar dan moeten we de gierbak van die boer meenemen, en we moeten het kinderledikantje eruit leggen.

„We wilden die koe meenemen,” roept hij naar boven. Hij is de enige die omhoog kijkt. De anderen luisteren alleen maar, terwijl ze strak naar één punt staren. Zal die boer nog spreken? Zal hij een menselijk geluid voort kunnen brengen?

Het duurt lang. Dezelfde benauwdheid komt weer over hen. Het is of ze zichzelf onder hypnose brengen, door maar steeds naar dat éne punt te kijken, en of dan alles wat ze gezien hebben zich in hun geest opnieuw begint af te spelen. Maar nu zijn ze zelf die boer, en ze zitten er middenin. Wie zal nu de ban nog kunnen breken? Wie zal hen los kunnen maken uit deze verschrikking?

En dan komt plotseling toonloos de stem van de boer: „Wat wil je er mee?” Heeft Piet Laagland dan begrepen, dat de brug naar het leven alleen maar door het woord „koe” gelegd kon worden? En begreep Sietse Terpstra dat? Het kinderliedje drenzelt nog in het hoofd van de boer, maar er is een nieuw woord in gekomen. . . . een koe met witte voetjes, die drinkt z'n melk zo zoetjes. . . . slaap, kindje, slaap, daar buiten loopt een schaap. . . . een koe met witte voetjes. . . .

Met groot kabaal vliegen de mussen op, want de kat keerde aan de

andere kant terug in de goot. Het dier kan zeker ook nergens een plekje grond vinden, waarop het veilig kan landen.

„Ik heb m'n veewagen ginderwijd op de weg staan. De beesten komen zolang bij één of andere boer op stal. . . .”

„Ja-ja,” knikt Piet Laagland, en zijn ogen dwalen over de zee, over het wrakhout, het stro en de dood naar zijn enige koe. „Hoe wil je dat beest daar krijgen?”

Zweefde net de dood nog om hen heen? Raakte hij hen, met een slip van zijn grauwe mantel? Voelden ze zich al verstijven, terwijl ze nog bloedwarm waren? Hoe kan dat, als de zon toch schijnt, en de mussen kwetteren in de goot? De liefde maakt van Sietse Terpstra een groot psycholoog. „We willen je koe tegen de grond sjoeren,” legt hij uit, „en dan over een paar planken in die gierbak laten glijden. . . .”

„Juist-ja,” knikt de boer, maar hij verroert zich niet. Hoogstens komt er een volgend nieuw woord in het kinderliedje. . . . Slaap, kindje, slaap, daar buiten glijdt een schaap. . . . een koe met witte voetjes, die drinkt z'n melk zo zoetjes. . . .

„Maar dan zal je wel even moeten helpen. . . .” stelt Sietse voor. „Ik zie daar alleen geen kans toe. . . .”

Vol verwachting kijken ze plotseling allemaal naar boven. Zou. . . .?

Piet Laagland trekt zich kalm omhoog, klautert voor de zoveelste maal uit het dakraam, zoekt met de punten van zijn verslonste, goeie schoenen de treden van de trap tussen het pannendak.

Door hun ontroering heen voelen ze nu een kinderlijke blijdschap, waardoor er een lach kriebelt in hun keel. Het is nou net, of zij op hun handen het geschenk van een levend mens ontvangen, regelrecht uit de klauwen van de dood. Voorzichtig omzeilen ze ieder woord over de ramp, over de mensen, die hier vast en zeker omgekomen zijn. Hun gedachten en hun gesprekken gaan over de blaarkop.

Ze varen met de gierbak en hun sloep naar de grassilo. Even hebben ze er misschien nog een arm hart over, dat ze zoveel tijd besteden aan de redding van één mens, en één koe, maar dan troost het hen, dat verweg een paar helicopters als vliegende spinnen over het water glijden, als een sluipwesp stilstaan in de lucht, hun legboor priemen in een boerderij, een huisje, en dan weer verder brommen. En het troost hen, dat in de verte de duck van boerderij tot boerderij gaat, en zijn laadbak volpropt met mensen. De boer lijkt dat ook te zien, maar dan schudt hij triest zijn hoofd. Al die hulp is voor hem te laat gekomen. . . . te laat. . . . Een schaap met witte voetjes. . . . die drinkt. . . . zijn melk. . . . „Als jullie nou die bak op z'n plaats houden. . . .” bedisselt Sietse, „dan

zullen de boer en ik die koe even op de grond leggen.”

Het is kinderwerk voor die twee mannen, en de blaarkop is ook een ontaard mak beest.

„Wanneer is dat beest uitgeteld?” vraagt Sietse benieuwd.

De witte krijtletters op de schoftbalk doemen voor de boer op. „Drie Maart,” zegt hij gewillig, en het liedje drenzelt minder vaak in z'n hoofd. Sietse voert hem voorzichtig terug naar het leven.

De schutjes van het kinderledikant hebben ze voorzichtig recht-op gezet in de sloep, zodat ze niet kunnen beschadigen, vooral niet beschadigen. . . . Gaaf is het trouwens toch al niet meer, want Riekie heeft steeds op de rand staan knabbelen, toen zij er nog in sliep.

Met de slingerende bak op sleeptouw varen ze terug naar de weg. De boer zit zelf gehurkt bij de kop van het dier, en hij prevelt sussende woordjes, die een ander niet verstaan mag.

Bert van Dam schrijft met schokkende letters het verhaal van deze tocht op, maar dan haalt hij er een streep door. Dit is niet voor de krant. De mensen zouden er sensatie in kunnen vermoeden, en de redactie zou het kunnen verminken door er een paar zinnen uit te schrappen vanwege het gebrek aan plaatsruimte, want hoe zullen ze verstaan wat dit geweest is, wanneer ze er niet zelf bij waren?

Alsof die streep erdoor niet genoeg was! Hij propt het velletje papier in elkaar en slingert dat het water in. De boer ziet het drijven, en hij kijkt het na, totdat het witte stipje verdwijnt aan de einder. En intussen prevelen zijn lippen sussende, troostende woordjes. . . . „Ja-ja, ik kom, hoor, pappa laat Barteltje niet alleen. . . . sjuut, ga maar slapen, Barteltje. . . . een schaap met witte voetjes. . . . doe je oogjes maar dicht. . . . ja-ja, straks komt mamma ook, en pappa, dan zijn we allemaal weer bij elkaar, m'n kereltje. . . . Was je dan bang in het donker? . . . Ga nu maar gauw slapen, hoor. . . . een schaap met witte voetjes, die drinkt zijn melk zo zoetjes. . . . sjuut, Bertie en Riekie slapen ook al. . . . Barteltje moet ook gaan slapen. . . . een schaap met witte voetjes. . . .”

De sloep loopt op de wallekant. Ze trekken de gierbak tegen het wegdek op, en daar kieperen ze hem om, zodat de koe op de weg ligt.

Sietse heeft in de cabine een electrisch schrikkertje, en daar krijgen ze de blaarkop makkelijk mee op de been. Grappig ding, zo'n schrikkertje.

„Dat is beter dan een koe z'n staart omdraaien, Terpstra!” bewondert Gart-Jan Mulder.

„Dat zal waar wezen, verduld! Laat ik het een boer eens zien doen. . . .!”

Een veerijder wil de blaarkop meenemen. „Ik heb nog net een gaatje over, doe mij die koe maar . . .”

„Die koe blijft hier!” zegt Sietse kort. „Die gaat in mijn wagen. Het is de enige koe, die deze boer over heeft, en daar zorg ik zelf voor.”

Z'n collega staat daar even raar van te kijken. Hij kijkt naar het zware achterschot van de veewagen. S. Terpstra . . . O, laat dan maar zitten. Wat die lui in d'r kop hebben, hebben ze nergens anders. Er komen trouwens al meer beesten aan, je kunt hier de hele dag wel heen en weer rijden. Je staat er voor, hoe sommige boeren hun vee nog hebben weten te redden.

Het gebulk van de dorstige koeien in de veewagens doet de boeren geen goed. Ze willen weg, zij, of die beesten. Gart-Jan Mulder heeft ook de hele morgen al zitten melken om de melkgevende dieren althans van die pijn te verlossen. En hij heeft de dieren de melk weer teruggegeven, want daar hebben ze recht op, nu ze zo dorstig zijn.

De blaarkop gaat in de wagen. Piet Laagland knoopt zelf het touw vast, en hij krauwelt even tussen de horens. Sietse stoot naar het kalf. „De dracht is nog levend,” zegt hij.

„Ja-ja . . .” knikt Laagland, en hij aanvaardt een sigaret. „Nog een goeie maand, dan kunnen we een kalf hebben.”

Gart-Jan Mulder betast op zijn beurt de koe. „Puik-best beest!” prijst hij.

„Dat zal waar wezen!” vult Sietse aan. „Stamboek?”

„Ja-ja,” knikt Piet Laagland. „Waar breng je de blaarkop heen?”

„'t Ja . . .” aarzelt Sietse.

„Dat beestje kan mooi bij mij op stal, zolang er hier water staat,” biedt Mulder aan.

Laagland kijkt hem lang aan, taxeert het boerenbloed in die man, herinnert zich de woorden waarmee hij de blaarkop prees, en dan knikt hij. „Da's best,” zegt hij. „Op drie Maart is-ie uitgeteld, als je hem dan nog hebt . . .”

„We gaan!” roept Sjef naar binnen.

„O, we gaan de polder weer in, zien of er nog mensen te redden zijn,” waarschuwt Sietse. „Als u soms zin hebt om mee te gaan . . .”

De boer kijkt naar buiten, de verte in. Er leven twee wensen tegelijk in hem: niets meer doen om in 't leven te blijven, nu hij zeker weet dat z'n gezin weg is; en het verlangen om naar huis te gaan, en daar te kijken, of dan misschien een van de dieren het overleefd heeft . . .

Op de stalzolder van Dirk Storm meende hij, dat er maar één begeerte over was: dood! Zo gauw mogelijk weer bij je gezin zijn, en dan maar

niet klaar komen met de vraag of er een God is, die dit alles gezien heeft. Maar die Fries leeft zo sterk, die sleurt hem mee uit de dood, het leven weer in. De dood is m'n redder, dacht hij, maar het werd 'n Fries, met een simpel praatje over de koe, en dat 't kalf nog leeft in de moeder. Nu wankelen zijn wensen, maar het leven heeft een sterker bondgenoot dan de dood. En wat maakt het ook uit? Z'n besluit om de dood als redder te kiezen, heeft niets te maken met een laatste bezoek aan de boerderij. Een mens wil het afscheid, ook al maakt dat juist het gaan onnodig zwaar.

De zon kruipt weg, maar de sloep schiet opnieuw de polder in. Een pittige motortje toch. Een lekkere streep kielzog achter de boot, en een stevige boeggolf ervoor.

„Waar gaan we heen?”

„Dáárheen!” wijst de boer.

Er zitten nu veel meer boten op het water, en kijk, vertellen ze de boer, daar vaart een duck.

Voor alle zekerheid hebben ze hun gevolg ook maar meegenomen. Op deze manier kunnen ze heel wat meer meenemen, al was het dan maar weer een koe of zo iets.

„Ik had gisteren zo'n dingetje moeten hebben,” denkt de boer. Het is niet méér dan een gedachte, de vorm van een wens kan het niet krijgen. Waarom zou je iets anders wensen dan nu maar het vervolg op hetgeen er al is: de dood...? Wat doet een mens in deze wereld, wanneer hij toch het doel van het leven niet kent? Een koe kan het vonkje even aanblazen, dat wel, maar kan een koe levensdoel zijn? Dat kan niet, anders zou de ravage van de ingestorte boerderij dat vonkje niet zo snel weer uitblazen.

Niemand zegt iets.

„Was dit uw boerderij?”

„Jawel,” antwoordt hij schor.

En niemand zegt meer iets. Als dit z'n boerderij was, dan is 't te begrijpen.

Sjef heeft een vreemd kompas, waarop hij vandaag varen moet. De kompasnaald is de wijzende arm van een kapot-geslagen boer, en hij maakt bestek op een gezicht, waarin alleen de ogen nog leven. Zo komen ze bij het huis, en zo varen ze langs het restant van het woonhuis, want de muur is aan deze kant afgebroken boven de deur, en aan de andere kant bij de erker.

Ze komen bij het huis, omdat de arm van de boer erheen wees. Ze varen langs-zij de deur, omdat de boer die kant opkeek. Hij keek niet eerst

naar de stal, nee, hij keek naar het huis. En omhoog, omhoog naar het dakraam.

Het gekraakte dak hangt gevaarlijk voorover. Ze knikken met hun hoofd naar de gebogen houten wanden van twee kleine kamertjes, waarop het dak nog steunt. De zolder ligt als een gigantische glijbaan in het water, verzwaard door de brokken steen van de topgevel.

Er schommelen nog een paar schilderijtjes tegen die gebogen wanden: een Christus-kop. . . . een prent van de Goede Herder. . . . wat kinderplaten. . . . Ze wiebelen in de wind, alsof de deining beneden zó hoog nog invloed heeft.

Het is hier stil, je hoeft niet te vragen. . . .

De boer kan met z'n hand nu nog maar net de dakgoot raken, zóveel zakte het water. Hij kijkt om, en Sietse begrijpt hem. Hij geeft hem met Peet samen een zetje, zodat hij door het zolderraam naar binnen kan.

„Voorzichtig!” waarschuwt Egge, en dan kijkt de boer wéér om, want dat woord heeft een schrille klank in deze omgeving. Is er reden om voorzichtig te zijn? Maak je dan doden wakker? Of kan je er om treuren, wanneer bij al de doden die hem lief zijn, ook deze mens geteld gaat worden?

Wachten dan maar, lang wachten, want Piet Laagland is niet zo gauw uitgekeken op het lege brokje zolder. Er liggen nog wat kleren op een stoel, natte kleren van Bep. En de gebakschaal staat er nog, met een veegje slagroom. De gedoofde stallantaarn in een hoek. Het hekje voor het trapgat is dicht, en het water schommelt tussen de derde en de vierde tree. . . . De melkkan is schoon-leeg. Hij probeert nog of hij de deur van Berties kamertje open kan krijgen, maar het wil niet. En Barteltjes kamertje, waar Riek van Kees en Miep ook slaapt. . . . Ook niet. Het liedje van heel die morgen herbegint in z'n hoofd te zingen. Slaap, kindje, slaap. . . .

Hij zou daar gebleven zijn. Beneden zien ze zijn hoofd voor het dakraam, zoals ze dat vanmorgen zagen, zwijgend, overgegeven aan de dood.

Sietse kijkt rond. Hij weet nu niet wat hij zeggen zal om voor de tweede keer het leven een handje te helpen. Moet je zeggen, dat in de kabeling van het water een japonnetje te zien is? Ze hebben dat immers elkáár nog niet eens bekend? . . .

En dan hinnikt vanuit de paardenstal een paard, een hoog gehinnik, zoals een merrie doet, die haar veulen roept.

Ze zien elkaar, ze kijken naar boven. Er graaien een paar sterke handen

om de raamlijst, de boer rukt zich op het dak, en met dezelfde sprong in de dakgoot. Hij laat zich zakken, ze vangen hem op in de boot.

„Dáár!” wijst hij.

Er ligt hier hoegenaamd geen rommel op het erf. Ze kunnen zomaar oversteken naar de wagenshuur, en daarlangs naar de paardenstal.

En dan wordt het wonder waar. De boer springt naast de boot, en tot z'n heupen waadt hij door 't water. Hij rukt aan de staldeur, maar de deur is deugdelijk op slot. Hij tast onder water in z'n broekzak, en daar heeft hij de sleutels nog. Gelukkig, hij heeft de sleutels nog, anders zou hij de deur nog in moeten trappen. . . .

Er hangt een lauwwarme paardenlucht, vreemd gemengd met de zilte geur van het zeewater. Dit is de herinnering aan de dag buiten, vroeger, in de speelwagen. De vos met gevlochten manen over de dijk, en de zeewind, die de verse geur van het paard in je neus waait.

„Een merakel!” verbaast Sietse zich daar over, en in z'n ijver om mee te helpen, stapt hij met lieslaarzen in dit te hoge water, zodat de laarzen bobbelend vollopen. Maar wat hindert dat? Hier, van de zes paarden nog vijf in leven! Hoe hebben we dat? Hoe bestaat het, dat het watermerk op de buitenmuur tot ver boven een paardekop reikt, en dat de paarden toch nog leven.

De boer leunt snikkend met zijn hoofd tegen het voorste paard, en hij praat nu in de paardehals zijn troostwoordjes. „Sjuut maar. . . de baas komt wel. . . sjuut. . .”

Intussen onderzoekt Sietse de achtergrond van dit wonder, want ieder wonder heeft een grond. Nooit hangt het wonder zo-maar los in de lucht, het moet ergens op gebaseerd zijn: op macht, op geloof, op feiten. Wat is de macht hier? Welk geloof bewerkte dit wonder? Welke feiten wijzen de weg aan, welke het wonder ging?

En hij vindt de half-ingetraptte voer-krib. De dieren moeten met hun poten in de krib gestaan hebben, en zó hun neus boven het water, boven de dood hebben gerekt. Behalve één. En waarom die ene niet?

„'t Was een bijterd,” zet de boer zich over de dood van dit paard heen.

„Je moest hem steeds kort zetten, omdat hij gedurig stond te ruzieën. . .”

Je moest hem kort zetten. . . Dan is dat de dood van die bijterd geweest, want zie, met die te korte halsterketting kon het dier nooit hoog genoeg komen met z'n kop. . . .

Wat doen we? Kunnen we met de paarden naar de weg komen?

Jawel, dat kan.

Ze lopen de stal uit. „Kijk, als je dit achterpad volgt, kom je óók aan de grote weg.”

„Welk achterpad?”

„’t Ja, jullie zijn hier niet bekend. . . .”

„We kunnen de paarden achter de boot binden en dan over de weg varen. . . . Als u de weg wijst. . . .”

Het leven in die Fries is zo sterk, en nu de paarden bijna allemaal gered zijn, paarden met de namen van de kinderen: Bert, en Barteltje, Riekie en één met de vrouwsnaam, Bep. . . . Het leven is zo sterk, de boer mòet wel mee, maar eerst. . . .

Hij kijkt naar het huis. Er is in die richting nog iets te doen.

Ja-ja. . . .

En het is levensgevaarlijk, onder die overhangende kap. . . .

Ja-ja. . . .

Ook gevaarlijk voor de begéerte om weer te leven. . . .

Ja-ja. . . .

„Als jij de paarden vast van stal haalt. . . .” stelt Egge voor, want hij durft wel onder die overhellende kap. Als dat dak de storm overleefde, hoef je er als mens niet bang voor te zijn.

„Ja, laten wij de paarden vast achter de gierbak binden,” neemt Sietse dat voorstel over.

„Beter. . . . eh. . . .” fluistert Egge, en hij kijkt naar het huis.

„We zullen kop aan staart binden,” praat Sietse daar vlot-weg overheen. „De makste voor. Hier, laten we die dan maar even aan deze ring vastzetten. Welk paard nemen we daarvoor?”

„Bep dan maar,” zegt de boer, en weer verdwijnen die twee in de stal. Op de ladder van de deel naar de stalzolder staat de hond te piepen, maar niemand heeft daar erg in. De paarden lawaaien door het water, briesen tegen de frisse buitenlucht, na al die donkere angsten van twee nachten storm en vloed.

De boer slaat het natte overgordijn terug, dat ze over de stille figuurtjes in de gierbak gespreid hebben. Ze staan daar stil bij.

„Dit is nog een meisje. . . .” hebben ze gefluisterd, toen ze Riek vonden, want ze dachten de boerin te hebben.

„Niet meer?” vraagt toonloos de stem van de boer.

„Nee. . . .” schudt Egge. Drie kleine kinderen en dat meisje, meer niet. De boer klost zelf nog door het water, onder het overhangend dak. Onder dit afdak waadt hij naar de keuken, door de gang.

Het mòet! „Was uw vrouw thuis?” vraagt Sietse, want hij kan het beste met de boer overweg, dat voelt hij.

„Jawel,” zegt de boer.

„Kan ze beneden geweest zijn?”

„Nee,” zegt de boer, want hij had het verboden, en hij kent z'n vrouw, hoewel hij zelf in de keuken zocht en in de gang. . . .

Het water zal verder moeten zakken, dan zullen ze haar vinden. Verder zoeken heeft geen nut. Léven doet ze in ieder geval niet meer, anders zou ze tevoorschijn gekomen zijn. En wat doet het water met een mens, wanneer het een huis indrukt? Het is toch al glad een wonder dat ze de kinderen hier bij elkaar gevonden hebben.

„Was ze bij de kinderen?”

„Ze zal op de zolder gestaan hebben, om te kijken waar ik bleef. . . .” vertelt hij schor. „Ik was met die bak naar m'n arbeider. . . .”

Hij wijst de plek, en het zijn brokstukken van muren. Je hoeft niet te vragen wat er van Jacob den Duiker geworden is. . . .

Dit is genoeg over de dood. De vrouw zal het raam nog uitgesprongen zijn, toen het huis instortte, en de dood buiten was zekerder dan binnen. Later zullen we haar vinden, op het erf, in het weiland achter het huis misschien wel.

Ze moeten hem hier niet langer laten, want zijn gezicht krijgt dat strakke weer van vanmorgen. En die paarden moeten niet langer op de wind staan. Het is beter dat ze lopen, dan blijven ze warm, ook al gaan ze tot hun buik door 't water.

Sietse zal met Peet de paarden achter de bak houden. De boer zal de weg wijzen, en Egge kan met een stok de diepte van het water peilen, zodat ze niet boven een sloot of greppel terechtkomen, want als ze zo diep komen, maken de paarden misschien sporreling.

Egge hoort de boer nog wel eens iets mompelen. Kinderlijke woordjes zegt hij dan, alsof hij tegen een klein jongetje praat dat hij in slaap wil maken. En hij sust het kind met de belofte dat-ie gauw zal komen, en dat mamma ook komt, maar even later kijkt hij om naar de paarden, of die nog wel volgen. En hij blijft erbij, tot ze allemaal in de veewagen staan. Voorlopig gaan ze naar Gart-Jan Mulder.

Het lijkt nog heel wat, wat er zo langs de wegen komt aan gered vee, maar als je ziet hoe van zo'n rijke veestapel één enkele koe gered is, en als je overal langs verdronken vee vaart, wat betekenen dan die paar dieren op de tienduizenden die omkwamen?

Ze varen met de doden naar het dorp, en hij is verwonderd dat dit kan, Piet Laagland, dat je twee kanten uit wilt, zonder verscheurd te worden.

HOOFDSTUK 11

EEN REDDER IS NAAMLOOS

Gauw varen dan maar. Er zouden desnoods nog een paar mensen méér mee kunnen, maar het is beter dat we varen. „Wat vindt u, zuster?”

„Ja, zo gauw mogelijk varen,” zegt Mieke, maar ze kijkt niet op van haar werk. Ze bet dat witte gezicht met wat eau-de-cologne, en ze voelt de zwakke pols, die nog maar niet sterker wil worden.

Het is een kalme zee, het varen zal haar geen kwaad doen. De dokter nam trouwens de verantwoording, en die verantwoording is groot, maar wat kan je anders? Moet ze dan in een schoollokaal liggen, midden in een verdronken dorp?

En die ander?

„Hersenschudding,” zegt de dokter. Dat klopt ook met de verklaring van die sergeant, die hem hier gebracht heeft. Hij moet een vlot op z'n hoofd gekregen hebben. Nog een wonder dat de man tegelijk niet verdronken is.

„Wie is die vrouw?” vraagt de rijks-politieman, die met een ambtenaar van de gemeente de registratie van de evacués moet verzorgen.

„Dat is de boerin, zogezegd,” vertelt Jacob den Duiker te haastig. Hij is nog helemaal in de war ook, dat hij nou net de dans moest ontspringen, terwijl hij dacht. . . . En dat de boerderij met alle kinderen, en alleen de boerin niet. . . . terwijl hij dáárvan dacht. . . .

En dat Jaantien dood was, terwijl ze eerlijk dachten. . . . En het ook nog niet wilden geloven, toen de dokter het voor de tweede maal zei, omdat het zo hard was voor de vrouw. . . .

„Welke boerin?” vraagt de politieman verder. Je moet vandaag wat geduld hebben met deze mensen, want ze hebben veel meegemaakt. Zelf heeft-ie geluk gehad, met z'n huis vlak naast het gemeentehuis, maar hoeveel zijn er niet mee heengegaan? . . .

„De vrouw van Piet Laagland, zagezegd,” verklaart Jacob.

„Hé, Piet Laagland. . . . Dat is de eerste uit die hoek, niet?”

Jacob kijkt van hem naar de ambtenaar. Hoe bedoelt meneer?

„De andere boeren zitten toch nog op hun hofstee? Teeuw Buis. . . . Dirk Storm. . . .”

„Wat ik ervan gezien heb, is Dirk Storm z'n woonhuis ook ingestort,” zegt Jacob. „En verders zijn we met die duck, die waterauto zagezegd, langs ons bedrijf gegaan, omdat ik dat die chauffeur vriendelijk gevraagd heb, want we waren feitelijk al vol. . . .”

„Goed-goed,” knikt de politieman. „Wie volgt. Die gewonde, wie is dat?” Hij kijkt er weer Jacob op aan, maar die weet het niet. „Hij lag al op het vlot, toen wij er op kwamen. . . .”

„Vlot? Jullie?”

„Jawel. Verschenen nacht heeft een soldaat ons van het dak gehaald met een vlot. Ze waren met twee man, maar die ene was verongelukt.”

„Waar is die soldaat?”

Jacob draaft gewillig weg, om sergeant Van der Plas te zoeken. „Of u even bij de veldwachter komt,” nodigt hij, maar zelf gaat hij niet meer mee. Hij moet niet te veel van dat gedoe hebben, en nou de boerin veilig is. . . . 't Is je anders wat! . . . Ons huis, en de boer z'n huis weg. . . .

Hij brengt z'n vrouw en jongens naar de dijk, want die zullen mee naar Rotterdam, en daarvandaan kunnen ze naar onze Ko. Die heeft een ruim huis, en dat zal wel goed wezen, nou het niet anders kan. Ze hebben gelukkig het laatste, Zaterdagse loon gered, want dat had Jacob nog in z'n zak, en hier, neem jij dat mee, Maria, ik red me wel.

Zelf wil hij dan hier blijven, om onze Jaantien te begraven, en te helpen bij het dichten van de dijken, en misschien komt de boer toch nog levend terug. . . .

Er snokt een rauw geluid uit z'n keel, als hij z'n vrouw gedag zegt, maar laten we dankbaar zijn, mens, we hebben onze jongens nog, 't is bij ons lang het slimste niet, denk maar aan de boer. . . .

Ja, maar dat is het juist: die kinderen van de boer, je moet er maar niet aan denken hoe ze met onze kinderen speelden. . . . En onze Jaantien ook dood. . . . Het is te veel om ineens te dragen, het is goed dat de versuffing over de mensen gekomen is, zodat er nog een brok onverteerd leed blijft rusten tot we een dag of wat verder zijn. . . .

Maar de sergeant weet de naam niet van z'n verongelukte maat. Ze moeten hier gestrand zijn met hun auto, verder weet ik er niet van.

„Geen papieren in z'n zak?”

„k Weet niet.”

De politieman schuift z'n stoel achteruit met een raspnd geluid over de kale, houten vloer. Hij zal even kijken, dan is het raadsel meteen opgelost, want als die man een auto had, dan had hij ook een rijbewijs. . . .

„Waar gingen jullie op-af?” vraagt de ambtenaar.

„We wilden een boer met z'n gezin gaan redden. . . .”

„Hm,” knikt de ander, en dan bedenkt-ie, dat de weduwe Van der Plas zelf ook. . . . „Is uw moeder al gevonden?”

„Niet dat ik weet,” erkent de sergeant, en dan haast hij zich weg om daar zekerheid over te krijgen. Je wordt zo suffig door gebrek aan slaap, en hoe lang is 't nou geleden dat ik gegeten heb?

De gewonde heeft alleen een overjas aan, en daarin een tramkaartje, alleen een Rotterdams tramkaartje. . . .

Schipper Tiemen Visser laat het anker hálén, en dan varen ze voor de zoveelste maal met een schip vol vluchtelingen. Ze zijn moe, de vissers, want je raakt de kooi nauwelijks meer, en het werk is zoveel inspannender dan de haringvisserij. Er wordt meer van je hoofd dan van je handen gevraagd, als je dat verstaan wilt. Je ziet maar te veel narigheid. Dan moet je toch veel respect hebben voor die twee meisjes die we aan boord hebben, die verpleegster en haar vriendin. Ze moeten vannacht ieder één uur geslapen hebben, en verder maar steeds in de weer om de mensen te verzorgen. . . .

Janus heeft voor de zieke, en voor die gewonde man een bed in elkaar gepruutst, en hij heeft al een bord soep klaar, als die mensen nou maar even bij de tijd kwamen.

Bij de boerin lijkt dat te lukken. Ze opent heel even haar ogen, en ze hoort het klotsen van water tegen de boeg van het schip, en het ge-reutel van de motor, dat door de nevel van haar half-bewustzijn door-klinkt als het geraas van de storm. Dan fluistert ze: „Mammie komt hoor, mammie komt. . . .” en daarna is ze weer weg.

En die man leeft ook nog. De dokter heeft een zwachtel om z'n gekneusde hoofd gewonden. Zo nu en dan beweegt hij zenuwachtig z'n handen, alsof hij iets grijpen wil uit de verte, maar daarna vallen z'n handen weer slap, en z'n pols is zwak.

„Ze weten niet wie dat is,” fluistert Nel Dijkstra boven z'n hoofd. „Ze hebben hem uit een auto gered, maar hij hoort hier niet thuis.”

„Als ons hier iets zou overkomen, zou ook niemand weten wie we waren. . . .” glimlacht Mieke. Ze heeft daar meer aan gedacht vandaag, want waar is Egge geweest? Waar is hij? Als er iets met hem gebeurt — wie zou zeggen wie hij is? Ze zitten gehurkt naast de bedden. Soms

dommelen ze even, en als ze dan weer wakker schrikken zoeken ze het afhouwertje. „Jô, vraag jij eens aan de kok om een kopje koffie voor ons.”

Het afhouwertje rent weg. Hij zwerft de hele tijd in de buurt van die twee juffrouwen, want die ene, dat is een bar vriendelijke meid. Ze waren gisteren nog maar koud aan boord, toen knipoogde die ene — die ànder — niet die verpleegster. Ze knipoogde heel grappig, zo langzaam met haar ooglid over haar oog, alsof ze een afspraakje met hem wilde maken. . . .

„Twee koffie voor die juffrouwen,” bestelt hij bij Janus.

„Da's gezegd: voor de verpleegzuster en voor je meisie, is 't niet, harke-tuiter?” sart Janus, want het afhouwertje is weer stom geweest, hij heeft z'n mond voorbij gepraat over dat knipoogje. . . . Maar het was dan ook effectief een knipoogje, zoals die meiden dat doene, wanneer ze wat van je willen, Janus.

„O, maar dat zal best,” voert de kok, „je hebt een lekkere bek, harke-tuiter.”

Hij schenkt de koffie-koppen expres hardstikke vol. „Hier, en waag het niet dat je er een druppel uit morst, want dan zal ik je voeten spoelen, kwajongen! Je moet ook niet denken dat die ene nog ook maar één keertje tegen je zal knipogen, wanneer ik tegen haar vertel dat je nog geeneens behoorlijk een bak koffie kan dragen. . . .”

Bijna schuifelend draagt het afhouwertje z'n bak koffie naar de meisjes, en hij heeft een kleur als vuur, omdat hij geen druppel gemorst heeft, eerlijk-waar geen druppeltje, Janus!

Nel Dijkstra neemt haar mok koffie van de bak, en dan probeert ze het wéér: ze knipoogt, net als die Limburger het deed tegen haar. Ze wil dat leren, voor het geval ze hem nog eens ziet. . . .

„Het was een leuke ploeg, toen in de sloep, vond je niet?” zegt ze, als het afhouwertje weg is, vlug, om Janus te vertellen, dat ze verdikke wéér. . . .

„Ja,” geeft Mieke toe, al herinnert ze zich eigenlijk alleen Egge, zoals die rap was met het monteren van de motor en het aansluiten van de schijnwerper. „Ja, een leuk stel. Je voelde je echt sterk met z'n allen. . . .”

„Dàt was het!” jubelt haar vriendin. „En ook helemaal niet. . . . niet bang, vond je wel?”

„Och nee, waarom? Daar dacht je niet eens aan.”

„Nee. En zoals die Limburger dat kleine bootje door de storm stuurde. . . . Je voelde je echt veilig.”

„Ja-ja,” knikt Mieke boven haar mok hete koffie, en ze denkt weer aan

Egge, hoe ze toch maar veel aan dat licht gehad hebben, en hoe prettig of de motor liep, toen hij hem eraan gezet had. . . .

De boerin beweegt weer. Ze slaat opnieuw haar ogen op, ogen, waarin de schaduw woont, de pijniging van de dood. Maar dan is ze nu toch bij bewustzijn, en ze ziet mensen. . . . Een verpleegster. . . . een ander meisje. . . .

„Waar ben ik?”

„We brengen u naar Rotterdam,” fluistert Mieke, „u bent op een boot, we varen u naar Rotterdam. . . .”

„En Bertie?”

„Bertie?”

„Ja. Hij riep nog. . . . Hoor, hij roept! Mammie! roept hij. . . .”

„Ja-ja,” fluistert Mieke, en ze legt snel haar koele hand op het voorhoofd van de vrouw. „Ja-ja, we zullen naar Bertie zoeken.”

De boerin wil overeind komen, maar die hand drukt haar neer, en haar verzet is nog niet groot.

„En Riekie?”

„We zullen naar Riekie zoeken. Was ze bij u?”

Ze denkt na. Hoe was het ook maar weer? De deur ging niet open, en de zee was in de kamertjes, de zolder zakte onder me weg.

„Ze sliep toen de zee kwam, maar nee, ze heeft me niet geroepen, alleen Bertie riep.”

„We zullen de kinderen zoeken,” belooft Mieke.

„En Barteltje. Heeft u Barteltje gezien?”

„Nee, maar we zullen hem zoeken, u moet nu weer proberen te slapen, we zullen de kinderen zoeken, heus.”

„Ja, maar ze moeten er toch zijn,” houdt ze vol.

„Misschien zijn ze bij uw man. . . .” waagt Mieke.

„Nee-nee,” schrikt haar stem, en ze probeert haar hoofd te draaien onder die koele hand. „Nee, Piet was weg. . . . Hij ging Jacob redden. . . .

God zou voor ons zorgen. . . . Weet u niet waar de kinderen zijn?”

„Nee, maar we zullen ze zoeken. U was ziek, daarom hebben ze u eerst meegenomen. . . .”

„Maar ze moeten toch gelijk de kinderen gered hebben,” huivert ze.

„Het duurde toch al zo lang, en Bertie riep me! Wie heeft me dan gered? Hij moet het toch weten, waar de kinderen zijn?”

Ze kijken elkaar aan.

„Weet u het niet?” vraagt de boerin.

„Nee, we weten het niet, maar we zullen hem opzoeken. Heeft u hem zelf niet gezien?”

„Ik was . . . ik sliep misschien . . .”

„U moet weer slapen. Heus, wij gaan direct uitzoeken wie u gered heeft, en waar uw kinderen zijn, hè Nel?”

„We varen er direct voor terug,” belooft Nel.

De vrouw sluit haar ogen. „Mammie komt . . . heus, mammie komt direct . . .” lispelt ze.

Ze geven hun patiënten over aan het Roode Kruis. Die zullen er wel een ziekenhuis voor zoeken.

„Naam?”

„Die vrouw heet Laagland, geboren Van Dijk.”

„En die ander?”

„Dat weten we niet.”

„Naam onbekend,” noteert de verpleger, en dan klikt het portier van de ziekenauto dicht.

„Het is nu allemaal al aardig georganiseerd,” zegt Mieke.

„Ja, je ziet de schepen nu veel meer in convooien varen, en lange colonnes veewagens rijden over de wegen. Het zal nu wel vlugger gaan . . .”

En toch is het nu, of ze daar iets mee verliezen. Of zij minder nodig zijn. Ze varen nog mee terug, maar het is meer omdat ze daarvandaan ook terug willen gaan naar huis, dan dat ze vertrouwen dat ze nu nog volop nodig zijn. Ze zijn daar wel even stil van, even, want daarna erkennen ze, dat het zó, en niet anders kon. De mensen zouden elkaar voor de voeten lopen, de helicopters en vrachtwagens elkaar hinderen, de boten te weinig gespreid werken om volledig nuttig te kunnen zijn. En het zal de oververmoeidheid zijn, die nu begint te werken. We kunnen wel een uurtje slapen.

„We kunnen wel een uurtje gaan slapen, niet schipper?”

„Net zo de dames willen, zuster. Krijn, hou de logger een beetje tussen de golfies, dan schommelt het niet zo erg voor de dames.”

De kerels grinniken daar een beetje verlegen om. Je weet niet goed, welke mopjes er bij die dametjes door kunnen, en welke niet.

„Denkt u dat we nog een keer moeten varen?”

„Da's te zeggen . . .” aarzelt de schipper. „Als de heren ons nog kunnen gebruiken, nou d'r zoveel benne, anders gaan we de breeveertien maar weer op, om een beetje verse vis, maar . . . eh . . . as de dames mee willen, hoeft dat geen reden te zijn om van boord te gaan . . .”

Weer lachen ze, hun stoterige zeemanslach. Nel houdt ineens van dit slag mensen. Er zit zo'n bezonkenheid in hun denken, en ze weten zich aan te passen, al varen ze liever ver bij een organisatie vandaan.

„Ik wou graag uw namen hebben,” zegt ze spontaan. „Van al de mensen die ik hier leer kennen, wil ik de namen. . . .”

Voor alle zekerheid kijkt ze om naar Mieke, of die het wel gehoord heeft, opdat ze het niet vreemd zal vinden, wanneer ze dit besluit ook uitvoert wanneer het jongere kerels geldt.

Er ligt een Rijnaak buitengaats als ze voor hùn dorp aankomen. Dan weten ze wel zeker, dat ze hier niet meer nodig zijn, want in zo'n aak berg je een heel dorp in éne keer op.

„Nou goed. . . .” zegt Tiemen Visser, en hij schraapt daarna z'n keel. „'t Is nou toch avond ook, en de dames moeten maar zeggen, of ze hier van boord willen, of soms in Breskens.”

„Nee, dan liever hier. . . .”

Vanaf de dijk zwaaien ze nog naar de mensen aan boord. Daar is Janus, en het afhoutertje, Krijn Jol, de schipper, en ruwweg verdeeld langs de verschansing de anderen. Bruine koppen, die ernstig de wereld inkijken. Ze kennen dit allemaal zo goed, omdat ze er iedere dag middenin leven: je vertrouwt op de logger, daar is het een lief loggertje voor, maar God moet het schip bewaren. En je ziet nou maar dat het aan de wal niet minder gevaarlijk is dan op de visvijver. . . .

Het afhoutertje zwaait met z'n pet.

„Je moet dat meisje maar d'r-is schrijven,” plaagt Janus.

„Ik heb verdikkie vergeten om d'r naam te vragen!” schrikt de jongen.

„Ik weet glad niet wie offe ze benne. . . .”

„Zie je nou wel, dat je een harketuiter ben,” sart de kok. „Nou heb je twee dagen lang alle kansen gehad. . . . Als ik Sijtje niet had, had ik het wel geweten. . . .”

„Wie had jij genomen?”

„Ook een vraag! Die blonde natuurlijk!”

„Nietes!” schreeuwt het afhoutertje nijdig. „Da's de mijne!”

Grinnikend keert Janus zich om, en de jongen staat van nijd op z'n tong te bijten. Effectief stom, om zo'n kans te laten glippen! . . .

Nog één keer zwaait hij met z'n pet, maar die twee zijn al verdwenen. Ze laten zich met een rubberboot naar de school varen. Daar informeren ze, of de sloep de laatste tijd nog hier geweest is?

„Sloep?”

„Ja, met een buitenboord-motor en een schijnwerper.”

„Wie zaten erop?”

„Egge Nauta,” antwoordt Mieke vlug.

„Nee, nooit van gehoord. Die is zeker niet van het dorp.”

„Er was ook zo'n lange Fries bij,” camoufleert Nel Dijkstra ongerust.

„En aan het roer een Limburger met krullen, en een erg vrolijk gezicht. . . .”

„Nee, niet gezien bij m'n weten. Je moet weten: het loopt je om, met al die vreemde gezichten. . . .”

Een vrouw brengt hun brood en thee.

„Bent u bij het reddingswerk geweest?” vraagt ze begerig.

„Indirect wel,” aarzelt Mieke. „We hebben evacu es verzorgd op een logger.”

„O. . . .” zegt de vrouw teleurgesteld. „Dan weet u zeker ook niet of daar een meisje van zeventien jaar bij was?”

„We hebben wel heel wat meisjes van die leeftijd aan boord gehad. Hoe zag ze er uit?”

„Een ovaal gezichtje. . . . Ze leek erg op mij, zei iedereen. . . .”

Opeens begint ze te snikken. Ook al een paar nachten niet geslapen,  p. En dan die voortdurende spanning erbij, niet om de kinderen thuis, die redden zich wel, die hebben ook wel een goeie verzorging, en een Roode Kruis-zuster zou voor een berichtje aan huis zorgen. Maar Kees is nog maar steeds niet terug, en geen enkel teken van Riek. . . .

„Hoe heette ze?” troost Mieke.

„Riek. Riek van Dijk. . . .”

Door haar tranen heen kijkt ze hoopvol naar het jonge gezicht, dat intussen voortgaat met bedachtzame kauwbewegingen. Van Dijk. . . . Van Dijk. . . . De naam komt me wel bekend. . . . voor. . . . maar. . . .

„Wacht eens. Zeg Nel, heette die boerin geen Van Dijk van haar meisjesnaam? Je weet wel, die we net naar Rotterdam gebracht hebben!”

„Ja, maar die was getrouwd, dat kan toch geen dochter van mevrouw hier geweest zijn. . . .”

„Heette ze Laagland?” fluistert Miep van Dijk.

„Laagland, ja! Bedoelde u die?”

„Waren daar dan geen drie kinderen bij, en dat meisje?”

Ze grijpt Miekies hand, ze schudt daaraan, zodat het reepje brood heen en weer zwiebert.

Nee, schudt Mieke. „Die boerin vroeg ook naar kinderen, maar wij weten er niets van. . . . Kan het dat er een jongetje was, dat Bertie heette?”

„Ja,” knikt de vrouw stom. „Wie heeft m'n schoonzuster gered?” Ze zuchten, allebei. De vragen zijn hun niet te veel, maar het antwoord is zo voortdurend hetzelfde. „We weten het niet, heus. Maar we zoeken zelf naar een stel mannen met een sloep, die zullen ons misschien kunnen helpen, vast, die kunnen ons wel helpen.”

Maar het is nu donker. Wat kan je in deze duisternis beginnen?

„U moet eerst een poosje gaan slapen,” moedert Miep. „U bent moe, allebei.”

„U ook,” sputteren ze tegen, want ze willen eerst nog een poosje uitkijken naar de sloep. Niemand kent die jongens, niemand kent hèn. Wie zal dan waarschuwen wanneer daar een sloep langs vaart, met een Limburger aan het roer, en een Groninger monteur bij de schijnwerper, waarmee hij langs de huizen licht? . . .

„Ik slaap toch niet. . . .” glimlacht de vrouw. „Als eerst m'n man maar terug was. . . .”

„Was uw man ook in die boerderij?” schrikken ze allebei.

„Nee, maar hij is erop uitgegaan met een vlot, om te helpen redden.”

„Dan zal hij nog wel in de polder bezig zijn,” troosten ze deze keer veel monterder. „Het zit vol met boten, hij zal vast wel ergens aan 't werk zijn. . . . Kom, gaat u ook mee, een paar uurtjes slapen. U zult zien; dan is alles alweer een heel stuk vrolijker. . . .”

Ze laat zich overhalen. Het is immers ook zo: Kees loopt in geen zeven sloten tegelijk, en er zou een sergeant meegegaan zijn, zei Gert van der Sluis. Gert zelf is toen maar met een duck meegevaren naar de weg, om te zien dat-ie weer bij Rie kwam. Als Kees nu maar kwam, met. . . . als Kees in ieder geval zelf eerst maar kwam, dan konden ze nog zien wat ze deden. Misschien weet Bep wel wat er gebeurd is.

„Wist m'n schoonzuster nog, wat er gebeurd was? Staat de boerderij nog overeind?”

Er komt al geen antwoord meer uit die hoek. Die slapen al. Zulke jonge meisjes hebben veel meer slaap nodig dan een volwassene. . . . Ze merkt dat goed genoeg aan zichzelf: twee nachten heeft ze geen oog dichtgedaan, en echt, ze heeft aldoor kunnen denken en werken. En het is echt druk geweest, echt druk. . . . Als Kees nou maar kwam. . . . Het zit gelukkig vol met boten. . . . Bep is gered. . . . Ik had even moeten vragen, waarom ze haar naar Rotterdam gebracht hebben. . . . Misschien is het niet goed met het kleintje dat ze verwacht. . . . Daar praten zulke meisjes natuurlijk niet direct over. . . . Wie weet zit Riek hier vlakbij in het gemeentehuis. . . . Riekje. . . . Kindje. . . . Ik heb zo. . . . zo vaak. . . . aan je. . . . gedacht. . . . Riek. . . .

Als ze wakker schrikt, is het alweer dag. Ze zit direct overeind, ze kijkt naar de hoek waar de beide meisjes zijn gaan slapen, maar het veldbed ligt er zwiingend te wachten op een volgende gast.

Ze strijkt over haar voorhoofd. Heb ik het gedroomd, dat er iemand

kwam vertellen van Kees en Riek? Is het waar, dat ik Kees zag liggen, en stond die verpleegster bij hem?

Ze zou zich eens lekker willen wassen, maar de paar bussen water, die van tijd tot tijd gebracht worden, zijn hard nodig voor drinkwater, en het gore zeewater. . . . Als je bedenkt dat onder het puin aan de overkant van de straat nog de bewoners liggen. . . .

Ze kijkt uit het raam over het stilstaande water, waarover nu een kalme wind waait. Aan het eind van de straat rijdt een duck het water in, deze kant op. En dan kan ze het opeens niet meer harden van verlangen naar huis, naar rust, naar eindelijk eens in een bekende omgeving uithuilen, en de kinderen zien. Misschien is Riek al thuis, en wie weet is Kees toen ook wel naar huis gegaan, omdat hij gedacht zal hebben dat zij ook gegaan was. Best kans dat Gert de boodschap niet goed overbracht, en dat Kees hem gezegd heeft: „Laat Miep naar huis gaan. . . .” Gert is soms zo’n slome, die geeft doodleuk een verkeerde boodschap af. Ze roept de duck aan, zodat haar keel bijna scheurt, want dat ding maakt zo’n kabaal in de straat. Maar dan kijkt de chauffeur op, en hij vraagt: „Bitte?”

„Meevaren!” roept ze terug, en dat snapt die Duitser, want rijden en varen is met zo’n wagen hetzelfde.

„Mitfahren?” herhaalt hij. „Joa.”

Ze wordt vlug in de boot geholpen, en daarmee valt een stuk loodzware zorg van haar af. Dat zusterdje had gelijk: je moet eerst eens lekker uitslapen, dan zie je de wereld al direct heel anders.

Er staan altijd wel auto’s op de weg, waar ze mee mee kan rijden naar Breda of Tilburg. . . .

„Nee, ik moet naar Rotterdam.”

Behulpzaam helpt een marechaussee haar zoeken, opent portieren.

„Naar Rotterdam? . . .”

„Nee, spijt me, Eindhoven. . . .”

„Rotterdam?”

„Den Haag, maar we kunnen dat eindje wel even omrijden. . . .”

„Kijk eens aan! Stapt u hier dan maar in, mevrouw.”

„Ik zie er verschrikkelijk uit,” verontschuldigt ze zich, maar daar lachen Bert van Dam en Arie van ’t Slag wat om. ’t Mocht wat, hà!

Ze kijken nog één keer om naar de sloep, die voor de laatste maal de rit naar het dorp maakt, om die meisjes daar te halen. Die veeauto is mee met een colonne naar Zeeuws-Vlaanderen.

„Pracht-kerels!” zucht Bert.

„Wie?”

„Nou, allemaal, verdikke! Weet jij wie 't zijn?”

„Nee, dat is vreemd: je weet het niet. Je komt zoveel mensen tegen, en honderdmaal zeg je tegen jezelf: Waar komen ze vandaan? Hoe is het mogelijk, dat al die mensen ineens hun werk en hun gezinnen in de steek konden laten om hier te helpen?”

Bert van Dam zit daar over te dubben, want zo is 't nou net: hoe is 't mogelijk?

Dan schudt hij zijn hoofd. „Ik denk dat ze 't zelf ook niet zouden weten,” zegt hij. „Als je aan de een of ander die vraag voor zou leggen, zou hij er zelf verlegen mee zijn. „Och, zo-maar. . . .” zou hij zeggen. „'t Was thuis ook niks meer, toen die berichten doorkwamen. . . .”

Het rijdt niet gemakkelijk, met al die colonnes op de weg. Het gesprek sterft een natuurlijke dood: Bert heeft al z'n aandacht nodig om een eindeloze sliert veewagens te passeren. Als ze die tros voorbij zijn, zitten ze plotseling weer in een Roode Kruis-colonne. Daarna is het een eindje rustig, totdat het spelletje van gas-geven, afremmen, tòch weer gas-geven. . . . herbegint tussen een kleine dertig militaire wagens.

En zo vaak hij een wagen voorbij tornt, mompelt Bert van Dam: „Wéér een. . . .” Het is geen stille triomf, omdat hun kleine wagentje al die gevaarten inhaalt, voorbij zeult, maar een verwonderd gedenken: Wéér een chauffeur, die geen andere rust gehad heeft, dan een hazenslaapje achter het stuur. . . . Wéér een mens, die altijd hard moest werken voor z'n broodje, en die nu maar zo alles achterliet, om hier zonder vergoeding en naamloos zichzelf en z'n materiaal in te zetten.

„Pracht-kerels!” herhaalt hij, als ze ook die colonne weer voorbij zijn. „Nederland krijgt in deze dagen een aardrijkskunde-les, die we nooit vergeten, Arie. We wisten allemaal al, dat Tilburg dekens maakt, en Friesland boter, maar we hebben nooit eerder zó goed beseft, dat we één volk zijn, en dat liefde geen grenzen kent, letterlijk niet, figuurlijk niet.”

„Anders begrijp ik het ook niet,” geeft z'n vriend toe, „en mooi is het ook. . . .”

Dan zwijgen ze om een stil geluid van snikken, achter hen. Ze waren hun passagier vergeten, en Miep van Dijk zit er nu om te schreien, dat de liefde juist wel grenzen kent. Hoe zou ze anders niet weten of Riek nog leeft. . . . Riek. . . .?

HOOFDSTUK 12

DE DIJK VRAAGT EEN OFFER

De eerste luitenant-vlieger Poeljée rekt zich landerig. Ze hebben 't hier weer veel te heet gestookt, die sufferds, je kan je ogen niet open houden. En toch moet-ie 't nog een paar uur uit zien te houden, anders moet je daar weer een ander voor op laten draaien.

Hij gooit de klep van het kacheltje open, duwt met z'n schoen het schuifje dicht. Dan geeuwt hij, en neemt nog maar een sigaret. „Kom, Loetje, jongen, nog een rukje, dan duik je onder de dekens. Wees nou niet kinderachtig, blijf wakker!”

Maar die kachel is zo ontzettend heet. Als ik die corveeër nòg een keer betrap met z'n kit kolen, schop ik hem de tent uit. Is die vent nou helemaal gek?! Hier, ik steek m'n sigaret aan, aan dat roodgloeiende mirakel. Buiten sneeuwt het. Nou ja, goed, laat sneeuwen. Dat is toch zeker geen reden om iemand te smoren? En kon je nou nog maar een behoorlijk stukje muziek opzoeken op je radio, maar dat is er vandaag niet bij. 't Zou trouwens ook een gemene streek zijn, Loetje, jongen. Je zit hier niet om vliegen te vangen, en als er een burgemeester om zandzakken gilt, dan heeft hij zandzakken nòdig.

Hij luistert half naar de berichten... berichten... berichten uit het noodgebied. Prins Bernhard, zojuist teruggekeerd van zijn bezoek aan New York, is vrijwel direct na aankomst per vliegtuig vertrokken, om een tocht te maken over het getroffen gebied... Geeft dekens en beddegoed, er is voorlopig genoeg meubilair... Het aantal doden is nu gestegen tot dertienhonderd-negen-en-zestig... Nog talloze vermisten...

„Talloze... talloze... talloze...” blijft het nadreunen in zijn doezelige hoofd, en hij moet terugdenken aan zijn tocht over Schouwen-Duiveland, waar honderden wanhopig met hun armen zwaaiden, en waar de vletten van de marine met walkie-talkies aan boord, en com-

mando-troepers met kleine reddingsboten jachterig zwoegden, om te redden.

Aan Tiengemeten denkt hij terug, niets meer dan een reepje land in de zee, en wapperend wasgoed boven vuil zeewater....

„Talloze.... talloze....”

Laat er asjeblieft een opdracht komen.... Laat me niet werkeloos indutten, of wakker gek worden van die berichten.... Geef me dan liever een amphibie-vliegtuig of een helicopter, als ik maar bezig kan zijn, niet meer bij de kachel hoeft te wachten....

„Koningin Juliana zet vandaag Haar bezoeken aan het geteisterde gebied voort. Zij spreekt met de bevolking en stelt zich op de hoogte van het reddingswerk.”

Ja, tobt de eerste luitenant-vlieger Poeljée, onze Koningin kan nog meer doen dan ik, want ik zit hier maar.... ik....

En hij zou willen dat die nieuwslezer dat bericht nog een keer herhaalde, omdat het goed is om te horen dat de Prins in de lucht zit om te weten hoe erg het is, en dat de Koningin van dorp tot dorp trekt, van evacuatie-centrum naar evacuatie-centrum, om te troosten, te zeggen dat het zo erg is, en.... en dat Zij het ook zo verschrikkelijk vindt, maar dat eens alles, alles weer goed zal komen....

Hij zal juist overeind springen, om uit te kijken over het vliegveld, waar andere vliegtuigen dalen, opstijgen, terwijl hij....

„Hier is een bericht van de burgemeester van....”

Vlug draait hij de knop om, zodat de stem van de nieuwslezer door het hokje knettert. Een luchtmachtsoldaat van de schrijfkamer steekt verontrust z'n kop om de hoek van de deur.

„O, pardon luit,” schrikt hij.

„Laat me met rust, uilskuiken,” gromt eerste luitenant-vlieger Poeljée, maar het knaapje is al weg. Blijf de luitenant vandaag een beetje uit de buurt, jongens, want hij heeft een rapportje op de startbaan.

Maar zo erg is het niet. Het was alleen maar om eventjes goed wakker te worden, want de herhaling van het bericht wacht hij niet af. Hij steekt gauw een paar pakjes sigaretten in z'n uniformzak, en dan grinnikt hij. Hij heeft er deze dagen opeens aardigheid in gekregen, om met z'n tractement te gooien, en hij kent het plekje al precies, waar een partij van die zandhazen zich afbeulen aan de dijk. En hij kent de ligging van dit dorp precies. Een dorp tussen twee zeeën, voorzichtig vastgehouden door een draadje dijk. Maar het draadje is op drie punten geknapt, en nu wurmen die jongens om de zaak weer te lappen, zolang er zandzakken zijn.

Hij sjouwt over het vliegveld, geeft hier en daar een paar goedmoedige snauwen weg, en zoekt de vrachtkist van de Amerikanen, die hij bij de dropping de weg zal wijzen.

„Hello, boy!”

„Hello,” knauwt hij in goed-Amerikaans terug. „Are you ready, we are going now....”

„Right!”

Hij gluurt nog even in de holle ruimte van het vliegtuig.

Het is buiten beter dan binnen. Hij is tenminste weer klaarwakker, en hij heeft er beslist nog zin in ook, hoewel hij de tel kwijt is van de vluchten, die hij gemaakt heeft boven het rampgebied.

De vrachtkist rolt eerst de startbaan op. Hij kijkt met half-gesloten ogen die logge vogel na, en hij is machtig trots op het slanke kistje, waarin hij zelf boven de wereld mag ronddartelen. Je kan hier tenminste nog een beetje aardigheidjes mee uithalen. Daar hoef je bij zo'n gevaarte niet mee aan te komen.

Het zicht is niet best, dat is jammer. Je kan dan niet goed zien, hoe de zaak ontvangen wordt, en het begint op den duur ongezellig te worden door al die helicopters, die boven het water darren.

Dan schiet hij zelf de lucht in, scheert onder de Amerikaan door, en roept door de microfoon: „Geef even door, dat het droppingsveld met lakens gemarkeerd is, sergeant!”

„Jawel, luit,” antwoordt de sergeant gedwee.

Loetje Poeljée grinnikt daar om. Ze hebben elkaar de laatste dagen helemaal getemd. Niet zozeer door elkaar dwars te zitten, maar door het voortdurend in de weer zijn. En je wilt dat als Nederlanders ook niet anders, want wat moeten die Amerikanen, die Belgen en Engelsen er wel van denken, wanneer wij een beetje vakantie nemen?

Hoe dikwijls kijk je een beetje neer op het gekrioel beneden, als je in de lucht zit? Maar vandaag ben je nauwelijks blij met je vak, of je moet dit werk mogen doen: droppen.... droppen.... droppen....

Een geluk dat we die vliegende vrachtwagens van de Amerikanen hier hebben. En laten we hopen, dat we metertijd ook bij ons nog eens wat van die helicopters krijgen, want kijk nou wat die Belgen en Amerikanen daarmee klaarmaken! Onder hen ligt een schip, waarop met witte letters geschreeuwd wordt om water.... water.... zendt water!....

Ze draaien die paar kilometer in goed een kwartier. Dan cirkelt het verkenningsvliegtuig een paar maal over het droppingssterrein, en even rusten de spaden van de soldaten.

„Zandzakken,” zegt Dirk Onderwater.

„Scheppen!” beveelt korporaal Sas geinig.

„Ik doe niet anders, al drie dagen niet,” geeft de soldaat terug. „We verdienen niet allemaal zo’n dik salaris als een korporaal. . . .”

„We krijgen allemaal een gulden per dag extra.”

„Je liegt het!” valt Dirk uit.

„Eerlijk! Ze hebben het omgeroepen, waar, jongens?”

„Ja, Donderwater,” roepen ze. „Je kan alle dagen een pakkie sigarette extra kopen.”

„Nee, jô, hij koopt er een badhanddoek en zeep voor, voor z’n meissie, niet, Dirk?”

„Stik voor mijn part,” zegt Dirk. „Maar nou zonder gekheid, korporaal: hebben ze dat echt gezegd?”

„Beslist!” houdt korporaal Sas vol.

„Durf-ie te wedden?” waagt Dirk de laatste kans.

„Ik wel. Zeg maar op, hoeveel dubbeltjes jij tegen mijn guldens zet.” Dirk Onderwater steekt met een nijdig gezicht zijn panneschop in de grond.

„Dèr, doe het dan zelf maar verder!” valt hij uit, en de anderen zijn er stil van, want Dirk staat zowat te grienen, kijk zelf!

„Stel je niet aan,” sust de korporaal.

„Ik verpaai het!” zegt Dirk. „Ik wil dat bloedgeld niet! Hierzo, de mensen zijn hier bij bosjes verdronken, en dan denken ze nog dat ik een gulden extra wil hebben voor dat beetje zandzakkiës vullen!”

Ze zijn daar ondersteboven van, maar hé, kijk, ze droppen zandzakken, Dirk! Scheppen d’r bij, want dat zootje krijgen we voor vannacht niet in de dijk.

„O, niet?” valt Dirk uit. „En we hebben gezegd dat dit gat nog dicht moest voor de donker. . . .”

„En jij doet niet meer mee. . . .” sart Pietje.

„Vlieg op jij, chocolade-hoofd, anders wip ik de eerste schop zand in jouw nek, versta je dat. Allo, sta niet uit je. . . . O, dat zullen we eerst nog even waarnemen. . . .”

Het verkenningsvliegtuig scheert laag over de dijk, en tegelijk zien ze een stuk of tien doosjes sigaretten op zich af tuimelen, midden tussen de sneeuwvlokjes.

Er valt een pakje tussen Dirk Onderwater en de korporaal in. „Verroest!” scheldt Dirk, als ze het pakje allebei tegelijk willen grijpen, „da’s voor mij, korporaal! Die hoge mieters kunnen zelf wel sigaretten kopen. . . .!” Ze stikken van de lach, allebei, maar korporaal Sas laat hem het pakje maar, want Dirk deelt wel.

„Deze rookt die vlieger-luitenant ook,” vertelt Dirk. „Hoe heet die vrijer ook weer?”

„Poeljée?”

„Ja... ha-ha-ha... zag je dat smoel van die vent, toen ik z'n brief niet op de bus deed? Hij denkt zeker dat Donderwatertje gek is!...” Het vliegtuig keert nog een keer terug, en ze kunnen het gezicht van de vlieger nu duidelijk zien. „Hij is het!” schreeuwt Dirk. „Hé, jongens, dat is die luitenant, die wij een paar weken bij ons gehad hebben met theorie! Hoi, luit!”

Hij staat gewoon van enthousiasme te springen, die gek. „...En dan moet je weten dat ik te beroerd was om even langs een brievenbus te rijden,” zegt hij spijtig. „Hier, jongens, nemen jullie die sigaretten maar, ik heb ze niet verdiend. ...”

Dat is natuurlijk maar een mop.

„Nee, hier, de korporaal zal ze wel uitdelen, niet korporaal?”

„Geef maar op.”

Korporaal Sas deelt het pakje uit, totdat er één over is, en die wil hij aan Dirk slijten, maar nee, jô, neem jij dat strootje maar, ik heb er zelf zat.

En dan breken ze die éne sigaret nog door midden, ieder de helft.

De korporaal houdt de zak open, en Dirk schept stug verder.

„k Vind 't toch rot van die gulden,” begint de soldaat daar weer over. „Daar zit ik niks over in de war,” legt korporaal Sas uit. „Ik geef mijn portie aan 't Rampenfonds, dan komt het weer bij de dijk terecht.”

Dirk is daar ondersteboven van. „Ze weten toch best wie ze korporaal maken,” zegt hij, en hij meent daar veel meer van dan Jan Sas vermoedt, want die krijgt er een rooie kop van, omdat-ie denkt dat Dirk hem kinderachtig vindt.

Maar Dirk Onderwater gaat recht staan. „Hé, jongens,” schreeuwt hij, en daar zit ook een schreeuw van blijdschap in, omdat hij zó weer van die gulden af kan raken. „Hé, jongens, we geven die gulden aan het Rampenfonds! De korporaal zal ze bij je ophalen!”

Er is er niet één, die daar tegen-in babbelt. Goed, laten we die extra-soldij aan het Rampenfonds geven. We leven deze week toch al zuinig, wat moet je feitelijk met dat geld?...

Ze pesen weer als gekken, want dat gat moet dicht voor het donker is, denk erom! 't Zou mooi wezen als we er een paar mannetjes bij kregen, maar goed, we redden het samen ook wel.

Toch kijken ze uit over de dijk, of er niet nòg een ploeg nadert. En dan

komt er wel een uniform aan, en de mens die het draagt, sjokt meer dan dat hij loopt, want hij is bek-af.

„We hebben geen opzichters nodig,” schimpt Dirk Onderwater, want hij heeft al van ver de sergeantsstrepen herkend. Het is het eerste wat je van een uniform opvalt, omdat je altijd even nadenken moet: Kan ik m'n gang gaan, of moet ik een beetje inbinden? . . .

Nog hebben ze geen erg, maar wanneer ze die sergeant horen vragen: „Van welk regiment zijn jullie?” herkennen ze hem opeens. „Onze fourier!”

Korporaal Sas laat de zandzak vallen, en hij rent naar de sergeant-fourier Van der Plas toe. „Sergeant!” hijgt hij. „Ik was bang. . . . u bent erdóór. . . .”

Van der Plas staat even verwezen te kijken, en dan herkent hij de gezichten, moe en grauw van te weinig rust, maar stuk voor stuk met een andere uitdrukking dan hij erop gewend is. „Jonges,” zegt hij, en „hoe komen jullie hier?!”

Korporaal Sas staat hem op z'n rug te kloppen, alsof hij een beste vriend uit de dood zag terugwandelen. Verroest, de sergeant. . . . Hij is erdóór, de fourier!

„Heb je nog sigaretten, korporaal?” bedelt Van der Plas. „Ik loop al de hele dag te tandakken.”

Maar korporaal Sas is ook rut. „Hé, hebben jullie één van allen nog een sigaret voor de sergeant?” roept hij.

Feitelijk kan die sergeant opvliegen, denkt Pietje, want hij heeft mij in de wacht geluisd, maar terwijl hij dat denkt, haalt hij een half pakje sergeanten-tractement. . . .” en, als de korporaal hem daarna de sigaret van de korporaal. „'t Is maar een rot-merk,” spot hij. „Ik heb geen sigaretten uit z'n borstzak, en hij smijt dat onverschillig in de richting ten terug wil brengen, nijdst hij: „Laat die fourier ze maar houden, ik heb er nog meer. . . .”

Maar dat liegt-ie, geloof dat maar gerust.

Sergeant-fourier Van der Plas staat met gebogen hoofd bij het zakken-vullen te kijken, en ze doen net of ze dat niet merken. Alleen Jan Sas praat naar de zak: „Dat u d'r toch nog doorgekomen bent, sergeant. . . . We wisten hoe het hier was. . . .”

„Sta niet zo met die zak te mieren,” foetert Dirk. „Da's nou al de tweede schep die 'k er naastgooi. . . .”

Dan sloft de sergeant verder.

Ze kijken er even voor op, maar goed, de sergeant staat alweer met de vaandrig te praten, en ze geven mekaar handjes. Nu kunnen wij ten-

minste weer doorwerken, want aan pottekijkers heb je maar niks. . . .
En zij kijken ook nog de andere kant op. Wat daar komt is betere koek.
Dat zijn d'r een paar van het dorp, ieder met een schop op hun nek,
daar krijgen we hulp van.

Maar de mannen lopen voorbij in de sneeuw. En het houdt op met
zachies sneeuwen, jongens. „Hé, het houdt op met zachies sneeuwen,
korporaal!”

„Ja. . . .” zegt de korporaal, en hij kijkt schuin naar de sneeuw, en
tegelijk naar de dorpelingen, wat die nu uit gaan voeren, als ze ons niet
komen helpen.

„Stop es even,” waarschuwt hij.

Ze rechten hun rug. Je krijgt toch maar lelijk-stijve lenden van dat
scheppen.

De dorpelingen wijzen elkaar een plek in de dijk, passen een meter of
twintig af. Een meneer die daar bij is, knikt en die keert dan terug.

„Wat krijgen we nou, meneer?” waagt Dirk, maar die kerel verstaat
geen goed-Haarlemmer-Hollands.

„Dan niet!” zegt Dirk, en hij zucht.

De mannen ginds steken hun spa in de dijk, maar ze hebben geen tijd
om daar op te letten, want hei, hier op-aan, de zandauto zit weer ver-
zakt. Met z'n allen duwen ze de leger-truc uit de weke klei. De motor
brult, en de zware wielen fluiten door de blubber, maar vasthouden,
we winnen! Dan scheurt de truc zich los uit de dijk, en ze hebben
wéér een lading zand voor hun plekje dijkbreuk.

Intussen hebben die kerels al een vierkant blok zoden van de dijk ge-
stoken, en nu beginnen ze aan een kuil, waar je eng van wordt. Ze
worden wee, als ze eraan denken wat dat gaat worden, en ze willen daar
met een smoesje overheen. „Zo, zij zullen de dijk doorsteken, wij maken
hem wel weer dicht, ja, hoor. . . .” spot Donderwatertje, maar niemand
lacht. Sergeant Van der Plas komt terugwandelen, richting dorp.

„Wat krijgen we nou, sergeant?”

Hij kijkt om. „'t Kerkhof staat blank. . . .” zegt hij enkel.

Nòg harder werken ze. Als 't even kan, zouden ze dit liever niet mee-
maken, maar de boeren en arbeiders, die daar de schop hanteren, zijn er
nog vlugger mee. Daar zit een brok verbeterheid achter, een vechten
om met dit probleem klaar te komen. Piet Laagland ook. Hij wilde niet
anders. Zelf zal hij meehelpen om de dijk het offer te brengen, en er
zit meer diepte in die begeerte, dan hij zelf wel denkt. Het is of hij bezig
is, zijn hart in de dijk te leggen, om die wal van zoeklei weer vriendelijk
te stemmen, om hem sterk te maken en bereid om de polder een volgen-

de maal beter te beschermen. Dènk hij nog wel? Of is hij een graaf-machine geworden, die met elke steek in de aarde, zichzelf wreekt om wat gebeurd is?

Steeds dieper worstelt hij mee naar de kern van de dijk. Ligt dáár misschien het antwoord op het grote waarom?

Wreekt hij zich aan de dijk, omdat die hem in de steek liet, en het offer vroeg dat hij nu gaat brengen?

Niet één keer kijkt hij op, zolang het grote graf niet klaar is. Niet één keer, om over het water te kijken naar de plaats, waar hij leefde en gelukkig was.

Daarna stampen ze de klei van hun laarzen, en ze gaan terug naar het dorp. De soldaten ademen op. Het graf is misschien morgen pas nodig, en dan zullen zij weg zijn, om het volgende gat te dichten.

Maar nee. In een lange rij komen mannen, en ze dragen de bruine kisten en de zwarte kisten. Tussen die mannen een dominee en een pastoor, om met elkaar het offer in de dijk te leggen.

Dirk Onderwater gaat recht staan, en hij groet de doden. En korporaal Jan Sas gaat recht staan, en hij groet de doden. En Pietje, en de vaardrig, en sergeant-fourier Van der Plas, ze staan allemaal recht, en ze groeten de doden. Korporaal Sas heeft nog een puntje van de zandzak in z'n hand, maar hij weet het niet. En de linkerhand van Dirk Onderwater steunt op de hilt van zijn panneschop, maar hij weet het ook niet. Sergeant-fourier Van der Plas volgt de stoet, en zij scheppen verder, want de dijk moet vanavond nog dicht, als 't even kan.

De dominee leest de namen van de leden van zijn kerk, en de namen verwaaien over de dijk, over het grote, grote water, om het te vertellen in de verdrongen huizen, waar de volwassenen en kinderen gespeeld hebben, voordat het water kwam, lang-lang geleden, vorige week Zaterdag....

„....Bertie Laagland....” leest de dominee, en de wind fluistert door het weggespoelde boerenhuis: „Bertie Laagland....”

„....Riekie Laagland....” leest de dominee, en de wind fluistert het na.

„....Barteltje Laagland....”

„....Barteltje Laagland....” zucht de wind, en hij draagt de snik van de vader mee over het water, opdat Hector het horen kan, en janken op de stalzolder.

„....Jaantien den Duiker....”

„Zalig zijn de doden, die in den Here sterven,” zegt de dominee, „van nu aan.... Ja, zegt de Geest....”

„Ja,” fluistert de wind. „Zalig zijn de doden. . . .”

Dan is de beurt aan de pastoor om de namen van zijn doden te lezen. „Hillegien van der Plas, geboren Waterman. . . .”

De wind wil de woorden meenemen, maar ze blijven nadreunen in het hoofd van de sergeant-fourier Van der Plas, zodat-ie wel huilen moet. „. . . . Cornelis Maria van Niewaarden. . . . Dirk Johannes Storm. . . . Piertertje Storm. . . .”

Een paar hoofden worden opgelicht. Ze zien over de arbeider Van Niewaarden heen naar het dijkhuisje, dat is blijven staan, hoe bestaat het. En Dirk Storm. . . .

O, het zijn veel namen, maar het zijn lang-lang de meeste niet, want nog lang zijn de doden niet geborgen.

„In de naam van de Vader. . . . en de Zoon. . . . en de Heilige Geest. . . .” zegt de pastoor, en hij sprenkelt het kruisteken met wij-water over de graven en over de kisten.

„. . . . van de Vader. . . . en de Zoon. . . . en de Heilige Geest” spot de wind over hen heen, en hij gaat dat vertellen aan Piet Laagland, die dat zo moeilijk meer geloven kan, nu de dijk dit offer vroeg, maar de sneeuw komt het bezegelen op de kisten, en het zwart wordt langzamerhand wit.

Ze staan daar op hun schoppen geleund naar te kijken. Piet Laagland, Jacob den Duiker, Niek van Niewaarden, en nog zo'n paar uit het dorp. . . .

Dan bonkt de klei neer op de kisten, want daarmee wordt het offer besloten. Niet met sneeuw, maar met klei.

Eindelijk waagt Jacob den Duiker het dan, om z'n boer aan te spreken. Hij heeft de boer wel zien staan, toen ze net klaar stonden om hun doden hier naartoe te dragen. Hij heeft Piet Laagland zelfs een hand gegeven en gezegd: „Goeiemiddag, boer.”

„Jawel,” zei Laagland, en het was alsof hij tot een onbekende sprak. Over hun verlies durfde Jacob toen niet te beginnen, hoewel hij toch wel zou willen weten of de boerin nog in leven is, want toen we haar met die duck uit het ingestorte woonhuis haalden, was het toch maar net of ze al dood was. . . .

Zijn gedachten zijn daar aldoor maar mee bezig geweest, terwijl hij meewerkte aan het herstel van de dijken. En hij heeft uitgekeken naar de boer, want die was in leven. Niek van Niewaarden heeft hem aan 't werk gezien bij het bergen van verdronken vee. Maar hier, rond het graf, hebben ze elkaar voor 't eerst ontmoet, en wat weet Jacob ervan, dat de boer vier doden telt, inplaats van drie? Wat weet hij ervan, dat de

boer nog denkt dat z'n vrouw ergens op het erf ligt of in het land... verdronken...? Laagland spreekt met niemand, niemand spreekt met hem, want iedereen weet dat z'n kinderen weg zijn, maar weinigen weten van z'n vrouw. Wie zal daarover spreken? Wie zal aan die verse wond komen? Sst... daar heb je Piet Laagland... alles kwijt...

„Nog drie beestjes, Laagland, dan is deze stal ook weer leeg...”

„Jawel,” zegt de boer, maar verder werkt hij zonder één woord.

Maar dan eindelijk waagt Jacob den Duiker het, om z'n boer aan te spreken.

„Het is gebeurd, boer,” zegt Jacob, maar Piet Laagland geeft geen antwoord. Sinds de wind de naam „Barteltje” meenam, zit dat liedje weer in z'n hoofd te zeuren, en hij hoort niets anders meer. De wind probeert hem wel wijs te maken, dat het in de naam van de Vader en de Zoon en de Heilige Geest was, maar een schaap met witte voetjes, die drinkt z'n melk zo zoetjes, slaap, kindje, slaap, daar buiten loopt een schaap...

En Jacob wil het wel zeggen, dat het nu gebeurd is, dat de dijk z'n offer aanvaard heeft, en nu dus alles voorbij is, maar slaap, kindje, slaap, daar buiten loopt een schaap, een schaap met witte voetjes... sneeuwwitte voetjes, die drinkt z'n melk zo zoetjes...

„Heb je nog wat van de vrouw gehoord?” probeert Jacob weer. Hij voelt zich haast een beetje schuldig, omdat hij maar één kind hoefde te offeren, en de jongens allemaal nog in leven zijn...

De boer schudt langzaam z'n hoofd, maar nu zingt Bep dat liedje voor hem, zoals ze het voor Bertie gezongen heeft, en voor Riekie, en voor Barteltje. Het is prettig, dat het liedje nu wat lichter in z'n hoofd klinkt, niet meer met zo'n eendere dreun, alsof de storm tegen je hersens beukt, alsof het water alsmaar ronselt tegen een gierbak in de nacht... Een mens kan dat niet lang verdragen zonder gek te worden.

„Zou ze 't nog redden?” waagt Jacob voor de laatste keer een gesprek in die richting.

De boer verstaat dat maar half. Redden? Denk je dat iemand na zoveel dagen nog te redden is? Heb je dan al dat vee niet gezien, dat we de laatste dagen dood uit het water gehaald hebben? Niets komt er nu nog levend uit. Je hebt dat zelf gezegd: „'t Is gebeurd!...”

Maar hij zegt dat niet. Hij zegt niets, want zoals Bep dat liedje nu zingt, klinkt het toch mooi. Je zou daar je leven lang naar willen luisteren, en nooit meer naar iets anders. Niet naar een dominee, die zegt: „Zalig zijn de doden...”, en niet naar een pastoor, die herhaalt... herhaalt... herhaalt: „In de naam van de Vader... en de Zoon... en

de Heilige Geest", ook niet naar een arbeider, die zegt: „'t Is gebeurd. . . ." Laat het zó goed zijn, laat me verder altijd naar dit zingen mogen luisteren, en aan Barteltje denken, aan Riekie, aan Bertie. . . . Zijn zware hoofd deint mee op de onrustige regelmaat van hun stap. De dijk is al leeg; alleen de soldaten zijn er nog. Hij ziet nog hoe de scheppen zand van Dirk Onderwater minder snel gaan dan hij dat zou doen. Wát, durven deze kerels de dijk niet aan? Dirk schept links over de hand, de boer rechts. Hij steekt z'n eigen panneschop in het zand, en zonder vragen, zonder zeggen, begint hij zand in de zak te lepelen. Jacob kan dat niet zien, dat de boer werkt en hij niet. Hij trekt Dirk aan z'n mouw mee naar de andere kant van de wagenvracht zand. „Hou maar een zak op," zegt hij, en hij volgt het werktempo van de boer. Het gaat dan hard in hun hoek. „Het schiet zo lekker op," zegt Dirk.

„Ja. . . ." antwoordt Jacob.

„Zijn jullie boeren?" vraagt Dirk na een poosje.

„Dát is de boer," wijst Jacob met z'n hoofd. „Ik ben z'n arbeider. . . ." En er zit dik trots in z'n stem, omdat dat zo is.

„Zaten jullie ook in het water?" houdt Dirk het gesprek gaande.

„Ja, wis!" verzekert Jacob. „Anderhalve dag op m'n huis. . . ."

„Zo!"

Dan is het een poosje stil. Je hoort het blazen van hun adem, en zo nu en dan de stemmen van de anderen.

„Jullie zijn er best afgekomen dan," probeert Dirk weer, want zwijgen maakt hem altijd benauwd. Ze schieten lekker op, maar dan had hij liever een poosje langer doorgepeesd.

„M'n jongste dochtertje is omgekomen. . . ." vertelt Jacob.

„O. . . ."

Ik heb daar geen weet van, denkt Dirk, ik voel nog niet wat dat voor een man moet zijn. Hij probeert dat af te lezen op het verweerde gezicht van die ander, maar dat is gegroefd, zoals dat alle jaren geweest zal zijn.

„Heeft u nog meer kinderen?" vraagt hij zachtjes, en hij zegt u, niet meer jullie, want leed schept afstand. Je moet je weer een weg tasten naar de andere mens, om de weg te leren kennen in die ziel.

„Nog vijf. . . . Jongens allemaal," antwoordt Jacob, en weer is daar iets van trots in z'n stem. Zelf voelt-ie dat ook, en hij vernedert zich. „Bij ons is 't niet zo erg als bij de boer," erkent hij. „Drie kinderen, allemaal. . . ."

„Allemaal dood?"

„Ze liggen daar. . . ."

„En z'n vrouw?"

„Die hebben we nog gered, maar dat wordt ook niks meer, zegt de boer. . . .”

Ze spreken niet te hard, want de boer moet van dit gesprek niets horen. Het lijkt zo harteloos, om met elkaar over het leed van die ander te praten, nu hij daar zelf als een bezetene staat te werken om de dijk te temmen, en zijn verdriet even te vergeten.

Maar Piet Laagland denkt helemaal niet bij wat hij doet. Misschien is hij bezig om met de gierschop zijn boot naar huis te pagaaïen, om tòch nog zijn vrouw te redden en haar niet aan de zorg van God over te laten. Ja, want zó zei hij dat immers, toen hij wegging? „Waarom hebben we een God, als we nu niet in Hem kunnen geloven?”

Nee, laat Jacob maar rustig vertellen van een boerin, die het niet meer haalt, maar die dan toch gered werd, dat wel. Laat hem maar vertellen, het raakt de boer allemaal niet meer. In de naam van de Vader en de Zoon en de Heilige Geest is hem al z'n geluk afgenomen. Het is nog een troost dat de dominee gezegd heeft, dat de doden zalig zijn, als ze in den Here sterven. Daarom kan hij niet boos zijn. En hij kan ook z'n verdriet niet goed meer beseffen, omdat Bep dat liedje maar steeds zo mooi zingt in z'n hoofd. Een heel licht wijsje, en op de maat daarvan beweegt z'n schop. Korporaal Jan Sas haast zich wat hij kan. Hij slingert de volle zakken zand een eind op zij, en tegelijk grist hij alweer naar een lege zak, want die boer is net een graafmachine: hij schept maar raak, met een altijd eender tempo.

En op den duur wordt de korporaal bang voor z'n helper, want wat zal die man doen, als er straks géén zand meer is? Zal hij dan in dit tempo stukken klei uit de dijk graven?

Hij kijkt schuw op zij, ademt dan op, want de redding komt. . . .

Er ronkt een vracht zand nader. De soldaten moeten de wagen door het kapotte dijkgedeelte helpen. Met elke rit wordt de dijk daar slechter, en het helpt maar weinig of ze daar al zand ingooïen. De zware wielen malen de zandzakken murw, en ze woelen het rulle zand weer weg. Maar goed, goed, een gangetje, en allemaal een duwtje, dan draait ook deze wagen erdoor, en we kunnen weer verder.

Maar dan zijn hun helpers ineens verdwenen, en korporaal Sas houdt de zak weer op voor soldaat 1ste klas Dirk Onderwater.

„En dan willen ze ons een extra gulden geven. . . .” zegt Dirk bitter.

„Hoezo?”

„En dan moet je weten dat die boer, die bij jou stond, z'n drie kinderen èn z'n vrouw kwijt is. . . .”

Ze kijken allebei in de richting van het verse graf, waar de zoden los

weer op terug gelegd zijn, maar het graf zwijgt.

Ze peuteren door tot het donker is. Ze peuteren door tot de schijnwerpers beginnen te schijnen, met motor-gereutel van de lichtmachines. En dan: het water werkte 's nachts, waarom de soldaten niet? Die ploeg burgers, een eind verderop, beult ook nog door. Wat er nog brood kan smeren in het dorp, smeert brood, en hele fornuizen koffie worden er gezet.

„Is er nog niet „in de keuken” geblazen?” zucht Dirk. „Laten die rot-koks zorgen dat de boel op tijd is. Als ik korporaal was, nàm ik dat niet.... Maar die hogen nemen het altijd voor mekaar op, dàt is de fout in het leger.... Allo, hou die zak op, we zijn er bijna!....”

En zijn gedachten proberen dat te bevatten: drie kinderen en je vrouw, hoe zou dat zijn? Hoe kan je dàn weer opnieuw beginnen?

„Opnieuw?.... Opnieuw?....” fluistert de wind tegen de dijk.

HOOFDSTUK 13

HIER HEB JE MIJN KLEREN

Nou, maar dat is van Bert van Dam, daar kan je vast van opan!
Hier, lees zelf maar.
„Hier, lees zelf maar!”

„Nee, meid, ik heb al genoeg gelezen. Je gaat er kapot van, op kantoor ook. Iedereen is er over bezig, je hóórt niet anders meer, en ik... ik kan er ook niet meer tegenop!”

Ze kijkt naar z'n witte gezicht, naar het doekje, dat uit het zakje op z'n rechterborst steekt. Rechter? Ja-ja, dit is dat blauwe streepje, dat is een week geleden van de kleermaker teruggekomen, gekeerd... Grappig, nou zit het zakje aan de verkeerde kant.

„Je steekt je potloden steeds verkeerd,” klaagde hij de eerste dag, maar de volgende dag was hij eraan gewend.

„Maar je wilde zelf dat ik je waarschuwde, als ik een stukje van Bert tegenkwam,” verwijt ze op een hoog toontje.

„Rie...” smeekt Jaap Broekman. „Rie, laten we het nou vanavond niet meer over de ramp hebben. Ik hoor de hele dag niet anders, en als je thuis de radio aanzet, zijn ze met het lezen van de berichten bezig, of ze beginnen ermee...”

„Nou, ik heb toch niet gezegd, dat je geen buitenlands station aan mag zetten? Je draait zelf steeds Hilversum aan!...”

„O... nou goed, dan zoek ik een buitenlands station. Eindelijk weer eens goeie muziek, hè-hè...”

„Je doet of 't mijn schuld is!” valt ze uit.

„Ik doe niks of 't jouw schuld is,” sust hij.

Om haar antwoord te voorkomen, hijst hij zich gauw-gauw uit z'n stoel, om de radio...

„Rot-ding!” scheldt hij, want daar klettert de leuning van het armstoeltje weer tegen de vlakke.

„Lijm dat ding dan!”

„Je kan precies aan 't lijmen blijven,” verbetert hij. „Dit zou de vierde keer worden. Ik maak er nog net zo lief brandhout van!”

„Geef het dan liever weg,” stelt ze monter voor. „Dan zijn we van die plaag tenminste verlost.”

Hij kijkt haar vernietigend aan over z'n schouder. „Poeh!” blaast hij. „Rommel weggeven!”

„Rommel? Dat stoeltje is nog best!”

„Niet. De leuning zit los!”

„Nou, dan lijm je die nog één keer. . . .”

Daar draait hij zich voor om, en hij blijft lang naar het stoeltje kijken. Eerlijk waar: dit stoeltje is nog helemaal goed, en ik heb er eigenlijk al een maand geleden houtlijm voor meegebracht, nu eens geen rommel. . . .

„Best!” gaat hij daar op in. „Ik zal hem straks maken. Eerst een stukje muziek.”

Ze blijft naar hem kijken als hij gebogen voor het toestel staat, om een buitenlands station te zoeken.

„Jô, Jaap!” schrikt ze. „Er zit nu alwéér een scheur in die broek!”

„Dat is geen scheur,” zegt hij zangerig. „Dat is een naadje. . . . Ik liet vanmorgen mijn pen vallen, door dat misselijke zakje aan de verkeerde kant.”

„Dat had je dan wel eens mogen zeggen,” geeft ze fel terug. „Dan had ik het kunnen maken. Ik moet dat altijd zelf maar zien.”

„Je hoeft niks zelf te zien,” sust hij. „Ik zou dit pak heus zo niet meer aangetrokken hebben. Ik doe morgen gewoon m'n grijze pak aan, dan heb jij. . . .”

Hij zwijgt. Aan haar gezicht ziet-ie, dat er iets niet klopt in het verhaal. „Zo, doe jij dat grijze pak aan. . . . ? Nou, dan doe ik morgen dat blauwe mantelpakje aan, dan zien we er allebei leuk uit!”

Ze gillen plotseling van de lach. Ja, hoe kòm je op 't idéé! Maandagmorgen al hebben ze dat grijze pak van hem, en dat blauwe mantelpakje van haar naar het Roode Kruis gebracht, voor de slachtoffers.

Tussen dat geschater door praat de stem van radio Lausanne, maar ze luisteren niet. Feitelijk zijn ze over hun zenuwen heen.

„A vous, 'ilversoem,” zegt de omroeper, en dan klinkt via Zwitserland tòch Hilversum in hun kamer.

„Die Jaap!” sniklacht Rie nog na. „Dan zou je morgen in je onderbroek naar kantoor gegaan. . . . ha-ha-ha. . . . naar kantoor ge. . . . o-hi. . . . gegaan zijn!”

En hij: „Of ik dan m'n goeie pak niet aangetrokken zou hebben!”

„Dat zal je wel laten! Zeker meteen je enige mooie pak voor de dag gaan dragen?”

„Eén keer, is dat zo erg?”

„Dan doe ik de kast op slot! Je doet dat pak niet aan!”

„Nou, stil maar. . . .”

„Geef me die broek direct maar hier, dan zal ik dat torntje even naaien.”

„Dan zal ik toch maar eerst de gordijnen even dichtdoen,” stelt hij uit.

„De overburen hoeven niet hélemáál alles te weten. . . .”

„Nou, ze hebben daar anders ook twee costuums weggegeven, en nog een hele stapel kindergoed. . . .”

„Dan zullen ze nog wel meer costuums in de kast hebben hangen, en die kinderen zijn natuurlijk uit die kleren gegroeid,” verdenkt hij zwartgallig. „Hij zal heus niet in z'n onderbroek door de kamer huppelen, zoals ik. . . . Hier!”

Intussen heeft-ie de gordijnen al dicht, en hij gooit grappig de broek over haar hoofd.

„Ai, sufferd!” foetert ze. „Net die portemonnaie tegen m'n neus. . . . Wacht, even kijken wat jij nog van je zakgeld over hebt. . . .”

Hij wacht stil af.

„Wat? Eén kwartje nog? En gisteren had je nog ruim een rijksdaalder!”

„Twee-vijf-en-zeventig,” verbetert hij. „Eén rijksdaalder voor het Rampenfonds, kwartje over. . . .”

„Geen sigaretten meer. . . .” vult ze aan.

„Geen sigaretten meer,” berust hij. „Ik wil niet achterblijven om die mensen te helpen. Het is juist zo prettig dat iedereen meedoet. . . .”

„Ik heb nog een gulden van de zegels,” bedenkt ze lief. „Mag jij hebben.”

„Nee,” weigert hij. „Die is voor snoeperij.”

„Voor sigaretten!” dwingt ze.

„Voor snoeperij!”

„Dan doe ik hem in je portemonnaie. Als je dan trek krijgt morgen, koop je ze toch wel. . . .”

Ze steekt hartelijk haar tong tegen hem uit. Echt Rie, spontaan bij 't venijnige af.

„Best,” troeft hij. „Ze komen morgen nòg een keer langs met de bus, dan doe ik er die gulden ook in. Ik heb me voorgenomen om deze week niet te roken.”

Ze spietst de draad in de naald. „Heb je nou tòch Hilversum aan?”

„Welnee, ik. . . .” schrikt hij, want hij stond juist naar haar te kijken,

zoals ze met haar tong uit haar mond die draad erin prutst, en hij stond tegen zichzelf te zeggen, dat ze tòch een lieve meid is, Rie. Nu luistert hij met een schuin hoofd naar de radio, en hij keert zich met een schok om, want hoe bestaat dat nou? Sinds wanneer spreken ze in Zwitserland Nederlands? En een erg bekende stem ook. Daar komen ze dan verder niet onderuit natuurlijk. Ze moeten wel mee luisteren naar de internationale geluisketting, die kapitalen aan geld en goederen bij elkaar brengt voor ons. Voor ons? Ja, voor òns! En het doet je goed, zoals daar heel West-Europa aan meedoet. Moet je horen: Duitsland, Frankrijk, Zwitserland, Engeland, België, Spanje, Portugal, Luxemburg . . . Héél West-Europa!

„Nou moest Rusland ook meedoen,” wenst ze eerlijk.

„Die doet het niet. Dat kan je net denken!”

„Die doet het wèl! Je zal 't zien!”

„Je lijkt zelf wel zo'n halve communiste,” sart hij.

„Waarom? Dit heeft niets met politiek te maken,” schreeuwt ze nijdig.

„Als dit politiek was, dat was het vanavond nog voor elkaar met een verenigd Europa! Maar weet je wat jij bent? Je bent een akelige ambtenaar, en het komt door die snert-ambtenaren, dat er aldoor maar ruzie is in de wereld. Daar, nou weet je 't!”

„Hi-hi-hi.”

„Hou je op, anders . . . anders . . .” huilt ze bijna.

„Nou goed, we zullen zien,” geeft hij toe. „Waar heb je nou dat stukje van Bert?”

Dit is het geluk voor hen allebei, ze is altijd direct weer goed, en ze meent het zo kwaad niet.

„Hier, dit stuk.”

Hij leest. Het verhaal van een redding, het verhaal van een boer, die alles verloor, op een stuk of wat paarden na en een koe. Om de koe in een gierbak grinnikt hij, en een halve minuut later zit hij bijna te huilen om die kinderen en een meisje van zeventien jaar . . .

Zwijgend legt hij de krant weer neer.

„Nou?”

„Ja, dat is Bert.”

„Zielig, hè . . .”

Hij geeft geen antwoord, maar hij draait Hilversum weer aan. Het is beter dat heel het volk dit meedraagt. Wie daar onderuit wil, doet zichzelf tekort èn de mensen, die dit leed moeten dragen, want we zijn tenslotte allemaal één, dat merk je aan zo'n uitzending van vanavond. Heel Nederland is één, héél Europa, heel de wijde wereld.

Waarom nú wel, en waarom anders niet? . . .

Hij zit daar over te dubben in z'n stoel, terwijl het nieuws hem van binnen nog verder uit elkaar rafelt, tot op den duur alleen z'n leeg omhulsel daar zit. Z'n hart, z'n verlangens, z'n ziel, héél dit machtige samenspel, dat mens heet, zit ginds, waar Bert uit de velen één boer in het licht van z'n schijnwerper zette. En ook die boer is een leeg omhulsel, alles is uit hem weg. . . .

Maar tussen het nieuws van de honderden, vele, vele honderden doden, toch ook berichten over Oostenrijkers, die met een colonne Roode Kruis-wagens hier helpen. . . . Van Zweden, die millioenen schonken. Van vliegtuigen, die uit Portugal en Frankrijk, uit Amerika en Engeland honderden tonnen kleren brengen. . . . millioenen kilo's kleren. . . . zóveel kleren, dat het misschien veel te veel zal worden. . . . Maakt het dan uit, of één mens daar nog zijn bundeltje goed bijlegt? Het maakt uit! Voor de gever het meest, maar ook voor hem die alles kwijt is, want het zal hem troosten, dat hij geen ogenblik alleen stond in zijn leed. Heel de wereld heeft hem gedragen, toen het zo erg was. Heel de wereld heeft meegeleden, gebeden, gegeven. Toen hij, nog koud en nat, aan redding twijfelde, heeft de wereld hem al gekleed. Dát is het machtige, dat maakt je sterk en klein tegelijk, zoals alleen liefde de mens sterk en klein kan maken. Daarom wil hij ook zijn pak op de stapel leggen, zijn kilo kleren bij de millioenen kilo's.

„Ik zou m'n trouwpak voor de Zondag kunnen dragen. . . .” zegt hij. Dit keer spot ze daar niet mee. Ze laat de naald rusten.

Strak op haar werk turend, wacht ze op het vervolg. Ja, want er zal méér komen. Hij wil z'n goeie pak in z'n werk aantrekken, en dit pak weggeven. En het kan ook wel, och, dit pakje is oud, maar nu het gekeerd is, is het nog knap.

„Zo'n boer heeft niks meer. . . .” worstelt hij verder.

Dat zegt-ie, omdat z'n vrouw dood is, en z'n kinderen, denkt ze, en ze houdt veel van Jaap. Je hebt wel eens wat, maar Jaap is toch een fijne vent, dat wel. Als hij dat pak geeft, geef ik dat korte bontjasje. . . .

„Om die gedachte te kunnen verdragen. . . .” mediteert Jaap. „Je zou zo'n vent alles willen geven, en zelfs dan geef je hem nog geen draadje nieuw geluk in handen. . . .”

„Misschien kan je hem helpen, om ook vlug te emigreren,” oppert ze. Zijn ogen trekken reusachtig groot. Soms is z'n gezicht één en al oog. Maar toch zit er nu een gepijnigde uitdrukking in, want met die ambtelijke hulp — en die is licht, nu iedereen het er over eens is, dat de slachtoffers het aller-aller-eerste weg moeten kunnen — heb je je zelf

nog niet ingezet. Je blijft ook na die hulp zitten met het probleem, dat je tekort geschoten bent tegenover het leed in 't algemeen, tegenover die boer in 't bijzonder. Hierom ook, omdat Bert juist die boer er uitgelicht heeft, Bert die boer kent, Bert dus juist die boer mijn goeie pak zou kunnen brengen.

„Dat ook,” ontwijkt hij, „maar ik zal Bert vragen om die boer mijn goeie pak te brengen, dan kan ik die gedachte aan hem wel niet kwijt, maar ik kan aan hem denken als aan een boer in een knap pak. . . .”

„Als hij jouw maat heeft. . . .”

„'t Ja. . . .”

En dat is een grote vraag, want stel je een boer voor met zulke schouder-tjes! . . .

„Ik zal aan Bert vragen, hoe groot die boer was. Als het een grote man is, geef ik m'n pak aan het Roode Kruis, en de boer zal van het Roode Kruis een ander pak krijgen. Zodoende is het toch eigenlijk hetzelfde. . . .”

„Neem dan gelijk mijn korte bontjasje mee. . . .”

Hij kijkt haar verbaasd aan, maar ze knikt vastbesloten.

„Nou, goed dan. . . .” bukt Jaap voor de zoveelste keer. „Als je dan beslist niet anders wilt. . . .”

„Je moet toch aan Bert zeggen, dat je wel iets voor die man kunt doen, als hij wil emigreren. . . .”

Dan zijn ze plotseling stil voor de radio:

„Bericht voor de burgemeester van Zierikzee: de door u gevraagde rubberhandschoenen worden hedenavond gedropt. De burgemeester wordt verzocht met lichten een droppingssterrein af te bakenen. . . .”

„Waarvoor rubberhandschoenen?” puzzelt Rie.

„Voor de mensen die de cadavers ruimen. . . .” antwoordt hij triest.

„Hè, griezel!” huivert ze.

„Je vroeg het toch? . . .”

„Je kan toch wel wat anders zeggen, als het zoiets naars is?”

„Het is niets anders: al die beesten zijn dood, en als het zo doorgaat zal het aantal slachtoffers nog oplopen tot boven de twee duizend. . . .”

„Als je je mond niet houdt, loop ik weg. . . .”

„Stil maar, ik ga al.”

„Je moet die stoel nog lijmen!”

„Straks. Ik moet eerst Bert opbellen, om te vragen welke maat die boer heeft. Dan doen we er nog een overhemd bij, en een stel ondergoed. . . .”

„Welja,” zegt ze ongelovig.

„...en het is toch zo voorjaar: hij mag m'n winterjas ook hebben. Ik kan beter met een regenjas toe, dan een boer in de polder...”

„Maar als je nou zorgt dat die man kan emigreren, Jaap...”

„Dan ben je van hem af, wil je zeggen? Ik wil niet van hem af, ik wil van mezelf af. Ik moet hem een deel van alles geven wat ik nog heb, dan kan ik rustig aan hem denken, of hij nou hier zit of in Canada, of Zuid-Afrika, of Australië of Nieuw-Zeeland voor mijn part...”

„Maar als hij nou naar Zuid-Afrika gaat? Daar hebben ze geen winterjassen nodig.”

„Die boer mag m'n jas dan aan een ander geven, als ik maar rustig aan hem kan denken, en kan hopen dat hij weer gelukkig zal worden, wáár ook...”

Hij sloft de kamer uit, om één-hoog te gaan bellen. Hij loopt te suffen, hij stoot z'n zere teen tegen een stoel, maar vlieg op!, dat maakt niks uit... .

„Bert, Jaap hier... Zeg, hoe groot is die boer?”

„Hoe bedoel je? Geestelijk of lichamelijk?”

„Maakt dat wat uit?”

„Ja, want lichamelijk is hij drie maten groter dan jij, maar geestelijk reiken mannetjes als jij en ik niet tot aan z'n heup... .”

„Verhipl... Ik wilde weten of ik iets voor hem doen kan.”

„Dat kan, jò, iedereen zit met dat probleem. Geef wat je missen kunt aan de officiële instanties... .”

„Komt het dan terecht?”

Een hatelijk gelach aan de andere kant van de lijn, een gehinnik zonder eind.

„Zóiets!” hijgt Bert.

„Nou, geef je antwoord?”

„Zeg, Jaap, zonder gekheid: kan je ambtelijk nog iets voor die man doen?”

„Vroeg hij dat?”

„Nee, ik vraag het.”

„Je bedoelt: als hij soms weg wil?”

„Mmm.”

„Je stuurt hem maar, dan maak ik de zaak in orde.”

„Ja, maar komt er dan iets van terecht?”

„Zeg, hoor es Bert! Je denkt toch zeker niet dat ik met deze mensen... .”

„Juist, m'n waarde. En jij denkt toch zeker niet dat het Roode Kruis, of het Rampenfonds... .”

„Sorry.”

„Welnee, kerel, laat maar. Maar over dat andere: ik moet nog een keer die kant uit. Ik zal hem polsen. Als hij zich los kan maken van het oude. . . .”

„Als? Hij is er toch los van. Hij is toch alles kwijt?”

„Dat denken wij, maar jij kent het hart van zo'n boer niet. Die mensen hebben geen hart van klei, maar dat enorme brok klei, waarop ze wonen, zit er toch wel helemaal in.”

„Je moet filosoof worden.”

„Heel Nederland filosofeert.”

„Je overdrijft. Dat doe je altijd.”

„Nee, heus! Heel Nederland zit met dit filosofisch probleem: waaròm?”

„Is dat een filosofisch probleem?”

„Ja, èn een godsdienstig, èn een sociaal, èn een nationaal. . . .”

„We hebben 't er nog wel eens over. . . .”

„Best. Denk er voorlopig maar over.”

„Dat zei die professor voor de radio ook.”

„Klopt. Dit probleem is voor ons allemaal even groot. Ik geloof dat er nog eens een nuchtere boer op zal staan, om het ons uit te leggen. En ik kan je alvast zeggen wat dat voor een boer zal zijn. . . .”

„Jouw boer?”

„Misschien. In ieder geval een boer, die achter de dijken woont, en die een groot geloof bezit, een sterke liefde voor z'n land, en een open oog voor het sociale vraagstuk. Begrepen?”

„Ik verlang ernaar om het te begrijpen.”

„Als ik hem tegenkom, zal ik hem die vragen voorleggen. Groeten aan Rie.”

„Merci. 't Zelfde aan Els.”

Hij staat nog te suizebollen van dat gesprek. Soms raak je in problemen verzeild, die je zwaar op je maag liggen. Je verlangt er dan onbeschrijfelijk naar om àchter dat probleem te kijken. . . .

„Nou, meneer. . . .” praat de buurvrouw van één hoog.

„Pardon, mevrouw?”

„Dat was zeker een dominee?” zoekt ze nieuwsgierig.

„Misschien wel,” verdiept hij zich uit louter ijver om te onderzoeken in dit probleem. „Als u me nu nog zegt wanneer een mens dominee is. . . .”

Ze kijkt hem met grote vraaggen aan, en hij weet direct: dit is geen partij. Daar denkt ze zelf zeker anders over, want ze kwezelt verder:

„Wat fijn toch, hè, dat we als Nederlanders onder mekaar het nu zo eens kunnen wezen, vindt u niet meneer?”

„Beslist!” wil hij zich eraf maken.

„Ze zeggen dat. . . .”

„U bedoelt van onze portiektrap?”

„Niet precies, meneer, maar dat. . . .”

„Ja-ja, dat we voortaan een maand lang de dubbele prijs voor het schoonmaken van de trap moeten betalen, netto-opbrengst voor het Rampenfonds,” raffelt hij.

„Ja, meneer, vindt u ’t niet verschrikkelijk? En we kunnen het deze maand toch al zo slecht missen. . . .”

„Hoe bedoelt u?”

Hij mag dat mens niet. Maar als ze dan opeens zenuwachtig begint te snikken, vraagt hij: „Hoezo, deze maand?”

„Och, meneer,” klaagt ze. „Ik zat zo in de war over die mensen ginds . . . en toen ze kwamen voor de collecte van het Roode Kruis, heb ik er zonder erg honderd gulden van m’n man z’n salaris ingedaan. . . . Ik had het nog helemaal liggen, u weet wel, het was net de eerste. . . .”

Hij vermoedt huichelarij, maar het is echt. Dan grijpt hij met een groots gebaar naar z’n achterzakje, en hij neemt daar de gulden van Rie uit. „Hier,” zegt hij gul, „voor de trap.”

Ze weet niet hoe ze ’t heeft, want ze moet hem steeds naroeven voor het stuivertje van de telefoon, en nou. . . .

„En? . . .” vraagt Peet van Weerd hongerig.

„Een jongen!” glimlacht de verpleegster.

„Ge zijt zot, gij. . . .” valt Peet uit, maar het is heus en werkelijk waar, gefeliciteerd, meneer!

Dan moet hij het wel geloven, en als een kwajongen roetst hij de trap af. ’Nen jongen! Ge moet maar in ’nen goei boeske staan bij ons-lieve-Heer, da-ge vader van ’nen jongen geworden zijt, zunnel!

Het heeft geen nut om nu nog langer thuis te blijven. Voor de middag wordt hij toch niet meer bij Annie toegelaten, en wat zal je een hele ochtend thuis beginnen? Je loopt maar door ’t huis te banjeren, en nergens een plekje waar je rustig bent, nergens een mens, met wie je praten kunt.

Maar me goeie man, moet dat dan zo haastig? Hij loopt of hij nog beslist op tijd aan de fabriek wil zijn, en gegeten heeft hij niet eens.

Dat lukt dan. O, vèr voor de tijd is hij bij z’n werk, maar daar ging het niet om. Hij zoekt tussen het werkvolk en de fabrieksmeisjes naar het felrood van Treeskes haar, en dan schiet hij tussen al die meisjes door,

en hij schudt opgewonden haar arm. „'Nen jongen, Treeske, 'nen jongen, verdikkel”

Ze kijkt hem sprakeloos aan, en om hem heen beginnen een paar meiden te gichelen. Dan trekt ze hem mee uit het gedrang, en ze bijt hem bijna toe: „En Annie?”

„Annie?”

„Ja, ge denkt alleen aan oe eigen, gij. Hoe is 't mee Annie?”

„Goed,” zegt hij, en hij rekt het woord lang, alsof hij daarmee zichzelf nog gerust wil stellen. „Alles goed, zei de zuster.”

Dan pas feliciteert ze hem, en een beetje teleurgesteld toch wel, omdat niet hèm alleen de eer van die jongen te beurt valt, slentert hij naar zijn afdeling. De meiskes zal je nooit begrijpen, nooit.

En dat andere, dat hij alleen aan zichzelf denkt. . . . Het zit hem de hele morgen dwars, want het kan niet anders: hij denkt aan Trees, en dat hij haar nog een keer had moeten bedanken, omdat ze deze week bij Annie opgepast heeft, zodat hij daar geen zorg over had, toen hij. . . . Dáárdoor weer aan de boer, die ze gered hebben, en de kinderen van de boer, die ze niet gered hebben. . . . Hoe zal je dan nog blij zijn met je jongen?

Hij staat maar wat te tutteren bij z'n machine, en dat merkt z'n chef, dat kon niet uitblijven. Die vent loopt gedurig op te letten of de zaak wel hard genoeg draait, ge zoudt diejene kerel z'n kop afbijten!

„Mankeert er iets aan, Van Weerd?” vraagt hij, en zie, dat maakt Peet week. Geen uitbrander, zoals hij verwachtte, maar een belangstellende vraag. Sinds Peet terug is uit het rampgebied, en ze samen daar een gesprek over hadden, valt de chef niet zo gauw meer uit.

„Mankeren. . . .” treuzelt Peet. „'k Heb 'nen zoon gekregen, vanmorgen. . . .”

„Nou,” lacht die ander hem uit. „Daar hoef je niet over in de war te zitten, of. . . . eh. . . . is er soms iets niet goed?” want Van Weerd kijkt sip, veel te sip voor een jonge vader. Hij had toch niet liever een meisje gehad? Of is er narigheid met de vrouw?

„Alles is best,” antwoordt Peet effen. „Met Annie en zo. . . .”

„Nou dan! Dan ben je immers de gelukkigste man van de wereld. . . .”

„Neeë. . . .” aarzelt Peet, „want als ge aan ginds denkt. . . .”

De ander is daar stil van. In de verte voelt hij iets van de moeilijkheid waar Peet mee zit. Iedereen zit daarmee.

„Als ge diejene boer nèmt,” gaat Peet verder. „Dà waar zo 'ne beste mens, en alle drie z'n kienders. . . .”

„'t Ja. . . .” zegt de chef.

Dan slentert hij weg. Hij kan Van Weerd ook niet uit de knoei helpen. Zulke mensen hebben daar meer gezien dan ze kunnen verstouwen, en dat moet nu eerst bezinken.

't Is raar verdeeld in de wereld, begint Peet hoe langer hoe meer te vinden: de één raakt alles kwijt, en ik krijg een jongen, en nog geld toe van het fonds. . . .

„Zij-de nie blij?” vraagt Annie, als hij zo zuur kijkt naar het kind.

„Dat wel,” zegt hij. „Maar die boer. . . . Wij alles en hij niks. . . .”

„Ge zoudt dat geld voor de bevalling naar het Rampenfonds kunnen sturen. . . .” stelt ze aarzelend voor. Ze heeft daarover gedacht; ze heeft het er met Trees over gehad, want het is toch erg, hè, je raakt daar niet over uitgedacht. . . .

Hij staat daar sullig te glots-ogen naar de jonge vrouw in bed, en dan valt hij bij haar op z'n knieën en snikt, met z'n hoofd in de dekens. Glimlachend streelt ze zijn hoofd. 'Nen goei manneke, ons Peet. . . .

„Gij. . . .” huilt hij kinderachtig en gelukkig. „'Nen jongen!”

Dáár niet om, want Sietse Terpstra houdt nu nog eens zoveel van die vaarzen, juist omdat-ie vast van plan is, om er drie van naar Laagland te brengen. En hij heeft z'n best gedaan om er de drie beste uit te zoeken, hoe moeilijk dat ook was, want ze zijn alle vijf even best.

„Ik kan er tòch geen hele stal koeien op na gaan houden. . . .”

Jetske staat dicht tegen hem aan geleund. Die blijft maar alle dagen even verliefd op Sietse, je moet daar wel eens om lachen.

„Zorg ik er niet goed voor, Sietse?” vleit ze. „Zorgt je famke niet goed voor de vaarzen?”

„Dat wel,” zucht hij. „Dáárom niet. . . .”

„Ben je de beesten zat?”

„Nee, dáár niet om. Ik hou nou nog eens zoveel van ze, maar die boer. . . .”

Ze lacht hem uit. „Ik snap het best,” lacht ze. „Ik vraag het alleen maar, omdat ik het jammer zou vinden als je er later spijt van zou krijgen. Je moet goed weten wat je doet: je geeft drie dure vaarzen weg, en je wilde voor de opbrengst van die vijf volgend jaar een nieuwe auto kopen. . . .”

„Die G.M.C. is nog best!” valt hij uit, want die gedachte maakt het offer juist zo groot voor z'n eigen idee, en dat mag niet. Het is een kleinigheid wat hij geeft, als je het vergelijkt bij wat die boer kwijt is.

Maar toch beweegt de adamsknobbel in zijn hals nu, omdat hij z'n ontroering weg moet slikken.

„Als de polder droog is, breng ik ze weg,” zegt hij.

Ze slaat haar armen om zijn hals. „Ik hou zoveel van je,” fleemt ze. „Ik hou nou nog véél meer van je. . . .”

„Je kan daar toch een rekening voor schrijven, Gart-Jan,” veronderstelt de buurman.

Gart-Jan Mulder kijkt verbaasd op, maar dan schudt hij koppig nee, en hij gooit een lok hooi voor de blaarkop van Piet Laagland, en een bak volle haver bij elk van de vijf zware paarden. Hij heeft alle dieren van die boer bij elkaar in de schuur staan, opdat toch maar niemand van hem denken zal, dat hij er beter van wil worden. Hij heeft de paarden wel eens in 't tuig gehad, en hij heeft met dat zware geweld van spieren en poten zijn armetierig brokje zandgrond gescheurd, maar hij deed het om de dieren wat beweging te gunnen. Ze wandelen voor z'n ploegje, alsof ze door de wei kuierden. Het is een heel vreemd gevoel, om achter zulke paarden door je land te lopen.

„Ze vreten anders nogal wat op!” schrikt z'n buurman.

„Dat doen ze!” geeft Gart-Jan toe, en daar is hij blij om, want je wilt die paarden even rond terugbrengen, als je ze meekreeg.

„Je kan daar toch een rekening voor schrijven, Gart-Jan,” oppert buurman.

Gart-Jan voert eerst de dieren af, en hij begint daarbij alvast met nee schudden. Als de dieren dan hun hooi kauwen, hun haver gretig malen, zegt hij bedachtzaam: „Ik wil daar geen cent voor hebben, buur.”

„O, niet?” verwondert de buurman zich, want Gart-Jan is anders nogal èrg. . . .

„Nee,” zegt Gart-Jan. „'t Is 't minste wat ik voor die boer kan doen. Dit is alles wat hij over heeft. . . .”

„Die bøder betaalt het niet!” verduidelijkt de ander. „Er komen miljoenen binnen bij het Rampenfonds. Dááruit kunnen ze het makkelijk betalen, da's toch van niemand. . . .”

„Je moet daar misschien geweest zijn, buur. . . .” legt Mulder uit. „Ik heb dat nou met eigen ogen gezien, en ik heb wel eens gewenst dat ik er zelf zo voor stond als die boer, omdat ik het maar te best heb. . . .”

„Onzin!” knort de buurman.

„Een mens verliest er z'n rust bij, als hij z'n hand op z'n portemonnaie houdt bij zoveel narigheid,” gaat Gart-Jan verder. „Je moet daar je

deel van meedragen, wil je er vrede in hebben. . . .”

De buurman staat daar over na te denken. Dan sjokt hij zonder groet het erf af, om er op zijn beurt mee bezig te zijn, en mee klaar te komen. Gart-Jan krauwelt de blaarkop tussen de horens. Dat heeft dat beest graag.

Zo-maar even tussen het werk door. Dat mag anders nooit, maar de laatste week kan Egge een potje breken bij de baas.

„Ik moest maar even bellen,” zegt hij nuchter.

„Welk nummer?” vraagt Nel Dijkstra bereidwillig.

„Hengelo!”

Ze laat haar ene ooglid langzaam dichtvallen over haar blauwe oog, zoals die Limburger dat doet, maar ze spot niet met de afstand, want Heerlen is nog een lekker eindje verder uit de buurt dan Hengelo. En ze gunt Mieke haar verloofde ook ècht. Zelf zou ze niet eens graag zo’n stugge Groninger hebben. . . .

Ze neemt haar eigen agenda, want daarin staat een hele ceel namen. Namen van een paar vissers, namen zonder meer. . . . Van Molema en Gart-Jan Mulder heeft ze zelfs niet eens de juiste naam gevraagd. Ze ving die namen op, en het was haar goed. Maar van Sietse Terpstra heeft ze daarna eerst de naam genoteerd, want die droeg een gladde ring, dat wekt geen argwaan. En van Mieke, de naam, het adres, het telefoonnummer. . . . Van Sjef het huisadres en alle vier zijn voor-namen. . . . „Waarom?”

„O, zo maar. . . .”

Maar hij knipoogde, en hij had een voorwaarde: „Alleen als je m’n adres gebrùikt. . . .” zei hij, en dat heeft ze toen maar beloofd ook. . . .

„Heb je ’t nummer?” vraagt Egge verwonderd.

„Ja, Mieke heeft het me zelf gegeven. . . .”

„Hoe vind je Mieke?”

„Schat!” prijst ze, en het is helemaal niks voor Nel, om zo onbeschaamd-spontaan te doen. Egge moet er om grinniken. Nel is ook al gek, zonde! . . .

„En hoe vind jij Sjef?”

„Sjef?”

„Die Limburger. . . .”

„Ga weg!”

Dan knipoogt ze wéér, zoals alleen Sjef het kan, en zoals zij het van Sjef leerde.

„Nou?”

„Die vent kan váren!” zegt Egge, en daar is ze dik en dik tevreden mee, want Egge is niet vlug met z'n lof.

„Heb je gelezen, dat de mijnwerkers overgewerkt hebben voor het Rampenfonds?” leeft ze helemaal met de Limburgers mee.

Maar dan lacht hij haar ineens uit. „Ze kunnen mij en iedereen krijgen, om een tijd over te werken voor het Rampenfonds,” troeft hij. „Als je 's avonds naar de radio luistert, sta je er van te kijken hoeveel er gedaan wordt en gegeven, om de schade met elkaar te dragen. In 't buitenland ook! Kapitalen worden er bij elkaar gebracht.... kapitalen, meisje, ka-pi-ta-len!”

„En toch geloof ik dat de mijnwerkers de eersten waren met het overwerken,” houdt ze koppig vol. Als hij dan nog tegen wil spreken, bedenkt ze gauw een maniertje om hem af te leiden....

„De baas is er....” fluistert ze, met een blik naar de kantoordeur.

„Wat zou dat?”

„Je kan niet dáár spreken....”

„O, da's niks, geef maar.”

Ze doet of ze werkt, want dit gesprek gaat haar niet aan, maar ze luistert toch, en ze stelt zich voor dat zij Mieke was en Egge Sjef....

„Ja, Mieke, Egge. Ben je Zondag vrij?”

„Als ik wil....”

„Dus je wilt niet?”

„Willen.... Kan jij volgende week niet een snipperdag krijgen?”

„Als ik wil....”

„Dus je wilt?”

„Ja, maar luister nou eens eventjes, Mieke. Zondag is het herdenkings-Zondag. Het zou toch prettig zijn om samen.... We hebben toch veel gezien, je wilt daar nog eens over praten en over denken.”

„Egge....”

„Nou?”

„Kom Zondag maar, Egge, en probeer dan Maandag ook nog vrij te krijgen, ja?”

„Ja, maar.... Wil je niet liever van de zomer?.... Ik heb al een paar dagen verzuim....”

„Moet je luisteren, Egge. Ik vertelde je van die boerin, hè, en nu heb ik van moeder een paar japonnen gekregen en een mantel, want mijn maat past haar natuurlijk niet....”

„Gelukkig niet!” schrikt hij, want hij heeft bij de gedachte aan die boerin een nare voorstelling van groot en zwaar.

„Ik heb mijn kleren naar het Roode Kruis gebracht. . . . Zolang ik in uniform loop, kan ik best met wat minder toe. . . .”

„Je loopt niet lang meer in uniform. . . .” waarschuwt hij.

„Dan draag ik in huis m'n uniform af,” spot ze vrolijk. „Je vindt het toch wel goed?”

„In dit geval,” geeft hij voorwaardelijk toe. „Maar ga verder met je plan: je wilde Maandag die japonnen. . . .?”

„Met jou samen gaan brengen,” legt ze uit. „Ik heb geen rust, voordat ik weet dat die vrouw weer behoorlijk in de kleren zit. Je moet niet vergeten, dat ze alles en alles kwijt is. Dat heeft op haar ziekte ook een ongunstige invloed, dat snap je. Als ze weet, dat ze zich weer netjes aan kan kleden, en dat we haar die kleren zo echt gunnen, dan zal ze misschien wel eens zin krijgen om te passen, en als het haar dan goed staat. . . .”

„Ja-ja. . . .” zegt hij vaag, want hij kan de vrouwelijk-ijdele achtergrond van deze geneeswijze niet best vatten.

„Dus je komt?”

„Ik kom Zaterdag en Maandag gaan we naar Rotterdam,” repeteert hij.

„Zondag naar de kerk,” vult ze aan.

„Zondag naar de kerk, prettig,” beaamt hij, want hij wil daar niet van zeggen, dat hij het fijn vindt, en dat hij daar rust van verwacht, van hoopt. . . .

Bedachtzaam, nog helemaal bij z'n meisje met z'n gedachten, legt hij de hoorn neer. „Zo. . . .” zegt hij verklarend.

„Gaan jullie naar Rotterdam?” waagt Nel, want toen het dáárover ging, kon ze 't gesprek niet meer vertalen met het veranderen van twee namen.

„Ja, naar die boerin, je weet wel. . . .”

„Laagland,” herinnert ze hem aan de naam, want zelf is ze sterk in het onthouden van namen.

„O ja. . . . Mieke wil haar wat kleren brengen. Ze zit steeds over die vrouw in de war. . . .”

„O, 't was toch ook zo verschrikkelijk zielig! Ze vroeg naar haar drie kinderen, en wij konden er haar niets over vertellen. . . . Die zijn natuurlijk omgekomen. . . .”

Ze krijgt er tòch weer de tranen van in haar ogen. De laatste dagen is ze gauw klaar met die tranen. Haar stoerheid heeft een lelijke knauw gekregen.

„Die boer van ons ook. . . . Ook drie kinderen dood. . . .” zegt hij triest.

„Ze noemde de namen: Bertie. . . . Riekie. . . . Barteltje. . . . En haar man ook dood, Egge. . . . Wat?”

Hij staat haar zo heel vreemd aan te kijken, alsof hij door haar heen in een andere, verre wereld kijkt. . . . luistert. . . . En langzamerhand wordt die wereld helderder in hem: Hij zit naast de boer, en er ligt een zonnetje over het water. Ze varen terug naar het dorp, met de vier doden aan boord. Het buitenboord-motortje tekkert pittig, en daar is hij tevreden over. Die Fries moet niet zeggen dat een motor niet lééft. Die verzopen tractoren leefden ook. . . .

En de boer naast hem praat kinderlijke dingen, alsof hij een klein jongetje in slaap sust. „Sjuut, Barteltje, zoet slapen gaan. . . . pappa komt ook. . . . een schaap met witte voetjes. . . . die drinkt zijn melk zo zoetjes. . . .”

„Barteltje. . . .” herhaalt Egge Nauta.

„Ja-ja,” knikt het meisje. „Zo heette die jongste zeker. Je hoort die naam daar wel meer.”

Dan is hij plotseling klaar wakker, en sinds lang dacht hij niet zo helder. „Hebben jullie gezegd dat haar man dood was?” vraagt hij.

„Nee,” schrikt ze. „We wisten het niet. Hij was weggevaren om iemand te gaan redden. . . .”

„Dan was dat onze boer,” weet hij heel zeker. „En wij hebben die drie kinderen geborgen. . . . Er was nog een meisje van een jaar of zestien-zeventien bij ook, zeker de dienstbode. . . .”

„Hij leeft. . . .” fluistert ze. „Hij is niet dood. . . .”

En dan begint ze geluidloos te snikken, hoewel ze haar hoofd geheven houdt, om zijn gezicht te zien. „Wat ben ik blij voor die vrouw. . . .” kreunt ze. „Dan hebben ze in ieder geval elkaar nog. . . .”

„Weet je zeker, dat die vrouw Barteltje zei?”

„Ja, héél zeker. Zei de boer Barteltje?”

„Ja, hij zong een jongetje in slaap, dat Barteltje heette. . . . Ik heb het goed gehoord, en hij had ook een kinderledikantje bij zich. Ik ken dat wijsje nog, dat hij ertussendoor zong. . . . Slaap, kindje, slaap. . . .”

Ze zitten zich bar aan te stellen, denkt hij kregelig, want ook hij kan zich haast niet goed houden. Maar Nel trekt zich daar niets van aan. „Ik schrijf het straks direct aan Sjeff!” zegt ze. „Hij zal ook zo blij zijn om die boer en z'n vrouw. . . .”

„Geef me Hengelo nog een keer,” vraagt hij.

„Is er iets?” omdat het de tweede keer is.

„Nee, maar ik sta net met Nel Dijkstra te praten over die boerin. . . .”

„Mmm. . . .”

„Ze had een zoontje, dat Barteltje heette. . . .”

„Ja.”

„Je dacht dat haar man ook dood was? . . .”

„Dat weet ik niet. In ieder geval was hij vermist.”

„Hij is terecht!” jubelt hij bijna. „Onze boer is haar man.”

„Heus, Egge?”

„Heus!”

„O, Egge. . . .”

Dan is het stil aan weerskanten van de lijn. Het dringt nog tot hem door, dat het op deze manier een duur gesprek wordt, maar hij staat op z'n lippen te bijten om zich goed te houden, nu hij haar hoort snikken. En och, dat geluid is met een paar kwartjes toch ook niet te duur betaald. Je denkt wel eens, dat zo'n verpleegster aan heel wat gewend raakt, en dan is het goed te weten, dat ze alleen maar zo'n pantsertje kwéken, omdat ze anders hun werk niet kunnen doen, maar verder. . . .

Hij is zichzelf het eerste baas.

„Nu we toch gaan, Mieke. . . .”

„Ja. . . .”

„Het Roode Kruis heeft hen natuurlijk al lang weer bij elkaar gebracht. . . . Ik zal voor die boer ook een pak kleren klaarmaken. Hij zal zo'n beetje mijn maat hebben. . . .”

„Ja, je bent breed,” geeft ze toe, en daar is hij machtig blij mee.

„We moeten voor die mensen doen wat we kunnen. Vind je 't goed, dat ik m'n leren jas aan hem geef? Ik heb hem maar voor de sport, en hij zal hem best kunnen gebruiken op 't land, of. . . .”

„En jij dan? Als je maar niet ziek wordt. . . .”

„'t Is zo zomer, en ik mag toch niet meer rijden als we getrouwd zijn. . . .” Dat is groothouwerij, want die motor kàn hij niet missen, maar je moet iets doen, om het goed te maken. . . .

Niemand zal beweren dat Anne Molema het breed heeft, al is het iedere drie maanden een meevaller, dat ze de kinderbijslag kunnen halen. Dat geld ligt nu nog onaangeroerd in de linnenkast, en deze keer moet er een jasje van gekocht worden voor klein-Anne en een werkbroek voor groot-Anne, maar. . . .

Hij peutert met zijn knokige wijsvinger in de gleetjes van zijn drie-kwart versleten broek.

„Zit er nou niet aan te scheuren!” waarschuwt Huibertje een beetje overstuur. Ja, want nu wil Anne van dat geld nog een deel weg gaan geven. . . .

„Is die broek nog te maken?” smeekt hij bijna.

„Ik kan er een stuk inzetten, maar over veertien dagen is het wéér zo...”

„Wij krijgen over drie maanden toch...”

Hij heeft het hart niet, dat hij de zin afmaakt. Huibertje kijkt gewoonweg bang naar hem.

„We kunnen wat kinderkleertjes geven...” leidt ze zijn gedachten van dat geld af, want echt, het kàn niet!...

Hij schikt recht in z'n stoel.

„Zou dat kunnen?” vraagt hij overbodig.

„Klein-Anne is er uitgegroeid...”

„Ja-ja,” knikt hij.

Ze draaft al weg, ijverig, omdat hij dáár misschien mee tevreden is. En dat is hij. Als we in ieder geval maar wat geven, want wij hebben nog veel bij die mensen vergeleken.

Ze draagt een heel stapeltje kinderkleertjes aan, en is al direct rap weer weg voor een paar dingen uit de kamferdoos.

Achteloos steekt hij een pepermuntje in z'n mond. Net vandaag heeft-ie dat rolletje teruggevonden in z'n overjas. Hé... O, wacht, dat is nog van Zondag...

Een half rolletje is het nog, en hij heeft er nooit meer aan gedacht. Z'n vrouw brengt uit de kamferdoos ook dat truitje mee, dat opoe Molema nog voor klein-Anne maakte. Een gloednieuw truitje nog. Nog wel drie nieuwe Molema'tjes kunnen dat truitje dragen...

„Ja-ja,” knikt Anne Molema, als Huibertje hem het truitje laat zien.

„Maar als het dan nòg es zoever komt?”

„Je hebt toch zelf kunnen lezen, dat er al een heleboel kinderen geboren zijn,” verwijt ze. „Als het bij ons zoever is... We zien dan wel weer...”

„Goed!” knikt Molema, en zijn magere kaken bewegen op een pepermuntje.

„Jij doet maar!” zegt ze.

„Nog over van toen,” verdedigt hij zich. „Oók één? Ik had ze glad vergeten... Maar doe dat truitje er maar bij...”

HOOFDSTUK 14

WAAR WOONT DE FAMILIE?

De dokters schudden hun hoofd over Kees van Dijk, en de zusters kijken zo nu en dan even achter het witte scherm, dat om zijn bed staat. Dan voelen ze zijn pols, en als ze de wacht overnemen, of 's morgens het werk op de zaal beginnen, kijken ze altijd even op het koortsstaatje boven zijn bed.

„Leeft die man nog?”

„Ja, hij leeft nog. . . . tenminste een kwartier geleden. . . . Ik zal even gaan kijken.”

En dan zien ze Kees van Dijk liggen, onherkenbaar door de zwachtels, nog maar steeds buiten bewustzijn.

„Hoe is de pols, zuster?”

„Zwak, dokter, maar niet minder dan gisteren.”

„Verhoging?”

„Geen verhoging.”

Maar de dokters schudden er hun hoofd over. Dit zal een langzaam wegglijden worden, de eeuwigheid in. De hersens zijn zwaar beschadigd. Je weet soms niet wat je voor die man wensen moet, want heeft hij nog familie, of is hij de enige overlevende van zijn gezin? En als hij er dóór komt, houdt hij er op z'n best iets van over, een verlamming, een spraak- of geheugenstoornis.

„Maakt u 't verband maar even los, zuster.”

Zodoende kan hij ook nog even zijn hoofd schudden over de wond, die het olievat in Van Dijks harde hoofd gebeukt heeft. Nee. . . . néé!

Het enige waar ze over verwonderd zijn, is, dat ze iedere keer opnieuw ontdekken dat hij nõg leeft. Ongelofelijk taai moet die man zijn. Dit is leven, waarbij de hoop je ontbreekt.

Toch beginnen ze hem de derde dag kunstmatig te voeden. Je kan ten-

slotte een mens, waarin het verstand gedooft is, maar waarin toch de ziel nog woont, niet dood laten hongeren.

En het wonder wordt waar dat een zuster om het hoekje van het scherm kijkt en dan merkt dat een paar ogen naar het plafond staren. Dit zal een laatste opleving zijn, stel je er verder niets van voor, maar ze roept de dokter. Hij buigt zich over die ogen, om te zien of ze herkennen. Hij gaat iets op zij, en de ogen volgen hem, laten hem daarna vermoeid weer los en staren in de ruimte.

„Kunt u zeggen wie u bent?” fluistert hij dringend.

Van Dijk ligt roerloos, maar je zou zeggen dat hij spreken wil.

„Maakt u de lippen van de patiënt even vochtig, zuster. . . .”

Dan herhaalt hij zijn vraag, en de lippen prevelen iets. De dokter moet er zijn oor vlak bij houden, en nog eens vragen. „Hoe zei u?”

„. . . .Dijk. . . .” prevelt de patiënt.

„Ja-ja,” knikt de dokter, want die dijken zijn voor deze mensen een obsessie geworden. „Ja-ja, maar de náám?”

„. . . .Riek. . . .” fluistert Van Dijk bijna geluidloos.

Ja, zie je, dit is hopeloos. Het zou zo mooi geweest zijn, als ze de naam van de man nog vernomen hadden, vóórdát hij sterft, maar het is precies wat hij al dacht: de stumperd kan alleen maar aan een dijk denken, en misschien aan de naam van zijn vrouw, die hij heeft zien omkomen. . . . Hij staat begrijpend te knikken, en dan vallen de ogen van zijn patiënt weer voor een heel lange tijd dicht.

Pas 's middags komt hij weer bij bewustzijn, maar ze roepen er geen dokter meer bij. Dit geval is opgegeven, wacht maar af.

Maar hij prevelt iets. De zuster wil dat afluisteren, en ze hoort zijn belofte aan iemand, die hier niet is. „Vader komt, kindje. . . . vader laat je niet in de steek. . . .”

„Niemand weet wie hij is,” vertelt ze haar vriendin. „En zoek de familie maar eens op, als je niet eens weet of die nog leeft. . . .”

„Erg. . . .” vindt ook de vriendin, „. . . .om zo te moeten sterven. . . .”

„Ja. . . . Heb je de Koningin nog gehoord gisteren?”

„Mooi, hè!”

„Mmm. Je kan merken dat ze er zelf geweest is. En om dáár dan uit te leren dat de zegen nabij is, als het leed er is. . . .”

„Wij kijken maar tegen de buitenkant van de mensen aan, maar ieder mens heeft heus z'n eigen pakje te dragen. Er zal wel niemand zijn, aan wie het leed voorbij gaat, als hij ouder wordt, en misschien ervaar je dan de zegen, die daar in zit. . . .”

Ze weten de tekst niet woordelijk meer, maar het is of de geest uit het

woord van de Koningin hun bijgebleven is, alsof hun hele leven lang in hun hart zal naklinken:

„LANDGENOTEN, die door de ramp getroffen zijt en gij redders en helpers in de ruimste zin, wij staan allen vol ontzag tegenover het grote leed, dat ons gehele volk trof toen een deel daarvan een week geleden werd overvallen door storm en vloed; tegenover de moed, door zovelen betoond in de nood, en tegenover de verschrikkingen doorstaan door hen, die van ons heengingen, en door hen, die bij ons bleven met het zware lot, dat zij thans dragen.

Nederland is niet alleen het kind van de rekening geworden op het punt van de doorbraak van zijn dijken, maar het heeft ook als een kind het hoogste gebod gevolgd van de naastenliefde — ons door Christus gegeven, die alle leed doorleden heeft en kent. Zelfs onze superieur ontwikkelde techniek was machteloos de ramp op het kritieke moment af te wenden. Zij moest het opgeven tegenover wat ons lot moest zijn, en dus toch nooit met mensenmacht te keren is.

Maar, op het kritieke moment, waar materiële hulp niet kon worden aangewend, werd de geestkracht van de mens opgeroepen. De doorbraak van de dijken riep, daartegen in, een springvloed op van medeleven met elkander. De eendracht uit de oorlogstijd was plotseling weer paraat. Dit hief ons volk in eens op boven alle afscheidingen en ieder compromis der samenleving uit. Wij voelen er allen de weldadigheid van, weer samen te werken in het streven voor één grote zaak, en in ons enthousiasme werken we door, zonder er op te letten of wij moe worden of schenken weg zonder te letten op wat wij ons ontzeggen. Als straks de zwaarste stoot is opgevangen, en ook het normale leven weer een groot deel van onze aandacht zal vergen, dan wens ik ons allen toe, dat we met taaie volharding toch het herstel en de wederopbouw in dezelfde geest mogen volbrengen, met onze saamhorigheid in het oog en voor ieder zichtbaar. Hoe dieper de nood, die zijn offers nam, des te dieper is tevens in de harten het beginpunt gelegd voor een verbroedering der mensheid, wat tot ver over de grenzen van het vaderland zijn weerklank vond.

Dit was zo bij hen, die zelf getroffen en zelfs zeer zwaar getroffen werden door deze zelfde ramp, dit was zo, nabij en ver. Uit de gehele wereld ondervonden wij dit, in grote dankbaarheid. Zo kort na de ergste aller oorlogen treft ons deze ramp, die ons echter niet door menselijke verdorvenheid werd aangedaan. Het raadsel van het waarom is alleen bekend aan Hem, die weet wanneer Hij elk van Zijn kinderen

tot Zich roept, en die weet welke beproeving, welke krachtmeting wij kunnen verdragen, elk afzonderlijk en allen te zamen.

God doet thans een beroep op onze geestelijke veerkracht, en op ons vertrouwen in Hem.

Dit lijden voert maar naar één uitkomst, zowel voor de doden als voor de levenden, en dat is: naar de barmhartigheid van God en waar deze werkt in de mens.

Overal waar leed is, is zegen nabij."

Er gonzen stemmen door de gang. Het bezoek begint te lopen. De vriendin verdwijnt vlug naar haar eigen zaal, wijst daar de bedden. . . .

„Laagland. . . .” fluistert opa Van Dijk, en hij kijkt al naar de hoek waar Bep ligt. Z'n vrouw dribbelt achter hem aan, met korte, zekere pasjes.

„Zo, kind. . . .” groet ze.

„Dag. . . .” glimlacht ze verdrietig terug.

„Hoe gaat het vandaag?”

Ze kijkt op naar die oude gezichten, die aan zichzelf gelijk gebleven zijn, die ook niet anders willen, om het haar niet nõg moeilijker te maken.

„Zeker nog niets gehoord?”

Zij kijken elkaar aan, de oude mensen, en dan begint toch de mond van opoe te beven, en ze pakt de hand van haar dochter. „Kindje. . . .” troost ze.

„Hebben ze. . . .?”

„Ja,” knikt opa stom.

Haar hand kramp om de hand van haar moeder.

Had ze dan anders verwacht? Tõch nog gehoopt?

„Alle. . . . drie?” kermt ze.

„Ja,” knikt opa, en hij zoekt het dodenlijstje uit zijn zak, zoals hij het voor haar uit de krant knipte.

Ze strekt er verlangend haar hand naar uit, en zijn beverige vinger wijst de namen, háár namen, namen, die stuk voor stuk uit haar hart gerukt moeten worden.

„. . . . En Riek van Kees,” wijst hij.

Ook die naam leest ze, en haar geheugen geeft de foto terug, die ze er Zaterdagavond voor een week in opborg. Nooit, nooit zal je die dingen kunnen vergeten. . . . Bertie, met z'n armpje over z'n ogen. . . . Riek, die zegt dat Bertie met haar trouwen wil. . . . Riekie, die kleine woelwater, en het beeld daaraan gekoppeld van Hector, die haar aan zijn staart over het vloerzeil trekt. . . . Barteltje. . . . pluisje, duimpje. . . . Barteltje. . . . altijd pap, want brood eet-ie zo moeilijk. . . . Barteltje. . . .

Ze wil zich groot houden. Ze heeft ook geen tranen meer, want leed stompt óók af, het versuft óók, totdat je 't beter verwerken kunt.

„Piet?” vraagt ze smekend.

Het trillen van opoe's mond houdt op, en er komt dat oude, bittere om, van een vrouw, die teleurstellingen gehad heeft, véél... Ook deze, dat haar dochter een keus maakte, die de hare niet was, en daar nu bovenop de gevolgen van die keus: de kinderen dood, haar geluk voor altijd kapot, Riek van Kees ook omgekomen... Kees zelf vermist... O, gruwel! Waarom luisterde Bep niet, toen ik haar waarschuwde? En waarom — toen ze niet geluisterd had— waarom was die man van d'r zo eigenwijs, om nòg niet te emigreren, toen onze Giel hem zo'n mooi aanbod deed?

„Nog niks van gehoord,” zegt ze, en ze zegt het zachtjes, niet snauwerig, om Bep... Het kind heeft het toch al hard genoeg te verduren, nu ze ineens de hele rekening van haar koppigheid krijgt aangeboden...

„Een mens staat daar buiten,” troost opa onhandig.

„Ja, kind, je moet maar denken: de Here bezoekt je...”

Ze knikt. Zeg het maar, moe, zeg het maar, dan heb ik zelf ook een antwoord op die vraag. Want waaròm? Dáárom, omdat je ongehoorzaam was, en tegen de zin van je ouders met een boer trouwde, die van zo'n heel ander slag is dan wij.

Ze grijpt zich opnieuw vast aan die gerimpelde hand, en ze smeekt met haar ogen om een antwoord uit die levenswijze mond. Moeder zegt het altijd scherp, maar vandaag kan het niet tè scherp zijn. Is het om mij, moeder, dat Bertie sterven moest? Is het mijn schuld, dat Riekie er niet meer is? Mijn schuld, dat Barteltje... Bårteltje...?

„Waaròm?” smeekt ze, en de ouders zijn bang voor de starheid van die blik.

Ze durven niet met hun eigen woorden te wonden, ze verschuilen zich achter de boetepreek van gisteren. Hij: „De dominee is het gisteren zo mooi komen te zeggen,” vertelt hij. „De Here bezoekt de zonden der vaders aan de kinderen, opdat we op Zijn wegen zouden gaan...”

Zijn stem stokt, want dit woord is hard op deze plaats, maar hoe zal een mens genezen worden van zijn zonde, wanneer daar geen oog is voor de stok, die hem slaat? En geen herkenning van de hand, die de stok vasthoudt?...

„Ja-ja,” knikt opoe. „Onze dominee was goed gisteren, een heel mooie preek, regelrecht uit het hart... Ik zeg nog tegen je vader, ik zeg: Dit had onze Bep moeten horen...”

Het geeft niet, ze heeft het nu ook gehoord, en ze ligt dit te ver-

knoersen, af te wegen tegen Gods liefde, en ze komt daar niet mee klaar. Liever maakt ze haar gedachten los van God, en dan met dat laatste beeld van de kinderen de dood in. . . .

Heb je dan geen schuld? Ja-ja-ja, ik wel, ik wel, maar Bertie. . . en Riekie. . . en Barteltje. . .

„Je moet maar veel bidden,” troost haar moeder, en ze knikt, Bep Laagland.

Ze zegt: „Ja, moe, ik zal het doen. . . .” omdat ze wel erkennen moet dat je alleen in die richting een antwoord vinden kan.

Nòg geen antwoord dus? Heeft dominee het niet mooi genoeg gezegd? Is het de schuld van de ouders niet, dat de kinderen zo jong moesten sterven, toen de dijk brak?

Ja-ja-ja, het is mijn schuld, maar daarin is het antwoord niet.

En ik wil wel bidden, maar tot wie? Moet ik dan toegeven dat God een Vader is, als hij Bertie. . . en Riekie. . . en Barteltje. . . om mijn schuld? Moet ik zeggen: „Vader, ik dank U dat U de kinderen hebt laten verdrinken, omdat ik tòch met Piet Laagland getrouwd ben, en in de polder ben gaan wonen. . . . Wees mij nu ook verder nabij, en bewaar er mij voor, dat ik niet wéér zo zondig?”

„We moeten nu gaan, kind,” fluistert haar moeder, en ze buigt zich over haar dochter heen, om haar een kus te geven, en opa schudt haar hand.

„’t Is hard, kind. . . .” troost hij. „Je moet maar leren berusten. . . . Dat moeten we allemaal. . . .”

Ze glimlacht dapper, maar ze hoopt dat dit het laatste bezoek is, en dat ze nu mag sterven. Er is geen reden meer om verder te leven. Haar taak is volbracht: ongehoorzaam zijn en sterven, maar eerst goed voelen dat ze ongehoorzaam was.

Maar zo gemakkelijk laten de mensen je niet los. Haar moeder keert nog even terug van het einde van de zaal, en ze fluistert: „Miep en Rie zijn er ook. Ik heb ze meegebracht, dat geeft je wat afleiding. . . .”

Daar moet ze dankbaar voor zijn, en och, het is goed om met een dankbare herinnering van je moeder te scheiden. . . .

„Als u maar rustig bent. . . .” zegt de zuster, en dan staan Miep en Rie voor haar bed, of eigenlijk alleen Miep, want Rie houdt zich wat achteraf. Die schaamt zich, omdat ze een half uur geleden Dickie nog knuffelde. . . . Maar Miep houdt de hand van haar schoonzuster lang in de hare, en het is niet nodig dat ze iets tegen elkaar zeggen. Ze kijken elkaar aan, en ze herkennen elkaar: wij zijn allebei het geluk kwijt geraakt aan het water.

„Ze was zo lief, Miep. . . .” troost ze, want dit komt nog haar schuld verzwaren, dat door haar koppigheid ook Miep getroffen werd.

„Ja. . . .” fluistert Miep. „Ze waren zo lief allemaal. . . .”

Met hun wangen tegen elkaar snikken ze daarom. Ze waren zo lief, zó lief. . . .

„’t Was mijn schuld, Miep. . . .” bekennt Bep in haar oor.

Nee-nee, schudt dat hoofd.

„Ja,” houdt ze vol. „Ik had het nooit moeten doen. . . . Moeder heeft me zó gewaarschuwd. . . .”

Miep houdt zich stil, alleen de snikken schokken door haar heen.

„. . . .maar ik hield zoveel van Piet. . . .” gaat de boerin verder.

„Niet doen,” smeekt Miep. „Zeg dat niet meer, Bep. . . . toe. . . .”

Maar het is goed, om het leed tot op de bodem te proeven, en de schuld te dragen tot in de diepste hel. Misschien zal God er haar daar van verlossen. En uit die diepte kijkt ze op naar haar zuster, die alles nog heeft.

„Hoe maakt je schoonmoeder het?”

„Goed,” antwoordt Rie. „Ze heeft een penicilline-kuur gehad, en nu knapt ze op.”

„Gelukkig!” zucht haar zuster. „Het zou zo erg zijn, als ze nu. . . . na alles. . . .”

„Ja,” bevestigt Rie. „Ze heeft acht uur in ’t water gèstaan, moet je weten, en dan met een kind in je armen. . . .”

Een kind in je armen. . . . een kind. . . .

„Maak jij het nu ook wat beter. . . .?” vraagt Rie.

„Och. . . .” glimlacht ze.

„Piet kan toch nog wel terechtkomen. . . .” montert Rie haar op. „Dat zei ik net nog tegen Miep: het wil nog helemaal niet zeggen dat die mannen nu allebei. . . . dat ze allebei wèg zijn. . . .”

„Och. . . .”

Ze wil daar verder niet over spreken. Dit kan ze nog veel minder geloven, dan iets anders. Hoe had God haar kunnen straffen, omdat ze met Piet Laagland trouwde — haar ouders niet gehoorzaamde — terwijl hij juist de oorzaak van haar kwaad in leven liet? . . . De vraag naar het waaróm zou er alleen maar des te groter om worden.

De zuster komt even bij hen staan. „Mevrouw, hier is een verpleegster met haar verloofde. . . .”

„Verpleegster? Voor mij?”

„Ja, ze heeft u verpleegd, toen u met een schip hierheen vervoerd werd. Kan dat?”

Ze probeert zich dat te herinneren, en héél vaag komt er iets van een gewaarwording van een schip op zee in haar boven. En een paar meisjesgezichtjes, die over haar heen bogen en met haar praatten. Troostende beloften over het opzoeken van de kinderen, van de redders. . . .

En ondanks alles, ondanks de zekerheid dat Piet ook dood is, weg, voorgoed, tòch nog een vleugje hoop, dat deze meisjes hun belofte gehouden hebben, en haar nu nieuws brengen. Goed nieuws? Kwaad nieuws? . . . Nieuws! Het leven wil ook de draagkracht van de laatste strohalm beproeven, voordat het ondergaat.

„Zal ik haar maar binnenlaten?”

„Alstublieft, zuster.”

Miep droogt haar tranen, en ze gaat stijfjes op de stoel naast het bed zitten. Rie blijft aan het voeteneind staan, en ze is dankbaar voor de afleiding. Veel afleiding kan wat doen, zei de dokter, hoewel ze zich rustig moet houden, want dat vrouwtje is een zenuwinstorting nabij. . . . Mieke — in haar costuum, omdat het zoveel makkelijker zoekt in de ziekenhuizen. . . . — zweeft luchtig door de zaal. Ze is gewend het leed met een glimlach te groeten, omdat glimlachen een genade van het leven is, en beklagen een helper van de dood. . . .

„Hoe maakt u het?”

EGGE staat daar houterig bij. Hij weet geen raad met zijn bakbeesten van handen, en het valt ook tegen dat de boer er niet is om te herkennen en te groeten en te zeggen waarvoor ze komen. . . .

„Nu herken ik u weer. . . .” glimlacht Bep Laagland.

„O ja, ik u ook,” zegt Mieke blij. „En we zijn toch zo gelukkig dat u er goed uitziet. . . .”

„En verder kunnen we niet,” zegt Bert, maar dat is maar betrekkelijk natuurlijk, want ze zijn steeds verder gekomen, dan je menselijkerwijs kon. Het zal anders wel een heel gezocht wezen. Enfin, als we eerst maar in het dorp zijn, dan weten we al gauw meer.

Het is hier een komen en gaan van allerlei vaartuigen, afgeladen met cadavers uit de stallen en schuren, uit de boomgaarden en van het ondergelopen land.

Eén van die schuiten is net leeg. „Hé, wacht es even!”

Ze kunnen mee. Het kleine autootje van de krant, met het bordje „Pers” tegen de ruit, spreekt boekdelen.

„Komt u van de krant?”

„Ja, meneer.”

„Nou, kom dan maar mee, dan varen we dat eindje maar even om. . . .”
Je hebt hier niet eens je perskaart nodig, al let de politie in het lege dorp ook scherp op.

Ze hoeven zelfs geen uitleg te geven. Hun schipper schreeuwt naar de politie-rubberboot: „Van de krant!” en de politieman tikt aan z’n pet. Je moet de krant de eer geven die haar toekomt, en eerlijk gezegd komt de krant veel eer toe, want niet iedereen kan met z’n neus botbovenop het nieuws gaan staan. En je wilt toch weten hoe het met die andere Nederlander gaat, en met die andere mens op de wereld, nietwaar, want je hoort bij elkaar, dat heb je nou toch wel goed gezien. . . . Als ze eerst de naam van die boer maar hebben. . . .

Ze hebben dat goed uitgekend: op het gemeentehuis helpen ze hen een heel eind verder. „Laagland? O, die zal wel in de polder zitten. Die is alle dagen druk in de weer met het ruimen van dood vee.”

„Weet u ongeveer in welke hoek?”

„Nee, maar alle boten brengen hun vracht naar de weg. . . . U komt daar zeker ook vandaan?”

„Ja. Maar is het niet mogelijk dat hij naar z’n familie is of zo? . . .”

„Ja, hoort u eens: als de mensen ons dat niet komen zeggen, weten we dat niet. . . .”

„Natuurlijk niet. Maar voor het geval dat. . . . Kunt u mij het adres van de familie geven?”

„De boerin ligt in ’t ziekenhuis in Rotterdam. . . . Dáár zal hij dus niet. . . .”

„Hè?!” roept Bert van Dam. „Is de boerin terecht?”

„Was ze dan weg?”

„De boer dacht in ieder geval van wel.”

„O, nou ja. . . . Iedereen dacht dat iedereen weg was, want je was elkaar kwijt in ’t donker.”

Dat is natuurlijk maar een vleugellamme bewering, maar goed-goed, laat zitten, we moeten die boer hebben. Denk maar eens in hoe we hem vonden. . . .

„Maar dan zit de boer toch zeker ook in Rotterdam?” veronderstelt Bert. Een man, die zó in de war zat over z’n vrouw, zal toch zeker niet. . . . hij zal toch zeker wel. . . .

„Vanmorgen was hij nog in de school, want daar slapen ze, dus. . . .”

„Geeft u me toch voor alle zekerheid het adres van die familie dan maar,” zegt de journalist. „Het is een lekker eindje om over Den Bosch. . . .”

De ambtenaar zoekt de kaart uit het register van de burgerlijke stand,

en die houdt hij hun voor. „Hier, schrijft u maar over: dit is het adres, waar de boerin woonde toen ze trouwde. Ze kunnen intussen wel. . . .” „Hindert niet,” voorkomt Bert. „Dat horen we dan in Rotterdam wel weer. . . .”

Het kost nog geen cent leges ook, en bedankt, meneer!

Ze rennen terug naar hun schipper. „Kunnen we nog mee terug ook?” De kerel grinnikt. „Voor een sigaret doen we veel,” plaagt hij. „Niet, jongens?”

Z'n helpers lachen wat verlegen mee. Hé, die ene, da's er één van de krant. . . .

Ze offeren er graag een handvol sigaretten voor, maar weet u ook waar we boer Laagland kunnen vinden?

„O, die. . . . Nou, als u die zoekt, hadden we ons die rit naar het dorp wel kunnen sparen.”

„We weten z'n naam nog maar vijf minuten. We wisten alleen dat hij drie kinderen had, en een meisje van zeventien jaar in huis.”

„Ja-ja, dat nichtje van de boer. Nou, maar dan bent u goed terecht, want hij zal dalijk voor de wal zijn.”

En daar is-ie. Ze herkennen hem al van ver aan zijn verbeterde, zwijgende mond, z'n hoofd, dat nog precies op dezelfde wijze naar de grond kijkt, alsof hij aan iets loopt te denken, en steeds aan hetzelfde. . . .

Ze staan vlak voor hem, ze moeten zijn gedachten los roepen van de dood, want nog steeds is de dood zijn makker. Misschien koos hij daarom dit werk. . . .

En dan herkent hij ook één van zijn redders, maar hij glimlacht daar niet om. Liever had hij géén redder gezien. . . . De gedachte aan zijn paarden en aan de blaarkop is al lang weer overspoeld door de bittere gedachte, dat een dier tenslotte niets is, als er niemand over is om het geluk van dat bezit te delen.

„Ik kwam toch hier in de buurt. . . .” verontschuldigt Bert zich, en anders is hij toch heus niet zo verlegen.

Er komt geen antwoord. De stroeve ogen, vanonder zware wallen van wenkbrauwen, kijken de bezoeker aan. Er moet een heel belangrijke reden voor dit bezoek zijn, anders is het nutteloos om er ook maar één woord aan te besteden.

En dat smoesje over emigratie doet hier niks, voelt Bert. Daarom grijpt hij het onderwerp bij de kop, waar ze allebei dankbaar voor kunnen zijn.

„Ik hoop dat uw vrouw het goed maakt. . . .” zegt hij harkerig, en het klinkt als de aanhef van een ouderwetse brief.

De ogen van de boer boren diep door. Ze nemen hem weer in hun ban, net als toen.... Met geweld moet hij zich daaraan ontworstelen, en toonloos zegt hij:

„Ik hoorde het net op het gemeentehuis....”

Nòg geen antwoord, maar de voren om de mond worden dieper, alsof de boer zal gaan huilen. En Bert mòet doorpraten, om zelf niet te bezwijken. Zomaar onnozele vrouwenpraat, waar hij eigenlijk boven moest staan, vindt hij zelf, maar nuttig om de ontknoping uit te stellen.... uit te stellen.... Want dat hier een drama achter zit, zó groot, dat hij er bang voor wordt, dat staat met twee diepe lijnen gekerfd langs de mond van de boer.

„Bent u de laatste dagen nog naar het ziekenhuis geweest?” hoort hij zichzelf vragen, en het is niet meer dan een journalistiek routine-vraagje, dat je tijd geeft voor het bouwen van een meer steekhoudende vraag.

De boer lijkt naar hem toe te groeien. Zijn zwarte kop komt dichtër bij het gezicht van de journalist, en Bert van Dam kan de zijne niet terugtrekken.

„Ze licht toch in Rotterdam in 't ziekenhuis?” vecht hij wanhopig verder. En dan — eindelijk — barsten die lippen tegenover hem van elkaar, en de woorden zijn hun toon kwijt, omdat ze zo lang uitbleven.

„Wie zegt dat?” schreeuwt de boer. „Zeg op!”

„Die ambtenaar op 't gemeentehuis....”

De hand van de boer veegt langs zijn voorhoofd. Bert zou nog willen zeggen: „Pas op! U heeft net nog met die cadavers geholpen!...” Maar hij zwijgt.

„U zoekt zeker een ander....?” gaat schor de stem van de boer.

Bert wordt daar bleek van. Zóiets!....

„U bent toch boer Laagland?”

„Jawell” zegt de boer, alsof hij in de kerk antwoord gaf op de formulier-vraag, 't let niet welke. „Jawell” met een kathedraal-klank, en een ruimte erin van dijk tot dijk en van klei tot hemel.

Met z'n bevende vingers neemt de journalist zijn notitie-blok, en hij vraagt voor een nog grotere zekerheid: „Waar woont de familie?”

„M'n vrouws familie?”

„Ja, in Rotterdam....”

Hij moet daar over nadenken, want heel dat verleden was dood. Maar misschien begint ook in zijn hersens een vraag te woelen: „Hoe weet die man dat? Hoe weet-ie waar Bep vandaan komt, en hoe ik heet?” Dan noemt hij het adres, en Bert van Dam houdt hem triomfantelijk het papier voor de neus. „Hier, hetzelfde adres!”

Dan begint die strakke mond te beven om een naam, en hij zegt die naam, met een oneindig-erbiedige klank erin. „Bep . . . ,” want bij dat adres en bij deze naam is het grote geluk begonnen. Bij diezelfde naam en datzelfde adres begint het levensvonkje aarzelend te vlammen, en waar een levensvlammetje is, en brandstof, daar kan weer het geluk hoog-op laaien, ook op de as van wat geweest is.

Hij grijpt Bert bij z'n arm, en zelfs de gedachte aan: ho-ho, cadavers! is dan ver.

„U hebt een auto, meneer!” zegt hij, en in die woorden zitten vraag en antwoord tegelijk. Twee vragen, twee antwoorden.

„Heeft u een auto?”

„Ja.”

„Brengt u me direct naar Rotterdam?”

„Ja, graag!”

En die snelheid is eigenlijk te groot voor dat kleine wagentje. Soms moest de krant je zo'n grote Amerikaan geven waar je op je slofjes honderd-vijftig, honderd-zestig kilometer per uur uit haalt. Maar het gekke is, dat je die snelheid dan niet nodig hebt voor je werk, maar voor je privé . . . Privé? Ja ook, want Bert van Dam barst van blijdschap, omdat die boer niet langer alles kwijt is. Ook hem lijken die paarden en koeien waardeloos bij de gedachte aan de vrouw, die tóch nog leeft. En hij weet dat de boer er precies zo over denkt, want zag je hoe hij die naam zei? Dat is toch nog heel wat anders dan de opleving, toen de paarden hinnikten . . .

„Nu herken ik u weer . . . ” glimlacht Bep Laagland.

„O ja, ik u ook,” zegt Mieke blij. „En we zijn toch zo gelukkig dat u er goed uitziet . . . ”

O, de mensen zijn hartelijk, dat wel. En hoe zal zo'n jong meisje, dat met haar verloofde een dagje uit is, anders kunnen, dan een ander gezondheid en óók een beetje nieuwe vreugde toewensen? . . .

„We hebben een hele koffer met kleren voor u meegebracht,” vertelt Mieke, want dit is de enig-juiste therapie, de enig-mogelijke geneeswijze voor een zó zwaar gewonde ziel.

Er komt dan zelfs iets van een blijde lach over het gezicht van de boerin, maar ach . . .

„Mag ik u eens laten zien?” bedelt Mieke. „Ik heb er zelf nog een schat van een japonnetje bij gekocht! Geef de koffer eens, Egge.”

Egge beurt de grote koffer over het bed heen.

„We hadden gehoopt dat uw man . . .” verontschuldigt hij. „Uw man heeft precies mijn maat, en daarom heb ik er wat kleren van mij . . .” Is er gevloekt? Is er hard en oneerbiedig gevloekt in deze ziekenzaal? Het is ineens stil, na die verlegen woorden van Egge, en ook de boerin is plotseling teruggekeerd naar het land, vanwaar ze kwam: de aanlegsteiger van de dood.

En haar geschrokken ogen dwalen langs de gestalte van die jonge man, en langzaam, langzaam . . . komt er een vraag in haar op. Hoe weet hij? Hoe is het mogelijk, dat hij zo precies Piet z'n maat weet?

„Hoe weet u . . . zo precies . . .?” lispelt ze.

Mieke neemt gauw haar pols, maar die begint eer sneller dan langzamer te worden.

„Voelt u zich beter?” vraagt ze.

Dan kijkt de boerin naar haar, en ze herhaalt haar vraag: „Hoe weet uw verloofde dat mijn man . . .”

„U . . . u wéét het niet?”

„Heeft hij mijn man gekend?” raadt ze verslagen. „Meneer komt zeker ook van het dorp? . . .”

„De man van mijn zuster is vermist,” legt Rie tactisch uit.

„Uw man?” barst Egge's zware stem, en hij vreest een vergissing.

„Uw man?” schrikt Mieke hulpeloos, en ze kijkt om naar haar collega, of die hier uitkomst kan geven, want wat ze met een koffer dameskleren dacht te winnen, zullen ze voorgoed en radicaal verliezen, wanneer dit inderdaad een vergissing is.

„Maar . . .” verdedigt Egge zich koppig tegen die mogelijkheid, „u had toch een jongetje, dat Barteltje heette? . . .”

Hij ziet dat het zo is, maar zei iemand niet dat die naam daar meer voorkwam? En dat er drie kinderen waren dan? . . .

„Mijn verloofde heeft ook meegeholpen bij het reddingswerk,” legt Mieke uit, en alle zenuwen in haar zijn gespannen, om toch vooral voorzichtig . . . voorzichtig . . .

„. . . En we wisten van u, dat één van uw kinderen Barteltje heette.” De zaalzuster is bij hen komen staan. Ze ziet de intense spanning, waarin de patiënt leeft, en ze waarschuwt zakelijk: „Het bezoek windt mevrouw te veel op, u moet nu gaan . . .”

Maar de boerin heft haar hand op, en ze smeekt: „Nog éven, zuster, ik zal me kalm houden, heus . . .”

Mieke kijkt vragend om. „Het kàn niet anders,” fluistert ze, en dan weer tegen de boerin: „En mijn verloofde heeft een boer gered, die ook steeds de naam Barteltje noemde, niet Egge?”

„Ja,” antwoordt hij schor. „We troffen hem op de zolder van een boerderij, en er lag een soort vierkante kist, ik geloof een gierbak, waarin hij gevangen had. . . .”

„Miepl” kermt de boerin. „Het kàn niet! . . .”

De zuster schiet toe. „Heus, het moet nu afgelopen zijn,” waarschuwt ze. „Anders moet ik de dokter roepen!”

„Neel” roept Bep Laagland. „Die meneer moet vertellen, want hij heeft misschien mijn man gered!”

De zuster geeft het verzet op. Ze wenkt een andere zuster, en fluistert die in dat de dokter. . . . vlùg!

Maar de dokter wandelt de zaal al in. Gelukkig. Dokter, hier. . . .

„Complicaties?” fluistert hij.

„Nee, maar haar man. . . .”

„Hoe weet ze dat ineens? Ik kom het juist zeggen. . . . Hij is hier.”

Hij neemt de pols. . . . hmm. . . . nee, niet acuut. . . . blijdschap zal in dit geval geen kwaad doen.

„Wat is het, mevrouw?” vraagt hij.

Maar ze ligt rillend te snikken, en de anderen staan er schuld bewust omheen, Miep van Dijk ook zenuwachtig huilend.

„Deze zuster vertelde dat m’n zwager. . . .” zegt Rie.

„Dat haar man terecht is?” lacht hij, en hij maakt een blijspel van wat een drama was. „En is dat niet goed dan?”

Er is zo weinig vrolijkheid geweest de laatste tijd. Een echte lach is een vreemd geluid geworden, maar deze dokter lacht, hij is vrolijk. Daar kijkt de boerin van op. Er is in die lach iets anders, dan de aarzeling van Mieke, iets sterks, iets zekers. Het is een geluk, dat naar haar overwaait, zodat ze in iets anders geloven kan, dan in een vergissing; in iets anders, dan in een volgend ongeluk.

„Ik kwam u juist zeggen, dat uw man zojuist gearriveerd is,” lacht hij.

„Dat treft dan wel heel bijzonder!”

Hij let scherp op, maar dan is ook die zorg van hem af, want deze vrouw is overmorgen weer op de been. De komst van haar man is nu letterlijk de enig juiste medicijn.

Met z’n hoofd wenkt hij naar het bezoek, en ze begrijpen dat. Hier is één te weinig, maar nu er twee zijn, is drie te veel. Ze moeten vluchten voor het begin van een nieuw geluk voor twee mensen alleen.

In de gang ontmoeten ze hem, maar hij ziet hen niet: z’n zuster niet, z’n schoonzuster niet, z’n redder niet. . . . En in de zaal de andere bedden niet, die hem misschien verlegen gemaakt zouden hebben. Alleen één bed, en daarin één vrouw, zij. En als dit zo is, dan is er ook liefde, en als

er liefde is, dan is er ook een God, want de liefde is van God. Maar het moet dan een God zijn, die er nog Zijn onbegrijpelijk genoegen in heeft, dat die twee kapot-geslagen mensen alleen maar kunnen schreien. Mieke kijkt nog om, maar de boer is al in de zaal verdwenen.

„Wat vreemd, hè?” zegt ze. „Nu hebben ze elkaar weer, en ze wisten geen van beiden dat de ander er nog was. . . . Zo hebben ze nog meer geleden dan nodig was. . . .”

„De onzekerheid is juist het ergste,” zegt Miep van Dijk.

„Ja, juist de onzekerheid!” vult Rie aan.

„Ik moet ineens aan die man denken,” denkt Mieke hardop. „Die moet hier ook heengebracht zijn, en niemand wist z'n naam. . . .”

„Ook daarvandaan?” vraagt Miep van Dijk begerig, want als het wonder van Piet en Bep mogelijk was, waarom dat van haar en Kees dan niet? „Dat weet ik niet,” erkent Mieke argeloos, want wat weet zij van deze vrouw. „Hij zal in het dorp wel een vreemde geweest zijn, want op zo'n klein plaatsje kent iedereen elkaar. . . .”

Ze schrikt, omdat die vrouw haar bij de arm pakt, en verlangend vraagt:

„Is hij hier?”

„Ik weet het niet, echt niet,” ontwijkt Mieke. „Waarom?”

„Mijn man was daar, en hij is nog steeds niet terug. . . .”

„Ik kan naar die man informeren,” belooft ze. „Maar belooft u mij dan, dat u zich hier niets van voorstelt.”

„Ik belooft het,” zegt Miep. „Niets is erger dan de onzekerheid.”

Ze zoekt de hoofdverpleegster op. „Een onbekende patiënt? Ja, er ligt hier wel een man uit het noodgebied, . . . als hij nog leeft. . . .”

Hij leeft. Hij ligt zelfs bij bewustzijn naar het plafond te staren, en zijn lippen prevelen iets.

„Zegt hij nooit iets?” vraagt Mieke.

„Nooit. . . . Ja, een paar woorden over de ramp, geloof ik, en over iemand die hij kwijt is. . . . 't Ja. . . . één van de velen. . . . We moeten daar maar een beetje overheen proberen te komen, anders is ons werk niet vol te houden, vindt u wel?”

„Ik heb hier een dame bij me. . . . nou ja, die is haar man kwijt geraakt. . . . Zou ze mogen kijken?”

„Wat mij betreft. . . . Het zou wel heel toevallig zijn.”

„Dat wel. Ik heb haar gewaarschuwd. . . . Maar het kan daarom best, want die man is in diezelfde polder zoekgeraakt. Hij moet toch bij iemand horen. . . .”

Zelf brengt ze de vrouw achter het scherm. Ze geeft haar een arm, want hierin zijn ze vriendinnen, dat ze weten wat liefde is.

Stil is het dan. Miep van Dijk rekt zich, alsof ze in de wieg van een pasgeboren kindje kijkt.... sst....

„Kees....” fluistert ze, en ze laat de arm van dat verpleegstertje los. Hij prevelt steeds datzelfde: „Vader komt, kindje.... vader laat je niet in de steek....”

Ze luistert de woorden af, met haar oor vlak bij zijn mond.

„Kees, ik ben het, Miep!”

Hoort hij? Kan zijn geest nog terugdwalen uit het niemandsland tussen leven en dood?

Het kàn! In plaats van de steeds herhaalde naam van zijn dochter noemt hij de naam van z'n vrouw, en het is zelfs goed om je naam zó te horen.

Ze mag een poosje blijven, maar.... sst....

Ja, sst....

„Hoe is 't mogelijk!” verwondert Mieke zich.

„We zijn allemaal steeds met deze mensen bezig, dan ontmoet je elkaar ook bij diezelfde mensen,” orakelt Bert wijsgerig....

En dat is nog veel meer waar, dan hij zelf wel vermoedt. Het geval, waar je zelf mee te maken hebt, grijpt het meest aan, maar iedereen is met al die mensen bezig.... Om het leed ontmoet een volk zichzelf en de wereld....

HOOFDSTUK 15

PROBEER TE VERGETEN!

Het is beter zo. Je moet de dingen niet forceren, want het draadje, dat zulke mensen weer aan het leven bindt, is maar dunnetjes, het vlammetje flikkert nog maar, en als daar de tocht van de herinnering over rinzelt, is het soms niet eens een vlammetje meer. . . . Een vlammetje. . . . We hebben elkaar weer. . . .

De tocht. . . . Bertie. . . . Alleen het vonkje smeult nog. . . .

En wéér het vlammetje: opoe's stem: „Ik ben toch zo blij voor dat kind. . . . Zó blij,” als ze zijn kopje thee voor hem neerzet. Ze heeft zo, sinds hij terugkwam. Ze is zo ontroerd, omdat de Here genadiger is dan de mensen. . . . Nu hebben ze tenminste elkaar nog. „Als je elkaar nog maar hebt. . . .”

Ja-ja, knikt hij stom naar het kopje thee, en het vlammetje lekt weer met een moedig tongetje uit het hoopje smeulende as van zijn geluk. De tocht. . . . „Als ik toch aan Riekie denk. . . .” hokt opoe's stem.

Zijn aarzelende hand, die net het kopje van de tafel wilde pakken, blijft plotseling staan, zwevend in de lucht, op en neer deinend met zijn gedachten, en valt dan slap op zijn knie. „Als ik aan Riekie denk. . . .” Zijn kop knikt voorover, en hij probeert de snik terug te dringen in zijn keel. Juist daardoor wordt het een smartelijk-wurgend geluid. Van het vlammetje niets meer. . . .

Gert van der Sluis roert met z'n lepeltje in de thee. Hij heeft zo het één en ander gezien, hij kan meevoelen met z'n zwager.

„Ze hebben elkaar nog, moeder,” praat hij. „Bep zal gauw genoeg weer op de been zijn. . . .”

Het hoofd van Piet Laagland richt zich langzaam op. Hij steekt opnieuw z'n hand uit naar het kopje, en hij neemt dat van de tafel. Er is voor de derde maal. . . . Derde maal? . . . Voor de zoveelste maal, voor de ontelbaar-zoveelste maal een vlammetje uit het ashoopje geboren, en dat

spartelt om de belofte van zwager Gert: „Bep zal gauw genoeg op de been zijn....”

„Ach ja....” zucht opoe. „En dan te denken dat zo'n kind niemand meer heeft om voor te zorgen.... Al was alleen Barteltje maar gespaard.... Een baby geeft zoveel zorg, een vrouw vergeet daardoor veel....”

Misschien is de thee te heet. Hij zet het kopje terug op tafel, en er morst wat thee over de rand, zó onhandig is hij daarmee.

Met beide handen op z'n knieën zit hij naar de vloermat te staren, en het blok-patroon wordt een regel letters. Hier, een B.... en als je die lijn doortrekt, kon dat een A zijn.... een R.... Heel die naam in vierkante letters op de vloer: Barteltje.... Bãrteltje....

Hij is nu zover gekomen, dat hij niet meer aan zichzelf denkt als aan een mens met kansen in het leven. Hij zit maar op de ashoop van z'n geluk, en hij luistert naar wat de mensen van z'n leven zeggen. Geven ze hoop, dan flakkert het vlammetje; halen ze een herinnering op, dan dooft het, en dan is hij graag, gráág bereid om de strijd op te geven.

„Mens, zit dat toch niet telkens weer op te halen,” bemoeit opa zich daar eindelijk mee.

„Nee, 't is een keer zo....” vindt Gert ook.

„Ik ben daar zo gauw niet overheen....” snikt ze miskend. „'t Is toch ook mijn dochter....”

Piet Laagland voelt het verwijt wel, maar nu knippert hij niet met z'n ogen. Dit verwijt is een oude bekende. Hij heeft Bep niet voor niks gekregen, niet zonder verzet van de ouders, en ze was hem er des te liever om.

„Ze moeten daar overheen,” zegt opa. „Hoe eerder hoe beter.”

„Als ik maar niet zo bang was dat Piet wéér niet uit de polder wil....” gaat ze daar listig op in, en ook dát is een bekend geluid. Ze begint tegen hem te vechten met haar oude wapens: ik gun je mijn dochter niet, en nu je haar hebt, wil ik haar uit die polder sleuren, en haar in dat rijke land aan de overkant van de oceaan hebben, waar ik dan zelf op m'n ouwe dag ook nog wel heen wil.

Maar hij geeft geen antwoord. Het is hem goed, wat de mensen met hem doen, en zelf verlangt hij ook niet naar de polder terug. Als hij eraan denkt alleen al, scheurt hij zichzelf opnieuw kapot, en hij blaast iedere keer het aarzelende vlammetje uit. De strijd van opoe zet hem terug in de wereld, waarin hij nog iemand was, en hij zit met nietsziende ogen te staren naar het beeld van een dwarse, koppige boer, die ze uit zijn bedrijf wilde sleuren, zij, samen met de hele familie, om hem over te

poten op een land, dat het zijne niet was, in een grond, die niet uit zware zeeklei bestond.

„Piet is immers al uit de polder. . . .” sust opa, en dan ziet de boer zichzelf als een vreemde zitten op deze stoel, in deze kamer, en hij leest de naam van zijn kind in de figuren van het vloerkleed. Ja, Piet is uit de polder, maar de mensen hebben dat niet voor elkaar gekregen. Hij heeft daar ineens een duivels genoeg in: dat ouwe mens heeft me er niet uitgekregen. Maar hij blijft de naam van zijn kind lezen, en die eerste gedachte maakt hem schuldig tegenover de tweede: „God heeft me zelf eruit gezet, en wat ik in de polder gewonnen heb, is in de polder achtergebleven. . . . Ik, schuldig ben ik. . . . schuldig aan al het leed, dat over deze oude mensen. . . . over mijn vrouw. . . . over mijzelf gekomen is. Ik, met mijn harde kop, ik wilde de polder niet uit, ik wilde deze mensen en mijn vrouw die overwinning niet gunnen, en nu heeft God me eruit gezet. . . .”

„Ja, jongen. . . .” zegt opa schor, als Piet met zijn hoofd in zijn verveelde handen steunt, „ja, jongen, de Here komt ons hard te verstaan te geven, wat Zijn wil is. . . .”

„’t Had zo anders gekund. . . .” snikt opoe.

„’t Is mooi, dat de regering voorrang geeft aan emigranten uit de noodgebieden,” praat Gert van der Sluis daar overheen. „Bep en Piet zouden mooi mee kunnen met ons, en dan komen Kees en Miep met de kinderen maar wat later, want Kees zal nog wel een paar maanden nodig hebben om op verhaal te komen. . . .”

De stem van Gert is sympathiek, hij probeert me er uit te halen, erkent de boer. Het is ook een troost, dat je zelf nergens voor hebt te zorgen, maar dat een kerel als Gert boven zichzelf uitgroeit, en de zorg voor hem en Bep ook op zich nemen wil.

Het is beter zo. Je moet de dingen niet forceren, want het verbindingsdraadje aan het leven van deze mensen is nog maar zwak. Dat heeft Bert van Dam dan toch wel goed gezien, en hij heeft opa gewaarschuwd: „Ik kan vermoedelijk wel helpen, om de emigratie te bespoedigen. Uw schoonzoon blijft zeker hier, tot uw dochter beter is?”

„Ja-ja,” besliste opa voor Piet, en dat kan nu, want Piet is een murwgebeukt mens, die zelf niet meer beslist.

„Maar het zal beter zijn, om hem eerst even met rust te laten,” veronderstelde Bert. „Mocht hij ertoe willen besluiten, dan hoor ik dat wel, als ik – laten we zeggen Vrijdag – even aanzwaai. Ik neem hem dan tegelijk mee naar Den Haag, om z’n papieren in orde te maken.”

Piet Laagland beurt zijn zware hoofd uit z’n handen, en hij kijkt met iets

van belangstelling naar z'n zwager. Daarna neemt hij toch zijn kopje weer op, en hij drinkt de koud geworden thee, met kleine, aarzelende slokjes.

„Vind je niet?” waagt Gert.

De oude mensen zitten in spanning. O, als die stijfkop nou maar ja zegt; als hij onze dochter nou maar niet wéér die polder instuurt, zodat ze nooit, nóóit zal kunnen vergeten wat geweest is. . . .

Maar in Piet Laagland is geen spanning, want waar spanning is, is kracht, veerkracht om het leven aan te durven, en om néé te zeggen tegen de vlucht.

„Ja. . . .” knikt hij gewillig, en dan snikt opoe opgelucht, en opa staat op, en hij legt zijn oude-mannenhand op de brede schouder van de boer. „Je moet leren vergeten wat geweest is, jongen,” hort zijn stem. „De Here heeft geen begeerte in de dood van een zondaar, maar daarin, dat hij zich bekere en leve. En hij geeft de mensen de liefde, om met open armen klaar te staan om de boeteling te ontvangen. . . .”

Ja-ja. . . . knikt Piet Laagland.

„Die meneer, die je hier gebracht heeft, zal je morgenvroeg komen halen, om de papieren met je in orde te brengen.”

De boer denkt na. Die meneer? Welke meneer?

„Welke meneer?”

„Die journalist,” legt Gert uit.

O. . . . die journalist. . . . En weer knikt hij, want het is waar wat vader zegt: De mensen staan met open armen klaar, om een boeteling te ontvangen en te helpen. . . .

En het is wel goed, zoals het is. Hij voelt zich, alsof hij in een gierbak op de deining van het leven vaart. De storm buldert wel om hem heen, en telkens is er wel weer het besef van een verschrikking zó groot, dat hij het niet bevatten kan, maar hij heeft de strijd opgegeven, en de gierbak zal wel ergens heendrijven, en daar zal hij uitstappen, om te doen wat er te doen is. . . .

Het leven is dan wel goed, het is tenminste al een stuk beter dan het was, toen je nog met alle vezels van je wil vocht tegen de koers, die de gierbak nam. De storm is tegen en de stroom. . . . Wat zal een mens? Hij heeft die emigratie nooit gewild, maar wat zal een mens? Gert van der Sluis is een krachtpatser bij hem vergeleken. Gert doet maar. Gert beslist maar. Gert regelt maar. Gert zegt maar: „Hier is die journalist, om je naar Den Haag te rijden.”

Maar Gert heeft ook niet met de stroom en de storm gevochten. Hij heeft door de watersnood alleen maar een harde duw gekregen in de

richting, waarin hij uit zichzelf al ging. Dat is toch maar radicaal anders, dan volkomen uit de koers geslagen te worden. . . .

Met z'n nieuwe pak aan, en z'n nieuwe, bruine schoenen, waar de eerste zolen nog onder zitten — want wat er gegeven werd door iedereen, het was het beste, wat hij missen kon — en de zware, leren jas van Egge Nauta aan, ziet Bert van Dam de boer de trap afkomen, en hij is daar dankbaar voor. De man, die hier naast hem in de auto komt zitten, is een mens, die een nieuw leven gaat beginnen. Je ziet nou toch maar, wat behoorlijke kleren al direct van iemand maken.

Maar voordat ze de Maastunnel inschieten, kijkt Bert op zij, want deze boer is niet zwijgzamer dan de andere, maar het zwijgen is anders. Het strakke uit het gezicht is verslapt, niet verzacht.

Maar hij zwijgt daarover. Je moet de dingen niet forceren met deze mensen. Ze moeten tijd hebben, om weer ergens houvast te vinden.

En als ze de tunnel weer uitkomen, kijkt hij opnieuw op zij, en hij zoekt naar de uitdrukking, die hem daarnet weer voor de geest kwam: een hoofd, dat uit een dakraam kijkt, uitkijkt naar verlossing. . . . Is die verlossing nu gekomen? Krijgt een gezicht déze slappe uitdrukking, als de verlossing komt? Is dit niet veelmeer het gezicht van een gestrafte, die „ja” geknikt heeft op het vonnis van de rechter, hoewel hij dat vonnis véél, véél te zwaar vond? De gestrafte heeft alle fouten uit zijn leven bij elkaar geveegd, en die toen maar op de weegschaal gegooid, want de schaal sloeg door naar de straf, toen alleen de misdaad van de geweigerde emigratie erin lag. De straf was te zwaar.

En niet het gezicht van een overwonnene, die na een eerlijke beslissing van de rechter erkent: Zó moest het, ik heb er vrede mee, en ik zal hier als een nieuw mens uitkomen, om vrij te staan in de wereld.

De journalist zit daarover te tobben, tot ze Rotterdam al helemaal uit zijn. Dan pas vraagt hij: „Voelt u wel iets voor emigratie? Heeft u wel zin om weg te gaan?”

„Jawel. . . .” zegt de boer, maar het is niet het jawel, dat herinnert aan de kerk, o nee. Nee, dat heeft Bert dan ook wel goed gezien: Dit „ja” zegt de veroordeelde, of de mens, die weet dat hij niet aan een verdeling ontkomt.

„Had u geen zin meer om het bedrijf op te bouwen?” waagt Bert, en hij heeft al direct spijt van die vraag. Je moet zoiets niet zeggen, want dan breng je een mens, die een beslissing nam, misschien wéér aan het twijfelen.

Ja, maar dat is het juist: die beslissing zé je niet aan de boer; je ziet

alleen de berusting. Hij voelt zich op deze weg geslâgen, niet gestúrd. . . .

„Een mens moet vergeten. . . .” praat Piet Laagland na.

„Ja. . . .” geeft de journalist toe, en hij voelt zich nota bene schuldig aan het besluit van die ander. Het spijt hem opeens, dat die stugge polderboer een volgzame emigrant gaat worden, die bereid is om ginds bij een vreemde boer te werken, totdat hij misschien zelf eens een bedrijf zal kunnen overnemen.

„Nou,” praat hij zichzelf voor, „wil je dan beweren, dat die emigranten ongelijk hebben?”

Nee, zolang ze gáán niet.

Je kletst!

Niet waar! Er is verschil tussen gáán en vlúchten.

Het komt op 't zelfde neer.

Nee, dat komt het niet. De één doet nu eerder, wat hij toch al van plan was, of waar hij altijd al over dacht, maar de ander voelt er zich nu toe gedwóngen, en dat is fout, wijd en wijd fout.

Een mens moet vergeten. . . .

Een kind vergéét het speelgoed niet, dat hem afgepakt is. Het moet er mee verzoend zijn, dat hij hier niet meer mee spelen kan, en dat er iets is, wat het eerste vervangen kan. . . . Emigratie mag geen ballingschap worden, maar het verhuizen naar een nieuw vaderland.

„Het lijkt me anders wel moeilijk voor u, om alles zo ineens los te laten,” praat hij. Je moet dat niet zeggen, hij weet het wel, maar hij zegt het. Je moet die man niet met z'n neus op het verleden drukken, dat maakt het vergeten onmogelijk, maar hij doet het. Hij kan dat niet laten, want hij vecht zelf, om hiermee klaar te komen. Je kan die andere mens niet loslaten, niet als een balling tenminste. Ik kan de beul niet zijn, die het vonnis helpt uitvoeren, waaronder deze man zich gebogen heeft. . . .

„Ik bèn alles al kwijt,” antwoordt de boer hard.

„O. . . .” geeft Bert zich verslagen gewonnen.

Het is maar goed, dat ze in Den Haag zijn. Laat Jaap hem nu maar de voordelen van een spoedige emigratie opnoemen. Allicht denkt Laagland er dan nog eens over na, denkt er tenslotte misschien anders over, want het is wel de beste kans om te vergeten, dat wel; het is dus ook wel de beste weg, als dat slappe uit dit gezicht maar verdwijnen wil; als hij maar wil emigreren, en zich niet láát emigreren. . . .

„Ik moet nog even naar de krant, Jaap. Hoelang denk je werk te hebben?”

Jaap Broekman kijkt op z'n horloge, en dan begint Bert plotseling stom te grinniken.

„Waar lach je om?”

„Nee, jò, laat maar, ik dacht aan iets. . . .”

„Lach dan ergens anders, en kom over een uur terug.”

„Over een uur!”

Hij wil de kamer verlaten, maar hé, hoor es even!

„Nou?”

„Heb je die boer al gevonden?”

„Welke boer?”

„Die die vraag voor je beantwoorden kan?”

„Nee. . . . nee, nog niet.”

„Dit is hem niet?”

„O nee. . . .”

Goed, laat dan de boer maar binnenkomen.

Het mooie van dit werk is, dat deze boer niet toekomstige-emigrant nummer zoveel is, maar een mens, wiens leed ook door die ambtenaar heengegaan is.

„Gaaf u zitten,” nodigt Jaap.

„Asjeblijft, meneer,” antwoordt de boer.

Hoe hebben we kunnen denken, dat de maat van deze man gelijk zou zijn aan mijn maat. Ik zou verdrinken in zijn pakken, en hij zou direct uit mijn kleren barsten. En toch is het nou net, alsof het blauw van dit pak gelijk is aan het blauw van mijn pak; alsof die boer toch iets van mij aanheeft.

Hij wil dat beter zien. 't Zou wel toevallig zijn, wanneer die kleren op elkaar leken, wanneer ze misschien precies hetzelfde waren. . . .

„Wilt u uw jas niet even uitdoen?”

„Asjeblijft, meneer,” zegt de boer, en hij staat weer gedwee op, om zijn zware, leren jas uit te doen.

„Het is hier nogal warm,” verduidelijkt Jaap, want zelf vindt hij het toch ook iets nieuws, dat deze man niet passen kan in het register, waarin al die anderen pasten. Het leven heeft hem op een tè wrede wijze op die stoel gezet, om je met: „Het spijt me, nòg niet. . . .”, of: „U hoort zo gauw mogelijk van me. . . .” van hem af te maken.

„Jawel, meneer,” geeft Piet Laagland toe, en zijn hoofd is te leeg om aan iets anders dan die warmte te denken. Er zijn ook dingen, die je zó goed weet, dat je er niet eens meer aan hòeft te denken. Ik ben los van de polder. . . . Het is m'n eigen schuld. . . . O, hij wéét het, hij hoeft daar geen gedachten meer voor te hebben. Laat de storm me maar heen-

blazen, waar ik thuishoor, als ik maar niet meer hoef te vechten en te denken. . . .

Nee, er zit in deze stof toch een klein ruitje, en mijn pak had een diagonaaltje. Het zou ook wel erg toevallig geweest zijn. Een prima leren jas anders, die zo'n boer draagt.

„Heeft u die jas nog kunnen redden?” vraagt hij, en hij zegt dat ook een beetje om deze man op z'n gemak te stellen, want die zit maar zenuwachtig met de plooi van z'n broek te spelen.

„Nee, meneer,” vertelt Laagland. „Ik heb hem gekregen. . . .”

„Kijk es aan!” bewondert Jaap, want zo'n jas weggeven, dat is toch ook heel wat.

Verder heeft hij dan het prettige voel, dat hij tegen iemand praat, die zijn pak aanheeft. Het zal door de kleur komen, anders kan je dat niet verklaren. Die kleur houdt verband met het gesprek op de avond, dat ik besloot mijn eigen blauwe pak voor deze boer af te staan. Daardoor kan hij zich losmaken van de gedachte aan het materieel verlies, dat deze boer geleden heeft. Maar nu verder!

„U heeft besloten om ook maar te emigreren?” vraagt hij.

„Jawel, meneer,” geeft de boer toonloos toe.

Nou, Bert moet nodig zeggen, dat ik geestelijk nog niet aan de heupen van deze man kom, maar zo erg veel persoonlijkheid kan ik er toch niet in ontdekken. Misschien nog te veel de verhouding geval-ambtenaar, die er tussen zit. En toch zou ik zo graag laten voelen dat ik als mens met hem meeleeft.

„Ja, mijn vriend vertelde me het een en ander,” dringt hij dieper in de relatie door. „En ik ben met u eens, dat dit wel de enige oplossing is, na. . . . na alles. . . . U hebt wel erg nodig, dat u probeert te vergeten wat geweest is. . . .”

De boer kijkt op van het spel met de plooi van z'n broek, maar hij zegt niets. Hij heeft misschien alleen maar het benauwde gevoel, dat ook deze man bezig is, mee de storm te veroorzaken, die hem van zijn huis in de polder wegblaast.

Jaap Broekman zucht. Hij wil het dan toch nog wel eens met Bert over het onderwerp mensenkennis hebben, want als je je nu voor moet stellen dat je geestelijk nog niet hoger gekomen bent dan tot de heupen van deze man. . . .

Gelukkig is er dan een formulier, waarin hij vluchten kan om de zaak te redden. „Uw naam? . . . Geboortedatum? . . . Beroep? . . .”

Ze hadden ook een gramfoon op die stoel kunnen zetten, want monotoon draait de boer de antwoorden af, alsof er een vriendelijk ventje op

z'n schouder zat, die hem die antwoorden influistert: „Pieter Laagland... twaalf Augustus negentienhonderd-zeventien... boer...”

Het is wel niet vriendelijk tegenover de boer, maar toch kan Jaap Broekman het niet laten, om Bert van Dam fluisterend te sarren met: „Nou, neem jij die grote persoonlijkheid maar weer mee, mensenkenner! 't Komt in ordel!” Daar tobt Bert over, als opeens de boer vraagt: „Ik moet nog wel even in de polder zijn als 't kan...”

„Vandaag?” schrikt Bert.

„Als 't kan...” smeekt zijn stem, want een mens wil het afscheid...

HOOFDSTUK 16

EEN HOND BLEEF IN LEVEN

Zó ver is het water nu dan toch gezakt, dat je met een paar lieslaarzen behoorlijk over het erf kunt rondlopen, en vandaag zal waarschijnlijk het gat recht tegenover de boerderij nog dicht komen. En och, dan zal het verder toch wel gauw gebeurd zijn, want het poldergemaal is op een behoorlijke bemaling berekend, en anders zetten ze er nog wel een paar extra pompen op, om ons van die pekel te verlossen.

„...anders zetten ze er nog maar een paar pompen extra op,” zegt Jacob.

„Welja!” roept Van Niewaarden terug. „Je hoeft over dat beetje water niet in de war te zitten. Als eerst de dijk maar dicht is...”

Ze hebben van een partij krui-planken een stevige stellage gemaakt, en daar stapelen ze de dakpannen op, want je voelt zo wel, dat dat overhellende dak op den duur die vracht toch niet zal houden, ook niet nu ze de top van het dak wat gestut hebben met een polderboom op het restant van de voorgevel. Er rust maar te veel vracht op de beide vleugels van het dak, en als die het straks begeven, ben je nòg verder van huis.

„Jij bent je huis toch maar helemaal kwijt,” zegt Van Niewaarden. „Je moet toch zeggen: 't kan raar lopen in de wereld, want wie had nou gedacht dat dat spulletje van mij zou blijven staan!”

Het is niet nodig dat Jacob daar antwoord op geeft. Ze hebben het daar al zó oneindig vaak over gehad, hoe raar het lopen kan...! Wie had nou kunnen raden, dat deze hofstee het begeeft, en dat er een arbeidershuis overeind blijft? Hoe bestaat het, dat de één van een volkomen ingestort huisje wordt gered door een toevallig langsdrijvend vlot, terwijl de boer, voor wie dan achteraf de redding bedoeld blijkt te zijn geweest, al z'n kinderen aan het water verliest!

We moeten maar weer zien dat we zo gauw mogelijk op gang komen, heeft Jacob tenslotte besloten, en hij heeft de boer gezocht, maar nee, de boer is vort, die moet naar Rotterdam vertrokken zijn, naar z'n vrouw. Toen heeft hij dan Teeuw Buis maar opgezocht, want dat is de naaste buur, en die heeft alles mogen behouden, behalve de beesten. . . . zodat hij zich met alle liefde met de zorgen van Jacob den Duiker zal bezighouden. „Ja, want je kan de boel er toch zo niet bij laten liggen?”

„Nee, dat kan je niet,” zei Buis. „Dat mag je niet. . . .”

„Ik zal dan maar wat gaan redderen in de stal. . . .” aarzelde Jacob, want het gewone voorjaarswerk staat stil, en als er dan geen boer is, die zegt zus en zo. . . .

Samen zijn ze naar de boerderij geroeid, in de gierbak. Jacob heeft daar een paar roerriemen bij geprakkiseerd, en een paar beste dollen, zodat het een lust is, al wiebelt het bootje wat hoog op het water. Een voorbank zit er in, en een achterbank, en nog een doft ook. Nee, dat is erg best voor elkaar. De boer zal nog staan te kijken van wat Jacob van de gierbak gemaakt heeft!

Ze dobberen op de kalme deining voor de boerderij, en Teeuw Buis kijkt hoofdschuddend op naar het dak. Dat kan zo niet blijven, als er mensen op het erf rondlopen. Als het timmerwerk het op een goeie dag begeeft, maak je een beste kans dat de een of ander het zaakje op z'n hoofd krijgt.

„Ik moest je zolang m'n losse arbeider maar geven, Jacob,” denkt Buis hardop.

„Niek van Niewaarden,” gaat Jacob daar dankbaar op in, want Van Niewaarden is een mannetje, dat z'n handen weet te gebruiken.

„. . . . Dan moesten jullie maar beginnen met een stempeltje te zetten onder dat dak, en daarna de pannen eraf. Je legt het zaakje maar op een paar wagens, of op een zolder of hoe of wat. . . .”

„. . . . Of op een steigertje van kruidelen. . . .” bedenkt Jacob mee.

„Nog beter!” geeft de oude boer zich gewonnen. „Dan blijven de wagens vrij om straks het gips over het land te rijden. . . .”

Daar zijn ze nog diezelfde dag mee begonnen, met het stutten van het dak, en het afnemen van de dakpannen, en het vlot aardig. Nog een rukje, dan is dat gebeurd.

„Heb je die hond al eten gegeven, Jacob?” bedenkt Van Niewaarden.

„Nou, wat dach-iel!”

„Anders begint-ie nog aan die laatste kat ook,” grinnikt de ander. „En dan zal je straks van het water af zijn, maar dan zit je met de muizen!” Het zijn zomaar gedachten, waar ze op komen. Ze zeggen er elkaar een

paar woorden over, om de ander met dezelfde gedachten bezig te weten, en dan hebben ze weer bezigheid onder 't werk. Die hond, ja... Dat was ook helegaar een merakel! Jacob bracht buur Buis terug, en samen gaan ze met Van Niewaarden naar de boerderij om aan het werk te beginnen. Een deel van de krui-planken ligt op de stalzolder, en daar moet je ook de polderboom zoeken, want die schuiven ze met de winter op de hanebalken. Niek van Niewaarden is nogal haastig, en die springt het eerst van de gierbak in het water, en dan met z'n lieslaarzen aan naar de zoldertrap. Jacob zal dan achter de stal de planken aanpakken, en wegvaren op de gierbak. Wat waar is, is waar: dat water is makkelijk voor het vervoer... Ha-ha-ha... ja, dat well!

Maar het was niet nodig, want even later schreeuwde Van Niewaarden: „Hé, Jacob, hierop-an!”

Je weet dan niet wat er dan aan de hand is, maar goed, je laat niemand vergeefs schreeuwen, dat ook niet. En Jacob trekt de gierbak de stal in, anders kan je daar straks weer achteraan, en ook hij klautert de zolder op.

Daar staat Van Niewaarden met een verschrikt gezicht bovenaan de trap, en tegenover hem de hond. Of nee, dat is feitelijk Hector niet, dat is een vals, venijnig roofdier, dat die witte slag tanden met alle liefde in de strot van het eerste het beste wezen zetten zal, dat hem te na komt. Zó heeft hij de Franse soldaten van de zolder gehouden, toen die de cadavers uit de stal haalden, en toen er één riep: A mort ce chien-là!, heeft een sergeant hem gered, en hem gul een stuk vlees toegegooid. Waarom zou je zo'n dier dood maken, als je toch niks op de zolder te maken hebt? Is het niet goed, dat hij te keer gaat tegen vreemd volk?

Maar nu lijkt dat anders. De rugharen staan steil-rechtop, en de poten zijn recht en strak. Het is bar, zoals dat beest afgetakeld is, maar in plaats van het gladde vel, en de gevulde flanken, heeft het dier zijn roofdieren-natuur weer teruggekregen. Jacob en hij kennen elkaar best, maar als Jacob een stapje naderbij doet, en sussend fleemt dat Hector een beste hond is, een beste, brave hond van de baas, dan doet Hector een stap achteruit, en zijn poten staan nóg strakker, zijn witte tanden komen nóg verder bloot, en diep uit zijn keel dreigt zijn gegrom een waarschuwing voor de volgende stap van de knecht.

„Sla dood!” raadt Van Niewaarden aan, want je weet maar nooit wat die hond in de zin heeft, en je zal daar door zo'n beest aangevallen worden!

„Nooit!” gromt Jacob op zijn beurt. „Die kleine meid was gek op die hond...”

„Nou ja,” sust de ander, „is dat een reden om je door zo'n hond...? Kijk es wat daar ligt!”

Dat komt bijna verkeerd uit, want als hij zijn hand uitsteekt, vliegt Hector met een grauw op hem aan, en het is net dat Jacob het dier een trap in z'n lenden geeft...

Maar daar ligt het restant van een kat. 't Ja... je kan zoiets begrijpen: een paar katten en Hector opgesloten op de zolder, en geen hap voer... Ze kijken rond naar de andere kat. Die zit in de hanebalken met toegesnepen ogen naar beneden te kijken, alsof ze daar zit te dutten, in plaats van te hongeren. Zó erg te hongeren, dat die ene gekozen heeft tussen een kans op een muis, met een gelijke kans op de dood door de hond, èn de honger... De muis en de dood waren het sterkst, en daarna heeft de andere het zeker nog maar een poosje volgehouden.

„Ga jij naar beneden,” waarschuwt Jacob, „en haal m'n pak brood. We gaan vanmiddag wel naar Teeuw Buis om nieuw...”

„Zelf weten,” geeft Van Niewaarden toe, en hij is blij als hij weer in 't water staat.

Jacob en Hector bewaken elkaar. Jacob wil zelfs de naam niet hebben, dat hij voor onze eigen hond gevluht is. Hij praat zijn sussende woordjes, hij belooft eten, drinken, een betere tijd, de terugkomst van de baas... Allemaal dingen, die hij zelf óók begeert, en die een einde maken aan de ellende van vandaag.

Z'n maat keert terug met het pak brood, maar hij gooit dat van een veilige afstand door het trapgat. De dreigende ogen van de hond laten de knecht los, en hij springt met een kwaadaardig gegrom op het pak brood, scheurt daar het papier af en slokt grote brokken brood met kaas en spek naar binnen.

„De waterbus, Niek!” roept Jacob naar beneden.

De ander brengt ook de waterbus, en uit het deksel daarvan laat Jacob de hond drinken. Hij wil van die kans gebruik maken, om het dier over de kop te strelen, maar de hond is waakzaam, hij springt terug, en opnieuw staan de nekharen dreigend overeind.

„Kom maar,” sust Jacob, en aarzelend komt de hond nader, om verder te drinken... te drinken...

De neiging om aan te vallen is dan wel over, maar het dier blijft waakzaam, en staat direct klaar om zich te verdedigen.

Dat laten ze dan maar zo. Ze krijgen nog wat eten voor hem mee van de burens en dan zetten ze hun werk voort. Morgen komt er weer een dag, al blijft het hard voor de kat, dat die hond...

Maar daar vinden ze toch ook wat op, want ze schuiven één van de

lange planken in de hanebalken, en daar zetten ze een bak met eten op. „Maar heb je die hond al eten gegeven, Jacob?” bedenkt Van Niewaarden nu.

„Nou, wat dach-iel! Anders begint-ie nog aan de laatste kat ook,” grinnikt Jacob, maar daar is geen kans op, want vanmorgen liet Hector zich aaien, al voelde je z'n lijf verstrakken onder je hand. Maar dat komt wel weer goed. Vergeet niet, dat het dier bijna verwilderd was door angst en honger!

Als de pannen eraf zijn, beginnen ze maar direct met het bergen van het huisraad, maar och-och....

„Ja, man....”

„'t Zal voor de boerin ook niet meevallen, om weer te beginnen,” piekert Jacob bij de trouwfoto.

„Nee....”

Ze bergen het keukengerei, en dat is nog helemaal onbeschadigd. En het linnengoed ligt doorweekt in de linnenkast, maar je herkent er de nette stapeltjes nog uit.

Ze hebben dan ongeveer die gedachte weer aan alle kanten bekeken, dat het voor de boerin zo hard is, en zo. Dat brengt Van Niewaarden weer op dat andere denkbeeld: „Je komt anders maar makkelijk het land uit, als je dat wilt,” zegt hij.

„Ja....” zegt Jacob.

„Moest jij dan niet emigreren?” vraagt Van Niewaarden.

„Als jij me een betere boer weet aan te wijzen dan deze....” zegt Jacob korzelig, want hij heeft heus wel over die mogelijkheid gedacht.

„Die vind je nergens!” geeft Van Niewaarden eerlijk toe. „Dat hoef je ook nooit te proberen.”

„Daarom!” herademt Jacob. „En zo een als Teeuw Buis ook niet. Je moest maar zien dat je vast bij Teeuw kwam....”

Het voor en tegen daarvan moet door hun koppen gaan, en ze schroeven intussen de linnenkast uit elkaar, hoewel je er beter regelrecht brandhout van kan maken, want hier, de hele boel ligt los en staat krom!....

„Je moet niet denken dat het ergens anders alles is, hoor!” prijst Jacob de boeren in de polder.

„Welnee, man!....”

„Als we nou het puin van de zolder kunnen ruimen, kunnen we de zolder zelf misschien omhoog krijgen,” oppert Van Niewaarden daar zakelijk tussendoor.

Ze staan niet te treuzelen, hoor, al maken ze er een praatje bij, geloof dat maar nooit.

Als ze een beginnetje gemaakt hebben met het puinruimen, gaat Jacob den Duiker op die vroegere gedachte door, want hij is bezig alles bij elkaar te zoeken, wat hem van deze polder, deze boer, dit land, doet houden. . . . „Heb jij ook de ouwe Koningin nog gezien?” vraagt hij.

„Jaat! Ik stond aan de dijk, toen ze aankwam. . . .”

Hij is daar toch wel even verlegen mee, want je wilt dat achteraf niet weten, hoe je daar als een klein kind om stond te huilen. Net of de ouwe Koningin je voor het hele volk om een stukkie van jouw verdriet kwam vragen, zodat je het niet meer alleen hoeft te dragen.

„Dat hebbie ook nergens!” zegt Jacob.

Ze moeten nog wel een paar stukken puin met de moker te lijf, maar tenslotte begint de zolder toch te veren, en ze kunnen met wat korte planken en bintjes het zaakje omhoog krijgen, zodat de zolder weer op een zolder begint te lijken, in plaats van op een glijbaan.

„Ik heb de Prins gezien en onze Koningin,” zegt Jacob trots. „Die voelden zich toch ook niet te deftig om even met een gewoon mens te praten. . . .” Ze redderen het beddegoed. Je moet je afvragen hoe dat nog weer ordentelijke dekens moeten worden. Maar daar weet het vrouwvolk wel raad mee, heb maar geen zorg. „Dat is verder voor de vrouwen,” zegt Jacob.

„Is 't nog goed met de boerin?” wil z'n maat weten.

„Op 't gemeentehuis weten ze van niks, maar ze leeft in alle gevallen, dat nog wel.”

„Da's toch mooi,” leeft Van Niewaarden mee. „Een boer zonder vrouw is helemáál niks.”

Een boer zonder vrouw is niks. . . . Wat is een man zonder vrouw?

„Mijn vrouw wilde alweer terugkomen, om alvast de zolder schoon te maken,” zegt Van Niewaarden.

„Is 't waar?”

„Maar daar komt niks van in natuurlijk,” zegt Van Niewaarden. „Ze moet het ginds nog maar een tijdje uithouden, want ze heeft het daar best, en ze hebben haar ook goed in de kleren gestoken. . . .”

Ze komen daar vanzelf op, want hier, dat moet een jurkje zijn van de kleine meid, van Riekie zogezegd.

„Ja, kleren zijn er maar zat. Ze weten bijkans geen raad met al de kleren!” vult Jacob aan. „'t Is best dat ze daar het arme volk mee helpen. . . . Maria moeten ze ook zó best in de kleren gestoken hebben, schreef onze Ko!”

En dat is alwéér iets om over te denken, want hoe bestaat het, dat de post je hier nog vinden kan! Ze moeten het dan wel zelf in het dorp

ophalen, maar het komt toch maar op z'n plek.

Zodoende zijn ze druk bezig met erg veel, en ze schrikken er nog van als daar een roeiboort achter hen langs vaart, net als Jacob zegt: „De boer zal dezer dagen ook wel eens komen kijken. . . .” want hé, daar hebbie de boer, en we hebben het net nog over hem.

Ze staan mekaar met een scheef gezicht goeiendag te zeggen, omdat je eerst nooit goed weet wat je anders zeggen zal dan: „Zo, ben je daar weer?”

„Jawel.”

„Is de vrouw ook meegekomen?”

„Nee, die is nog ziek.”

„Nou, kijk es aan.”

Daarmee wil hij dan niet zeggen dat hij zo blij is dat de boerin nog ziek is, maar het is toch beter dat ze ziek is, dan dat het nõg slimmer was. Daarna kijken ze verlegen van elkaar naar het werk. Wat zal de boer ervan zeggen, dat we alvast begonnen zijn?

Jacob knikt naar Van Niewaarden. „Teeuw Buis heeft me er een mannetje bijgegeven, om te helpen zogezegd,” praat hij, en daarmee ligt de verantwoordelijkheid al direct een beetje verdeeld: ik ben maar vast begonnen, maar Teeuw Buis werkt er ook aan mee. . . .

„Zo. . . .” antwoordt de boer, en er groeit iets van belangstelling in zijn ogen.

Daar is Bert van Dam zo blij mee als een kind, en hij staat te bidden dat de boer nou niet meer van zijn bedrijf los zal kunnen komen, hoewel ze het in de wagen de hele tijd over al die mogelijkheden ginds gehad hebben. Dat is te zeggen: Bert heeft die opgesomd, om de boer over deze crisis heen te helpen, en om dan te maken dat hij in ieder geval niet tegen z'n zin weggaat.

„Is 't nog wat?” vraagt de boer in de richting van het geredde beddegoed.

„Nou, dat gaat nog best, niet, Niek?” vertelt Jacob ijverig. „Het keukengerie is nog allemaal klok-gaaf zogezegd, en we hebben de pannen maar van het dak gehaald, omdat de boel anders nog verder inzakt. . . .”

„Mmm,” zegt de boer.

„Teeuw Buis zegt ook: Maria en ik zouden met de jongens wel op de zolder van de wagenschuur kunnen wonen, zolang er geen huis staat. De boerin zal ook liever de stalzolder hebben, want die is ruimer. . . .”

De boer staat te slikken van ontroering, maar hij geeft er geen antwoord op. Jacob is bang dat hij zich te veel in de zaken van de boer gemengd heeft, en hij verontschuldigt: „Teeuw Buis zegt ook: het zal misschien

niet direct wat worden om de koeien in 't land te jagen. . . . Anders zou de boerin misschien nog liever op de deel zitten, en rietmatten langs de schoftbalken. . . .”

Het is een groot visioen. Een geur van warme, levens-warme koeien hangt in de stal. Hoelang is het geleden, dat we die geur roken? Dat we het gesteun hoorden van het herkauwen of eten? Van het opstaan of gaan liggen? . . .

De boer geeft geen antwoord. Hij weet dat hij zal huilen, wanneer hij nu iets zegt, en daarom kijkt hij naar de stelling, waarop ze de dakpannen gestapeld hebben, en hij heeft moeite om zijn gezicht strak te houden, om het trillen erin te voorkomen. Maar Bert van Dam zou zelf willen huilen van geluk, omdat het gezicht weer strak is, weer gespannen. Niet meer dat slappe, willoze, maar het vechten met iets, waarmee je nog niet klaar bent.

Hij is daarbij opgevoed, en daarom herinnert hij zich de platen aan de wand van de kamertjes boven: een Christuskop, en de Goede Herder. Ze hangen er nog, en ze wiebelen in de wind, maar het is een zolder, waarboven ze wiebelen, geen water meer.

Jacob maakt zich ongerust dat het niet goed zal zijn van die kruiplanken. De boer is zuinig op die planken, want planken zijn duur.

„We moesten die planken maar nemen, zei Teeuw Buis,” verklaart hij. „De wagens hadden we kunnen gebruiken, maar die heb je straks weer nodig voor het uitrijden van gips voor de ontzilting zogezegd. En je zal toch eerder aan het land toekomen dan aan een huis. . . .”

De boer keert zijn hoofd weer naar z'n arbeider, en daar is verwondering in hem, omdat Jacob zoveel woorden gebruikt, en zich zo verdedigt. Hij denkt zich alles in, zoals het door Jacob uitgedacht is: hij op de stalzolder, en in de nacht het geluid van de koeien onder je. Het land droog, en zij bezig met gips, om het zout te doden. De paarden snuivend voor de wagen, omdat ze harder voort willen. . . .

„We moesten even in de stal gaan kijken,” zegt hij, en ze varen naar de stal, maar Jacob en Van Niewaarden waden door het water met hun lieslaarzen.

„Hier, je kan overal al best komen met laarzen aan,” roept-ie de boot na. Zelf moet de boer nog roeien, want met bijna nieuwe, bruine schoenen aan ga je niet in het water lopen. De boot stoot tegen de posten van de deeldeuren aan, want in roeien zijn ze hier zulke geweldenaren niet. De boer moet er dan toch aan denken dat die gierbak hierbinnen dreef, maar hij kan die gedachte niet afmaken, want boven aan de trap begint Hector te jank-blaffen van blijdschap. De boer verstart, want in

al die tijd dacht hij geen moment aan de hond. Er was zóveel te denken, er was nog veel meer, waaraan hij niet denken kòn, en waarom hij dankbaar was voor de versuffing, maar nu staat Hector daar.

„Hector!” zegt hij, „jonchie. . .”, omdat hij het dier zó kon vergeten. Dan stormt de hond de trap af, en springt pardoos in het smerige water. Maar dat is niks, hij kan hier en daar de grond raken, en dan veert hij hoog op uit het water, zodat hij met een paar sprongen bij de boot is. Daar trekt de boer hem omhoog, en hij drukt het dier tegen zijn leren jas, en tegen zijn gezicht. De mannen draaien zich om, want ze herkennen dit schokken van een lichaam. Ze hebben het zelf gehad, ze hebben het zo vaak gezien de laatste tijd. . . . zó vaak. . . .

Bert van Dam zelf staat nog wel op zijn lip te bijten, wat zou het dan zijn wanneer je zelf die boer bent?

„Hij is nog niet van die zolder af geweest,” zegt Van Niewaarden.

„Het is dat de boer er weer is. . . .” hokt de stem van Jacob.

Maar intussen staat de journalist zich nog ongerust te maken, of dit nou wel verstandig was, en of het niet beter was om de boer het afscheid te besparen. Het was toch beter, zoals het afgesproken was: een notaris zou opdracht krijgen om de boerderij te verkopen, dan was daarmee de kous af. Een mens wil het afscheid, hij wil die gruwel van het zich bewust losrukken van alles wat hem aan zijn stallen, zijn bezit, zijn personeel, zijn vee en zijn herinnering bindt. Maar mag jij, die nog nuchter kunt denken, die wéét, wat een mens bij het afscheid wacht, ook als hij al eerder losgeslagen was, mag jij eraan meewerken, om die man z'n ziel nòg eens te verscheuren?

Hij doet het nu in ieder geval bewust. Goed, dus jij geeft de voorkeur aan een operatie zonder verdoving?

Hij kan nu zelf kiezen; hij mag blijven, als hij wil.

O, dus dan gaat dat vergeten niet door?

De tijd moet helpen om dit leed te vergeten.

Ja-ja, de tijd is het zalfje, dat op alle wonden gesmeerd wordt, en de dokter keert zich om, want verder geneest het vanzelf.

Hij kijkt op z'n horloge, en hij moet tegelijk denken aan Jaap Broekman, die ook op z'n horloge keek, om een ruggesteuntje te hebben.

„Het wordt langzamerhand tijd om te gaan,” waarschuwt hij bescheiden.

Het vreemde is maar, dat hij hier gast en gastheer tegelijk is, zoals ook de boer gast en gastheer tegelijk is. Wie zich op een bepaald moment de sterkste toont, verheft zichzelf daarmee gelijk tot gastheer, en de ander loopt, denkt en doet, met de gedachte aan die gastheer, en hoe die wel zal wensen dat ik me gedraag. De hele dag is het zo geweest,

dat Bert gastheer was, maar nu de boer weer een zelfstandig wezen geworden is, iemand, die een eigen wil heeft en die nu beslissen moet wat hij gaat doen, is daar een onuitgesproken wijziging in hun verhouding gekomen.

De boer draait zich wel om, maar hij houdt de hond in zijn armen. Eindelijk is hij er zelf nu ook van doordrongen, dat hij ontrouw zou zijn, wanneer hij zich op deze manier los zou maken van zijn bezit. Hij moet weer vechten, tegen de stroom en de storm van het leven in, totdat hij duidelijk gezien heeft welke weg de juiste is.

„Van Niewaarden, roei jij die meneer even naar 't dorp,” zegt de boer. Bert schrikt ervan, totdat hij op het gezicht van de boer gaat letten, half boven de hondekop uit. Dan vraagt hij zelfs geen verklaring meer, maar hij zegt wel: „Zal ik dan maar even in Rotterdam aangaan, om te zeggen dat u hier blijft?”

„Jawell” zegt de boer, en dit is weer een antwoord, zoals hij dat op een vraag in de kerk zou geven; een heilig antwoord.

„Goed,” geeft Bert toe. „En wat zal ik tegen uw vrouw zeggen?”

„Ik kom Zondag.”

„Prachtig! Dus ik zal mijn vriend maar zeggen. . . .?”

„Ja, als u even zegt dat het niet meer nodig is. . . .”

Bert glimlacht. Jaap zal wel grinniken om de mensenkenner, maar hij zal in ieder geval moeten toegeven, dat wij samen nog niet aan de heupen van deze boer reiken, want kijk nou toch, hoe de boel er hier bij ligt, en zie hem daar tussen staan met die hond in zijn armen, alsof er tijd is om je hond te troosten!

„Zeg ook tegen de vrouw, dat de hond in leven is, dat Hector in leven is, en dat Jacob en Van Niewaarden al begonnen zijn met de boel op te ruimen,” orgelt de stem van de boer. „En dat de paarden direct moeten komen, als de boel hier weer droog is, want er moet gips over het land. We hebben ook hooi zat om de blaarkop weer thuis te halen, dan hebben we al direct weer een melkbeestje op stal staan. Misschien kan Gert van der Sluis nog een paar dagen over komen, om te helpen met het klaarmaken van een paar kamers op de zolders. . . . Maar het hoeft niet, als hij geen tijd heeft, want we redden ons wel. . . .”

Jacob staat met betraande ogen naar zijn boer op te kijken, en Hector likt hem over de neus. Zo'n boer te hebben! Een boer die alles kwijt is, wat een mens in dit leven kwijt kan raken, en die dan zó spreekt!

HOOFDSTUK 17

ZORG JIJ VOOR DE DIJKEN?

Er zijn een paar ingenieurs van Waterstaat bij de dragline. Met hun wagen zijn ze bedaard achter de machine gebleven, maar nu schieten ze er plotseling voorbij, en ze wandelen over het angstig-smalle zandzak-dijkje.

Dirk vliegt overeind, en hij maakt keurig front voor de ingenieurs, met z'n mond nog propvol, en een stuk kuch in z'n linkerhand. Als een clown meldt hij de sectie. „Soldaat 1ste klas Donderwater,” zegt hij. „Met het Nederlandse leger bezig met het dichten van dijken.” De ingenieurs hebben het stuk niet direct door. Ze lichten hun hoed, ze prevelen: dank u.

Voelen ze aan dat er toch ernst zit in de woorden van Dirk Onderwater? Want dat zit erin. Hij voelt zich hier staan namens Nederlandparaat, ook al moest een deel van zijn kameraden achter de hekken van de kazernes blijven. Juist ook namens hen, want zelf weet-ie hoe hard het is, om niet mee te mogen doen; dat het veel gemakkelijker is om dag en nacht te ploeteren op de dijken, dan je wachtje te moeten lopen, net of er niks aan de hand is. . . . En hij weet ook dat hij tegen deze ingenieurs spreekt, als tegen het andere deel van zijn volk, de burgers, onder wie de vakmensen zitten, die straks het werk van het leger overnemen, om het water opnieuw onder de knie te krijgen. Maar hij giet zijn ernst altijd in een bierflesje, hij kleedt zijn bezorgdheid in een narrenpak, opdat de mensen vooral niet van hem zullen denken dat hij zichzelf laat gaan. . . . Hij wil geen pap-soldaat zijn, Dirk Onderwater. . . .

„Wij kunnen nu zeker wel inrukken?” vraagt Dirk, en hij wijst in de richting van de nader-rammelende dragline.

De ingenieurs kijken elkaar aan. „We weten niet wat de bedoeling is,” hakkelt de oudste van die twee verward. „Maar we menen niet. . . .”

„We zouden graag willen, dat u nog even bleef, want je weet niet wat de zee gaat doen met dit springtij. . . .”

„De mannen kunnen zeker eerst hun brood nog wel even opeten?” spot Dirk.

„Ja-ja, natuurlijk, gaat u gerust uw gang,” knikt die ander. „U hoeft zich aan ons niet te storen, wij zijn van Waterstaat.”

De soldaat maakt stram z'n rechtsomkeert op de plaats, en hij brult, bijna barstend van plezier: „Rustig doorgaan met kuch-eten. Daarna pezen om vandaag de dijk dicht te krijgen, met hulp van de dragline, en je niks van deze heren aantrekken, want die zijn van Waterstaat.”

Daarna ploft hij neer tussen de korporaal en Pietje, en hij hapt ernstig in het restant van zijn kuch, terwijl de horde in zwijm ligt. De ingenieurs lopen lichtelijk geërgerd door, zonder precies te weten wat hun overkomen is.

Ze dirigeren de machine naar het gat, ze geven hun instructies. En dan zwermen de soldaten alweer als ijverige mieren langs hen heen, zandzakken op hun nek, of hun pijnlijke ruggen maar weer gebogen naar de aarde, om nieuwe zandzakken toe te voegen aan de tienduizenden, die al in de dijken liggen. Ze hebben er nauwelijks erg in, dat er uit de polder wat boeren naderen, om het werk van de dragline te komen zien, ook benieuwd, of het lukt, om het gat dicht te krijgen vóór het volgende springtij. Trouwens, korporaal Sas wil beweren dat hij met een gerust geweten wéér in zo'n polder zou wonen, en kijk, dat slikt Dirk Onderwater niet. „Jij kan me nog meer vertellen, korporaal, maar als jij eerst maar eens goed in het water gezeten had, zou je wel van je polders bekeerd zijn.”

„En sergeant Van der Plas dan?”

Ja, dat moet je maar tegen Onderwater zeggen. Die staat meteen recht, en hij schreeuwt over de gebogen hoofden van z'n maats heen: „Sergeant Van der Plas! Hierop-an!”

De sergeant komt. Natuurlijk komt hij, want nooit eerder waren de mannen van de troep hem zó lief, als ze hem geworden zijn, toen ze zich met déze ijver inzetten voor de polder.

„Jij je kop dicht, korporaal,” waarschuwt Dirk, „want ik weet duvels goed, dat jullie mekaar toch altijd gelijk geven. Ik zal het de sergeant vragen.”

En als de sergeant naast hen staat: „Sergeant, zou u nog in de polder willen wonen?”

„Willen. . . .” aarzelt de sergeant.

„Dürven, bedoelt-ie,” verduidelijkt de korporaal.

„O, dǘrven, ja, dǘrven zou ik het best,” glimlacht Van der Plas.

„Schei maar uit,” foetert de soldaat. „We hadden afgesproken dat de korporaal zich erbuiten zou houden. . . .”

„Dat maakt niks uit,” sribbelt Jan Sas tegen. „De sergeant begreep het niet, waar sergeant?”

„Niet direct,” geeft Van der Plas toe.

„Jullie maken mij niks wijs,” antwoordt Dirk koppig. „De één zegt: ik zou er best willen wonen, omdat er in die polder van jullie niks loos geweest is, korporaal! . . . En de sergeant zegt: ik zou wel durven, maar hij is lekker beroeps geworden, dus hij wil niet. Hè-hè-hè, wat leuk!”

„Daar komen een paar boeren,” wijst Van der Plas bereidwillig. „Vraag het die mensen maar, want die zitten nù alweer in hun boerderijen.”

„Ja, kunst! Als je zo’n knots van een boerderij hebt staan, die wel tien van die stormpies uithoudt. Maar je moet me die boer es aanwijzen, die z’n drie kinderen en z’n vrouw kwijt was. . . .”

„Ik weet wie je bedoelt,” knikt de sergeant. „Nou, die vrouw blijkt achteraf toch nog in leven te zijn, maar goed, dat zal geen verschil maken voor jou. . . .”

„Nee, als die kerel weer in de polder kruipt, dan. . . .”

„Nou, wat dan?”

Daar moet Dirk even over nadenken, want eerlijk gezegd was hij met zijn gedachten nooit over de onmogelijkheid heen gekomen. Wat te denken van een boer, die er zó slecht afkwam, en die ijskoud wéér in de polder gaat wonen? . . . Moet je die man prijzen? Is het dapperheid?

„Nou?”

„Dan is die vent gek,” zegt Dirk. „Anders kan ik het niet begrijpen.”

„Nou, maar die boer komt óók terug, geloof dat maar gerust,” troeft korporaal Sas. „Die mensen laten de polder nooit in de steek, zolang ze er een boterham kunnen verdienen.”

„Ja-ja, en dat moet ik allemaal geloven,” spot Dirk. „Maar jullie hebben die boer toch ook nog niet teruggezien, wel?”

Nee, die hebben ze niet teruggezien. Ze zagen hem bij de begrafenis, en die vent werkte als een bezetene, maar daarna was hij weg, verdwenen. Groot gelijk, die boer is verdwenen!

De korporaal recht z’n rug eventjes, en hij kijkt gelijk uit naar het groepje boeren, dat over de dijk zwerft, langzaam over het zandzakdijkje kuiert, en dan met een pijp of een sigaar in hun mond bij de dragline staan te keuvelen, alsof het vannacht géén springtij werd, en alsof het dijkje, dat hen beschermen moet, niet rag-dun is.

Maar hùn boer is daar niet bij. Ze herkennen tenminste in die brede

man in leren jas, die veel meer weg heeft van een dijk-opzichter dan van een boer, de man niet, die in een vermomfaaid jasje terugkeerde van het begraven van zijn gezin.

En als ze hem dan daarna wel herkennen, als Piet Laagland met Teeuw Buis langs hen dwaalt — want anders is dit lopen over de dijk niet — heeft diezelfde Dirk Onderwater het hart niet, om die boer te vragen, of hij nog wel in de polder durft wonen. Nee, want die boer is er weer, zie je dat!

Maar dan herkennen ze het verschil in kleding tussen die beide boeren. Teeuw Buis loopt op klompen rond, en in z'n ouwe boerenplunje, maar de ander heeft z'n Zondagse klofje aan, of ik heet geen dag langer Dirk. „Hé, korporaal, waar blijf je nou?”

„Hoezo?”

„Nou, die jonge boer brengt zomaar even een bezoekje, maar je moet niet denken. . . .”

„Vraag het hem dan!” valt de korporaal uit, want hij kan het slecht hebben, dat zijn volk — en hoort hij zelf ook niet in een polder thuis? — dat zijn volk voor bang versleten wordt.

Hij steekt z'n pannetje in de klei, en dapper loopt hij de boeren na. Of niet dapper? Niet dapper! Op dat afstandje van tien meter loopt hij zichzelf te bekennen dat hij nog liever een generaal aanspreekt. Die boeren wandelen daar, alsof er nooit een stormvloed was, en alsof het de gewoonste zaak van de wereld is, dat ze maar eventjes komen kijken hoe het met de dijk staat, voordat ze opnieuw de polder induiken, hun leven wagen voor een boterham van de klei. . . .

„Ik wou wat vragen,” praat hij koppig tegen hun ruggen, want hij voelt drommels goed, dat de hele troep gewaarschuwd is, en dat iedereen kijkt hoe Donderwatertje dat eraf brengt.

De boeren draaien zich om. Hé, een soldaat, en die wou wat vragen, zegt-ie.

„Nou, dat kan niemand je verbieden,” antwoordt Teeuw Buis gul.

„Ik wilde weten, of u weer in de polder gaat wonen,” zegt Dirk.

De boer blijft naar het gezicht tegenover zich kijken, om maar één punt te hebben, en zich goed te kunnen houden.

„Jawel,” zegt hij dan langzaam, en dat valt de soldaat bar tegen van deze boer, want de vent ziet er toch heus niet stom uit. Nog eerder zou hij verwacht hebben dat de majoor zei: „Welzeker, Onderwater, we kunnen jou voortaan wel vijf-en-twintig gulden soldij per week geven, maar. . . . eh. . . . mondje dicht tegen je kameraden, anders. . . .”, toen Dirk om salarisverhoging vroeg. Maar de majoor zei: „Ik zal het er

eens met de minister over hebben," en zoiets kon je verwachten, want het zou kinderachtig zijn, om voor een geintje een douw uit te delen. Maar deze boer. . . .

„Maar morgen blijft u toch zeker niet hier?" waagt Dirk.

„Morgen niet, nee," geeft Laagland toe. „Morgen ga ik naar Rotterdam, want de vrouw ligt in het ziekenhuis. . . ."

Hoe beroerd dat ook is, toch voelt Dirk Onderwater zich nu overwinnaar, want ook die boer gebruikt een smoes, om de polder uit te vluchten, nu er een kriemeltje gevaar dreigt.

„Zie je well" zegt Dirk.

„Hoe bedoelt u?" wil Buis dan toch wel weten.

„Nou, de korporaal zei dat jullie nou nòg niet bang waren in de polder, maar de boer gaat er toch morgen maar uit."

„En u gelooft dus dat hier, Laagland, uit bangheid naar Rotterdam gaat?"

„Dat wil ik niet zeggen," draait Dirk zich daar onderuit.

„Laat ik je dan vertellen, jongeman, dat Laagland net zo rustig in de polder zou blijven als ik. Het is jammer dat de boerin nog ziek is, anders bleef je rustig thuis, niet, buurman?"

„Jawel!" zegt de boer.

Ze worden niet kwaad, ze beginnen ook niet harder te spreken, omdat die soldaat aan hen twijfelt. Je moet de polder kennen, om er van te houden, en je moet er van houden, om hem te kennen en er te willen wonen.

„Nou, maar ik zou er hartelijk voor bedanken!" valt Dirk dan toch uit.

„Ik zou zeggen: één keer is meer dan genoeg."

Hij heeft daar direct spijt van, want zoiets zeg je niet tegen mensen, die er zó diep onderdoor gegaan zijn. Maar hij stond te praten tegen de soldaten, achter hem, die vast en zeker de draak met hem steken, als de korporaal gelijk krijgt.

„Kom-kom," sust Teeuw Buis.

„Als nou die zeegaten maar afgesloten waren. . . ."

„'t Zal mooi zijn als dat voor elkaar komt," geeft de boer toe. „Maar voor ons maakt het geen verschil, niet, Laagland?"

„Nee," schudt Laagland.

En als er dan nòg eens zoiets gebeurt? Zijn die mensen dan gek? Laten ze zich domweg opnieuw levend in een graf stoppen? Willen ze het afwachten, of er soms nog eens zo'n storm wil komen, om met het springtij samen. . . . En ze hebben me hier verteld dat je iedere veertien dagen springtij hebt! Dat is dan vier-en-twintig kansen per jaar. Nou, als ze mij zulke kansen gaven, speelde ik voortaan iedere keer mee in de

Staatsloterij. Dan zou Donderwatertje het nog versieren, dat hij kapitalist werd, met net zo'n mooie slee als de overstel

„Maar als we dan nog eens zo'n springvloed krijgen?” vraagt hij wanhopig.

„Kunt u daar wat aan doen?” wil Teeuw Buis weten.

„Ikke niet!” geeft de soldaat toe. „Dat zal onze lieve Heer wel regelen....”

„Juist, God zal dat best zelf regelen, en dáárom durven wij nog in de polder te wonen. Zorg jij nou maar voor de dijken, en laat het water aan Hem over. Zo denken wij er over, niet, Laagland?”

„Jawell” zegt de boer, en Piet Laagland verstart na dat woord, alsof er een bevel tot hem was doorgedrongen om halt en front te maken. Er zit de verre herinnering aan een kerk in die stem; tussen vader en moeder in de kerk. Er werd iets gevraagd, en er werd iets geantwoord, met deze zelfde klank. Daar zit de overwinning in, en het vertrouwen. Wat een kerels, deze boeren!

„Bedankt,” zegt Dirk wat stroef, maar de beide boeren knikken hem toe, alsof ze hem graag op z'n gemak wilden stellen, en hem een brokje van hùn overtuiging wilden meegeven.

Voordat hij zijn schop opneemt, geeft hij de korporaal een hand, en er is meer ernst in die handdruk, dan je van Onderwater zou verwachten.

„Voor zulke mensen wil ik m'n leven lang op de dijken staan,” zegt hij. Hij moet z'n stem dwingen, om daar nog iets spottends in te leggen, opdat ze hem niet zo regelrecht dóór hebben, maar dan begint hij te beulen aan het werk, alsof hij moederziel alleen het gat moet dichtten. En we hebben er nog wel een grote broer bij gekregen, een dragline.

„Hé, sloof je niet zo uit, Donderwater,” sard Pietje.

„Wie hier saboteert, leg ik in eigen persoon m'n schop in z'n nek!” scheldt Dirk. „En als ze jou soms sergeant mochten maken, korporaal, dan geef ik ze groot gelijk. Ze moesten alle sterren uit de polder plukken, want ik deug daar toch niet voor....”

HOOFDSTUK 18

DE DIJK IS MIJN HORIZON

Wie zal zeggen wat dat is in een mens? Er staat een zonnetje in een blauwe lucht, en als je naar beneden kijkt, is het niet allemaal water meer. Ze lijken die duif wel uit het zondvloedverhaal, en dat dier kan zich nauwelijks prettiger gevoeld hebben dan Loetje Poeljee in zijn vliegtuig.

„Het lijkt al een stuk beter dan anderhalve maand geleden, sergeant,” jubelt hij door de microfoon.

„Jawel, luit,” geeft de sergeant toe. „Je zou zeggen dat er alweer aardig bedrijvigheid is zo hier en daar.”

„Hebben we al op ons hoofd gestaan, sergeant?” roept de eerste luitenant-vlieger Poeljee baldadig.

De sergeant heeft nauwelijks gelegenheid om te antwoorden. Even grijpt hij naar de riemen, en als dat in orde is, grinnikt hij genoeglijk. De motor begint te janken, en dan hangen ze ondersteboven in de lucht. Ze buitelen een paar maal om en om boven de polder, en dan jakkeren ze weg, koers Zuid-Oost, de zon tegemoet.

Ver onder hen kruipt een veewagen door het Brabantse, en op een kruispunt staat een klein autootje geduldig te wachten. . . .

Jacob den Duiker kijkt hoofdschuddend het verdwijnende vliegtuig na.

„’t Kan niet minder!” moppert hij verwijtend.

„Zei je wat?” vraagt Piet Laagland.

„Die vliegers hebben de lente in hun kop,” zegt Jacob.

„Waar?”

„Hij is net weg, op Brabant aan.”

Maar dan blijven ze zelf toch ook even de lente proeven.

Er spartelt een kievit boven de polder, en een leeuwerik hangt als een fijn puntje in het blauw te jubelen.

Achter hen, op het staldak, is het een dwaas gedoe van mussen, en hoe

bestaat het: de crocusjes in de voortuin komen tòch nog in bloei.

Dit is dan toch wel de lente.

Ze turen langs de horizon, of daar over de dijk nog geen veewagen nadert. Maar nee....

„Nee....” zegt de boer, en het klinkt een tikje spijtig. Het is maar te stil op het erf, met alleen de hond en Jacob....

„Het is ook nog rijkelijk vroeg,” bedenkt Jacob.

„Ja, laten we voortmaken. Ze kunnen met een uur wel hier zijn.”

Het is nog helemaal niet zo'n gek gevoel, om nu de stal leeg te halen. Net dat het zo'n vuile slikboel is, anders zou je kunnen denken dat de dieren de wei ingegaan waren vandaag. Maar je moet niet te veel denken, want dan moeten je gedachten ook steeds de weg terug maken naar de werkelijkheid....

De stal is leeg. Je kan je voorstellen dat de boer straks roepen zal, om samen naar het bouwland te gaan; de voerbieten moeten gedund worden.... Stel je niet te veel voor. Straks gooien we een duig stro in de stal, om staanplaats te maken voor één koe, de blaarkop. Ja, want vandaag zal het dan zijn. Het erf is nauwelijks opgedroogd, maar de boer wil geen dag langer wachten dan nodig is. Gart-Jan Mulder heeft lang genoeg voor de beesten gezorgd, onze stal is lang genoeg leeg geweest....

„Stuur mij bericht als het zover is....” bedelde Bert van Dam.

Eén kaartje van de boer aan hem.... Eén kaartje van Bert aan Sietse Terpstra, en de logge veewagen komt de landkaart afzakken.

Ja, want Sietse wilde beslist zelf het vee van deze boer terugbrengen. Hij duikt met z'n wagen de Achterhoek in, om de paarden bij Gart-Jan Mulder te halen, en die ene koe.

„Nog niet,” herhaalt Jacob, als hij met z'n kruiwagen het erf oversteekt, om nu eerst de paardenstal maar even....

Maar de boer gooit een paar schepel punthaver in de voerkrib van de paarden, en hij roert een emmer slobber voor de blaarkop, want de beesten hebben aanstonds een hele reis achter de rug.

Het spijt hem wel even, dat hij niet verder kan kijken dan de dijk. Je zou achter de dijk willen kijken, of ze al onderweg waren, en wáár ze dan nu rijden....

Niet onmogelijk dat ze langs Dirk Storm rijden, het achterpad over. 't Is een heel eind om, maar de weg is beter. Het achterpad van hier naar de dijk heeft nogal wat geleden van het water, en best was het voordien ook al niet.

Hij kijkt het achterpad af, tot de bocht, net voorbij Teeuw Buis, maar

nee, nog geen auto. Wel een oude boer, die op z'n gemak hierheen komt wandelen, net langs het puin van Jacobs huisje.

„We hadden moeten schrijven dat ze langs Dirk Storm hadden kunnen komen,” verwijt de boer zichzelf.

„'t Is wel een eind om. . . .” vergoelijkt Jacob.

„Dat wel, maar met een lading vee in de auto. . . .”

Jacob gooit hooi in de ruif van de paarden. Plagerig steekt hij daarna z'n kop om de hoek van de deur van zijn zolderkamer, en hij roept: „De boer vindt ook dat jij best de paarden voortaan voeren kan, Maria!”

Ze roept iets terug, maar hij verstaat het niet. Hij kan er soms een jongensachtig plezier in hebben, dat hij nu boven de paarden woont. En hun woonruimte is er niet kleiner op geworden, dat vast niet. Het zijn een paar knappe kamertjes geworden, die de zwager van de boer hier timmerde.

Dan is 't werk alweer gedaan. Je begint niet veel zonder paarden, nu alles opnieuw geplougd en ingezaaid moet worden. De eerste tijd is er wat te doen geweest met het opruimen van de rommel, maar nu staan er al een paar metsel-kuipen naast het woonhuis, en er liggen steigerpalen en bulsems. . . . De boerin zal niet lang op de stalzolder wonen.

Ze staan met z'n drieën uit te kijken: Teeuw Buis, Piet Laagland en Jacob.

„Het is best voorjaarsweer,” prijst de oude boer.

„Best voorjaarsweer!” geeft Laagland toe.

„Je zou zeggen dat het gras al wat doet,” vult Jacob aan.

„We hebben hier niet zolang water gehad,” neemt Buis dat wel aan.

„Het is hier met het water nog niet het slimste geweest. Er zijn nog wel polders, die pas tegen de zomer droog komen. . . .”

Ze hebben daar een paar minuten ieder hun eigen gedachten over. Intussen turen ze maar naar hun horizon, of de veewagen nog niet. . . . Wachten is een zware bezigheid.

„Die burgemeester van Rilland is nou ook gevonden,” vertelt Buis.

„Ja, dat ga je nou krijgen, nou de polders droog komen. . . . Ze moeten hier in 't dorp ook al een paar maal met een hele ploeg mensen de polders in geweest zijn. . . .”

Ja-ja, knikken Teeuw Buis en Jacob.

„Tegen de achttienhonderd doden nu al. . . .” gaat Laagland op die eerste gedachte door.

„Is dat niks?” wijst Jacob.

Het is nog maar een stukje speelgoed, dat daar verweg langs de dijk komt glijden, maar het is een auto.

„Dat zal niet,” ontkent de boer, „’t is niks dan een luxe wagen. . . .”

„Ik zal achter kijken,” bedenkt Jacob. „Van de schuurzolder kan je de nieuwe weg zien.”

Ze horen zijn klompen het erf overkleppen, maar ze kijken niet om.

Piet Laagland is de oude niet meer. Hij loopt over iets te tobben, en hij is stil geworden. Teeuw Buis heeft daar zorg over, want hij is nog bevriend geweest met de ouwe Laagland.

„Je bent d’r nog niet uitgekomen, Piet?” vraagt hij rustig.

„Nee,” schudt de boer. „Ik kom daar niet uit, buur.”

„Jij denkt dat je ’t wel verdiend zal hebben,” gaat de oude boer verder.

„Maar je begrijpt niet waarmee. . . .”

Er komt geen antwoord. In het blauw van de lucht boven de dijk verschijnen wazig drie kinderkopjes voor zijn starende ogen. Ze lijken nader te komen, duidelijker te worden. Daarna veegt een hand ze weg, en met grote letters schrijft die boven zijn horizon: „Waarom?”

Beschaamd kijkt de boer naar de grond, maar z’n buurman let niet op hem. Hij heeft er zo geen erg in dat Piet Laagland tegenwoordig vaker huilt dan ze in de polder gewend zijn.

„Je moet van die gedachte aan straf af, me-jongen,” troost de boer.

„Want jij kan de dood van je kinderen niet op je geweten nemen. Dat kan niemand.”

Er komt nog geen antwoord. De boer staat vreemd te wringen met zijn gezicht.

„Ben je je geloof kwijt, Piet?” vraagt Buis op de man af.

Laagland haalt z’n schouders op, maar een antwoord, nee, hij kan niet, zonder tegelijk z’n narigheid mee de wereld in te schreeuwen.

„Ik heb daar veel over gedacht,” gaat z’n buurman verder, „maar ik geloof dat we er naast zijn, als we aan straf denken. Hoe kan God jou en mij straffen, als we geen schuld hebben?”

Dan kijkt Piet Laagland toch op, want hoe hebben we het nou met Teeuw Buis?

„Nee,” houdt de ouwe boer vol. „Het christendom doet zichzelf te kort, wanneer er aan schuld gedacht wordt. Als een ander jouw rekening betaalt, mag de mulder dan nog een keer bij jou komen ook?”

„Da’s wat anders,” glimlacht Laagland toegeeflijk.

„Zo, is dat anders? Heeft God de rekening van jou en mij niet aan Christus gepresenteerd? Moeten we daar volgens jou vanaf?”

Dat autootje moet toch wel hier zijn. De veewagen heeft zeker narigheid onderweg. Het wagentje scharrelt de dijk af en deint op de oneffenheid van het achterpad. Het achterpad is niet best, dat zie je wel.

Teeuw Buis wijst naar het autootje, maar hij práát over iets anders. „Wij zijn hier gewend met paarden om te gaan, buurman,” zegt hij, en het spijt Piet Laagland dat ze van dat eerste onderwerp afstappen, want die oude gedachte aan schuldverzoening was opeens weer gloednieuw voor hem.

„We gaan hier veel met paarden om,” zegt Teeuw Buis. „En jouw Bertie is handzamer dan Riekie, niet?”

Ja-ja, knikt de boer, en hij heeft het daar te kwaad mee, omdat ze expres die paarden zo noemden: Bertie was makkelijker dan Riekie. . . .

„Juist. En nou moet je denken dat je met die paarden om beurten een rit naar het dorp gemaakt hebt, en dat je terugkomt. . . .”

Het is vaak zo geweest, je hebt geen moeite om je dat in te denken, al nam hij vaker Bertie, omdat Riekie nogal schrikachtig was.

„Je kan het dan zo hebben, dat een paard van de weg af wil,” vertelt de oude boer. „Ik heb dat meermalen gehad. Wat doen we dan? Beginnen we het beest te slaan?”

„Welnee!”

„Net zo! Wij slaan die beesten niet, maar we geven een snokje aan de leidsels, zodat ze weer op de dijk komen. En als dat eerste snokje niet helpt, rukken we wat harder, of nòg harder. Maar ik heb een paard gehad, dat daar dwars tegen in werd, en verder de berm inging. Ik heb dat zo een poosje aan zitten kijken. Tenslotte heb ik hem maar een tikje met de zweep gegeven, en hem de weg weer opgestuurd, maar als het paard zelfs dan nog niet wilde, wat dan?”

„Dan zou je ermee verongelukt zijn,” veronderstelt Piet Laagland, en hij kan niet snappen waar Teeuw Buis heen wil met dat verhaal.

„Zo is dat,” knikt de boer. „Het paard zou verongelukt zijn. Ik wil maar zeggen: wij zijn geen paarden, maar je kan met deze gedachte misschien wat doen, als je in de war zit. Wij gaan over de dijk, en wij trekken ons leven achter ons aan. Je moet je voorstellen dat God de koetsier is. . . .” Piet Laagland bouwt snel het beeld om. . . . We zijn koppig. . . . we willen de berm in, en daar rijdt de wagen zoveel zwaarder. . . . God rukt aan de leidsels, maar als we dan nog niet luisteren, verongelukken we. . . . Dus toch door eigen schuld.

„Je komt daar wel uit, nietwaar? Als we verongelukken, is dat geen straf op ons kwaad, maar een gevolg ervan. God wilde ons op de dijk houden, maar wij draafden er af. . . .”

Dus toch! Wat er gebeurd is, is dan dus tòch een gevolg van. . . .

„Hoe je 't ook bekijkt. . . .” zegt hij nadenkend, „je komt er nooit op uitgedacht.”

„Niet op alles. Wij kijken niet verder dan de dijk. Maar je weet nog dat ik twee jaar terug die jonge ruin kocht, niet?”

„Ja.”

„Ik kom daar de dijk mee afrijden, en dat dier kon flink hard. Toen stuurde ik het achterpad op, maar het paard wilde verder. Ik moest met geweld aan de teugels trekken, om hem mee te krijgen. Dat paard vond het beter op de dijk, maar ik wilde naar huis, want dat wàs beter voor 't paard. . . . De Here is met jou het achterpad opgegaan, jongen, en dat kan je niet snappen, daar wil ik best aan, maar Hij wil je op déze manier thuisbrengen, dat moet je geloven. . . .”

Het autootje is nu vlakbij, maar Piet Laagland ziet het nauwelijks. Het gaat schuil achter een mist van tranen. Maar in zijn hoofd klaart het op. De gedachte aan straf, die opoe Van Dijk hem aangeproat heeft, is langzaam bezig weg te trekken. Hij kan weer aan z'n kinderen denken, zonder zichzelf een moordenaar te weten.

„Het paard weet het niet. . . .” herhaalt hij zacht. „Ik moet dat even aan Bep vertellen, buur.”

Hij draaft weg naar de stalzolder, en daar is Bert van Dam toch een beetje verwonderd over.

„Onze boer rent net weg,” zegt-ie tegen Arie van 't Slag.

„Hij zal z'n vrouw waarschuwen dat de koffie ingeschonken kan worden,” spot Arie.

Met Teeuw Buis wandelen ze 't erf over.

„Nog niks te zien, Jacob?” roept de oude boer naar boven, want de heren zeggen dat de veewagen toch de nieuwe weg genomen heeft.

„Ik weet niet,” zegt Jacob. „Het kan zijn dat d'at hem is.”

Arie klimt de ladder op, om samen met de knecht uit te kijken.

De oude boer en Bert dreutelen terug, met kleine pasjes.

„Ja, ze hebben ons daar de raad gegeven, om de nieuwe weg maar te nemen,” herhaalt Bert. „Maar wij wilden zien hoe het er in 't dorp voorstond. Er wordt overal hard gewerkt.”

„Het leven is sterk, meneer,” filosofeert de boer. „Als we eenmaal de nieuwe koers weten, draven we maar weer verder. . . .”

De journalist kijkt verrast op zij. Deze boer spreekt in raadsels. Hij denkt dus diep door, en hij verlangt dat een ander zijn gedachten zelf zal uitwerken. Als ik hem aan 't praten kan krijgen, zal ik een antwoord hebben voor Jaap Broekman.

Ze wandelen zó lang op en neer, dat Sietse Terpstra z'n wagen het erf opdraait. Dan zegt hij dankbaar: „Ik ben blij dat ik u gesproken heb. . . .” want de boer lijkt hem en het gesprek opeens vergeten te

zijn, als de klep van de veewagen wordt neergelaten.

„Kijk-kijk!” zegt hij bewonderend. „Ze hebben een beste stal gehad, je paarden, Laagland!”

De boerin is ook mee naar buiten gekomen. Ze klakt met haar tong, en dan wendt het paard Bertie z'n kop om en hinnikt.

De paarden aarzelen toch nog even voor de staldeur, maar dan gaan ze met een aanloopje naar binnen, alsof ze zich met geweld over de herinnering aan die verschrikking heen moeten zetten.

„Die zijn weer thuis,” geniet Teeuw Buis daarvan. „Je moet denken dat die beesten ook hun huis gemist hebben! . . .”

„Dat zal waar wezen! Daarin zijn het net mensen! . . .”

Maar dan gauw naar de blaarkop, en hoe het kalf er uitziet.

Het kalf ziet er best uit, maar hier, eerst de koe. Sietse geeft het kop-touw in de hand, die het dichtst bij hem zweeft. Dat is dan de boer zelf, en Jacob staat de drie vaarzen te bekijken.

„Je moet zeker nog verderop de polder in?” vraagt hij.

„Nee,” antwoordt Sietse. „Neem deze alvast maar mee.”

„Maar . . .” aarzelt Jacob.

„Naar de stal,” commandeert de Fries.

Dan sukkelt Jacob hoofdschuddend de wagen uit, en Sietse volgt hem met de twee andere vaarzen.

Piet Laagland heeft het daar te kwaad mee.

„Het paard weet de weg niet,” piekert hij. „Het weet ook niet, dat er na het achterpad nog geluk mogelijk is voor hem! . . .”

„Zijn die hier wel goed?” vraagt Teeuw Buis voor alle zekerheid.

„Ze komen uit Friesland . . . voor de boer,” zegt de veerijder trots. Hij zwijgt erover dat ze van hem zijn geweest, want ook die andere boeren, die vee gaven — boeren uit heel Nederland — weten niet aan wie ze hun dieren afstonden. Het is goed, zoals het is: laten we delen, wat we met elkaar over hebben. Koeien, kleren en millioenen voor 't Rampenfonds . . .

Jacob moet dan nog maar gauw een paar staanplekken klaarmaken, want de stal is opeens weer stal geworden. En hier, doe het kalf dan maar in dit hokje.

„Twee kalveren,” verbetert Sietse.

„Twéé?”

„Ja, een buurman van Cart-Jan Mulder heeft een roodbont kalf meegegeven . . .”

De blaarkop kijkt even vreemd naar de leegte om haar heen, maar dan is daar hooi, rijk, vers hooi . . .

Hoe bestaat het, dat het mooi kan wezen om een koe te zien eten! Zó mooi, dat de boer de hand van zijn vrouw in de zijne neemt, en dat ze dan allebei tranen in hun ogen hebben. . . .

We moeten hier niet te lang blijven. Een mens moet weer voort.

„Dit wàs die boer, Ariel?”

„Welke boer?”

„Die ouwe. Die heeft de oplossing gevonden op het „Waarom” En hij gaf tegelijk een prachtige gedachte weg over z'n polder. Je kunt het hele leven terugbrengen tot de poldergedachte, de poldergeest. . . .”

„Schotjes-geest, bedoel je?”

„Noem het liever poldergeest, heus. Dat zit er bij ons allemaal zó in, dat mijn kleine jongens direct een polder beginnen in te dammen, wanneer ze een bouwdoos krijgen, of wanneer je hen meeneemt naar Scheveningen.”

„Verklaring?”

„Een mens voelt z'n begrensdheid aan. Hij vindt het veiliger binnen een bedijking; de ruimte maakt hem bang. Een mens moet een thuis hebben. . . . Maar goed, die ouwe boer bracht z'n polder over op kerkelijk, maatschappelijk, sociaal, wetenschappelijk en nationaal gebied.”

„Voorbeeld?”

„Kerkelijk al heel makkelijk, dunkt me. De verschillende richtingen zijn verschillende polders, met een zware dijk van dogma's er omheen. Maar de grond is voor allemaal dezelfde, en de hemel is dezelfde, die boven al die kerken is. . . .”

„Daar zit wat in. Maar ga verder!”

„Maatschappelijk voelt het individu zich veilig achter een dijk van geld, en een land achter een harde gulden. . . . Niet? We voelen ons weer hele pieten, nu we Marshall niet meer nodig hebben. . . .”

„Verder?”

„Sociaal omdijken we de polder met verzekeringen en sociale voorzieningen, van de wieg tot het graf. . . . Wetenschappelijk hebben we bazaltblokken van axioma's en dijken van stellingen, waarachter we veilig bouwen aan ons wetenschappelijk ideaal, maar. . . .”

„Maar?”

„De boeren zeggen hier: We moeten op onze dijken kunnen vertrouwen, daar zijn het dijken voor; maar we geloven in God, daar is Hij God voor. . . . Ze willen maar zeggen: de dijken moeten ons beschermen, maar God moet het water keren. Eigenlijk betekenen de dijken dus weinig, en dat hebben we nu allemaal weer eens gezien, want één stormvloed, en er is geen dijk meer over. . . .”

„Alle zeegaten afsluiten dan maar,” spot Arie.

„Dat is niet zo gek als je denkt. Letterlijk niet, maar ook beeldsprakig niet. Toen onze militaire dijk het begaf, zijn we na de oorlog aan een Europees leger begonnen. . . . Maatschappelijk is daar de kolen- en staalunie, met alles wat er verder uit voort kan komen. . . . En ik ben bang dat het op sociaal gebied ook nog een keer tot dijkdoorbraak komt. . . . De mensen beginnen zekerder te worden van de dijk, dan van God. Een mens moet z'n begrensdsheid niet vergeten.”

„Dus je wilt niet van de dijken af?”

„Ze stáán er, in ieder opzicht. Wij kunnen niet verder kijken, dan tot-aan de dijk, en ons poldervolk is tevreden om kerkelijk, sociaal, maatschappelijk en nationaal zo te wonen. Denk je eens in dat we geen politieke partijen meer hadden. . . .”

„Daar heeft zo'n geestelijke hoogvlieger als jij toch geen last van?” plaagt Arie.

„Het nadeel van hoogvliegen is, dat je nergens meer ècht thuishoort.”

„Dat is niet waar: elk vliegtuig heeft een basis. Maar vliegen is gevaarlijk, dáár moet je om denken. . . .”

„. . . . Maar erg mooi ook,” peinst Bert. „En er is een thuishaven, daar heb je gelijk in. . . .”

Met zware voeten klimt Piet Laagland de zoldertrap op, en hij ademt moeilijk, want hij doet de deur naar de slaapkamertjes van de kinderen open. Daar staat hij op de wankele zolder, en zo kan hij nog lang de auto zien, die langs zijn horizon voortkruipt, want een dijk is zijn horizon. En als het autootje al lang weg is, staat hij er nog, en hij verbeeldt zich, tegen het blauw van de hemel zijn kinderen te zien. Dat beeld maakt hem nu niet benauwd meer, hij kan er om glimlachen, als Bertie naar hem kijkt, en tegen hem fluistert: „Ik ga met Riek trouwen, als ze hier blijft. . . .”

En om Riekie kan hij lachen, want ze schuift aan de staart van de hond over het vloerzeil, terwijl Barteltje in de box brabbelt-geluidjes ligt te maken. Hij kan er om glimlachen, als om iets oneindig moois, want wijd is zijn land, wijd is de polder en ver de dijk. Maar boven de dijk en de polder, boven de polder naast deze polder en naast de volgende polder, is de hemel. Wijd is de hemel, wijder. . . . nòg wijder. . . . wijder. . . . wijder. . . . wijder. . . .

... Om te gedenken, hoe heel een volk rouwde om z'n dijken en doden, z'n akkers en vee... De vlag halfstok op Paleis de Dam (Zondag 8 februari 1953).

Wit-schuimend zeewater perste door de vele, vele gaten in de Zeeuwse, Zuid-Hollandse en West-Noord-Brabantse buiten- en binnendijken.

Wielend spoelde het zeewater over het vruchtbare land, kolkte om boerderijen en schuren. En de mensen?... het vee?...

Wat geen boot kon en geen auto, kon de duck, de waterauto. Van zolders en daken, uit bomen en palen haalden de redders daarmee de verkleumde drenkelingen. En dan over de hier en daar drooggevalen wegen naar warmte en veiligheid.

Stavenisse, na het bombardement van wind en water...

Eerst de mensen, dan het vee, maar als het dan nog éven kan... Voor volle vrachten kleding en dekens stampen Zeeuwse paarden door het water.

Nederlandse sloepen, Belgische barkassen, (hier) Franse stormboten... want er zijn mensen in nood...

Nög is er toekomst...

Na alles wat er gebeurd is... Met alles wat er gegeven is...

Toen de boer thuiskwam...

Overal was de zee: op het land, in de tuintjes, in de gang. Bij eb tot de derde tree van de trap, maar bij vloed tot de achtste...

Zondag 8 februari 1953: dag van gebed en rouw.
Rond de kerk in het verdrinken dorp treurden de verlaten huizen mee.

'De zee, de zee klotst voort in eindeloze deining...' (Kloos)
Een vreemde grap van de zee: Hoeve 'De Buis' in de branding.

Ook na een stormvloed wordt het eb. Door het grauwe licht van een nieuwe dag keren de dorpelingen even terug, om te redden... te zien... te treuren...
Vreemd-verloren in het eindeloze water wachten twee paarden gelaten op de boer... of de dood...

Terug uit Amerika, en zó de dijken op, de polders in, de dorpen door. Prins Bernhard trok door het Rampgebied.

Springtij op 16 februari... Wat doet de zee?

Waar is het volgende gat? Dan zullen we dat ook eens eventjes met z'n duizenden dichtgooien!

Angstig-smalle zandzak-dijkjes nog, maar het gat is dicht, en de rest gaat dan veel makkelijker.

Licht-aggregaten en zandzakken voor ..., herhaalde de berichtendienst twintig, veertigmaal per dag.
Dáárom!...
... en dan: het water werkte 's nachts, waarom dus de soldaten niet?...

Hele dorpen smeerden brood, zetten fornuizen vol koffie. Dan was er even een heel klein feest in de luwte van een dijk-huisje: 'Jongens, er is wéér brood en koffie!...'

Heel Nederland leefde in die dagen mee. Zo ook de Koningin, die zich, reeds kort na het luwen van de storm, persoonlijk op de hoogte kwam stellen.